ΠΛΥΝΤΡΙΑ — ΕΡΓΟΝ ΣΟΥΖΑ ΠΙΝΤΟ

ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΙΣΙΝΟΝ SALON

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'
15-31 ΙΟΥΛΙΟΥ 1903

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ *

ΕΡΕΥΝΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Οταν ἀρχίσαμεν τὴν ψυχολογικὴν καὶ πρακτικὴν αὐτὴν ἔρευναν τῶν «Παναθηναίων» δὲν ὑπεθέταμεν ὅτι τἀποτελέσματα θὰ ἦσαν τόσον ἱκανοποιητικά. Ἐφοβούμεθα τὴν ἀπροθυμίαν καὶ τοῦ ἐπιλέκτου κοινοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηυθύναμεν τὴν πρώτην σειρὰν τῶν ἐρωτήσεων καὶ τοῦ μεγάλου κοινοῦ πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηυθύναμεν τὴν δευτέραν. Δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἔρευνα αὐτὴ διεφώτισε τὸ ζήτημα, ὅπως ἐτέθη, εἰς ὅλα τὰ ἐπιθυμητὰ σημεῖα, ἀλλ' ὁπωσδήποτε διὰ μέσου τῶν ἀπαντήσεων, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσαν τὰ «Παναθήναια» εἰς συνεχῆ φύλλα καὶ ἐκείνων ἀκόμη, αἱ ὁποῖαι δὲν κατωρθώθη νὰ δημοσιευθοῦν, διὰ μέσου τῶν ἀπαντήσεων αὐτῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν τὰ σημαντικώτερα ὀνόματα τῆς δημιουργικῆς μας φιλολογίας μαζὶ μὲ ὀνόματα λογογράφων καὶ ἐπιστημόνων, οἵτινες αὐθορμήτως ἔσπευσαν νὰ μετάσχουν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτήν, ὅσον καὶ ἂν ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν διατύπωσιν τῶν ἐρωτημάτων αἱ περισσότεραι, ὅσον καὶ ἂν ἐξετράπησαν εἰς πλατειασμοὺς θεωρητικοὺς καὶ συζητήσεις ἐπὶ τῶν αἰωνίων γλωσσικῶν θεμάτων, ὁ προσεκτικὸς παρατηρητὴς εἰμπορεῖ νὰ ἐγγίσῃ τὴν ψυχὴν τῶν συγγραφέων καὶ νὰ προσανατολισθῇ ὁπωσδήποτε εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ζητήματος κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμήν. Βεβαίως θὰ ἦτο πλέον ἐπιθυμητὸν αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὰ ἐρωτήματα τῶν «Παναθηναίων», ἐρωτήματα ἀπροκατάληπτα, βασιζόμενα ἐπάνω εἰς τὴν ψυχρὰν παρατήρησιν τῶν συμβαινόντων γύρω μας, χωρὶς καμμίαν ὑστεροβουλίαν ἢ σοφιστείαν δικολαβικήν, νὰ ἦσαν ἁπλούστεραι, ξηρότεραι, εἰλικρινέστεραι, χωρὶς ὑπεκφυγὰς καὶ χωρὶς ἀποπλανήσεις. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ὅ,τι κατωρθώθη εἶνε ἀρκετὰ ἱκανοποιητικόν, εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι αἱ ἐξομολογήσεις αὐταὶ καὶ διὰ τὸ κῦρος τῶν ὑπογραφῶν, τὰς ὁποίας φέρουν, καὶ διὰ τὴν οὐσίαν των, θἀποτελέσουν δοκουμέντα χρησιμώτατα διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φαινομενολογίας τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν τὰ τόσα ἐνθαρρυντικὰ καὶ συγχαρητήρια γράμματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἡ διεύθυνσις τῶν «Παναθηναίων», ἀπὸ τὰ πλέον μακρυνὰ μέρη ὅπου ζοῦν Ἕλληνες ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὰ ζωτικὰ ζητήματα τῆς πατρίδος, προσθέτουν μίαν ἀκόμη ἱκανοποίησιν διὰ τὴν ἀπόπειραν αὐτήν.

I

Προκειμένου εἰς τὸ ἄρθρον αὐτό, τὸ ὁποῖον ὑπεσχέθημεν, νὰ ρίψωμεν ἕνα γρήγορον βλέμμα εἰς τὸ ὑλικὸν τῶν ἀπαντήσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἐτιμήθησαν τὰ «Παναθήναια» καὶ νὰ συνοψίσωμεν τὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῆς ἐρεύνης αὐτῆς, αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξηγήσωμεν μερικὰ πράγματα καὶ νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν διατύ-

* Ἴδε «Παναθήναια» 1903 σελ. 239.

πωσιν τῶν ἐρωτήσεων αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ἀπέφύγαμεν νὰ κάμωμεν εἰς τὴν ἀρχικὴν προκήρυξιν ὀκριβῶς διὰ νὰποφύγωμεν ὅ,τι δὲν κατωρθώθη νὰποφευχθῇ τελείως εἰς τὴν ἔρευναν αὐτήν. Ἀλλοῦ, ὅπου συχνότατα γίνονται τοιούτου εἴδους ἔρευναι ἐπιστημονικαὶ ἢ φιλολογικαί, οἱ μετέχοντες τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἀρκοῦνται ἁπλῶς, ὅταν μία τοιαύτη ἔρευνα ἐμπνέῃ ἐννοεῖται κάποιαν ἐγγύησιν σοβαρότητος, νὰποκρίνωνται ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς ἀπευθυνομένας ἐρωτήσεις, ὅπως ἀποκρίνεται κάνεὶς εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ ἰατροῦ του, χωρὶς ὑπεκφυγάς, παρελκύσεις ἢ σοφίσματα, ἀφίνοντες εἰς τὸν ἐρευνητὴν τὴν φροντίδα νὰ χρησιμοποιήσῃ οὕτως ἢ ἄλλως τὸ ὑλικόν του καὶ τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας τῆς ἐρεύνης του. Ὅταν π. χ. ἕνας ψυχολόγος ἐρωτᾷ σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ὀνείρων: «Σᾶς ἔτυχε ποτὲ νὰ ἐξακριβώσετε τὸν χρόνον τῆς διαρκείας ἑνὸς ὀνείρου; ὁ ἐρωτώμενος ἀπαντᾷ ἁπλούστατα μὲ ἕνα ξηρὸν ἀριθμὸν εἰς τὴν ἐρώτησιν, χωρὶς προσπάθειαν νὰ μαντεύσῃ τὴν σκέψιν τοῦ ἐρευνητοῦ, νὰ προεξοφλήσῃ τὴν κρίσιν του, νὰ συζητήσῃ τὴν χρησιμότητά της. Καὶ αὐτὸ διότι ὑποτίθεται — ὅπως καὶ εἶνε - ὅτι ὁ ἐρωτῶν ἔχει κάποιον λόγον νὰ ἐρωτᾷ τοιουτοτρόπως, ἐντελῶς διαφορετικὸν κάποτε ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ μαντεύει ἢ ὑποθέτει ὁ ἐρωτώμενος. Ρίψατε ἕνα βλέμμα εἰς τὰς περισσοτέρας ἀπαντήσεις μὲ τὰς ὁποίας ἐτιμήθη ἡ ἔρευνα τῶν «Παναθηναίων» καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι ἀκριβῶς συνέβη ἐκεῖνο ποῦ σημειώνομεν ἀνωτέρω καὶ τὸ ὁποῖον ἐμαντεύαμεν ὅτι θὰ συμβῇ.

Οἱ περισσότεροι ἀντίκρυσαν ἑπομένως τὰς ἐρωτήσεις τῶν «Παναθηναίων» ὡς παγίδας, εἰς τὰς ὁποίας ἐφοβήθησαν μήπως συλληφθοῦν. Ποῖον σκοπὸν ἔχει τάχα ἡ ἐρώτησις αὐτή; ἐσκέφθησαν. Καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ὅπως πλησιάζουν τὰ πονηρὰ ψαράκια εἰς τὸ δόλωμα, μὲ σκοπὸν νὰ φάγουν τὸ δόλωμα χωρὶς νὰ πιασθοῦν ἀπὸ τὸ ἀγκίστρι. Καὶ ὅμως κανένα ἀγκίστρι δὲν ὑπῆρχε ὑπὸ τὸ δόλωμα. Αἱ ἐρωτήσεις κατηρτίσθησαν ἀκριβῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἁπλῆς καὶ εἰλικρινοῦς παρατηρήσεως τῶν συμβαινόντων τριγύρω μας, καὶ μόνον παρατηρήσεως, ἐκτὸς πάσης θεωρίας, προκαταλήψεως ἢ γνώμης οἱασδήποτε. Τὴν στιγμὴν ποῦ διετυπώσαμεν τὰς ἐρωτήσεις μας, ἐλησμονήσαμεν κάθε γνώμην, θεωρίαν ἢ καὶ πεποίθησίν μας ἀτομικὴν ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἠθελήσαμεν ἁπλῶς νὰ διευκρινίσωμεν τὴν ἐνδοτέραν, ψυχολογικὴν φύσιν καὶ αἰτιολογίαν γλωσσικῶν τινῶν φαινομένων. Ρίψατε ἕνα βλέμμα εἰς τὰς ἐρωτήσεις μας. Παρετηρήσαμεν π. χ. ὅτι εἰς τὸν γραπτόν μας λόγον διακρίνονται καθαρὰ τρεῖς κυριώδεις διαφορετικοὶ τρόποι*. Αὐτὸ εἶνε ἕνα γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν εἰμπορεῖ κανένας νὰ διαμφισβητήσῃ διότι εἶνε γεγονός. Καὶ τὴν διάκρισιν αὐτὴν ἐλάβαμεν ὡς βάσιν τῶν ἐρωτήσεών μας. Ἐὰν ὑπάρχουν φανατικοί, οἱ ὁποῖοι βλέπουν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἑνὸς μόνον τρόπου καὶ ἀγνοοῦν ἢ θέλουν νὰγνοοῦν κάθε ἄλλον, εἶνε δικαίωμά των. Ἀλλ' ὅταν ὑπάρχῃ ἢ γίνεται κάτι τι, ὁ ψυχρὸς παρατηρητὴς δὲν εἰμπορεῖ νὰ τὸ παραβλέψῃ. «Ὁ γίγνεται ἕνεκά του γίγνεται». Καὶ αὐτὸ τὸ *ἕνεκα*, καλὸν ἢ κακόν, ὀρθὸν ἢ στραβόν, ἠθελήσαμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Παρετηρήσαμεν π. χ. ὅτι ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐξέλιξίν των μετέβαλον γλωσσικὸν τρόπον, μετέβησαν δηλαδὴ ἀπὸ τὸν τρόπον *α* εἰς τὸν τρόπον *β* ἢ εἰς τὸν τρόπον *γ* Καρκαβίτσας, Παλαμᾶς κλπ.) ἢ καὶ τὸ ἀντίθετον (Καμπύσης, Βασιλικὸς κλπ.) ἢ ὅτι ἄλλοι μετέβησαν ἀπὸ ἕνα τρόπον εἰς ἄλλον, ἐστάθησαν δοκιμαστικῶς μερικὸν καιρὸν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς ἕνα τρόπον ἢ ἄλλον. Καὶ αὐτὸ εἶνε γεγονός, τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἐπίσημα δοκουμέντα καὶ τὸ ὁποῖον δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰμφισβητήσῃ. Ἠθελήσαμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἐξομολογήσεως τῶν ἰδίων συγγραφέων καὶ τὸ φαινόμενον αὐτὸ καὶ ἀπετείναμεν τὴν σχετικὴν ἐρώτησιν, χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ὑπονοήσωμεν ὅτι αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος εἶνε ὁ φυσικώτερος τρόπος. Παρετηρήσαμεν ἀκόμη ὅτι ὑπάρχουν συγγραφεῖς μεταχειριζόμενοι ἄλλον γλωσσικὸν τρόπον εἰς ὡρισμένα εἴδη τοῦ λόγου καὶ ἄλλον εἰς ἄλλα. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη εἶνε ἕνα γεγονός. Ἠθελήσαμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν αἰτιολογίαν του καὶ ἀπετείναμεν ἄλλην μίαν ἐρώτησιν. Παρετηρήσαμεν ἀκόμη ὅτι ὑπάρχουν συγγραφεῖς ἐπὶ τῶν ὁποίων ριζικὴ εἶνε ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου, ὄχι πλέον ἡ διαφορὰ ἡ ὁποία ὑπάρχει πάντα ἀναγκαίως μεταξὺ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου. Καὶ αὐτὸ εἶνε ἕνα γεγονός. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς αἰτιολογίας του ἀπετείταμεν ἄλλην ἐρώτησιν Ἐκτὸς αὐτῶν ἀπετείναμεν ἀκόμη δύο τρεῖς ἐπιβοηθητικάς, διασαφιστικὰς ἐρωτήσεις, σχετικὰς μὲ τὰς πρώτας καὶ ἀπορρεούσας ἀπὸ τὴν ἰδίαν μέθοδον τῆς ἐρεύνης. Ἀναλόγους ἐρωτήσεις ἀπευθύναμεν πρὸς τὸ ἀναγινῶσκον κοινόν. Ὅλη μας ἡ ἔρευνα ἑπομένως, ἀτελὴς ἢ τελεία, μεθοδικὴ ἢ ἀμέθοδος ἔχει τὴν κυρίαν ἀρετὴν ὅτι βασίζεται ἀκριβῶς *ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως τῶν γεγονότων*. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ τἀρνηθῇ, ἀλλ' οὔτε ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ παραβλέψῃ. Ἡ ἐξέτασις τῶν γεγονότων, ἡ ἑρμηνεία καὶ ὁ βολισμὸς αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατὸν εἶνε καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλει ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ εὐσυνειδησία εἰς κάθε ἐρευνητήν. Ἂν ὑπάρχῃ κάποια ἔλλειψις εἰς τὸ νεοελληνικὸν πνεῦμα, ἔλλειψις οὐσιώδης, πηγάζουσα ἀπ' αὐτὴν τὴν σχολαστικήν μας ἀνατροφήν, εἶνε ἡ ἔλλειψις παρατηρήσεως, ὅπως πολὺ ὀρθὰ παρετήρησεν εἰς μίαν τελευταίαν μελέτην του ὁ φίλος καὶ συνάδελφός μου κ. Στέφανος Ραμᾶς. Ὅλοι παραβλέπομεν τὰ γεγονότα, παραμερίζομεν τὰ φαινόμενα, συρόμενοι ἀδρανῶς καὶ ἀπροσώπως ὀπίσω ἀπὸ τὰς θεωρίας. Εἰς τὰς ἀπείρους συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος οἱ περισσότεροι συζητηταί, σοφοὶ καὶ ἄσοφοι, φανατικοὶ καὶ ἀφανάτιστοι, μεροληπτικοὶ καὶ ἀμερόληπτοι, φαίνονται ἢ ὡς νὰ μὴ βλέπουν ἐντελῶς τί γίνεται τριγύρω των ἢ ὡς νὰ πάσχουν ἀπὸ ψυχικὸν δαλτονισμὸν πρὸς ὡρισμένα φαινόμενα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κανένα ζήτημα βέβαια δὲν εἰμπορεῖ νὰ διαφωτισθῇ, κανένα φαινόμενον νὰ ἐξηγηθῇ, κανένα γεγονὸς νὰ λάβῃ τὴν θέσιν του, καμμία πρόγνωσις νὰ σχηματισθῇ. Καὶ ὅμως τὸ *γεγονὸς* εἶνε τὸ πᾶν. Κάποιος σοφός, νομίζω ὁ Huxley, λέγει, ὅτι ὅταν εὑρισκώμεθα πρὸ ἑνὸς γεγονότος διαψεύδοντος μίαν θεωρίαν, ὅσον καὶ ἂν ἡ θεωρία αὕτη ὑπῆρξε μακρόβιος ἢ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ σοφῶν παρατηρητῶν, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν τὸ γεγονὸς καὶ νὰπορρίψωμεν τὴν θεωρίαν. Ἡ προσοχὴ πρὸς τὰ γεγονότα, ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν πιστοποίησις καὶ ἐξακρίβωσις αὐτῶν, δι' ἀπ' εὐθείας παρατηρήσεως, ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐρεύνης αὐτῆς.

Τὸ ὑλικὸν τὸ ὁποῖον συνελέξαμεν, ἀτελὲς ἢ τέλειον, παραδίδομεν εἰς τοὺς ἐρευνητὰς καὶ πάντα ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν γλωσσικὴν ἡμῶν φαινομενολογίαν. Ἀναγνωρίζομεν ὅτι δὲν εἶνε ὅσον θὰ ἠθέλαμεν πλούσιον καὶ πλῆρες. Ἔχομεν ὅμως τὴν ἰδέαν ὅτι παρέχομεν ὁπωσδήποτε δοκουμέντα πολύτιμα, τὰ ὁποῖα κανένας ἐρευνητὴς τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος εἰς τὸ παρὸν ἢ τὸ μέλλον δὲν θὰ παρίδῃ. Ἡμεῖς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διατυπώσωμεν τὰς ἀτομικάς μας ἐντυπώσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραπτῶν αὐτῶν τεκμηρίων καὶ τῶν ἰδιαιτέρων μας παρατηρήσεων. Δὲν ἀξιοῦμεν κανένα κῦρος ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅ,τι ἔχει κῦρος εἶνε αὐτὰ ταῦτα τὰ δοκουμέντα. Καὶ δι' αὐτὰ καὶ μόνα, ὅσον πτωχὰ καὶ ἀτελῆ καὶ ἂν εἶνε, διεκδικοῦμεν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν προεκήρυξαν τὰ «Παναθήναια».

II

Ἂς ρίψωμεν τώρα ἕνα γρήγορον βλέμμα εἰς τὸ ὑλικὸν τὸ ὁποῖον ἔχομεν ἐνώπιόν μας. Εἰς αὐτὸ συναντῶνται οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς δημιουργικῆς μας φιλολογίας καὶ ἀντιπροσωπεύονται ἀκόμη καὶ συγγραφεῖς ἢ ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι ὡς χειριζόμενοι τὸν λόγον εἰς ποικιλωτέραν κλίμακα, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρουν ὁπωσδήποτε τὴν συμβολήν των εἰς τὴν ἔρευναν αὐτήν. Ὁ γραπτὸς λόγος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὴν τελευταίαν σφραγῖδα τῆς ἐντελείας, τῆς κομψότητος, τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ζωῆς, ἐπιθέτουν οἱ δημιουργικοὶ συγγραφεῖς, οἱ ἀποκρυσταλλώνοντες ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν ἄνθησιν τῆς ζωῆς εἰς τὸ θαῦμα τῆς ἐκφράσεως, συναποτελεῖται καὶ συγκατασκευάζεται ἀπὸ ὅλους μαζὶ τοὺς παράγοντας τῆς ἀνθρωπίνης ἐκφράσεως καὶ κάθε ψυχὴ ἐκδηλώνουσα τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς κόσμον εἰς μίαν γλῶσσαν, ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων ψυχικῶν διαθέσεων μέχρι τῶν συνθετωτέρων συλλήψεων τῆς διανοίας, συνεργάζεται εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν διάπλασιν τοῦ γραπτοῦ ἢ τεχνικοῦ λόγου. Ὁ λαὸς δημιουργεῖ βεβαίως τὸν λόγον του, τοῦ ὁποίου ἡ σύνθεσις καὶ ὁ μηχανισμὸς εἶνε ἀπόρροια λόγων φυλετικῶν, κλιματικῶν, κληρονομικῶν, ἀνθρωπολογικῶν ἐν γένει. Καὶ ὁ ζωντανὸς προφορικὸς λόγος εἶνε ὁ στήμων ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑφαίνεται τὸ τεχνούργημα τοῦ γραπτοῦ ἢ τεχνικοῦ λόγου. Αὐτὴ εἶνε μία στοιχειώδης καὶ ἀναντίρρητος ἀλήθεια, ἀνεπίδεκτος συζητήσεως. Ἀλλὰ δὲν εἰμποροῦν νὰ ὑπάρξουν δι' αὐτὸ δύο γλῶσσαι, μία γλῶσσα μόνον αἰσθηματικὴ καὶ μία γλῶσσα ἐπιστημονική. Καὶ ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ φιλόσοφος, κάθε ἐργάτης τῆς ἐκφράσεως, εἶνε λογοτέχνης. Δὲν εἰμποροῦν ἀπὸ φυσικὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην, νὰκολουθοῦν ἕνα χωριστὸν δρόμον ὁ ἕνας καὶ ἕνα χωριστὸν ὁ ἄλλος. Καὶ οἱ δύο συναντῶνται εἰς τὴν ζωήν, ὅπως ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ζωήν. Τὸ ρεῦμα τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως χύνεται εἰς τὴν ζωήν, ὅπως χύνεται τὸ ρεῦμα τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς συγκινήσεως.

* Ἴδε «Παναθήναια» 1903 σελ. 240.

Καὶ ὅπως τὰ στοιχεῖα αὐτῶν ἀναμιγνύονται εἰς τὴν ζωήν, ἀπαράλλακτα τὰ ἴδια στοιχεῖα ἀναμιγνύονται εἰς τὴν γλῶσσαν. Δὲν εἰμποροῦμεν νὰ λέγωμεν : ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ σοφὸς ἂς ἔχῃ τὴν γλῶσσαν του καὶ ὁ καλλιτέχνης ἂς ἔχῃ τὴν ἰδικήν του. Τὰ ὅρια τῆς συγκινήσεως καὶ τὰ ὅρια τῆς γνώσεως ἐφάπτονται καθ' ὅλον τὸν δρόμον των. Ἀπὸ μίαν ἀλήθειαν, ἀπὸ μίαν ἰδέαν ἀπορρέει μία συγκίνησις καὶ ἀπὸ μίαν συγκίνησιν ἀπορρέει μία ἀλήθεια καὶ μία ἰδέα. Πῶς εἰμπορεῖ νὰ χωρίσῃ κανεὶς τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ζωήν; Καὶ ἂν δὲν εἰμπορῇ νὰ τὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ζωήν, πῶς εἰμπορεῖ νὰ τὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν; Ἴσως τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔθιξα μόλις, ἔχει ἀργότερα τὴν θέσιν του εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν καὶ ἔχει ἀνάγκην συναφοῦς ἀναπτύξεως πρὸς ἄλλα γενικώτερα ζητήματα. Τὸ ἔθιξα μόνον διὰ νὰ ὑποστηρίξω ὅτι εἰς τὴν ἔρευναν αὐτὴν ἡ ἐξέτασις τοῦ γραπτοῦ λόγου τῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν κύριον κύκλον τῆς δημιουργικῆς φιλολογίας, δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶνε ξένη καὶ ἀδιάφορος. Καὶ τώρα ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον μᾶς παρεχώρησεν ἡ εὐμένεια τῶν ὁμιλητῶν μας. Ἐὰν λείπουν μερικαὶ ἐξομολογήσεις, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία θὰ ἦτο πολύτιμος, ἡ ἔρευνα ὅμως ἡμῶν εἶνε κατὰ τοῦτο πλήρης, ὅτι ἐξησφάλισε τοὐλάχιστον τὰς ἀπαντήσεις ἀντιπροσώπων τῶν κυριωτέρων βασικῶν μορφῶν τοῦ πολυμόρφου μας γραπτοῦ λόγου.

Καὶ ἔρχεται πρῶτος κατὰ σειρὰν ὁ κ. *Λυκούδης*. Ὁ κ. Λυκούδης, ἀνήκων εἰς τὴν παλαιοτέραν γενεὰν τῶν συγγραφέων, ἐγγίσας τὰ περισσότερα εἴδη τοῦ λόγου, γράψας ἄρθρα πολιτικά, χρονογραφήματα, ἐντυπώσεις καὶ διηγήματα, μᾶς ἐξομολογεῖται ὅτι γράφει κυρίως εἰς τὴν ἐλευθέραν μικτὴν ἀπὸ λόγους μόνον αἰσθητικούς, εἰς δὲ τὰ διηγήματά του προτιμᾷ τὴν δημοτικὴν ὅπως αὐτὸς τὴν ἐννοεῖ. Ἐδῶ πρέπει νὰ διευκρινισθῇ ἕνα πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον θὰ μᾶς χρησιμεύσῃ μετ' ὀλίγον. Ὅταν λέγωμεν ἁπλῶς *δημοτικὴν* γλῶσσαν, νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸν προφορικὸν λόγον, ποῦ ζῇ καὶ κινεῖται τριγύρω μας. Ὁρίσαντες ἡμεῖς δογματικὴν δημοτικήν, βασιζομένην ἐπὶ τῶν δημοτικῶν μνημείων — ὁρισμὸν ὁ ὁποῖος δυσηρέστησε τὸν κ. Παλαμᾶν — ἠθέλαμεν νὰ ὁρίσωμεν τὴν γλῶσσαν μιᾶς ὡρισμένης σχολῆς, βασιζομένης ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ γλωσσικὰ λαϊκὰ μνημεῖα καὶ τὴν ὁποίαν δὲν εὑρίσκομεν πλέον μεταξύ μας, διότι κατ' ἀνάγκην ἐτροποποιήθη καὶ μετεβλήθη ὅπως κάθε γλῶσσα ποῦ ζῇ καὶ κινεῖται. Ἡ δημοτικὴ ἑπομένως ἡ σημερινὴ δὲν εἶνε ἡ δημοτική τῶν περισωθέντων εἰς ἡμᾶς λαϊκῶν μνημείων, οὔτε τυπικῶς οὔτε μορφολογικῶς. Ἑπομένως ἡ δημοτικὴ τὴν ὁποίαν γράφει ὁ κ Λυκούδης ὅπως τὴν ἐννοεῖ τὴν αἰσθάνεται δηλαδὴ — δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ ἡ ἐλευθέρα μικτή, ἡ ὁποία ἐπιδέχεται ὡς γλῶσσα ζημουμένη ποικιλίας, δημιουργούσας μὲν ἕνα ἔδαφος ἐνοχλητικώτατα ἀνώμαλον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἡ καλαισθησία καὶ ἡ φροντὶς τείνει νὰ ἰσοπεδώσῃ καθ' ἑκάστην. Ὁ κ. Λυκούδης ἀποφεύγει νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ὅλας μας τὰς ἐρωτήσεις, ἀρκεῖται μόνον νὰ μᾶς εἰπῇ ὅτι δὲν εἶνε εὐχαριστημένος τελείως ἀπὸ τὸν γλωσσικόν του τρόπον. Πέρνομεν ὑπὸ σημείωσιν τὴν ἐξομολόγησιν αὐτήν.

Ὁ κ. *Ἀργύρης Ἐφταλιώτης*, μία ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία εἰς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα, *διηγηματογράφος καὶ ποιητής*, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς ἀκόμη τῆς «Ἱστορίας τῆς Ρωμηοσύνης», εἶνε ἐκ τῶν ὀρθοδόξων τοῦ β. τρόπου. Μᾶς δίδει τὰς ἀπαντήσεις ποῦ δίδουν καὶ μόνα των τὰ φιλολογικά του ἔργα. Δύο παρατηρήσεις ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν εἰς τὴν ἐξομολόγησίν του. Ὁ κ. Ἐφταλιώτης δὲν βλέπει παρὰ μόνον τὸν β'. τρόπον τὴν μίαν ἐθνικὴν γλῶσσαν ὅπως τὴν ὀνομάζει. Ἄλλοι τρόποι λέγει δὲν χωροῦν. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν οἱ ἄλλοι τρόποι. Αὐτὸ εἶνε τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον ἂν παραβλέπῃ ὁ κ. Ἐφταλιώτης, ἡμεῖς δὲν εἴχομεν δικαίωμα νὰ τὸ παραβλέψωμεν, οὔτε νὰ τὸ ἀφήσωμεν ἀνεξέταστον. Ἀπαράλλακτα ἕνας φανατικὸς δὲν βλέπει παρὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν ἰδικήν του. Ὁ ἐξετάζων ψυχρῶς καὶ φιλοσοφικῶς τὴν φύσιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν φαινομένων δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Ἔπειτα ὁ κ. Ἐφταλιώτης μᾶς ἐξομολογεῖται ὅτι «σὰν μιλεῖ ἀπρόσεχτα τοῦ φεύγουν δασκαλισμοὶ τυπικοὶ καὶ λεχτικοί», *πρᾶγμα ποῦ θὰ τοῦ κάμνῃ* μαρτύριον ὑποθέτω καὶ αὐτὸν τὸν προφορικὸν λόγον. Αὐτὸ εἶνε ἕνα φαινόμενον τὸ ὁποῖον ἔχει κάποιαν σημασίαν καὶ τὸ ὁποῖον σημειώνομεν ἰδιαιτέρως. Θὰ τὸ ἀπαντήσωμεν καὶ εἰς ἄλλας ἐξομολογήσεις. Ὁ κ. Ἐφταλιώτης ἐκτὸς μερικῶν ἄλλων ἰδεῶν του, τὰς ὁποίας μᾶς ἀνακοινώνει καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν μᾶς χρησιμεύουν, εἰς τὴν εἰδικὴν αὐτὴν ἔρευναν, ὅσον καὶ ἂν ἔχουν τὸ κῦρος τοῦ ὀνόματός του, μᾶς λέγει ὅτι ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἐκτὸς συζητήσεως.

Ὁ κ. *Πολύβιος Δημητρακόπουλος*, δραματικὸς συγγραφεύς, δημοσιογράφος κλπ, ἀνησυχεῖ πρῶτα μήπως ἡ ἔρευνά μας ἀντὶ τῆς λύσεως τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος αὐξήσῃ τὴν σύγχυσιν. Τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος δὲν εἴχομεν τὴν ἀφέλειαν νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτήν, τὴν σύγχυσιν δὲν τὴν φοβούμεθα. Δὲν ἐκάμαμεν δημοψήφισμα. Ἐζητήσαμεν νὰ διαλευκάνωμεν τὴν ψυχολογίαν μερικῶν γλωσσικῶν φαινομένων, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἦνε αἱ ἀπαντήσεις συγκεχυμέναι, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ βάλωμεν κάθε πρᾶγμα εἰς τὴν θέσιν του. Ὁ κ. Δημητρακόπουλος οὐσιαστικῶς μᾶς πληροφορεῖ α') ὅτι γράφει ἀπὸ λόγους μόνον αἰσθητικοὺς β') ὅτι ἀπὸ τὴν «ὑπερκαθαρεύουσαν» (τρόπος α') μὲ μίαν ἀπόπειραν μεταδόσεως εἰς τὸν β' τρόπον, ἐσταμάτησε εἰς τὸν τρόπον «ὅπου τὸ πνεῦμα κατορθώνει νὰ ὁμιλήσῃ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ψυχήν. Ἐξέφυγε δηλαδὴ ἀπὸ τὸν τρόπον α' καὶ δὲν εἰμποροῦσε νὰ σταματήσῃ εἰς τὸν τρόπον β'. Αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει ὡς φαινόμενον τὸ ὁποῖον θὰ συναντήσωμεν συχνὰ εἰς τὰς ἐξομολογήσεις αὐτὰς καὶ γενικώτερον εἰς τὴν νεωτάτην φάσιν τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Αἱ ἄλλαι ἀπαντήσεις τοῦ κ. Δημητρακοπούλου, ὅσον καὶ ἂν εἶνε ἀξιοσημείωτοι, διαφεύγουν τὸν τύπον τῶν ἐρωτήσεών μας, ἐκτεινόμεναι εἰς ἑρμηνείας καὶ παραδείγματα, παρελκύοντα τὸ ζήτημα εἰς λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι θὰ μᾶς ἔφεραν μακράν.

Ὁ κ. *Ψυχάρης*, ὁ θαρραλέος, σοφός, φανατικὸς καὶ ἀκατάβλητος ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος τοῦ β' τρόπου, δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μας καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσῃ. Ὅλον του τὸ ἔργον τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ φιλολογικὸν εἶνε μία ἀπολογία τοῦ συστήματός του βασιζομένου ἐντελῶς εἰς ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις καὶ μονομερεῖς παρατηρήσεις μὲ μίαν ὑψηλὴν περιφρόνησιν πρὸς ὅ,τι τελεῖται τριγύρω του. Ὅλη ἡ ζωὴ διὰ τὸν κ. Ψυχάρην εὑρίσκεται εἰς τὸ γραφεῖον του καὶ εἰς τὰς θεωρητικάς του γνώμας. *Θὰ ἦτο ταπείνωσις δι' αὐτόν, ἀπαντῶν εἰς τὰς* ἐρωτήσεις μας νὰναγνωρίσῃ κἂν καὶ τὴν ὕπαρξιν ἄλλων γλωσσικῶν τρόπων, ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ ὁποίου ἔδωκε τὸν τύπον, τὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν γραμματικήν, μὴ ὀναγνωρίζων κανένα δικαίωμα ἐπεμβάσεως. διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, εἰς καμμίαν δύναμιν τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς. Ὁ ἐπιστημονικὸς φανατισμὸς — μία ἀντινομία — δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμόν, οὔτε εἰς τὴν φύσιν του οὔτε εἰς τὰς ἐκδηλώσεις του. Εἶνε κυρίως ἐκτυφλωτικός, ὅπως ὁ ἔρως, ὅπως ὅλα τὰ ἰσχυρὰ αἰσθήματα. Εἰς τὸν κ. Ψυχάρην ἀπευθύναμεν τὰς ἐρωτήσεις μας, ὄχι περιμένοντες ἀπαντήσεις, ποῦ θὰ ἦσαν ἴσως ταπεινωτικαὶ δι' ἕνα Προφήτην — πέρνομεν τὸν ὅρον ὑπὸ τὴν σοβαράν του θρησκευτικὴν σημασίαν — ἀλλ' ἁπλῶς ἀπὸ σεβασμὸν ὀφειλόμενον πρὸς μίαν σημαντικὴν προσωπικότητα, πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἂν ἐδημιούργησε ἕνα δεύτερον δασκαλισμὸν καὶ μίαν δευτέραν σχολαστικότητα, μετὰ τὴν σχολαστικότητα τῶν ψευδαττικιστῶν, ἀνύψωσε καὶ διετράνωσε μὲ δύναμιν καὶ θάρρος ἀκατάβλητον, τὰ δικαιώματα τῆς ζωντανῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους, ὡς βάσεως τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἀδιαφόρως τοῦ στενοῦ ἢ περιωρισμένου ἢ σχολαστικοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἴσως τὴν ἀντιλαμβάνεται.

Ὁ κ. *Ζαχαρίας Παπαντωνίου*, ποιητὴς καὶ χρονογράφος, μᾶς ἐκθέτει τὰς γνώμας του περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος χωρὶς νὰ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μας. Λέγει πολλὰ ὀρθὰ καὶ γνωστικὰ πράγματα. Ἀλλ' ἐὰν ὅλοι ἔκαμναν τὸ ἴδιον, εἰς τὸ τέλος θὰ εἴχαμεν ἰσάριθμα ἄρθρα περὶ γλώσσης, ἐνῷ δὲν ἐζητήσαμεν παρὰ ξηρὸν ὑλικόν. Αὐτὸ δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ συμφωνοῦμεν εἰς τὰ κυριώτερα σημεῖα μὲ τὸν ἀνυπότακτον φίλον καὶ συνάδελφον.

Ἡ *Δὶς Αὔρα Δρακοπούλου*, δεξιὰ χειρίστρια τῆς πένας, μὲ ἀνδρικὸν χέρι, γράφει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸν τρόπον γ' ἐκ λόγων αἰσθητικῶν καὶ θεωρητικῶν μαζί. Ἔγραφε καὶ αὐτὴ κατὰ τὸν τρόπον α'. Μᾶς προσθέτει ὅτι γράφει ἀκόμη εἰς ἀμιγῆ καθαρεύουσαν καὶ εἰς δημοτικὴν κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἡ δεσποινὶς λησμονεῖ τὴν ταξινόμησίν μας τῶν γλωσσικῶν τρόπων καὶ εἶνε δύσκολον νὰ συνεννοηθῶμεν, ὑποθέτομεν δὲ ὅτι ἡ ἀμιγής της καθαρεύουσα ὅσον καὶ ἡ δημοτική της δὲν εἶνε οἱ τρόποι α' καὶ β' ἀλλὰ ποικιλίαι ἐλεύθεραι τοῦ γ'. Ἡ σύγχυσις τῶν ὅρων ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὰς ἑπομένας ἀπαντήσεις της τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς ἐμποδίζει ἐν τούτοις νὰ ἐγγίσωμεν τὴν ψυχὴν τῆς συγγραφέως διὰ μέσου τῆς ἁβρᾶς ἐξομολογήσεώς της, μίαν ψυχὴν ὁδηγουμένην ἀπὸ τὸ καθαρὸν αἴσθημα εἰς τὸν γλωσσικὸν αὐτὸν λαβύρινθον.

Ὁ κ. *Κ. Ράδος*, ἱστορικὸς καὶ δημοσιογράφος, ὑπέρμαχος ἄλλοτε τοῦ α' τρόπου, γράψας μάλιστα φανατικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ, μετέπεσε εἰς τὴν ἐλευθέραν μικτήν. Εἰς τὰ ναυτικὰ ἱστορικά του ἔργα τὸν δεσμεύει τὸ ὀνοματολόγιον τὸ ἐπίσημον. Πρὸς τὴν ἐλευθέραν μικτὴν τὸν

ὡδήγησε τὸ αἴσθημά του καὶ θεωρητικοὶ λόγοι.

Ὁ κ *Λάμπρος Ἀστέρης*, δημοσιογράφος καὶ ποιητής, μᾶς ἐξομολογεῖται ὅτι τὰ φιλολογικά του ἔργα γράφει ἀπὸ ἀνάγκην αἰσθητικὴν κατὰ τὸν γ΄ τρόπον — γράφων ἄλλοτε κατὰ τὸν α΄. — σημειόνων ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὴν τρίτην ἐρώτησίν μας ὅτι μεταχειρίζεται διαφορετικὸν τρόπον κατὰ τὴν ὕλην τῶν δημιουργικῶν του ἔργων. Οὕτω τὰ λυρικά του ποιήματα γράφει *μᾶλλον* κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, διηγήματα δὲ καὶ δράματα κατὰ τὸν τρίτον. Εἴπαμεν καὶ παραπάνω ὅτι πρὸς καθορισμὸν τοῦ ζητήματος, δεχόμεθα αὐστηρῶς — καὶ θὰ ἐξηγήσωμεν πλατύτερα τὸ διατὶ παρακάτω — τοὺς τρεῖς τρόπους ποῦ διετυπώσαμεν. Τὸ *μᾶλλον* τοῦ κ. Ἀστέρη μᾶς ἀναγκάζει νὰ μεταφέρωμεν καὶ τὰ ποιήματά του εἰς τὸν τρίτον τρόπον μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν ἀδειῶν τοῦ ἐμμέτρου λόγου. Ἡ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν παραγωγὴ τοῦ κ. Ἀστέρη δὲν εἶνε ἐντελῶς αὐθόρμητος, συμβιβάζεται ὅμως πρὸς τὴν αἰσθητικήν του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖον μᾶς ἐνδιαφέρει διότι τὸ αὐθόρμητον ἔχει ὅρια σχετικότητος, ὅπως ὅλα τὰ φαινόμενα, δὲν εἰμπορεῖ δὲ νὰ εἶνε ἐντελῶς ἀνεξάρτητον τῶν ρυθμιστικῶν καὶ ἀνασταλτικῶν δυνάμεων τοῦ ἐγκεφάλου. Εἰς τὸν προφορικόν του λόγον αἱ διαφοραὶ ἔγκεινται καὶ εἰς τὸ τυπικὸν καὶ τὸ λεκτικὸν (ἀναπόφευκτος συνέπεια τῆς παρούσης ζυμωτικῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης). Ὁ κ. Ἀστέρης εἶνε ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς γραφῆς, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ἀναπτύσσει ἰδιαιτέρως.

Ὁ κ. *Ταγκόπουλος*, δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς χρονογραφημάτων καὶ φιλολογικῶν ἄρθρων, ἔγραφε καὶ γράφει κατὰ τὸν γ΄ τρόπον ἀπὸ ἀνάγκην αἰσθητικὴν πάντοτε. ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς ὅλα του τὰ ἔργα, ὁμιλεῖ ὅπως γράφει καὶ γράφει ὅπως ὁμιλεῖ, εἶνε ἀρκετὰ ἱκανοποιημένος, οἱ τύποι τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται τοῦ φαίνονται ὀργανωμένοι εἰς τὸν γλωσσικόν του τρόπον, φρονεῖ δὲ ὅτι ἡ γλῶσσα, διαφυγοῦσα τοὺς δύο σχολαστικισμοὺς ἔφθασεν εἰς τὸ τέλειον διὰ τῆς ἐλευθέρας μικτῆς ἐκδηλώσεώς της. Ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικὴν γραφήν. Ἡ κατάστασις τοῦ κ. Ταγκοπούλου εἶνε ἐκτάκτως εὐχάριστος καὶ εἶνε ἕνα ψυχολογικὸν ἰδανικόν, ποῦ ὀνειρευόμεθα ὅλοι μας διὰ τὰ τέκνα μας. Ὁ κ. Ταγκόπουλος εἶνε εἰλικρινὴς ἐν τούτοις. Ἂν δὲν ἐγνώρισε τὰς ἀγωνίας καὶ τοῦς δισταγμοὺς τῶν ἄλλων, εἶνε ἴσως διότι τὸ εἶδος τῆς παραγωγῆς του δὲν ἔχει τὴν πολυμορφίαν τῶν ἄλλων. Καὶ αὐτὸ ὁπωσδήποτε εἶνε ἕνα χαρακτηριστικὸν φαινόμενον, πολὺ εὐοίωνον διὰ τὸ μέλλον, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ παιδιά μας ἢ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν μας θὰποκτήσουν τὴν εὐτυχίαν τοῦ κ. Ταγκοπούλου.

Ὁ κ. *Πάλλης*, ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ὀρθοδόξους τοῦ β΄ τρόπου, ὁ ἔξοχος μεταφραστὴς τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὁ ἀτυχὴς μεταφραστὴς τοῦ εὐαγγελίου, ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς καὶ σχολιαστὴς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, μᾶς δίδει τὴν ἀπάντησιν ποῦ ἐπεριμέναμεν. Δὲν παραδέχεται κἂν τὴν ὕπαρξιν τοῦ γ΄ τρόπου, ὅπως ὁ κ. Ψυχάρης, ὅπως ὁ κ. Ἐφταλιώτης. Εἶνε ὁ ἴδιος ψυχολογικὸς δαλτονισμὸς τοῦ α΄ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἴσως ἀναγνωρίζουν κάποιαν συγγένειαν οἱ τοῦ β΄ τρόπου. Βιαστικοὶ καὶ ἀνυπόμονοι διὰ τὴν τελείαν ὁμοιομορφίαν καὶ ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ γραπτοῦ λόγου, δημιουργοὶ μιᾶς γραμματικῆς à priori, ἡ ὁποία πιθανὸν νὰ εἶνε ἡ γραμματικὴ τῶν δημοτικῶν μνημείων, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ εἶνε ἡ γραμματικὴ τοῦ παρόντος οὔτε τοῦ μέλλοντος, δὲν βλέπουν τίποτε ἄλλο ἐμπρός των. Ὁ κ. Πάλλης γράφει ὅπως γράφει ἀπὸ λόγους ἐπιστημονικούς, πρακτικούς, αἰσθητικοὺς καὶ *πατριωτικούς!* Γράφει πάντα μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ἡ παραγωγή του εἶνε αὐθόρμητος «ἐξὸν ὅταν ἀναγκάζεται νὰ γράφῃ νεολογισμούς, τοὺς ὁποίους ζέβει στὸ ζυγὸ τῆς ἐθνικῆς γλώσσας», ὁμιλεῖ ὅπως γράφει *ὅσον τοῦ εἶνε δυνατόν*, ἀναγνωρίζων τὴν διαφορὰν μεταξὺ λαλιᾶς, κατὰ ἰδικήν του ἀντίληψιν, καὶ γραφῆς, ἐπιδεκτικὴν συζητήσεως. Τὸ 6ον ἐρώτημα δὲν τὸ καταλαμβάνει καὶ εἰς τὸ 7ον δὲν ἀποκρίνεται. Δὲν θέλει νὰ μᾶς εἰπῇ δηλαδὴ — ὀργίζεται καὶ νὰ τὸ σκεφθῇ — ἐὰν εἶνε ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸν γλωσσικὸν τρόπον ποῦ μεταχειρίζεται. Αἱ ἐρωτήσεις δυστυχῶς ἀπετείνοντο γενικῶς. Ἐὰν ἐγράφαμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὸν κ Πάλλην θὰ τὰς παραλείπαμεν, διότι θὰ ἦτο ἡ ἰδία ἀφέλεια ὡς νὰ ἐρωτούσαμεν ἕνα φακίρην ἐὰν εἶνε ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν θρησκείαν του.

Ἔρχεται κατόπιν ὁ κ. *Δημ. Γρ. Καμπούρογλους*, ἱστορικός, δραματικὸς συγγραφεὺς κλπ. κλπ., ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰπαντᾷ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς ἐρωτήσεις μας μᾶς δίδει μαζὶ μὲ τὰς ἐξομολογήσεις του εἰς μίαν στήλην μερικὰς παρατηρήσεις ἀξίας προσοχῆς. Καὶ αὐτὸς εἶνε ἀπὸ τοὺς μεταπηδήσαντας ἀπὸ τὸν τρόπον α΄. εἰς τὸν τρόπον γ΄. Προσπαθεῖ νὰ συμμορφώνῃ τὸν γραπτὸν πρὸς τὸν προφορικὸν του λόγον.

Ὁ κ. *Γρηγ. Ξενόπουλος*, διηγηματογράφος, κριτικὸς καὶ χρονογράφος γράφει κατὰ τὸν τρόπον γ΄ ἐκ λόγων αἰσθητικῶν καὶ θεωρητικῶν μαζί, μεταπηδήσας εἰς τὸν τρόπον αὐτὸν ἀπὸ τὸν τρόπον α΄. Ο τρόπος του γ΄ εἶνε κρᾶμα τοῦ α΄ καὶ β΄ κατὰ ποικίλλουσαν ἀναλογίαν. Τὴν σημασίαν τῆς κράσεως αὐτῆς θὰ ἐξηγήσωμεν κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας, δὲν βλέπομεν δὲ εἰς αὐτὴν τὴν θλιβερὰν σημασίαν ποῦ τῆς ἀποδίδει ὁ κ. Ξενόπουλος. Ὁμιλεῖ ὅπως γράφει. Ὡς πρὸς τὸ 7 ἐρώτημα συζητεῖ τὴν ὁριστικότητα ἑνὸς γλωσσικοῦ τρόπου, ζήτημα μὴ συζητήσιμον Ἁπλούστατα συμβαίνει μία παρεξήγησις. Ἡ ἐρώτησίς μας εἶνε καθαρῶς ἀτομικὴ ἢ σχετική: «θεωρεῖται ὁριστικὸν *διὰ σᾶς*. κλπ.» Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὅτι κάθε ἔργον ἐμπνευσμένον τὸ θεωρεῖ καὶ γλωσσικῶς τέλειον συμφωνοῦμεν μαζί του. Δὲν διαφέρει παρὰ ἡ ἀντίληψις τοῦ *ἐμπνευσμένου*. Ἔμπνευσις (= αὐθόρμητον) καὶ σχολαστικότης οἱουδήποτε τύπου δὲν εἰμποροῦν νὰ συνυπάρξουν, ὅσον ἡ ζωὴ μὲ τὸν θάνατον. Ακολουθεῖ τὴν ἱστορικὴν γραφὴν καὶ ὡς δηλωτικὴν τῆς ἑνότητος τῆς γλώσσης.

Ὁ κ. *Δημ. Ἀναστασόπουλος ὁ Ἀθηναῖος*, δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς μελετῶν καὶ ἐντυπώσεων φιλοσοφικο-ιστορικῶν γράφει καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς τρόπους καὶ τὰς ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν. Ἄλλοτε ἔγραφε καὶ αὐτὸς ἀποκλειστικῶς κατὰ τὸν τρόπον α΄ Ὁ ἑκάστοτε γλωσσικός του τρόπος κανονίζεται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θέματός του. Εἶνε πληρέστατα ἱκανοποιημένος, δὲν ἀναμένει ὁριστικὴν μόρφωσιν τῆς γλώσσης, ἑπομένως φαντάζεται διαιώνισιν τῆς ὑπαρχούσης πολυτροπίας. Ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικὴν γραφὴν μὲ ἐπιφυλάξεις ὑπαγορευομένας ἀπὸ λόγους αἰσθητικούς. Δὲν θᾶσχοληθῶμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτὰς τῆς ἀντιλήψεως τοῦ συγγραφέως, αἱ ὁποῖαι γενικώτερον θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν παρακάτω, διότι εἶνε κοινὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα συναντῶνται οἱ περισσότεροι δισταγμοὶ τῶν συγχρόνων συγγραφέων.

Ὁ κ. *Ἄγις Θέρος*, μεταφραστὴς ποιητικῶν ἔργων καὶ ποιητὴς ὁ ἴδιος κάποτε, γράφει εἰς τὸν τρόπον γ΄ ἀπὸ λόγους αἰσθητικοὺς καὶ θεωρητικούς, ἔχων ὡς βάσιν τὸν προφορικὸν λόγον τῶν ἀνεπτυγμένων. Ἄλλοτε ἔγραφε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν τρόπον α΄ καὶ εἰς ὕφος συνθετικώτερον. Εἰς τὴν ποίησιν ἀκολουθεῖ τὴν ἀληθινὴν δημοτικήν (;) — ὑποθέτομεν τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. — Δὲν εἶνε ἱκανοποιημένος ἐντελῶς ἀπὸ τὸν γλωσσικόν του τρόπον. αἰσθανόμενος ὅτι μεταξὺ τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς πένας του μεσολαβεῖ κάποιος διϋλιστήρ. Πέρνομεν ὑπὸ σημείωσιν τὴν παρατήρησιν αὐτήν. Ὡς πρὸς τὴν ὁριστικότητα τοῦ γλωσσικοῦ του τρόπου ὑποπίπτει εἰς τὴν ἰδίαν παρεξήγησιν μὲ τὸν κ. Ξενόπουλον. Ἀρνεῖται τὴν διγλωσσίαν, ξεχωρίζει δὲ τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν διὰ τὴν ποίησιν καὶ τὴν *καθαρεύουσαν δημοτικὴν* διὰ τὸν πεζὸν λόγον. Ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικὴν γραφήν.

Ὁ ποιητὴς κ. *Μιλτ. Μαλακάσης* σέβεται τὴν γραμματικὴν ὅσον εἰμπορεῖ καὶ θέλει, χωρὶς νὰ μᾶς λέγῃ ποίαν γραμματικήν. Οἱ γλωσσικοὶ τρόποι δὲν *ἐσταμπαρίσθησαν*, λέγει μὲ κάποιαν ἀγανάκτησιν, εἰς τὴν διάνοιάν του, ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τοῦ *σταμπαρισθοῦν*. Ἡμεῖς κάμνοντες τὸ ξηρὸν καὶ ἀχάριστον ἔργον μιᾶς ἐρεύνης, ἐπροσπαθήσαμεν νὰ τοὺς *σταμπάρωμεν* διὰ νὰ εὐκολύνωμεν ἀκριβῶς ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους πολὺ φυσικὰ καὶ λογικὰ δὲν ἔχουν *σταμπαρισθῆ*, νὰ μᾶς ἀπαντήσουν εἰς τὰς ἐρωτήσεις μας, διὰ νὰ κατορθωθῇ μία συνεννόησις. Περὶ ὕφους δὲν ἐρωτήσαμεν τὸν ποιητήν, ἡ ἀπάντησίς του ἑπομένως μένει à marquer. Ὅ,τι εἶνε οὐσιῶδες εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Μαλακάση διὰ τὴν ἔρευνάν μας εἶνε ὅτι δὲν γράφει ποτὲ εἰς τὴν δημοτικὴν ἀμιγῆ. Περὶ τοῦ τρόπου α΄ οὔτε λόγος. Ἑπομένως τὸν κατατάσσομεν εἰς τὸν τρόπον γ΄ κατὰ τὴν ὁμολογίαν του. Προσπαθεῖ νὰ μὴ στενοχωρῇ τὸν ἀναγνώστην του κυρίως ἀλλὰ δὲν τὸν λογαριάζει καὶ ἂν στενοχωρῆται. Ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τῆς γλώσσης χωρὶς περιορισμούς.

Ὁ κ. *Ἰωάννης Κονδυλάκης*, διηγηματογράφος καὶ χρονογράφος, μία ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία εἰς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα, ἤρχισε νὰ γράφῃ ἔχων ὡς σημεῖον κατευθύνσεως τὴν γλῶσσαν τοῦ Ξενοφῶντος. Τὸ αἴσθημα τῆς ζωῆς κατόπιν τὸν ἐτράβηξε πρὸς τὴν «καθαρὰν καὶ αὐθύπαρκτον δημοτικήν», ἀλλὰ λόγοι διάφοροι τὸν ἐκράτησαν εἰς τὸ μέσον, εἰς τὴν «ἐλευθέραν μικτήν», τὸν τρόπον δηλαδὴ γ΄. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἦσαν ἡ αἴσθησις ποῦ τοῦ ἔδωκαν αἱ δοκιμαὶ τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τῆς σχολῆς του καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς γλώσσης ἐξ ἴσου ψεύτικης καὶ σχολαστικῆς ὅπως ἡ τοῦ τρόπου α΄ παρουσιάζουσα ὅπως ἐκείνη τὰ αὐτὰ «γλωσσοπλαστικὰ τέρατα». Ὁ κ Κονδυλάκης προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόζῃ τὸν γραπτόν του λό-

γον πρὸς τὸν προφορικόν, μὴ εὑρίσκων εἰς τὸν ἑαυτόν του ἀρκετὰ ἐφόδια διὰ νὰ γράφῃ ὅπως θὰ ἤθελε εἰς τὸ τυπικὸν τῆς δημοτικῆς. Ὑποθέτω ὅτι εἰς τὸν κ. Κονδυλάκην ὅπως εἰς τοὺς περισσοτέρους μας τελεῖται μία πάλη μεταξὺ τῆς θεωρητικῆς ἀντιλήψεως τῶν γλωσσικῶν ζητημάτων (εἶνε ἡ τυραννία τῶν φραστικῶν ὀντοτήτων: δημοτική, καθαρεύουσα, τυπικὸν τῆς δημοτικῆς) καὶ τοῦ γλωσσικοῦ του αἰσθήματος, μία πάλη πρόξενος τῆς γενικῆς γλωσσικῆς δυσφορίας. Εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, ἔχον γενικώτερον χαρακτῆρα, θᾶσχοληθῶμεν περιληπτικῶς καὶ γενικώτερον συνοψίζοντες τὴν ὅλην ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ἐρεύνης αὐτῆς, ὥστε νὰ μὴν ἐπιμείνωμεν ἰδιαιτέρως τώρα.

Ὁ ποιητὴς κ. *Κωστῆς Παλαμᾶς*, ἡ σημαντικωτάτη ποιητικὴ καὶ φιλολογικὴ μορφὴ τῶν τελευταίων χρόνων καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ταλάντου του, καὶ διὰ τὴν ἐπίδρασίν του καὶ διὰ τὴν πολεμικὴν τὴν ὁποίαν ἐγέννησε τριγύρω του, μὲ μίαν δημιουργίαν ἄνισον πολλάκις καὶ δυσκολοχαρακτήριστον καὶ ἕνα ριπτασμὸν μεταξὺ ἐλευθέρων πτήσεων καὶ σχολαστικῶν ἑρπυσμῶν, παλαίων μὲ προφανῆ δυσφορίαν μεταξὺ τῆς ἐπικρατείας τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ἐπικρατείας τοῦ σχολαστικοῦ πνεύματος, μᾶς κάμνει προλογιζόμενος μίαν εὔγλωττον ἀπολογίαν τῆς ζωντανῆς γλώσσης, ἐπιμένων πάντα νἀδελφώνῃ τὸν Σολωμὸν μὲ τὸν Ψυχάρην. Γράφει ἀπὸ ἀνάγκην αἰσθητικὴν καὶ θεωρητικοὺς λόγους μαζὶ κατὰ τὸν τρόπον β΄. νομίζων «πῶς τὸ ἕνα δὲ διώχνει τὸ ἄλλο» πρᾶγμα ποῦ δὲν ἀμφισβητήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἁπλῶς ἠθελήσαμεν νὰ ξεχωρίσωμεν καὶ ἐξακριβώσωμεν. Ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι τοὺς θεωρητικοὺς λόγους τοῦ καθενὸς (διαφοραὶ ἀντιλήψεων) ἔχομεν δικαίωμα νὰ τοὺς συζητήσωμεν ἐνῷ δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπέμβωμεν εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀνάγκην, παρὰ μόνον μὲ τὴν αἰσθητικήν μας ἀντίληψιν. Ὁ κ. Παλαμᾶς μᾶς ἐξομολογεῖται — καὶ τὸ ἐγνωρίζαμεν — ὅτι δὲν ἔγραφε πάντα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἐπέρασε καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς γλωσσικοὺς τρόπους «ὅπως τοὺς ξεχώρισαν τὰ «Παναθήναια», διελθὼν κατὰ τὴν φράσιν του πολλὰς γλωσσικὰς κρίσεις. Ὁ κ. Παλαμᾶς ἐξηγεῖ κατόπιν μὲ αἴσθημα καὶ παρατήρησιν τὴν ἰδέαν τοῦ γλωσσικοῦ *μονισμοῦ* καὶ ἐξηγεῖ πῶς ἔγινε στρατιώτης τῆς γλωσσικῆς ἰδέας. Ὡς πρὸς τὸν γλωσσικὸν μονισμὸν δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ δευτέρα γνώμη, νομίζω δὲ πῶς ὅλων τῶν τρόπων οἱ ὀπαδοί, αὐτὸν βλέπουν ὡς ἀπώτερον σκοπόν, μὲ τὴν διαφορὰν ποῦ οἱ φανατικοὶ τῶν δύο ἄκρων, ἀκριβῶς διότι παραβλέπουν ἢ καὶ περιφρονοῦν τὰ φαινόμενα τοῦ προφορικοῦ λόγου, ὅπως ἐξελίσσεται καὶ διαμορφώνεται εἰς τὴν ζωήν, μὲ τὰς φυσικάς του δυνάμεις, δημιουργοῦν νέας διγλωσσίας, καταπολεμοῦντες ἀσυνειδήτως τὸν τείνοντα νὰ ἐγκατασταθῇ αὐτομάτως γλωσσικὸν *μονισμόν*. Πολέμιοι τῆς διγλωσσίας ἀπὸ καθαρὰν συνείδησιν, γίνονται ἀπόστολοι αὐτῆς, κλείνοντες τὰ μάτια πρὸς τὸ μόνον ἀληθινὸν *γλωσσικὸν κριτήριον*, τὸ ὁποῖον εἶνε παντοῦ καὶ πάντα ὁ προφορικὸς λόγος καὶ ὄχι τὰ γραπτὰ ἢ προφορικὰ τεκμήρια μιᾶς ἐποχῆς. Ὁ κ. Παλαμᾶς συζητεῖ ἐν ἐκτάσει τὴν γλωσσικήν του θεωρίαν, ἐξομολογούμενος ὅλην τὴν ἀγωνίαν ποῦ αἰσθάνεται διὰ νὰ παλαίσῃ πρὸς τὸ κράτος τῆς καθαρευούσης ποῦ τὸν περιζώνει. Ἀλλὰ διατὶ νὰ φαντάζεται ὅτι τὸν περιζώνει πάντοτε ἡ *καθαρεύουσα* (μία λέξις ποῦ ἔχασε σήμερον τὴν πραγματικήν της σημασίαν;) ἐκεῖ ποῦ τὸν περικυκλώνει ἁπλούστατα ἡ ζωὴ τοῦ προφορικοῦ λόγου, τὴν ὁποίαν παρεξηγεῖ καὶ τρέμει ἀντὶ νὰ τὴν ἐγκολπωθῇ καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃ; Τὴν ἰδίαν ἀγωνίαν — μίαν ἀγωνίαν ποῦ γεννᾷ λύπην — βλέπει κανεὶς ὅτι αἰσθάνεται ὁ ποιητὴς καὶ εἰς τὸν προφορικόν του λόγον. Μᾶς ἐξομολογεῖται ὅτι «δυσκολεύεται νὰ μιλήσῃ» καὶ ἀγωνίζεται καὶ πάσχει διότι «ἐκεῖ ποῦ πέρνει νὰ μιλήσῃ τυχαίνει νὰ *συλλογιστῇ* (νὰ συλλογισθῇ) τὸ ἀνάκατωμα τῶν δύο τρόπων. Αὐτὴ ἡ ἀγωνία εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, μία ἀγωνία ποῦ δὲν τὴν αἰσθάνεται ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος ποῦ ζῇ καὶ δὲν εἶνε κωφάλαλος, εἶνε ἕνα φαινόμενον ποῦ ὁμοιάζει μὲ τὴν ἀγοραφοβίαν, καὶ ὅλους τοὺς νοσηροὺς φόβους καὶ καταντᾷ εἰς τὰ ὅρια τῆς ἰδεοληψίας. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ὅπως κατήντησεν, ἔχει ταράξει τόσον τὰ νεῦρα, ὥστε νὰ βλέπωμεν μεταξύ μας τὴν δημιουργίαν ἑνὸς τύπου ψυχώσεως, ἀγνώστου ἕως τώρα εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ ἡ ὁποία θὰ εἰμποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ γλωσσικὴ ψύχωσις. Διότι ἐφ' ὅσον συζητεῖ κανεὶς καὶ ἐφ' ὅσον ἐφαρμόζει τὰς ἰδέας του ὀρθὰς ἢ πλανημένας, τὸ πρᾶγμα εἶνε ἁπλῶς ἀδιάφορον, ἀλλ' ὅταν ἀρχίζωμεν νὰ ἔχωμεν ἀνθρώπους — ποιητὰς ὅπως ὁ κ. Παλαμᾶς — οἱ ὁποῖοι πάσχουν, τυραννοῦνται καὶ φοβοῦνται νὰ ὁμιλήσουν, τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἀνησυχητικόν. Ἀλλ' ἂν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ὁ κ. Παλαμᾶς φοβῆται τὸ γλωσσικὸν

φάντασμα τῆς διγλωσσίας, εἰς τὸν *δρόμον ποῦ* πέρνει διὰ νὰ τὸ ἀποφύγῃ δημιουργεῖ ἕνα ἄλλο. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς, ἐνῷ «καταφρονεῖ τὴν γνώμην τοῦ ἄλλου τρέμει ἀκόμη τὰ μάτια του» καὶ ἔτσι κινεῖται μεταξὺ φόβων καὶ τρόμων: «Μπροστὰ γκρεμνὸς καὶ πίσω ρέμμα». Ὁ κ. Παλαμᾶς μὲ τὴν εἰλικρίνειάν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν «γλωσσικὴν ἰδέαν», ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται, μᾶς ἐκθέτει μίαν γενικὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν ἡ ὁποία ἀπαντᾶται κυρίως εἰς τοὺς φανατικοὺς τοῦ β΄ τρόπου καὶ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐξεδήλωσεν ἀοριστότερον καὶ ὁ κ. Πάλλης εἰς τὸ γράμμα του, μίαν κατάστασιν ἡ ὁποία πολὺ φοβοῦμαι ὅτι δηλητηριάζει βραδέως τὸ αἴσθημα, τὸ αὐθόρμητον, τὸ ὑποσυνείδητον, αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Τελειώνει τὸ γράμμα του ὁ κ. Παλαμᾶς ἐκφράζων τὴν ἀπορίαν του διατὶ «ὠνομάσαμεν δογματικὴ τὴ δημοτική μας γλῶσσα». Ὁ κ. Παλαμᾶς μᾶς παρεξηγεῖ καὶ ἀσυνειδήτως ἴσως διαστρέφει τὸ νόημα τῆς διατυπώσεως τοῦ β΄ γλωσσικοῦ τρόπου. Δὲν ὠνομάσαμεν ἡμεῖς δογματικὴν τὴν δημοτικήν, διότι δι' ἡμᾶς δημοτικὴ γλῶσσα εἶνε ὁ σύγχρονος προφορικὸς λόγος, ξεκαθαρισμένης ἀπὸ τὰ πλαστὰ καὶ ψεύτικα στοιχεῖα κάθε σχολαστικισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀποκρούει ἡ κοινὴ καλαισθησία. Ἡμεῖς εἴπαμεν: *τὴν δογματικὴν δημοτικήν*, ὁμιλοῦντες περὶ τῶν ἰσχυόντων γλωσσικῶν τρόπων καὶ ὄχι περὶ ἱστορικῶν μορφῶν τῆς γλώσσης καὶ ἐννοούσαμεν μὲ αὐτὸ ὅτι ἐκτὸς τῆς δογματικῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη δημοτική, ἡ διαμοφωθεῖσα εἰς τὸν σημερινὸν λόγον. Ἴσως θὰ ἐξηγούμεθα καλλίτερα ἂν ἐλέγαμεν: *ψυχαρική*, ἀλλ' ἐδηλώσαμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἠθελήσαμεν νἀποφύγωμεν κάθε εἴδους προκατάληψιν τοῦ ἀναγνώστου μας. Ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ θὰ γείνῃ ἰδιαίτερος λόγος Μᾶς παρατηρεῖ ἀκόμη ὁ κ. Παλαμᾶς «ὅτι τὸ ἔργο τοῦ γλωσσολόγου δὲν εἶνε τόσο ἄλλο, τόσο χωρισμένο ἀπὸ τοῦ ζητήματος τὴν ὄψιν τὴν αἰσθητικήν». Ποῖος λέγει τὸ ἀντίθετον; Τίποτε δὲν εἶνε χωρισμένον εἰς τὸν κόσμον. Ἡμεῖς εἴπαμεν ἀκριβῶς ὅτι «ἡ ἐπιστήμη τῆς γλώσσης μετέχει ὑπὸ μερικὰς ἐπόψεις τῶν ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐπιστημῶν, στηρίζεται ὅμως κυρίως ἐπὶ τῶν φυσιοψυχολογικῶν», διεκρίναμεν δὲ τὰς μεθόδους τῆς ἐρεύνης εἰς τὰς πρώτας καὶ εἰς τὰς δευτέρας ἐπιστήμας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς μέχρι τοῦδε συζητήσεις κυρίως ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ μέθοδοι τῶν πρώτων, εἰς τὴν ἔρευναν τὴν ἰδικήν μας ἠθελήσαμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰς μεθόδους τῶν δευτέρων. Δὲν ἐχωρίσαμεν ἑπομένως τὰς ἐπιστήμας, ὅπως ἀντιλαμβάνεται ὁ κ. Παλαμᾶς, ἀλλὰ τὰς μεθόδους καὶ ἐδικαιολογήσαμεν ἀρκετὰ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς προκηρύξεώς μας, ὥστε νὰ μὴν ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἴδια. Τὸ ἔργον μας ὑπῆρξεν ἔργον παρατηρήσεως καὶ ἐφ' ὅσον ἔχομεν τὰ στοιχεῖα τῆς παρατηρήσεως, ἐξάγομεν τὰ ἀτομικά μας συμπεράσματα χωρὶς καμμίαν ἐπιστημονικὴν προκατάληψιν, γνωρίζοντες ὅτι «*ἐπιστήμη*, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Huxley, δὲν εἶνε κάτι τι διαφορετικὸν τῆς κοινῆς *γνώσεως* καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ χωρίζωμεν τὸ κράτος τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ «sens commun», καὶ ἔχοντες πάντα ὑπ' ὄψιν τὸ λόγιον τοῦ Βυφφὸν ὅτι «ἡ μόνη ἀληθινὴ ἐπιστήμη εἶνε ἡ γνῶσις τῶν γεγονότων». Ἡ πιστοποίησις τῶν γεγονότων ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐρεύνης αὐτῆς.

Μὲ τὸν κ. Παλαμᾶν τελειώνουν αἱ ἀπαντήσεις, αἱ δημοσιευμέναι εἰς τὰ «Παναθήναια». Λείπουν βέβαια ἀπ' αὐτὰς μερικὰ ὀνόματα. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποῦ δὲν ἐπρόλαβαν ἢ δὲν ἠθέλησαν νὰ λάβουν τὸν κόπον νἀπαντήσουν, τὸ ἔργον των μᾶς ἀποκρίνεται εἰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐρωτήματά μας. Ἐκτὸς αὐτῶν ἔχομεν ἀκόμη ἐμπρός μας μερικὰς ἀπαντήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔμειναν ἔξω, διότι ἡ διεύθυνσις τῶν «Παναθηναίων», διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπ' ἄπειρον παρελκύσεως τοῦ ζητήματας ἔκλεισε τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀπαντήσεων. Εἶνε τοῦ κ. Περικλέους Γιαννοπούλου μία ὁρμητική, ἀχαλίνωτος καλπάζουσα ἀπολογία ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς γλώσσης· τοῦ κ. Στεφάνου Ραμᾶ, συγγραφέως ψυχο-κοινωνιολογικῶν *μελετῶν μία* στοχαστικὴ συνηγορία ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρας μικτῆς· τοῦ κ. Γ. Σ. Φραγκούδη, δημοσιογράφου, ὑπὲρ μιᾶς γλώσσης βασιζομένης ἐπὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τῆς γραμματικῆς τῆς καθαρευούσης, μὲ ἐκφράσεις ἀποστροφῆς πρὸς ὅ,τι ὀνομάζομεν: *ἐλευθέραν μικτήν*, ἀπὸ μίαν ἴσως νεοελληνικὴν ἀντίληψιν τῆς ἐλευθερίας, ὡς διαβατηρίου τοῦ νὰ κάμνῃ κανεὶς ὅ,τι τοῦ κατέβῃ καὶ μίαν σύγχυσιν ἑπομένως τῆς ἀκαλαισθησίας καὶ ἀφροντησίας μερικῶν συγγραφέων πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ προλήψεων γλωσσικῶν, τὴν ὁποίαν ἐννοοῦμεν ἡμεῖς· τοῦ κ. Ι. Δημητροπούλου ὑπὲρ τοῦ γ τρόπου κλπ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Β΄ σειρὰν τῶν ἐρωτήσεών μας δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν εἰς ἰδιαιτέραν ἀνάλυσιν τῶν ἀπαντήσεων ποῦ μᾶς ἐστάλησαν.

Ἐπὶ 44 ἀπαντήσεων τέσσαρες εἶνε ὑπὲρ τοῦ α΄ τρόπου πέντε ὑπὲρ τοῦ β΄ μετ' ἐπιφυλάξεων καὶ αἱ λοιπαὶ ὑπὲρ τοῦ γ΄ τρόπου. Ἡ ἔρευνά μας δὲν ἔχει χαρακτῆρα δημοψηφίσματος καὶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ ἀριθμοί. Ὅ,τι μᾶς φανερώνουν αἱ ἀπαντήσεις τῆς Β. σειρᾶς εἶνε ἡ ἀποστροφὴ τοῦ μεγάλου κοινοῦ, τοῦ ἔχοντος τὴν κοινὴν αἴσθησιν καὶ μὴ ἐνδιαφερομένου εἰς τὰς γλωσσικάς μας συζητήσεις, ἡ ἀποστροφὴ πρὸς κάθε εἶδος τεχνητοῦ λόγου καὶ ἡ εὐάρεστος ἀποδοχὴ ἐκείνου τοῦ γλωσσικοῦ τρόπου, τοῦ στηριζομένου κυρίως ἐπὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου.

III

Ὅταν προεκηρύξαμεν τὴν ἔρευναν αὐτήν, οἱ περισσότεροι ἐκίνησαν μὲ δισταγμὸν τὸ κεφάλι, καὶ μὲ προφανεῖς ἀμφιβολίας περὶ τῆς σκοπιμότητός της, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς ἀποκριθέντας εἰς τὰ ἐρωτήματά μας δὲν ἔλειψαν νὰ ἐκφράσουν τοὺς δισταγμούς των περὶ τῆς ἐπιτυχίας της. Ἡμεῖς καὶ ἐκ τῶν προτέρων, μολονότι εἴχαμεν ὑπ' ὄψιν τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ περισσότεροι θὰ συνειργάζοντο εἰς τὴν ἔρευνάν μας, δὲν ὑπήρξαμεν τόσον ἀπαισιόδοξοι καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων δὲν ἔχομεν λόγους νὰ εἴμεθα μεταμεληµένοι. Ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτὴν ἐπιστοποιήθησαν μερικὰ γεγονότα καὶ ἑρμηνεύθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μερικὰ φαινόμενα, κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος εἰμπορεῖ νὰ ποβῇ πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς γλωσσικῆς μας καταστάσεως, διὰ τοὺς θέλοντας καὶ γνωρίζοντας νὰ παρατηροῦν.

Καὶ ὀφθαλμοφανῶς μὲν καὶ ἀναντιρρήτως ἐπιστοποιήθη ἐκ τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν ἐρευνήσεών μας.

1) Ὅτι σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως ὅλοι οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἔρευναν αὐτὴν ἤρχισαν νὰ γράφουν κατὰ τὸν τρόπον α΄ (τὴν δογματικὴν ἀρχαιοτροπίαν) ἀργὰ δὲ ἢ γρήγορα ἀπαρνηθέντες τὸν τρόπον αὐτὸν μετεπήδησαν οἱ περισσότεροι μὲν εἰς τὸν τρόπόν γ΄ (τὴν ἐλευθέραν μικτὴν) ὀλίγοι δὲ εἰς τὸν τρόπον β΄ (τὴν δογματικὴν δημοτικὴν) ἀκολουθοῦντες τὸ σύστημα τὸ διατυπωθὲν θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἀπὸ τὸν κ. Ψυχάρην καὶ τοὺς μαθητάς του. Ἔχομεν λοιπὸν ὡς *γεγονός*, πιστοποιούμενον καὶ ἐκ τῆς ἐρεύνης αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν γινομένων τριγύρω μας (ἐφημερίδες, βιβλία, χρονογραφήματα, φιλολογικὰ ἔργα, δημόσια ἔγγραφα) μίαν ἀπάρνησιν εἰς μεγαλειτέραν ἢ μικροτέραν κλίμακα τοῦ τρόπου α΄. Εἶνε ἕνα γεγονὸς ἀνεπίδεκτον συζητήσεως. πιστοποιηθὲν καὶ διὰ τῆς ἐρεύνης αὐτῆς.

2) Ἐκ τῶν μεταστάντων εἰς τὸν τρόπον β΄ ἢ ἀποπειραθέντων νὰ δοκιμάσουν τὸν τρόπον αὐτὸν (πολὺ περιωρισμένος ἀριθμὸς) ἀπεσύρθησαν ἐπανελθόντες εἰς τὸν τρόπον γ΄· οἱ Ξενόπουλος, Μαλακάσης καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς αὐτὰς ἐκ τῶν μετεχόντων εἰς τὴν ἔρευναν, Καμπύσης, Βασιλικός, καὶ ἄλλοι, πάντες διὰ λόγους κυρίως αἰσθητικούς. Ἐξ αὐτῶν ὁ μακαρίτης Καμπύσης δι' εὐγλωττοτάτων ἀρθρων (Ὁ Ψυχαρισμὸς καὶ ἡ Ζωὴ) ἀπεκήρυξε τὸν τρόπον αὐτόν, ὁ Βασιλικὸς (Κ. Χατζόπουλος) ἱδρυτὴς καὶ ὀργάνου ἐπισήμου τοῦ τρόπου β΄ ἐπίσης. Ὅ,τι μᾶς ἐνδιαφέρει εἶνε ὅτι ποιηταὶ καὶ λογοτέχναι τῆς πρώτης γραμμῆς, ἀσπασθέντες μὲ φανατισμὸν θεωρητικῶς τὸν τρόπον β΄ καὶ ἐφαρμόσαντες αὐτὸν πρακτικῶς, ἠναγκάσθησαν ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ μεταβάλουν γλωσσικὸν τρόπον, ἀπὸ λόγους καθαρῶς αἰσθητικούς.

3) Ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν μετασχόντων εἰς τὴν ἔρευναν ὁμολογοῦν ὅτι ἀναγκάζονται ἀπὸ λόγους αἰσθητικοὺς νὰ τροποποιοῦν τὸν γλωσσικὸν αὐτῶν τρόπον, δυσανασχετοῦντες ὅτι δὲν κατορθώνουν νὰ ἐπιτύχουν κάποιαν ὁριστικὴν ἑνότητα εἰς αὐτόν. Ὅπως καταφαίνεται ὅμως ἐκ τῆς προσεκτικῆς παρατηρήσεως τῶν ἐξομολογήσεων αὐτῶν ἡ τροποποίησις αὐτὴ δὲν συνίσταται εἰς μετάβασιν ἀπὸ τὸν τρόπον γ΄ εἰς τὸν τρόπον α΄ ἢ β΄. Οἱ ἐπιστέλλοντες μεταχειρίζονται κατὰ σύμβασιν ὄχι ἀκριβολόγον τοὺς ὅρους: *δημοτικήν, μᾶλλον δημοτικήν, μᾶλλον ἀρχαΐζουσαν, καθαρεύουσαν*. Ἀπὸ ἐπισταμένην ὅμως παρατήρησιν τῶν συγγραφέων αὐτῶν βλέπει κανεὶς ὅτι, ἀναλόγως τῆς ὕλης τῶν ἔργων των, δὲν γράφουν κάποτε κατὰ τὸν τρόπον α΄ ἢ β΄ ἀλλ' ἁπλῶς εἰς ποικιλίας τοῦ τρόπου γ΄. Τὴν σημασίαν τῆς λεπτομερείας αὐτῆς θὰ ἐξηγήσωμεν μετ' ὀλίγον.

4) Ὅτι κυρίως ἐκ τῶν ἐπιστελλόντων οἱ ὄπαδοὶ τοῦ τρόπου β΄. (Πάλλης, Παλαμᾶς) ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ τοῦ γλωσσικοῦ των τρόπου, ἀπαράλλακτα ὅπως οἱ τοῦ α΄ τρόπου, λόγους πατριωτικοὺς καὶ ἐθνικούς, φαίνονται δὲ κυβερνώμενοι περισσότερον ἀπὸ θεωρητικὰς ἰδέας καὶ αἰσθάνονται ὀδυνηρῶς τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὴν περιβάλλουσαν γλωσσικὴν πραγματικότητα. Ὁ κ. Παλαμᾶς αἰσθάνεται τὴν ἐνόχλησιν αὐτὴν ἀκόμη καὶ εἰς τὸν προφορικόν του λόγον, ὁ κ. Πάλλης ὁμολογεῖ ὅτι προσπαθεῖ νὰ μεταμορφώνῃ τὸ προσπῖπτον εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς ζωῆς γλωσσικὸν ὑλικὸν κατὰ τὰ γλωσσικὰ δόγματα τῆς σχολῆς του, ἐκτελῶν οὕτως εἰπεῖν in vitro ἐπὶ τοῦ γραφείου του, ὅ,τι ὑποθέτει ὅτι θὰ ἔκαμνεν ἡ φύσις καὶ ὁ χρόνος.

5) Ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου, ἀλλ' ὄχι οὐσιώδης, ἀφοῦ ὑπάρχουν συγγραφεῖς τῶν ὁποίων ἡ καλαισθησία κατορθώνει νὰ φομοιώσῃ σχεδὸν τὸν προφορικὸν μὲ τὸν γραπτὸν λόγον. Καὶ ἂν ἕνας μόνον τὸ κατορθώνῃ αὐτό, ἔστω καὶ σχετικῶς, ἔχομεν μίαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ γλῶσσα εἰς τὸν φυσικόν της δρόμον, ρυθμιζομένη ἀπὸ τὴν καλαισθησίαν τῶν συγγραφέων, τείνει πρ ς τὸ ἐπιθυμητὸν αὐτὸ σημεῖον.

6) Ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐπιστέλλοντες κηρύσσονται ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς γραφῆς.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ λεπτομέρειαι, οὐσιώδεις διὰ τὴν αἰσθητικὴν ὄψιν τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος, πιστοποιοῦνται σαφῶς ἐκ τῆς ἐρεύνης μας, βεβαιοῦνται δὲ ἐκ τῆς συγκριτικῆς παρατηρήσεως τῶν δημιουργικῶν ἔργων τῶν προμνημονευθέντων συγγραφέων. Ἐπικουρικῶς πρὸς αὐτὴν ἔχομεν τὴν παρατήρησιν ἐπὶ τοῦ ἔργου ποιητῶν καὶ λογογράφων καὶ μεταφραστῶν ποιητικῶν ἔργων, (Προβελεγγίου, Γρυπάρη, Βασιλικοῦ, Στρατήγη, Πορφύρα καὶ ἄλλων κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ Πολυλᾶ) ἀποδεικνύουσαν ὅτι οἱ λογοτέχναι αὐτοὶ εἰσάγουν ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ προφορικοῦ λόγου στοιχεῖα τυπικὰ καὶ λεκτικὰ (νεολογισμοὺς-ἀρχαϊσμοὺς ὅπως τοὺς ὁρίζει ὁ κ. Πάλλης) ἀποκρουόμενα ρητῶς ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς νομοθεσίας τοῦ β΄ τρόπου. Ἡ ἀναλογία καὶ ὁ βαθμὸς τῆς εἰσαγωγῆς τῶν στοιχείων αὐτῶν δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν. Αποτελεῖ πάντοτε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐλευθέρου, μικτοῦ, προφορικοῦ λόγου, ὅπως διαμορφώνεται αὐτομάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Ἐκ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν ἐρωτήσεών μας πιστοποιεῖται:

1) Ἡ ὁλικὴ σχεδὸν ἀπόκρουσις τοῦ τρόπου α΄ τὸν ὁποῖον οἱ ἐπιστέλλοντες ἀποκαλοῦν: ψυχρόν, δασκαλικόν, ψεῦτικον, σχολαστικὸν κλπ. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴν παρατήρησιν τῆς ζωῆς. Φράσεις ὅπως: *τῷ συνέτριψε τὴν ῥίνα, εἶλκε αὐτὸν ἐκ τοῦ ὠτίου, ἀλγεῖ τὸν ὀδόντα, ἐποιησάμην ἀνακοίνωσιν* δὲν εἶνε πλέον ἀνεκταὶ οὔτε εἰς τὸν προφορικόν, οὔτε εἰς τὸν γραπτὸν λόγον.

2) Ἀνάλογος ἀποστροφὴ πρὸς τὸν γραπτὸν λόγον τοῦ β΄ τρόπου (εἰς τὸν προφορικὸν λόγον δὲν ὑφίσταται σχεδὸν ὁ τρόπος αὐτός, διότι ὅλοι σχεδὸν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὁμιλοῦν κατὰ τὸν γ΄ τρόπον, ἐπικαλοῦμαι δὲ ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας αὐτῶν τῶν ἰδίων, δυσανασχετούντων ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, καὶ τὴν *μαρτυρίαν ὅλων ὅσοι ἔτυχε νὰ κούσουν* ὁμιλοῦντας τοὺς κ. κ. Παλαμᾶν, Βλαχογιάννην καὶ ἄλλους). Ἡ ἀποστροφὴ αὐτὴ ἐξεδηλώθη κατὰ καιροὺς προφανέστερον εἰς ὡρισμένας περιστάσεις, ἔχουν δὲ πεῖραν περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες «Ἑστία» «Τέχνη», «Περιοδικόν μας», «Ἄστυ», τῶν ὁποίων ἐκλονίσθη σημαντικῶς ἡ κυκλοφορία ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ἀρθρων γραμμένων κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἐὰν κατὰ τὰ δύο δέκατα ὠφείλετο εἰς προλήψεις ἐθνικὰς καὶ πατριωτικὰς καὶ τὸ σχολαστικὸν πνεῦμα, κατὰ τὰ ὀκτὼ δέκατα ὠφείλετο εἰς λόγους αἰσθητικούς. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐντελῶς φωτισμένοι εἰς τὰ γλωσσικά μας πράγματα, πολλοὶ δὲ καὶ θεωρητικῶς ἀποκλίνοντες ὑπὲρ τοῦ β΄ τρόπου, ὁμολογοῦντες ὅτι τοὺς εἶνε ἀδύνατον νὰ διαβάσουν πέραν πέντε γραμμῶν ἔργα γραμμένα κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν. Τὸ δικαίωμα δὲ τῆς αἰσθήσεως τῆς γλώσσης του δὲν εἰμπορεῖ νὰρνηθῇ κανεὶς *εἰς ἕνα λαόν, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεφῇ* ἀκαλαίσθητος, ἀμόρφωτος ἢ μὲ διεφθαρμένην τὴν αἴσθησιν. Ἕνας ἐκ τῶν ἐπιστελλόντων πρὸς ἡμᾶς μᾶς γράφει «... Δὲν εἴμεθα σχολαστικοί, δεχόμεθα ὡς φυσικόν, ζωντανόν, καὶ ἀληθινὸν γραπτὸν λόγον, ἐκεῖνον ποῦ μᾶς δίδει τὰς φράσεις: «Ὁ λαὸς δὲν κερδίζει τὸ ψωμί του, τὸ κρασὶ τοῦ ἔλειψεν ἀπὸ τὸ τραπέζι του, τὰ παιδιά του πεινοῦν καὶ ἡ δυστυχία τοῦ σφίγγει τὸν λαιμόν». Δὲν ἀπαιτοῦμεν νὰ μᾶς γράφετε: «ὁ λαὸς δὲν κερδαίνει τὸν ἄρτον αὐτοῦ, ἐκ τῆς τραπέζης αὐτοῦ ἀπέλιπεν ὁ οἶνος, τὰ τέκνα αὐτοῦ πεινῶσι ἡ δὲ δυστυχία ἄγχει τὸν λαιμόν του». Ἀλλὰ δὲν ἀνεχόμεθα, μᾶς εἶνε ἀδύνατον νὰνεχθῶμεν εἴτε ὡς γραπτὸν εἴτε ὡς προφορικὸν λόγον: «Ἡ στάση τῆς Κυβέρνησης, πρὸς τὲς ἐγδήλωσες τῆς λαϊκῆς θέλησης ὕστερ' ἀπ' τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τελεφταίας συνεδρίασης τῆς Βουλῆς, ἔκανε τοὺς φοιτητάδες νὰ μᾶς φοβερίσουν μ' *ἕνα σηκωμὸ τοῦ πανεπιστήμιου*». Θὰ μοῦ εἰπῆτε, κύριε, ὅτι ἡ δευτέρα φράσις ἔχει ἀφῃρημένα νοήματα καὶ ὅτι ἡ δημοτικὴ δὲν τὰ σηκώνει. Ἀλλὰ τά: κυβέρνησις, συνεδρίασις, στάσις, φοιτητής, Πανεπιστήμιον δὲν εἶνε ἀφῃρημέναι λέξεις. Ἐγὼ θέλω νὰ

ἐπιμείνω εἰς τὸ τυπικὸν καὶ νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι ἐνῷ τό: ψωμί, παιδί, πεινοῦν, εἶνε ἀνεκτὰ εἰς ὅλας των τὰς κλίσεις, τὰ ἄλλα ποῦ προανέφερα δὲν εἶνε. Τὸ νόημα τῆς δευτέρας φράσεως εἰμπορεῖ νὰ ἦνε ἀφῃρημένον καὶ θὰ μᾶς εἰποῦν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ β' τρόπου ὅτι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν θὰ εὕρουν τὸν τρόπον νὰ τὴν διατυπώσουν εἰκωνικώτερα καὶ ἁπλούστερα. Ἀλλὰ ἡ φράσις αὐτὴ εἰμπορεῖ νὰ μεταφρασθῇ κατὰ λέξιν εἰς ὅλας τὰς συγχρόνους εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ποῦ ἐμορφώθησαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ὅταν μοῦ μεταφέρετε τὴν φράσιν αὐτὴν ὡς ἔξῆς π. χ. «Μία φορὰ ποῦ ἡ κυβέρνησις ὕστερ' ἀπὸ τὴν τελεφταία συνεδρίαση κτλ.» τότε νὰ μὲ συμπαθήσεσε νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι πρῶτα δείχνετε δειλίαν ἀποφεύγοντες τύπους ποῦ παραδέχεσθε, ἀλλὰ ξεύρετε ὅτι κτυποῦν ἄσχημα εἰς ταὐτιὰ καὶ δεύτερον ὅτι δὲν γράφετε πλέον ὡς ἄνθρωπος ἐλεύθερος, ἀλλὰ κάμνετε tours de force, ὅπως tours de force εἶνε τὰ περισσότερα γραφίματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Καὶ τότε τὸ γράψιμό σας καταντᾷ μαρτύριον καὶ κόλασις, ποῦ ἀρκεῖ νὰ φονεύσῃ κάθε ἔμπνευσιν καὶ κάθε αὐθόρμητον, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καταντᾷ εἰς τὴν παιδαριωδίαν τῆς πρωτογενοῦς ἐκφράσεως. . . » Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ δημοσιεύσωμεν ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος τοῦ μεγάλου κοινοῦ ἀπέναντι τῶν διαφόρων τρόπων τοῦ γραπτοῦ λόγου.

3) Ἡ γενικὴ ἀποδοχὴ τοῦ γ' τρόπου, μὲ ἐπιφυλάξεις, ἀποβλεπούσας εἰς τὴν καλαισθησίαν καὶ τὸ ὕφος τῶν συγγραφέων.

4) Ἡ ὁμόθυμος ἔκφρασις ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς γραφῆς καὶ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὴν κατάχρησιν τῆς ἀφομοιώσεως τῆς γραφῆς πρὸς τὴν προφορὰν τῶν λέξεων, ὡς προσβάλλουσαν τὴν αἴσθησιν καὶ δυσκολεύουσαν τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν πτώσεων, χρόνων, γενῶν κλπ. (τελικὰ γράμματα, μερικαὶ αὐξήσεις κλπ.).

Αἱ λεπτομέρειαι αὐταὶ πιστοποιοῦνται ἐκ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐρεύνης μας, βεβαιόνονται δὲ καὶ ἀπὸ τὴν μεθοδικὴν παρατήρησιν τῶν συμβαινόντων τριγύρω μας.

IV

Διὰ νὰ εἰμπορέσῃ κανεὶς νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν σημασίαν τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ὁπωσδήποτε ἐπιστοποιήθησαν ἢ ὑπετυπώθησαν ἀπὸ τὰς δημοσιευθείσας ἐξομολογήσεις, εἶνε ἀναγκαία μιὰ γενικὴ ἀνασκόπησις εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ φύσις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς μελέτης αὐτῆς, στηριζομένης εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ προσεκτικὴν παρατήρησιν καὶ τὸν κοινὸν νοῦν δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐκταθῶμεν ἢ νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἐμπεριστατωμένην παρακολούθησιν τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας οὔτε εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἰδιαιτέρων γλωσσολογικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει. Ἀλλ' οὔτε ἁρμόδιοι εἴμεθα δι' αὐτό. Ρίπτομεν ἁπλῶς ἕνα τυχὸν βλέμμα ἁπλοῦ παρατηρητοῦ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Μία τάσις χαρακτηριστικὴ παρουσιάζεται εὐθὺς ἀπὸ τὰς πρώτας στιγμὰς τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους ἐκ μέρους τῶν λογίων: ἡ τάσις πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς τὴν ἀρχαίαν μορφήν. Τοὺς λόγους τῶν φαινομένων αὐτοῦ, λόγους ἀφ' ἑνὸς μιᾶς ἀφελοῦς ἐθνικῆς φαντασιοπληξίας, συγκινητικοὺς κἄποτε, καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγους ἀνάγκης δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα. Ὁπωσδήποτε ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ δώσωμεν μίαν σχηματικὴν καμπύλην τῆς γλωσσικῆς πορείας θὰ εἴχομεν ἐν πρώτοις μίαν ἀπότομον ἀνιοῦσαν γραμμὴν πρὸς τὸν ἀρχαῖον λόγον. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐννοεῖται ὑπῆρξαν οἱ διαμαρτυρηθέντες διὰ τὴν μέθοδον τῆς τεχνητῆς αὐτῆς διαμορφώσεως τῆς γλώσσης, ὑποδείξαντες τὴν ἀντινομίαν τῆς προσπαθείας αὐτῆς καὶ διεκδικήσαντες τὰ δικαιώματα τῆς ζωντανῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ὅπως παρετήρησεν ὁ σοφὸς Πολυλᾶς «ἡ ρύθμισις τῆς γλώσσης εἰς ὄργανον κανονικὸν καὶ διαφανὲς γενικῆς ζωντανῆς συνεννοήσεως, μὲ ἄλλους λόγους ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν φύσιν εἰς τὴν τέχνην *δὲν εἶνε ἔργον ἀτόμων, οὔτε μιᾶς μόνον γενεᾶς, οὔτε εἶνε ἐξαγόμενον ξηρᾶς θεωρίας*· ἡ ἀληθῶς ἐθνικὴ γλῶσσα ὑποθέτει μεγάλα ἐθνικὰ κέντρα, εἰς τὰ ὁποῖα τῆς φιλολογικῆς διαμορφώσεως προηγήθη ἤδη ἡ κοινωνικὴ διοργάνωσις. Εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέβη ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις νὰ προδράμῃ τῆς κοινωνικῆς ἀναπλάσεως καὶ ἐνῷ δὲν ὑπῆρχε κέντρον ἀρκετὰ περιεκτικὸν καὶ σπουδαῖον, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς χωνευτήριον ἀπὸ τὸ ὁποῖον καθαριζόμενος ὁ προφορικὸς λόγος θὰ ἔφθανεν εἰς ἑνότητα ὀργανικήν, ἡ ὀλιγαρχία τοῦ πνεύματος προσέφυγεν ἐξ ἀνάγκης εἰς τεχνητὴν μέθοδον διαμορφώσεως.» Καὶ ἔχομεν τοιουτοτρόπως τὴν δημιουργίαν τῆς λογίας γλωσσικῆς παραδόσεως, ὅπως τὴν ὀνομάζει νομίζω ὁ κ. Χατζιδάκις. Ἡ παράδοσις αὐτὴ διηύθυνε ἐπὶ μακρὸν καὶ διευθύνει ἴσως ἀκόμη τὴν διαμόρφωσιν

τοῦ γραπτοῦ λόγου. Συνέπεια αὐτῆς ἦσαν ὅλαι αἱ προλήψεις περὶ ἀγενείας, φθορᾶς, βαρβαρότητος, πτωχείας τοῦ νεωτέρου προφορικοῦ λόγου αἱ ὁποῖαι ἐκράτησαν ἐπὶ πολὺ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τὰς ὁποίας κατεπολέμησαν κατὰ καιροὺς ὀλιγιστοὶ ἀλλὰ σημαντικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους. Ὅ,τι ὅμως ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς γλωσσολόγους καὶ τὸ ὁποῖον ὑπαινισσόμεθα ἁπλῶς ἐδῶ, εἶνε ὅτι αἱ δύο γλωσσικαὶ παραδόσεις δὲν ἐβάδισαν ἐντελῶς εἰς παραλλήλους τροχιάς, ἀνεπιδέκτους συναντήσεως, καὶ δημιουργοὺς τοῦ πραγματικοῦ φαινομένου τῆς καλουμένης διγλωσσίας. Ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνητῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἔγραφον π. χ. «Ἁπλῆ τις μετάφρασις καὶ δὴ καὶ περισύλησις, δίχα τινος ἀξιολόγου ἐφευρέσεως, οὐδ' ἐν τῇ πραγματευομένῃ διδασκαλίᾳ κλπ.» μέχρι τοῦ Κοραῆ καὶ κατόπιν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι δὲν κατωρθώθη ποτὲ νἀποκρυσταλλωθῇ εἰς κἄποιαν ὁριστικὴν καὶ ἐντελῶς ξεχωριστὴν τυπικῶς καὶ λεκτικῶς μορφὴν ὁ γραπτὸς λόγος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν προφορικόν, εἰς ἀποτέλεσμα τοῦ φαινομένου τῆς πραγματικῆς διγλωσσίας. Ὁ γραπτὸς λόγος ἐπηρεαζόμενος ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἐπηρεάζων τὸν προφορικὸν λόγον μεθ' ὅλας τὰς τεχνητάς του κινήσεις, ἔτεινε νὰ παραβιάσῃ τὴν ἀρχικὴν τροχιάν του, ἐνῷ ταυτοχρόνως ὁ προφορικὸς λόγος, κινούμενος ἐλευθερότερον ὑπὸ τὰς φυσικὰς ἢ τεχνητὰς ἐπιδράσεις ἠκολούθει τὴν τροχιὰν τῆς ἰδικῆς του ἐξελίξεως. Οἱ ὀξυδερκέστεροι διέβλεπον ἐνωρὶς ὅτι ἡ παραλληλία τῶν δύο γραμμῶν ἤρχιζε νὰ διαταράσσεται ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς καὶ ὅτι ἐπομένως αἱ δύο παραλληλοφανεῖς τροχιαὶ ἔτεινον εἰς κἄποιαν συνάντησιν πρὸς ἕνα ἀπώτατον σημεῖον. Ἡ μορφὴ αὐτὴ τῆς διγλωσσίας, προϊὸν ἀνάγκης ἢ φαντασιοπληξίας, ὁπωσδήποτε ὅμως ἱστορικῶν λόγων, ἐπαρουσίαζε κἄποιον χαρακτῆρα νόθον. Ο χαρακτὴρ τῆς νόθου αὐτῆς διγλωσσίας ἔγινε καταφανέστερος μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου. Μετὰ τὴν ἀπότομον ἀνύψωσιν τῆς σχηματικῆς καμπύλης, ἔχομεν μίαν κυματοειδῆ κατιοῦσαν γραμμήν. Ὁ γραπτὸς λόγος ἀρχίζει βαθμηδὸν νὰ καταβαίνῃ μὲ ἀσταθεῖς κυμάνσεις πρὸς τὸν προφορικόν. Τὰ νεκρὰ στοιχεῖα, πᾶν ὅ,τι εἶνε προϊὸν τεχνητῶν ἐκβιασμῶν, ἀρχίζουν νἀποπίπτουν καὶ νὰ νεκρώνωνται κατόπιν μιᾶς συντόμου τεχνητῆς ζωῆς: Τὰ ἀπαρέμφατα, τὰ εἰς *μι* ρήματα, οἱ μονολεκτικοὶ μέλλοντες, ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς κτλ. ἐξαλείφονται βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἐνῷ ὁ προφορικὸς λόγος — καὶ ὁ κατ' αὐτὸν διαμορφωνόμενος γραπτὸς μερικῶν συγγραφέων — φαίνεται προσδεχόμενος, ἀφομοιώνων, ὀργανώνων μέσα του μερικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ τὰ ὁποῖα ἢ δὲν εἶχον νεκρωθῇ ἐντελῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους — ὅπως δὲν ἐνεκρώθησαν ἄπειρα ἄλλα στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ — ἢ ἦσαν ἐπιδεκτικὰ ἀναβιώσεως ὁπωσδήποτε, διὰ λόγους γλωσσο-φυσιολογικούς, τοὺς ὁποίους ἀπόκειται εἰς τοὺς γλωσσολόγους νὰ ἐξευρενήσουν. Ἔχομεν λοιπὸν ἀνέκαθεν καὶ ὁσημέραι μίαν προϊοῦσαν διατάραξιν τῆς παραλληλίας τῶν δύο γλωσσικῶν παραδόσεων, μίαν καταφανεστέραν τάσιν πρὸς συνάντησιν ἔστω καὶ ἀπωτέραν τῶν δύο παραλληλοφανῶν γραμμῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ βαθμιαία δημιουργία τοῦ κοινωνικοῦ κέντρου, διὰ τῆς προϊούσης διοργανώσεως τῆς κοινωνίας, ἀποτελεῖ βαθμηδὸν τὸ χωνευτήριον, ποῦ ὑπανίσσεται ὁ κ. Πολυλᾶς, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ προφορικὸς λόγος καθαριζόμενος τείνει πρὸς μίαν ὀργανικὴν ἑνότητα. Καὶ ἑπομένως ἔχομεν τὴν δημιουργίαν ἑνὸς γλωσσικοῦ κριτηρίου. Τὸ κριτήριον αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς κανένα νὰ παρίδῃ· εἶνε τὸ ἀληθινὸν κριτήριον κάθε γλώσσης.

Ὁ προφορικὸς λόγος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ὅλην τὴν σημασίαν ποῦ τοῦ ἀνήκει κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, ἀκριβῶς ἕνεκα τοῦ χάους ποῦ ἐχώριζε τὴν πνευματικὴν ὀλιγαρχίαν, ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Ἑπομένως ἡ τεχνητὴ διαμόρφωσις τῆς γλώσσης ἐπροχωροῦσε κυρίως κατὰ θεωρητικὸν σύστημα, ἔξω ἀπὸ τὴν ζωήν. Τὸ τεχνητὸν ἰδίωμα — τὸ ὁποῖον ὅπως πολὺ ὀρθὰ λέγει ὁ κ. Ψυχάρης οὔτε ἰδίωμα εἰμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ διότι δὲν ὁμιλεῖται πουθενὰ — δὲν ἔλαβε ποτὲ ὁριστικὸν τύπον γλώσσης. Δὲν ὑπῆρξε γλῶσσα οὔτε νεκρὰ, οὔτε ζωντανὴ (δι' αὐτὸ ὑπεστηρίξαμεν τὸ νόθον τῆς νεοελληνικῆς διγλωσσίας) ἀλλ' ἁπλῶς ἕνας γλωσσικὸς τρόπος, μία διηνεκὴς καὶ σχολαστικὴ προσπάθεια πρὸς διαμόρφωσιν ἐθνικῆς γλώσσης, μία ἀπόπειρα ἔξω ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ζωῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ταυτοχρόνου καθαρισμοῦ τῆς λαλουμένης ἀπὸ τὰ νέα, παρείσακτα, βάρβαρα, κατὰ τὴν γλωσσικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, τυπικὰ καὶ λεκτικὰ στοιχεῖα καὶ τῆς βαθμιαίας εἰσαγωγῆς τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ καὶ λεκτικοῦ. Αἱ ἐγχειρήσεις αὐταὶ ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ὀργανισμοῦ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν ἀντίληψιν, τὴν

καλαισθησίαν καὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς ποῦ εἶχαν οἱ διάφοροι συγγραφεῖς. Καὶ δι' αὐτὸ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν κανένας συγγραφεὺς δὲν ἔχει τὴν γλῶσσαν τοῦ ἄλλου. Καθένας νερώνει τὸ κρασί του κατὰ τὸ γοῦστο του, ἐπὶ τῆς ἰδίας ὅμως θεωρητικῆς βάσεως. Οἱ διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῆς τεχνητῆς αὐτῆς μεθόδου δὲν λείπουν ὅπως εἴπαμεν ἀπὸ καμμίαν ἐποχήν, ἀλλ' εἶνε ὀλίγιστοι. Ὁ προφορικὸς λόγος ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ διαμορφώνεται κατὰ τοὺς ἰδικούς του νόμους ἀρχίζει νὰ κλονίζῃ τὸ τεχνητὸν κατασκεύασμα. ἐφ' ὅσον ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἔρχεται εἰς ἀμεσωτέραν, ζωηροτέραν συνάφειαν καὶ ἀνάμιξιν πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ καμπύλη τοῦ σχηματικοῦ μας διαγράμματος καταβαίνει διὰ νέων κυμάνσεων πρὸς τὴν στάθμην τῆς ζωῆς. Ἡ ἀπόπνωσις τῶν νεκρῶν στοιχείων γίνεται ραγδαιοτέρα, ἡ ἐμψύχωσις τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς εἶνε προφανὴς πλέον. Ὁ προφορικὸς λόγος ἀρχίζει νὰ γίνεται τὸ κριτήριον τῆς γλώσσης, φανερόνων πλέον τὴν βιωσιμότητα ἢ τὴν πτωματικὴν κατάστασιν ὡρισμένων στοιχείων. Πάρετε τὰς ἐφημερίδας—τὸ εἶδος ποῦ ἔρχεται εἰς μεγαλειτέραν καὶ ἀμεσωτέραν συνάφειαν πρὸς τὸ μέγα κοινόν, τόσον ὥστε νὰ μὴν εἰμπορῇ κανεὶς νὰ φαντασθῇ σήμερον ἐφημερίδα γραφομένην εἰς νεκρὰν γλῶσσαν—τῆς τελευταίας δεκαετίας καὶ συγκρίνατέ τας πρὸς τὰς ἐφημερίδας τὰς πρὸ εἴκοσι ἀκόμη, τριάντα ἐτῶν διὰ νὰ ἰδῆτε ἀμέσως τὴν διαφοράν. Ἡ γλωσσική μας καμπύλη κατέρχεται ὁλοένα πρὸς τὴν ζωήν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ προφορικὸς λόγος ὑπέστη τὰς ἐπιδράσεις του καὶ ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς μίαν ἐξέλιξιν. Πῶς τὴν ὑπέστη, διατί τὴν ὑπέστη, ἂν ἔπρεπε νὰ τὴν ὑποστῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ ἄλλον, δὲν ἐξετάζομεν. Ἡ ἐπιστήμη παρατηρεῖ, πιστοποιεῖ καὶ ἐξακριβώνει τὰ γεγονότα ἢ καὶ τὰ προβλέπει, ἀλλὰ δὲν νομοθετεῖ ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ πιστοποιήσωμεν τὸ γεγονὸς καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν μηχανισμὸν τοῦ φαινομένου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς γλωσσικῆς μας καταστάσεως, σημεῖον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ γραπτὸς λόγος ἐξακολουθεῖ κατὰ μέγα μέρος νὰ εἶνε τεχνητός, μὴ ἀπολυτρωθεὶς ἀπὸ τὴν σχολαστικὴν παράδοσιν, ἡ ἀντίδρασις ἀρχίζει ζωηροτέρα μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κ. Ψυχάρη, ἀντίδρασις μὲ ὅπλα ἐπιστημονικά, αἰσθητικὰ καὶ πρακτικά. Προλήψεις καταπολεμοῦνααι καὶ καταρρέουσιν, ἀλήθειαι γλωσσικαὶ φέρονται εἰς τὸ μέσον, ἡ ἀπολογία τῆς ζωῆς ἀναδίδεται ἀπὸ πολλὰ ταντοχρόνοως σημεῖα. Μιὰ σχολὴ δημιουργεῖται. Ἀλλὰ ἡ σχολαστικὴ μέθοδος ἐγκαθιδρύεται καὶ ἐδῶ μὲ τὰ ἴδια μέσα, τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν. Ἐργασία καὶ ἐδῶ in vitro, μὲ πλήρη ἀμβλυωπίαν πρὸς τὴν ζωήν. Οἱ νέοι γλωσσοαπόστολοι ὑψώνουν τὴν σημαίαν τῆς δημοτικῆς. Ἀλλὰ ποία εἶνε ἡ δημοτική; Εἶνε δι' αὐτοὺς ἡ γλῶσσα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τῶν λαϊκῶν μνημείων τῶν παραμυθιῶν καὶ τῶν παραδόσεων. Ὁ προφορικὸς λόγος δὲν λαμβάνεται καθόλου ὑπ' ὄψιν. Ἕνα ἔθνος ζῇ, ὁμιλεῖ, κλαίει, ὀργίζεται, συζητεῖ, παθαίνεται μὲ μίαν γλῶσσαν, ἡ ὁποία βεβαίως ἂν δὲν εἶνε telle quelle ἡ γλῶσσα τῶν πάππων του, εἶνε ἡ ἰδική του. Αὐτὸ εἶνε ἀδιάφορον. Ὁ λαὸς αὐτὸς ὁμιλεῖ τεχνητὴν γλῶσσαν, λέγουν οἱ νέοι γλωσσαπόστολοι. Καὶ ἔχομεν πάλιν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴν δημιουργίαν ἑνὸς τεχνητοῦ γραπτοῦ λόγου.

Οἱ ἀττικισταὶ ἔλεγαν:

— Ἐὰν ὁ λαὸς δὲν ὁμιλεῖ ὅπως γράφομεν, εἶνε ἀπὸ διαφθορὰν τοῦ γλωσσικοῦ του αἰσθήματος. Σιγὰ-σιγὰ θὰ μάθῃ νὰ ὁμιλῇ τὴν ἀκραιφνῆ ἀττικίζουσαν.

Οἱ δημοτικισταὶ λέγουν:

— Ἐὰν ὁ λαὸς δὲν ὁμιλῇ ὅπως γράφομεν εἶνε ἀπὸ διαφθορὰν τοῦ γλωσσικοῦ του αἰσθήματος. Σιγὰ-σιγὰ θὰ ὁμιλήσῃ τὴν ὀρθόδοξον δημοτικήν.

Καὶ ἔτσι ἔχομεν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος μίαν σχολὴν ἐκλείπουσαν εὐτυχῶς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μίαν ἄλλην ἀνατέλλουσαν, αἱ ὁποῖαι περιμένουν τὸν Μεσσίαν. Καὶ ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον του καὶ διαμορφώνει τὴν γλῶσσαν του, ὑπὸ τὰς ἐπιδράσεις τῆς ζωῆς. Ὑπάρχει κανεὶς τόσον ἀφελής, ποῦ νὰ νομίζῃ ὅτι θὰ σταματήσῃ τὸ μέγα αὐτὸ ρεῦμα τὸ κινούμενον ὡς ἀκράτητος ποταμὸς εἰς τὴν κοίτην τῆς ζωῆς; Ἀπομακρύνει τοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους ἠθέλησαν νὰ τοῦ ἐπιβάλουν διὰ τῆς βίας καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν εἰμποροῦν νὰ ζήσουν εἰς τὸ στόμα του, ἀποδέχεται, ζωογονεῖ καὶ ἐμψυχώνει ἄλλους οἱ ὁποῖοι εἶχον τὰ στοιχεῖα νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ ζήσουν εἰς τὴν λαλιάν του. Πλουτίζει τὸ λεκτικόν του μὲ τοὺς ὅρους τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ὅσους προσδέχεται ἡ αἴσθησίς του καὶ ἡ καλαισθησία του, ἀδιαφορῶν πόθεν προέρχονται, ἀποκρούει ἄλλους ἢ τοὺς μεταμορφώνει κατὰ τὴν καλαισθησίαν του. Εἶνε τὸ δένδρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου σκύβουν οἱ ἐμβολιασταὶ μὲ τὰ ἐμβόλιά των. Δὲν δέχεται καὶ δὲν τρέφει καὶ δὲν ἀναπτύσσει παρὰ τὰ

ἐμβόλια ποῦ ἀνήκουν εἰς τὴν φυσικήν του οἰκογένειαν. Καὶ ἡ γλῶσσα ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον της ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε σχολαστικισμόν. Καμμία ἑπομένως ἐκβίασις — παρὰ μόνον ὡς παροδικὸν φαινόμενον καταφανοῦς πλαστότητος — δὲν εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτή, οὔτε εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ δακτυλοδεικτῶν ἕνα λαόν: «Βλέπετε αὐτὸν τὸν λαόν; Ὁμιλεῖ μίαν πλαστὴν γλῶσσαν!» Ἐκεῖνος μόνος ἠξεύρει διατὶ δὲν δέχεται ὅσον καὶ ἂν τοῦ τὰ ἐπιβάλουν τά: *πατρί μου, μητρί του, ἐποιησάμην, ἀφικόμην, ρίς, οὖς, ποῦς, ἐμοί, σὸς* καὶ χίλια δύο τυπικὰ καὶ λεκτικὰ πτώματα κυκλοφοροῦντα καθ' ἑκάστην εἰς τὸν γραπτὸν λόγον τῶν σχολαστικῶν καὶ διατὶ δέχεται τά: *βουλευταί, φοιτητῶν, μνήματος, τάξεως* καί διατὶ πάλιν ἐξαφνίζεται ὅταν ἀκούῃ: *βουλευτάδες, φοιτητάδων, μνημάτου, τάξης*. Αὐτὸς μόνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δεχθῇ καὶ νὰ καθιερώσῃ τὸ τυπικὸν καὶ τὸ λεκτικόν του, νὰ δώσῃ τὴν ψυχὴν τῆς συντάξεώς του καὶ τῆς ἐσωτερικῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου του Ὁ τεχνικὸς λόγος, ὅπως εἶπεν ὁ Σολωμός, πρέπει νὰ ὑψωθῇ καθέτως ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν βλέπομεν προκειμένου περὶ διαμορφώσεως μιᾶς ἑνιαίας ἐθνικῆς καὶ φυσικῆς γλώσσης ἄλλο κριτήριον ἀπὸ τὸ κριτήριον τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Ἀντικρύζων σήμερον κανεὶς τὸν προφορικὸν λόγον τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ τὴν μέθοδον ποῦ ἀκολουθεῖ εἰς τὴν φυσικὴν διαμόρφωσίν της καὶ συγκρίνων πρὸς αὐτὸν τὸν γραπτὸν λόγον τῶν συγγραφέων τῶν ἀκολουθούντων τὴν ἀρχὴν τοῦ τρόπου γ' ὅπως τὸν διετυπώσαμεν (ἐλευθέρα μικτὴ) ἀντιλαμβάνεται μίαν προϊοῦσαν ἐναρμόνισιν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνου, αἰσθητικῶς καὶ λογικῶς ταυτοχρόνως Ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ κανεὶς ἕνα προσεκτικὸν βλέμμα εἰς τὴν φύσιν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν τρόπον τῆς διαμορφώσεως, τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς δυσαρμονίας ἀκόμη τοῦ πρώτου διὰ νἀντιληφθῇ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν χαρακτῆρα, τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς δυσαρμονίας ἀκόμη τοῦ δευτέρου, ὅπως μᾶς τὰ ἐκθέτουν εἰς τὰς ἐξομολογήσεις των οἱ μετασχόντες εἰς τὴν ἔρευναν αὐτήν.

Ὁ προφορικὸς λόγος τῆς συγχρόνου κοινωνίας οὐσιαστικῶς, κατὰ τὸν ἐσωτερικόν του ὀργανισμόν, τὴν σύνταξιν, ἀνεπτύχθη καὶ ἀναπτύσσεται ἐντελῶς κατὰ νόμους φυσιολογικοὺς καὶ δὲν ἔχασε ποτὲ οὔτε ἐκινδύνευσε νὰ χάσῃ τὸν οὐσιώδη αὐτοῦ χαρακτῆρα. Τοῦτο θὰ ἦτο μία ἀντινομία φυσιολογική. Ἀπὸ τὸν τεχνητὸν λόγον τῆς πνευματικῆς ὀλιγαρχίας, προϊὸν ὅπως εἴπαμεν ἀνάγκης καὶ πλάνης ταυτοχρόνως, ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν ποῦ τοῦ ἐδόθη, ἐπηρεάσθη μόνον ἐξωτερικῶς. Εἶνε καὶ ἡ γνώμη τοῦ Πολυλᾶ τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντίκρυσε τὸ γλωσσικὸν ζήτημα μὲ τὴν μεγαλειτέραν διαύγειαν, ἀνεξαρτησίαν καὶ εὐθυκρισίαν καὶ ὁ ὁποῖος καὶ πρακτικῶς μᾶς ἔδωκε τὰ ἁρμονικώτερα πρότυπα τοῦ νεωτέρου γραπτοῦ λόγου: «Ἡ ἀλλοίωσις, λέγει, τοῦ προφορικοῦ λόγου εἶνε ἁπλῶς ἐξωτερική, εἰς τοὺς καταληκτικοὺς τύπους καὶ τὸ λεκτικὸν καὶ ἔχει τὰ *φυσικά της ὅρια*· ὁ οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς νεωτέρας γλώσσης οὔτε ἐξηλείφθη *οὔτε εἶνε δυνατὸν* νὰ ἐξαλειφθῇ, ἐὰν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ γλωσσικὸς χαρακτὴρ δὲν συνίσταται τόσον εἰς τοὺς τύπους, (τὴν εἰσαγωγὴν νέων τύπων ἀποδέχεται καὶ ὁ κ. Κρουμβάχερ οἱ ὁποῖοι ἀπὸ διάφορα αἴτια καὶ ἀφορμὰς εὐκόλως μεταβάλλονται, ὅσον εἰς τὴν σύνταξιν, δηλαδὴ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμόν, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τὸν ἐνδιάθετον λόγον καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους»

Ἑπομένως εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ νεωτέρου προφορικοῦ λόγου, ἀνεξαρτήτως τοῦ ποιοῦ, τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης αὐτῶν ἢ ἐκείνων τῶν γλωσσοϊστορικῶν ἐπιδράσεων, δὲν ἔχομεν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωμεν γλωσσικὰς ἀντινομίας. Καμμία σχολαστικὴ δύναμις δὲν εἶνε ἱκανὴ νἀλλάξῃ τὸν δρόμον τῆς φύσεως, ἔξω ἀπὸ τοὺς θεμελιώδεις νόμους ποῦ τὴν κυβερνοῦν. Ὁ προφορικὸς λόγος ἑπομένως ἐφ' ὅσον ὁ ἐνδιάθετος λόγος ἀνεπτύσσετο, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἐγίνετο συνθετωτέρα, ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ διαμορφώσῃ πλουσιώτερον καὶ συνθετώτερον τὸ τυπικὸν καὶ τὸ λεκτικόν του. Ὁ τεχνητὸς λόγος τῆς πνευματικῆς ὀλιγαρχίας, ὁ ἐφορεύων καὶ καθοδηγῶν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους, μὲ τὴν μετάδοσιν τῆς γλώσσης, κατέφυγε κατ' εὐθεῖαν, ἐμπειρικῶς, χωρὶς καμμίαν αἰσθητικὴν διεύθυνσιν, κανονιστικὴν τῆς μεθόδου του, πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, μετεκένωσε δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐμπειρικὸν καὶ ἀστόχαστον τρόπον τὸ πλούσιον ἀρχαῖον λεκτικὸν ὑλικὸν (ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐτροφοδοτήθησαν ὅλαι αἱ νεώτεραι γλῶσσαι) ἀναλλοίωτον τυπικῶς. Ἀμφισβητῶ ὅτι εἶχε καθῆκον νὰ τὸ μεταφέρῃ τροποποιημένον, κατὰ τὴν μέθοδον ποῦ ἀκολουθεῖ ἀκόμη σήμερον, καὶ βλέπομεν πῶς, ἡ σχολὴ τοῦ κ Ψυχάρη. Ἡ μεταβολὴ τοῦ τυπικοῦ κατ' ἀναλογίας δὲν εἶνε ἔργον ἀτόμων, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἄλλως τε μέγα μέρος τοῦ μεταφερθέντος λεκτικοῦ ὑλικοῦ προσηρμόζετο ἐν-

τελῶς πρὸς τὸ τυπικὸν τῆς νεωτέρας γλώσσης. Ἀλλ' ὁ τεχνητὸς γραπτὸς λόγος μεταφέρων ἐμπειρικῶς ὅλον τὸ πλούσιον αὐτὸ ὑλικόν, καὶ ἐνεργῶν ἐκτὸς τῆς ζωῆς, in vitro οὕτως εἰπεῖν, προσεπάθησε νὰ ἐγκαταστήσῃ ὄχι μόνον πλῆρες τὸ ἀρχαῖον τυπικὸν καὶ λεκτικόν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαίαν σύνταξιν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀρχαίου λόγου. Οἱ θερμοκέφαλοι σωβινισταί, βλέποντες τὸ τεχνητὸν καὶ ψυχρὸν αὐτὸ κατασκεύασμα νὰ προχωρῇ μὲ καλπασμὸν πρὸς τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου λόγου, κατ' ἐπίφασιν τοὐλάχιστον, ἐφαντάζοντο ὅτι ἡ στιγμὴ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶχεν ἐπέλθει. Ἡ νηπιώδης τέχνη καὶ φιλολογία ἔτεινε νὰ ρυθμισθῇ ἐπὶ τῶν αὐτῶν χιμαιρικῶν ἰδανικῶν. Ἀλλ' ἐδῶ ὁ προφορικὸς λογος ἤρχισε νὰ γίνεται τὸ χωνευτήριον, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον τὸ προσαγόμενον ἀνεξετάστως ἀρχαῖον ὑλικὸν ἔμελλε νὰ ὑποστῇ τὸν διϋλισμὸν τῆς ζωῆς. Στοιχεῖα τυπικὰ καὶ λεκτικά, ἄλλα ἀπεβλήθησαν διὰ μιᾶς, ὡς ἐντελῶς μὴ ἀνεκτά, ἄλλα ἐνεψυχώθησαν ἢ ἤρχισαν νὰ δονοῦνται ἀπὸ τὸ ἠλεκτρικὸν τίναγμα τῆς ζωῆς, ὡς νὰ μὴν εἶχε σβύσει ἐντελῶς μέσα των κάθε ζωή, ἄλλα παρέμειναν ὑπὸ ἕνα τύπον ἀμφίβολον, νεκροφανῆ καὶ σειρόμενα οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸν ζωϊκὸν χορὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα ζωντανὰ στοιχεῖα. Αὐτὴ εἶνε ἡ εἰκών, ἴσως παρακεκινδυνευμένη, ἀλλ' ἀκριβῶς παραστατικὴ τοῦ τί ἔγεινε καὶ τί ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται. Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὑπῆρξε καὶ εἶνε ἀκόμη ἡ σχετικὴ πολυμορφία καὶ ἀκαταστασία τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ βασιζομένου γλωσσικοῦ τρόπου γ'. Εἴδατε τί μᾶς ἐξομολογοῦνται οἱ περισσότεροι ἐπιστείλαντες εἰς τὴν ἔρευναν αὐτήν. Ὁ προφορικὸς καὶ ὁ γραπτὸς λόγος των παραλλάσσει κατὰ τὴν ὕλην τοῦ θέματός των, τὴν περίστασιν, τὰ ἄτομα, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπευθύνονται. Οἱ περισσότεροι τὸ ἀντιλαμβάνονται καὶ δυσανασχευοῦν καὶ ἑρμηνεύουν τὸ φαινόμενον οὕτως ἢ ἀλλέως καὶ συνάγουν συμπεράσματα καὶ ὠθοῦνται πρὸς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τεχνητὸν τρόπον, πρὸς ἐξασφάλισιν μιᾶς ὁμοιομορφίας, τὴν ὁποίαν ὅμως βλέπουν ὅτι ἀποκτῶντες χάνουν κάτι τι ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ζωήν των καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὸν τρόπον γ' δυσαναχετοῦντες πάντοτε ἢ παραμένουν εἰς ἕνα ἐκ τῶν τεχνητῶν τρόπων, ἐνοχλούμενοι πάλιν ἀπὸ τὴν προστριβὴν τοῦ ἐλευθέρου γλωσσικοῦ περιβάλλοντος. Τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐεξήγητον. Εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ λόγου, τοῦ ἀπορρέοντος ἀπὸ τὴν καθαρὰν σκέψιν τὰ στοιχεῖα τὰ νεκρὰ ἢ νεκροφανῆ ζοῦν ὁπωσδήποτε τὴν τεχνητήν των ζωήν, εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ αἰσθηματικοῦ λόγου τὰ στοιχεῖα αὐτά, φανερώνονται εἰς τὴν ψυχρὰν πτωματικήν των κατάστασιν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου τὰ στοιχεῖα τἀμφίβολα, τὰ λιπόθυμα οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὁποῖα, ἢ πρόκειται νὰ ζήσουν ἢ νὰποθάνουν, ὑπεισέρχονται μὲ τὴν ἀμφίβολον ζωήν των καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ἡ ζωὴ θὰ εἰπῇ τὸν τελευταῖον λόγον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ δυσανασχετῇ κανεὶς ἢ νὰ ζητῇ θεωρητικοὺς ὁδηγοὺς τοῦ δρόμου ποῦ ἀκολουθεῖ. Τὸ αἴσθημα καὶ ἡ ζωή, ἡ ἐλευθέρα καὶ φυσικὴ ἔκφρασις εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ὅπως εἰς τὸν προφορικόν, αὐτὴ θὰ δώσῃ τὴν φυσικὴν ἔκφρασιν καὶ θὰ φέρῃ εἰς τὴν ὁμοιομορφίαν. Ἐὰν προσέξῃ κανεὶς μάλιστα τόσον εἰς τὸν προφορικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ὅπως διαμορφώνεται αὐτομάτως, βαθμηδόν, θὰ ἰδῇ ὅτι ἐὰν ἀφαιρέσῃ τὴν ἐπιτήδευσιν, ἐὰν ἀφαιρέσῃ τὰ στερεότυπα (clichès) τὰ ὁποῖα κατὰ σύμβασιν κυκλοφοροῦν εἰς μερικὰ τυπικὰ καὶ ἐπίσημα εἴδη τοῦ λόγου, οὕτως εἰπεῖν ἱερατικά, ἐὰν ἀφαιρέσῃ τὰς βεβιασμένας καὶ τεχνητὰς προσπαθείας πρὸς τροποποίησιν τῆς γραφῆς, χωρὶς μέτρον, λογικὴν καὶ συνέπειαν, ἐὰν ἀφαιρέσῃ κανεὶς τὴν ἀλόγιστον κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀντίληψιν αὐτῆς ὡς ἀσυδοσίας πρὸς κάθε νόμον καὶ παράδοσιν καὶ ἐὰν λάβῃ ἀκόμη ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὸν ἔμμετρον λόγον μας, δι' οὗς λόγους καὶ εἰς τὴν Ἰταλικήν, δὲν θὰ λείψουν μερικαὶ ἄδειαι ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν καὶ ὅτι ἡ χρῆσις τῆς καθαρᾶς γλώσσης τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, εἰμπορεῖ ἐπὶ πολὺ εἰς στενὰ λυρικὰ ποιήματα, πηγάζοντα καθαρῶς ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ αἰσθήματος νἀποτελέσῃ τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν (εἰμπορεῖ ὅμως ὁ ἴδιος γλωσσικὸς τρόπος νὰ ἐπαρκέσῃ π. χ. εἰς τὸ δρᾶμα, ὅπου τὰ πρόσωπα ὁμιλοῦν τὸν προφορικὸν λόγον, ποῦ ζῇ καὶ κινεῖται τριγύρω μας,) ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅλας αὐτὰς τὰς εἰδικὰς λεπτομερείας καὶ δώσῃ εἰς κάθε φαινόμενον τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν ποῦ πραγματικῶς ἔχει, θὰ ἰδῇ ὅτι ὁ προφορικός μας λόγος καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ βασιζόμενος γραπτὸς προχωροῦν εἰς μίαν ἑνότητα καὶ ὁμοιομορφίαν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ εἶνε κανεὶς τυφλὸς καὶ νὰ καταδιώκεται ἀπὸ τὸ φάντασμα τῆς διγλωσσίας διὰ νὰ μὴ τὴν βλέπῃ καὶ νὰ μὴν τὴν ἀντιλαμβάνεται. Καὶ δι' αὐτὸ νομίζω ὅτι κάθε ἀντίληψις τῆς γλωσσικῆς μας καταστάσεως, χωρὶς

μελέτην καὶ σπουδὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοῦ προφορικοῦ λόγου τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας, τοῦ προφορικοῦ λόγου ὄχι εἰς τὰς ἐπιτηδευμένας λεπτομερείας του ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν του ἔκφρασιν, εἰς τὰς στιγμὰς ὅπου ἐλευθέρα διαχύνεται καὶ ἐκδηλώνεται ἡ ψυχή, δὲν εἰμπορεῖ παρὰ νὰ εἶνε πεπλανημένη. Καὶ δὲν λησμονῶ ὅτι ὁ σοφὸς κ. Κρουμβάχερ εἰς μίαν ἐπιστολὴν ἢ συνέντευξίν του, δημοσιευθεῖσαν νομίζω εἰς τὴν «Τέχνην», ἔλεγεν ἀπαντῶν εἰς κάποιαν ἐρώτησιν: «Ἐὰν *λέγεται* αὐτό, εἰμπορεῖ ἀξιόλογα καὶ νὰ *γραφῇ*». Ἀλλὰ δὲν εἰμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ νομίζω δευτέρα γνώμη ὅτι ὁ προφορικὸς λόγος εἶνε τὸ σπουδαιότερον καὶ ἀψευδέστερον γλωσσικὸν κριτήριον.

Δὲν θέλω νὰ παρατείνω περισσότερον τὴν πρακτικὴν ἐντελῶς αὐτὴν ἐπισκόπησιν τῆς γλωσσικῆς μας φαινομενολογίας. Ἐὰν ἐβγῆκε κανένα συμπέρασμα ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτὴν εἶνε ὅτι μεταξὺ μιᾶς γλώσσης ποῦ *ἠθέλησαν* νὰ δημιουργήσουν (τρόπος α') καὶ μιᾶς γλώσσης τὴν ὁποίαν *θέλουν* νὰ δημιουργήσουν (τρόπος β') κατὰ μεθόδους σχολαστικάς, ὑπάρχει ἡ γλῶσσα ποῦ ζῇ καὶ διαμορφώνεται μὲ τὰς φυσικάς της δυνάμεις. Πρὸς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἀνταποκρίνεται κυρίως εἰς τὸν γραπτὸν λόγον ὁ τρόπος γ'. ὅπως τὸν διετυπώσαμεν, ὁ τρόπος, ὁ ἔχων ὡς βάσιν τὸν προφορικὸν λόγον. Ὑπὲρ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἔχομεν τὰς περισσοτέρας καὶ τὰς εἰλικρινεστέρας ἐξομολογήσεις τοῦ κοινοῦ τῆς Α' σειρᾶς τῆς ἐρεύνης αὐτῆς καὶ τὴν ὁλότητα σχεδὸν τοῦ κοινοῦ τῆς Β'. σειρᾶς. Ὁ τρόπος αὐτὸς ἐὰν δὲν μᾶς δίδῃ τὸ ὁριστικὸν πρότυπον τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, μᾶς φανερώνει ὅμως τὴν φυσικὴν μέθοδον κατὰ τὴν ὁποίαν τείνει νὰ διαμορφωθῇ αὐτομάτως ἡ γλῶσσα εἰς ἐνιαῖον ὄργανον ὅλων τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, καὶ τοῦ αἰσθηματικοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ. Καὶ θέλω νὰ σᾶς φέρω ἕνα δεῖγμα τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ἀνῆκον εἰς ἕνα σοφὸν καὶ ποιητὴν τὸ ὁποῖον ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι πρὸς φιλολογικὴν διαμόρφωσιν τοῦ τρόπου αὐτοῦ, τοῦ βασιζομένου ἐπάνω εἰς τὸν ζωντανὸν προφορικὸν λόγον, δὲν λείπει παρὰ ἡ καλαισθησία καὶ τὸ αἴσθημα τῶν συγγραφέων. Εἶνε στίχοι ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τοῦ «Ἀμλέτου» ἀπὸ τὸν Πολυλᾶν.

Νὰ ἦναι τις ἢ νὰ μὴν εἶναι, ἰδοὺ τὸ ζήτημα·
Ἂν θέλῃ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς ὅλα νὰ στέργῃς
Τὰ πικρὰ βέλη ποῦ ἀκοντίζει τύχη ἀχρεία
Ἢ σ' ἕνα πέλαγος κακῶν ἁρματωμένος
Ἀντίστασιν νὰ κάμῃς καὶ νὰ παύσῃς ὅλα,
Θάνατος — ὕπνος — τίποτε ἄλλο· καὶ ἂν εἰποῦμε
Πῶς μ' ἕναν ὕπνον παύει ὁ πόνος τῆς καρδίας
Καὶ οἱ τόσοι κτύποι, τῆς σαρκὸς ἀρχαία κλήρα, —
Θὰ ἦτον τέλος ἄξιο τῶν θερμῶν εὐχῶν μας.

. . . . . .

Ἔτσι ἡ συνείδησις δειλοὺς ὅλους μᾶς κάμνει
Κ' ἔτσι τὸ φυσικὸ τῆς ἀποφάσεως χρῶμα
Νεκρόνει ὁ λογισμὸς μὲ τὴν χλωμὴν θωριά του
Ὥστε μ' αὐτὸν τὸν δισταμὸν ἔργα μεγάλης
Οὐσίας στρέφουν ἀπ' τὸ ρεῦμα τους καὶ χάνουν
Καὶ τόνομα τῆς ἐνεργείας . . . .

(Ἀμλέτος Πρᾶξις Γ'. Σκηνὴ Α').

Δὲν ἠξεύρω τώρα ἂν ἡ γλῶσσα αὐτὴ ὀνομάζεται καθαρεύουσα, ἢ δημοτικὴ ἢ ὅπως ἄλλως Ὑποθέτω ὅτι ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἀνταπεκρίνοντο εἰς καταστάσεις ὡρισμένων περιόδων τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης καὶ οἱ ὁποῖοι ἔπαυσαν σήμερον νὰ ἐκφράζουν τίποτε ὡρισμένον καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν καθαρὰν συνεννόησιν—αὐτὸ συμβαίνει πάντοτε μὲ τὴν ἐπιβίωσιν ὅρων τινῶν—δημιουργοῦντες τὴν σύγχυσιν, τὴν ὁποίαν ἐπροσπαθήσαμεν νἀποφύγωμεν μὲ μίαν πραγματικὴν καὶ τεχνικὴν διαίρεσιν τῶν ἰσχυόντων γλωσσικῶν τρόπων, κάθε συζήτησις παρεκτρέπεται εἰς ἀλλεπαλλήλους παρεξηγήσεις. Ἐγὼ βλέπω ἁπλῶς ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτὴ εἶνε ἡ ζωντανὴ καὶ ἐλευθέρα γλῶσσα ἡ βασιζομένη ἐπὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου (ὁ τρόπος γ' ὅπως τὸν διετυπώσαμεν) εἶνε αὐτὸς ὁ προφορικὸς λόγος ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικήν του μορφήν. Ὁ πτωχὸς ἐκεῖνος πραγματευτής, ποῦ ἀναφέρει ὁ Βογκέ, εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του ἐκατάλαβε μόλις ὅτι ὁ πεζὸς λόγος εἶνε ἁπλῶς «τὸ ὅπως ὁμιλοῦμεν» καὶ ἀπορροῦσε ὅτι ἐπὶ σαράντα χρόνια ἔκαμνε πεζὸν λόγον χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ. Οἱ Ἕλληνες ἐπάθαμεν ὀλίγον τὸ πάθημα τοῦ γάλλου ἀστοῦ, ἀλλ' ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀρχίσαμεν νὰ τὸ καταλαμβάνωμεν. Δὲν θέλω νὰ δώσω πρότυπα τοῦ γραπτοῦ λόγου. Δὲν εἰμπορῶ ὅμως νἀποκρύψω ὅτι διὰ τὴν αἴσθησίν μου τὸ τεμάχιον αὐτὸ ποῦ ἀντέγραψα παραπάνω, ὅπως ὅλη ἡ ἀριστοτεχνικὴ μετάφρασις τοῦ «Ἀμλέτου» ἀπὸ τὸν Πολυλᾶν, εἶνε ἀπὸ τὰ ζωντανότερα, ἁρμονικώτερα καὶ φυσικώτερα πρότυπα τῆς γλώσσης αὐτῆς, ἡ ὁποία τείνει νὰ κατασταθῇ ἡ ἐνιαία γλῶσσα τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ συναντηθῇ μίαν ἡμέραν ὁριστικῶς ὁ γραπτὸς λόγος τοῦ καλλιτέχνου, τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ ἐπιστήμονος.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΣΤΗΝ ΑΚΡΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ

Ξεσπᾷ στὸ κῦμα τὸ θολὸ καὶ στὴ νεροσυρμὴ
Νυχτερινὸ τὸ μάνισμα τοῦ κρύου ἀποβροχάρη,
Κ' ἔχει μιὰ τέτοια δύναμη, κ' ἔχει μιὰ τέτοια ὁρμή,
Ποῦ λέω καὶ σκίζουν τὸ νερὸ γιγάντοι καβαλάροι.

Στὸν καλαμιῶνα τὸν πυκνὸ τῆς ἀκροποταμιᾶς
Οἱ ραγισμένοι ἐσώπασαν αὐλοί, σπασμένοι τόρα,
Κ' οἱ ροδοδάφνες ἔπεσαν ἀπόρριζα μὲ μιᾶς,
Καὶ τὸ κρυφὸ τραγοῦδι τους τῶπνιξε ἡ ἄγρια μπόρα.

Στὴν ὄχθη ποῦ τὴ ρόδισαν γιὰ μιὰ στιγμὴ οἱ ἄνθοί,
Καὶ θόλωσε καὶ μαύρισε ξανὰ ἡ ἀνταριασμένη,
— Καμμιὰν ἀγάπη μακρινὴ δὲν καρτερῶ νἀρθῇ —
Τὴν ἕτοιμη βαρκούλα μου τὴν ἔχω ἀπολυμένη.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΑ ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ

Διήγημα

Γενικὸν προσκύνημα τῶν κυμάτων, καθολικὴ σύναξις ὅλων τῶν ἀνέμων τῶν βρυχηθμῶν καὶ ὅλων τῶν ἁλαλητῶν τῶν καταιγίδων, ἦτον ὁ ὀρφνὸς καὶ φαλακρός, ὁ ὑψίνωτος τῆς πέτρας πάγος. Παλάτιον τῆς ἐρημίας καὶ τῆς σιγῆς, θρόνος βαθείας μελαγχολίας, ὁ πελώριος βράχος ὁ βορεινός, ὁ θαλασσόπληκτος, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἦτο κτισμένον ποτὲ τὸ παλαιόν, τὸ κατηρειπωμένον σήμερον χωρίον. Δὲν ὑπῆρχε κῦμα τοῦ θρακικοῦ πελάγους καὶ τῶν κόλπων τῆς Χαλκιδικῆς, δὲν ὑπῆρχε κῦμα ἐξωσμένον ἐκ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς Προποντίδος, διωγμένον ἀπὸ τοὺς κόλπους καὶ διϋλισμένον διὰ τῶν πορθμῶν, ἀποπτυσμένον ἀπὸ τοὺς ἀφροὺς τοῦ πελάγους καὶ ἐξερευγμένον ἀπὸ τὰ ἀβόλιστα βάθη τοῦ πόντου, τὰ κάτωθεν τοῦ πολιοῦ, καταπληκτικοῦ Ἄθωνος, τὸ ὁποῖον νὰ μὴν ἤρχετο νὰ φιλήσῃ τὰ κράσπεδα τοῦ ἀμαυροῦ τιτανείου βράχου.

Ἀνέτεινεν ἐπάνω τῆς θαλάσσης εἰς ὕψος ἔμπληκτον, πλῆρες ἰλίγγου καὶ σκοτοδίνης, καὶ ἦτο ποτὲ καλιὰ πλήρης ψυχῶν καὶ φωνῶν, καὶ τώρα ἦτο ἔρημος πλήρης ἐρειπίων. Καὶ δύο μεγάλοι αἰγιαλοὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἁπλώνονται, κάτω, εἰς τὰ θεμέλια δύο φοβερῶν κρημνῶν. Ὁ εἷς σπαρμένος μὲ βράχους κομμένους εἰς σχήματα πρανῆ καὶ κωνοειδῆ, ὡς λείψανα παλαιᾶς γιγαντομαχίας σωζόμενα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, στρωμένος μὲ χαλίκια λευκά, ἐρυθρά, μαργαρώδη, ἐπίχρυσα, καὶ μὲ ἄμμον φαιάν, στίλβουσαν· καὶ ἡ ἄμμος κυρτοῦται διὰ μιᾶς, καὶ ὁ βυθὸς ἀποτόμως βαθύνεται· ὁ κολυμβητής, ἂν ἤθελε τολμήσει νὰ ἐπιβῇ εἰς τὸ κῦμα. ἕλκεται πρὸς τὴν σύρτιν τὴν βαθεῖαν, τὴν λευκὴν καὶ πρασινίζουσαν καὶ γαλανήν, τὴν οὖσαν λίκνον τοῦ μικροῦ Τρίτωνος καὶ παστάδα τῆς μελαγχολικῆς Σειρῆνος, ὅπου ἀφρὸς καὶ πόντος, ὅπου κῦμα καὶ ἄβυσσος, φαιδρῶς παίζουσι ποικίλην καὶ ἐνίοτε φοβερὰν παιδιάν.

Δεξιὰ πρὸς ἀνατολὰς ἀντικρύζει ὅ μέγας βράχος, εἰς δέκα πρυμνησίων ἐναέριον ἀπόστασιν μὲ τὴν ἀκτὴν τοῦ Κουρούπη τὴν λευκὴν καὶ κυρτήν, ὅπου φαντάσματα καὶ δαίμονες, σπανίως ὁρατοί, δὲν παύουν νὰ κυλίωσι παμμεγέθεις λίθους, ἀπὸ τὴν σάρραν καὶ τὸν κρημνὸν τὸν εὐόλισθον. Κάτω εἰς τὴν βάσιν τοῦ κρημνοῦ, μίαν σπιθαμὴν πρὸ τῆς ἅλμης τοῦ κύματος, ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς προβλῆτος, ρέει βρύσις γλυκύ, ψυχρόν, παγωμένον νερόν. Τὸ πρωὶ πολλάκις πλησιάζουν ἀπὸ τοῦ πελάγους ψαράδες μὲ τὴν βάρκαν, διὰ νὰ πίουν καὶ νὰ γεμίσουν τὰ βαρέλια. Καὶ τὸ νερὸν ὅλην τὴν ἡμέραν μένει ψυχρὸν καὶ παγωμένον μέσα εἰς τὰ βαρέλια, κατὰ Ἰούλιον μῆνα, ὑπὸ τὰς φλεγούσας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὰς ὁποίας ψήνονται πεταλίδες καὶ πορφύραι καὶ ὀστρείδια ἐπάνω τοῦ μικροῦ φατνώματος τῆς πλώρης τῆς βάρκας.

Πλὴν ἀνίσως, τὴν νύκτα, οἱ ψαράδες, ἀπόκοτοι, τολμήσουν νὰ πλησιάσουν διὰ νὰ ὑδρευθοῦν εἰς τὴν δροσερὰν βρύσιν τῆν μαγικήν, κάτω εἰς τὰ κράσπεδα τῆς ἀκτῆς, ἐπὶ τῆς προβλῆτος χθαμαλῆς πέτρας, τότε βρόντος καὶ πάταγος ριγηλὸς ἀντηχεῖ ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ ἄνωθεν, καὶ λίθοι καὶ βράχια τρομακτικὰ κυλίονται κατερχόμενα κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν ψαράδων... Τότε μόλις οὗτοι προφθάνουν νὰ κάμουν τὸν σταυρόν των καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν... Οἱ λίθοι ἐκεῖνοι θὰ ἦσαν ἱκανοὶ καὶ αὐτομάτως νὰ κυλίωνται ἀπὸ τὸν κρημνὸν ἐκεῖνον.. πόσῳ μᾶλλον ὅταν ἀόρατοι δυνάμεις δαιμονίων τοὺς ὠθοῦσι προσκολλώμενοι εἰς τὰ ὀλισθηρὸν τῆς ἀκτῆς, ὅπως συνήθως προσκολλῶνται εἰς τὸ ἀσθενὲς μέρος, εἰς ἔρωτας καὶ μίση, ἐξάπτοντες τὸ πάθος εἰς φλεγμονήν, καὶ τρέποντες τὴν ὀργὴν εἰς λύσσαν...

Ἀριστερόθεν τοῦ γιγαντιαίου βράχου τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, πρὸς δυσμάς, ἄλλος αἰγιαλὸς ἀπρόσιτος, ἄνορμος ἁπλώνεται. Δὲν φαίνεται ἐκεῖ στρῶμα κομψῶν χαλικίων καὶ ἄμμου στιλπνῆς οὔτε εἶνε ὁρατὴ τῆς θαλασσίας νύμφης ἡ παστάς, ὁ θάλαμος τῆς Νηρηΐδος. Πέλαγος βαθὺ ἕως τὴν ἀντικρυνὴν στερεὰν ἁπλοῦται, καὶ μονόχορδος ὕμνωδὸς δὲν παύει νὰ τὸ ὀργώνῃ ὁ ἄνεμος, ὁ Ἀργέστης. Καὶ κατέμπροσθεν, ὀλίγον βορειοδυτικῶς εἰς τὸν βράχον τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, ἀπεσπασμένοι, βαπτισμένοι εἰς τὸ κῦμα δύο βράχοι παντέρημοι ἀνακύπτουσι. Κάτω εἰς τοὺς πόδας τούτων, εἰς τὰ

ἄντρα τὰ θαλάσσια καὶ τὰς σπιλάδας τὰς θαλασσογλύπτους, ἐκεῖ βόσκουσι καὶ λοξοπατοῦσι τὰ θαυμασιώτερα πετροκάβουρα καὶ παγούρια τοῦ κόσμου, μὲ τὰ ἐρυθρὰ προέχοντα ὡς κλαδωτὰ αὐγά των, ψηνόμενα, ψάλλοντα μελῳδικῶς εἰς τὴν ἀνθρακιάν, μεγάλα, εὔχυμα τὴν γεῦσιν. Κ' ἐπάνω εἰς τοὺς δύο ἐκείνους ὑψηλοκρήμνους σκοπέλους, ὅστις θὰ ἐτόλμα ποτὲ ν' ἀναρριχηθῇ, διὰ νὰ συλλέξῃ ἂν δύναται ἐξαίσια λάχανα καὶ θαυμασίας ἀγριοκράμβας, ὀφείλει νὰ ζωσθῇ καλῶς μὲ χονδρὸν σχοινίον περὶ τὴν μέσην, νὰ προσδέσῃ τὸ ἓν ἄκρον εἰς τὸν χονδρὸν κορμὸν τοῦ γηραιοῦ θαλασσίου θάμνου, τοῦ προσφυομένου ἐπὶ τῆς ὀφρύος τοῦ βράχου, εἶτα ν' ἀναρριχηθῇ εἰς τὸ μέτωπον τοῦ κρημνοῦ ἀργὰ καὶ μὲ ἄκραν προφύλαξιν, καὶ πάλιν βέβαιος δὲν θὰ ἦναι ἂν θὰ εὐτυχήσῃ νὰ κατέλθῃ σῶος καὶ ὑγιῆς ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο, ὅπου οἱ γλάροι θρηνωδῶς κρώζοντες περιίπτανται περὶ τὰς γωνίας τοῦ βράχου καὶ τὰς ἔξοχάς, περὶ τὸ μέρος ὅπου κρύπτεται ἡ φωλεά των, εἰς τὴν θέαν τοῦ ξένου ἐπιδρομέως.

Εἶνε τόσον πολύτιμα τὰ ἀγριολάχανα τοῦ θαυμασίου ἐκείνου βράχου, ὥστε ποτὲ δὲν ἀγοράζονται ἀντὶ ὁσουδήποτε ποσοῦ χρημάτων . . . Μόνον πληρώνονται ἢ μὲ ἀγάπην καὶ μὲ φιλίαν, ἢ ἐνίοτε μὲ κεράσματα, εἰς τὸν ἀφωσιωμένον κουμπάρον μας, τὸν Τζενεγόν, ἢ κάποτε καὶ μὲ ψήφους, ὅταν ἐπίκεινται ἐκλογαί . . . ἐπειδὴ ὁ κουμπάρος Τζενεγὸς εἶνε λίαν βαθέως ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς φίλους του, καὶ τότε μόνον θὰ σὲ φιλέψῃ «λάχανα θαλασσινά», ὅταν εἶνε βέβαιος ὅτι θὰ δώσῃς ψῆφον εἰς τὸ «κόμμα μας».

Ὀλίγον ἀπωτέρω, πρὸς νότον τῶν δύο βράχων, εἰς τὸ μέσον τοῦ πόντου, πάντοτε σχεδόν, ἐν γαλήνῃ καὶ ἐν τρικυμίᾳ, ἀκούεται μία ὀρχήστρα, ἥτις ἔχει πάντοτε «δικό της σκοπό», καθὼς λέγουν. Εἶνε μία ὕφαλος, ἥτις καλεῖται κοινῶς Καλαφάτης. Διά τινος ὀπῆς ἐκβλύζει ὑποβρυχίως τὸ νερόν, εἶτα ἀναπηδᾷ καὶ ἀποτελεῖ κρότον ὅμοιον μὲ τὸν τῆς «ματσόλας» ἢ ξυλίνης σφύρας τοῦ καλαφάτη, — ἢ τοῦ «διανάκτου», ὅπως λέγουν εἰς τὸν Β. Ναύσταθμον, — ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐπισκευαζομένου πλοίου. Ἡ ματσόλα ἢ ἡ σφύρα αὐτὴ δὲν παύει, ἡμέραν καὶ νύκτα, ἀκούραστος, ἀκοίμητος ν' ἀκούεται. Κατ' ἄλλους ὁ Καλαφάτης ὠνομάσθη οὕτω μετ' εἴρωνος εὐφημισμοῦ, ὡς καλαφατίζων τάχα τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἔξέπιπτον σιμὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του — οἰονεί, εἰς τὸ «Καρινάγιο» του.

Ὅλον τὸ παλαιὸν χωρίον ἦτον ἐρείπιον, ἁπλωμένον ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ γίγαντος, τοῦ μὲ τοὺς πόδας θαλασσωμένους βράχου. Μέρος αὐτοῦ εἶχε κατεδαφίσει ὁ χρόνος, μέρος οἱ ἄνθρωποι. Πότε οἱ ἴδιοι πρῴην κάτοικοι τῶν παλαιῶν οἰκιῶν, συχνότερον τὰ τέκνα των, πότε οἱ μαστόροι, οἱ κτίσται, κατ' ἐντολὴν ἢ ἄνευ ἐντολῆς, ἔπαιρναν ἀπὸ τὰ παλαιὰ κτίρια ὅ,τι στερεὸν εἶχον ταῦτα, τὴν ξυλείαν τῆς στέγης, πόρτες, παράθυρα, πολλάκις τοῦβλα καὶ κεραμίδια, βιαζόμενοι ἐκ τῆς ἀχρηματίας, ἐπειδὴ ἡ «ξύντροφος πενία» ἐμάστιζε καὶ τότε δεινῶς τὸ ἑλληνικόν, καὶ μάλιστα τοὺς κατοίκους τῆς νήσου, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, κατόπιν τοῦ φοβεροῦ Ἀγῶνος — τὰ μετεκόμιζον δὲ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πολίχνην τὴν νεόκτιστον, πρὸς νότον, ἀπέχουσαν δρόμον τριῶν ὡρῶν. Ἀλλ' ὅμως ἡ θειὰ Μαχὼ τὸ Φαλκάκι, ἠγάπα τὸ παλαιὸν χωρίον της, τὸ μέρος ὅπου εἶχε γεννηθῆ κι' αὐτὴ ἕνα καιρόν, ὅταν τὸ χωρίον ἐκατοικεῖτο ἀκόμη, περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγῶνος, καὶ ὅπου διῆλθε τὰ προσφιλῆ εἰς πᾶσαν μνήμην ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε μὲ κάθε τρόπον νὰ διατηρήσῃ τὸ παλαιὸν σπιτάκι, τὴν φωλεὰν τῶν γονέων της, τὴν κοιτίδα αὐτῆς τῆς ἰδίας. Μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ καθαριότητα, καὶ μὲ συχνὰ ἀσβεστώματα, εἶχε κατορθώσει νὰ διασώσῃ τὴν μικρὰν αὐτὴν γωνίαν, ὅπου ἤρχετο ἐνίοτε νὰ λάβῃ ἀναψυχὴν καὶ νὰ κοιμηθῇ τὴν νύκτα, συνήθως ὁμοῦ μὲ τὴν μητέρα της, ἢ μὲ συντροφίαν ἄλλων γυναικῶν.

Ὁ μικρὸς οἰκίσκος, μία ἐπάνοδος εἰς τὸ παρελθόν, μία ὀπὴ διὰ τῆς ὁποίας ἔβλεπέ τις τὰ περασμένα ὡς εἰς πανόραμα, ζωντανὴ ἀνάμνησις μέσα εἰς τὴν τέφραν τῆς λήθης, ὀρθὴ σκοπιὰ μεταξὺ κοιμωμένων σωμάτων, ἔκειτο πλησίον εἰς τὸν σῳζόμενον τότε ὡραῖον ναΐσκον τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομμάτας, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον καὶ δύο ἢ τρεῖς οἰκίαι ἀκόμη διατηρούμεναι, ἀπὸ ἄλλας γυναῖκας, ζηλωτρίας τοῦ παρελθόντος. Ὁ ναΐσκος, ἑορτάζων τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου, ἦτον εὐπρεπής, κ' ἐδέχετο συχνὰ τὸν φόρον τῆς εὐλαβείας αὐτῶν τῶν οἰκοκυράδων, ὅστις διετήρει καὶ τὰς σῳζομένας τριγύρῳ μικρὰς οἰκίας, ὅπως καὶ ἄλλων γυναικῶν.

Ἡ Μαχὼ τὸ Φαλκάκι ἔφθασεν ἐνωρίς, περὶ δύσιν ἡλίου, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, κρατοῦσα τὸ καλαθάκι της, τὸ ὁποῖον περιεῖχεν ἄρτον, ἐλαίας χαμάδας, ὀλίγα

κυδώνια καί τινας τομάτας. Εἶχεν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν πόλιν τὸ πρωΐ. Ὅλην τὴν ἡμέραν διῆλθεν εἰς τὸν ἐλαιῶνα συλλέγουσα ἐλαίας, εἶτα τὰς ἔβαλεν εἰς σάκκους, καὶ δι' ἡμιόνου τὰς ἔστειλεν εἰς τὰ ἐλαιοτριβεῖα τῆς πόλεως. Ὁ ἐλαιὼν ἦτο πολὺ πλησίον εἰς τὸ παλαιὸν χωρίον, ἀπεῖχε δὲ πολὺ ἀπὸ τὴν σημερινὴν πολίχνην. Ἐπειδὴ ἔμελλε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν εἰς τὸν ἐλαιῶνα, ἦλθεν εἰς τὸ παλαιὸν ἔρημον χωρίον, διὰ ν' ἀνάψῃ τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομμάτας. καὶ διανυκτερεύσῃ, ὅπως ἐνίοτε συνείθιζεν, εἰς τὸν ἐρημικὸν οἰκίσκον της. διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν τὸ πρωΐ εἰς τὸν ἐλαιῶνα.

Ἡ Μαχὼ τὸ Φαλκάκι συνωδεύετο εἰς τὴν ἐκδρομὴν αὐτὴν ἀπὸ τὸν υἱόν της τὸν Φάλκον, παιδίον δεκατριῶν ἐτῶν. Ὁ μικρὸς μάγκας εἶχεν ἀκούσει πολὺ συχνὰ ἀπὸ παιδία μεγαλείτερα ἀπ' αὐτὸν παμπόλλας διηγήσεις περὶ φαντασμάτων, τὰ ὁποῖα ἔβγαιναν τακτικὰ τὴν νύκτα εἰς τὸ παλαιὸν ἔρημον χωρίον, ἐν μέσῳ τόσων ἐρειπίων, ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τὸν ὑψηλόν, τὸν μὲ θαλασσωμένα τὰ σκέλη γίγαντα, ὅπου ἡ ἠχὼ τῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα ἐχόρευε μαινόμενος ὁ βορρᾶς νύκτα καὶ ἡμέραν, ἀντήχει εἰς τὰ καθίσματα τῶν βράχων, κάτω, εἰς τὰ ἄντρα τὰ θαλάσσια.

Τὰ φαντάσματα ταῦτα, στοιχειά, ἐξωτικά, λογιῶν — τῶν — λογιῶν κρούσματα, δὲν ἔπαυαν νὰ ἐμφανίζωνται τὴν νύκτα, νὰ ἐπισκέπτωνται μελαγχολικῶς τὰ ἐρείπια, νὰ περιφοιτῶσιν εἰς τὰς κατεδαφισμένας οἰκίας, αἵτινες ἐστέγασαν ποτὲ ζωὰς καὶ ψυχάς, καὶ τώρα ἐκάλυπτον μυστήρια ἄγνωστα ὑπὸ τοὺς σωροὺς τῶν λίθων. Ἑκάστη παλαιὰ οἰκία εἶχε τὸ ζῴδιόν της. Τὸ ζῴδιον τοῦτο ἐλάμβανε τὴν μορφὴν ἐκείνου τοῦ σφαγίου, τὸ ὁποῖον εἶχε θυσιασθῆ κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας τῆς κτιζομένης ἑκάστοτε, μετὰ τὸν ψαλέντα ἁγιασμόν. Ἐὰν τὸ σφαγὲν ζῶον ἦτο πετεινός, ὁ πετεινὸς ἔβγαινε συχνὰ τὴν νύκτα, ἐξαφνίζων τοὺς ἐνοίκους, ἐνόσῳ ἡ οἰκία ἦτον ὀρθία ἀκόμη, κ' ἐξακολουθοῦσε καὶ τώρα νὰ βγαίνῃ παραπονετικῶς, λαλῶν μὲ φωνὴν θρηνώδη ἐπάνω εἰς τὰ ἐρείπια. Ἐὰν τὸ θυσιασθὲν ἦτο ἀρνίον, ἓν πρᾶγμα λευκόν, πρᾷον, ἥμερον, ὁμοιάζον μὲ ἀρνίον, δὲν ἔπαυε νὰ βγαίνῃ ἀκόμη γύρω εἰς τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας, βελάζον θλιβερῶς. Ἐὰν τὸ θῦμα ἦτο μοσχάριον, ἕνα βοϊδάκι μικρόν, μαυροκόκκινον ἐπαρουσιάζετο τριγύρω εἰς τὰ ἐρείπια. Ἐμούγκριζε μὲ σιγανὴν φωνήν, καὶ πολλάκις, ἐνόσῳ ἡ οἰκία ἐκατοικεῖτο, τὸ μούγκρισμά του προεσήμαινε κακὸν διὰ τοὺς οἰκοκυραίους.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ διηγοῦντο οἱ μάγκες ὅπως τὰ εἶχον ἀκούσει ἀπὸ τὰς προμήτοράς των, καὶ μάλιστα τὰ αὐγάτιζαν κ' οἱ ἴδιοι μὲ τὴν παιδικὴν ψευδομανίαν των. Καὶ τώρ' ἀκόμη πολλοὶ τὰ ἔβλεπον. Αὐτὴ ἡ Μαχὼ εἶχε διηγηθῆ ἄλλοτε εἰς τὸν υἱόν της, τὸν Φάλκον, ὅτι εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἕνα μεσημέρι, νεράϊδες νὰ χορεύουν, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, ὅπου εὑρίσκετο, μίαν φοράν, ὅταν ἦτο μικρὰ κόρη ἀκόμη, καταντικρύ, ἐπὶ τῆς κρημνώδους ἀκτῆς τοῦ Κουρούπη. Ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὸν κρημνόν, ἔβλεπε τὴς νεράϊδες. ἕνα πλῆθος λευκοφορεμένων γυναικῶν, ποῦ ἦσαν πιασμέναι εἰς χορόν, κ' ἐχόρευαν «στὸν καλό τους καιρό», κ' ἐτραγωδοῦσαν.

— Καὶ τί τραγοῦδι ἔλεγαν, μάνα; ἠρώτησεν ἡ μικρὰ Τσιτσώ, ἐννέα ἐτῶν παιδίσκη, τὴν μητέρα της.

— Ἔλεγαν, κορίτσι μου: «Ἀκοῦτε μας· μιλᾶτε μας· ἡμεῖς, καλαῖς κυράδες . . .» . . . .

— Ἤθελα κ' ἐγὼ νὰ τῶβλεπ' αὐτό, μάνα, εἶπεν ὁ Φάλκος.

— Ὁ Θεὸς νὰ μὴ σ' ἀξιώσῃ, παιδάκι μου. Ἐγὼ ἔπεσ' ἄρρωστη στὸ κρεββάτι, ποῦ τὸ εἶδα, κ' ἐπιάστηκε σαράντα μέραις ἡ γλῶσσά μου.

— Καὶ δὲ μοῦ λές, θειά, ὑπέλαβεν ὁ ἀνεψιός της, ὁ Σταμάτης τὸ Παπαδόπουλο, ἕνας ἄλλος μάγκας ὁμήλικος σχεδὸν μὲ τὸν Φάλκον, — ποῦ τὸν ηὗραν τὸν τόπο, γιὰ νὰ χορέψουν; Ἀπάνω ἐκεῖ, στὸν κρημνό, στὴν σάρρα, πῶς δὲ γλυστροῦσαν νὰ πέσουν;

— Αὐταὶς εἶνε νεράϊδες, παιδάκι μου, καὶ πατοῦν στὸν ἀέρα, ἀπήντησεν ἡ Μαχώ.

Τὴν διήγησιν διὰ τὴς νεράϊδες ποῦ χόρευαν τὴν ἐπεβεβαίωσε καὶ ἡ γρηὰ Φαλκίτσα, ἡ μητέρα τῆς Μαχώς, μία γραῖα κοντὴ καὶ κυρτή, ὁμοία μ' ἕνα κουβαράκι. Αὐτὴ εἶχεν ἰδεῖ 'στὸν καιρόν της πολλὰ ἀπίστευτα πράγματα.

Ὁ Φάλκος διὰ πρώτην φορὰν εὕρισκε τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς τὸ Ἔρημο Χωριό, χωρὶς νὰ εἶνε πολὺς κόσμος, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου θὰ ἦτον ἱκανὴ νὰ διώξῃ τὰ στοιχειά. Εἶχε μεγάλην περιέργειαν μεμιγμένην μὲ μεγαλείτερον φόβον, νὰ ἔβλεπε στοιχειά.

Διὰ νὰ λάβῃ ὀλίγον θάρρος, εἶχεν ἐρωτήσει τὴν μάμμην του ἂν ὅλα τὰ φαντάσματα κά-

μνουν κακὸν εἰς ὅσους τὰ ἰδοῦν, καθὼς εἶχαν κάμῃ ἄλλοτε ἡ νεράϊδες εἰς τὴν μητέρα τον. Ἡ γραῖα τοῦ ἀπήντησε ὅτι εἶνε καὶ στοιχειὰ ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνα, καὶ μάλιστα τὰ ζῴδια τῶν σπιτιῶν, ὡρισμένως δὲν κάμνουν ποτὲ κακόν.

Μόλις εἶχαν φθάσει, καὶ ἤρχισε νὰ νυκτώνῃ. Ἡ Μαχὼ ἐπίστευεν ὅτι θὰ εὕρισκεν εἰς τὸ Ἔρημο Χωριὸ δύο ἢ τρεῖς ἄλλας γυναῖκας μαζὺ μὲ ἄλλα τόσα παιδία ἢ κοράσια, αἵτινες διενυκτέρευον ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τὸν τόπον, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἡ Μαχώ. Ἠσχολοῦντο τὴν ἡμέραν εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἐλαιοκάρπου, κ' ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν χωρίον εὑρίσκετο σιμὰ εἰς τὰ κτήματά των, μὴ θέλουσαι νὰ κοιμῶνται εἰς τὸ ὕπαιθρον, καὶ διότι ἔπιπτεν ἄφθονος δρόσος καὶ ὑγρασία τὴν νύκτα, καὶ διότι ἦσαν γυναῖκες, χάριν εὐκολίας κατήρχοντο καὶ διενυκτέρευον αὐτόθι, εἰς τὰς δύο ἢ τρεῖς σωζομένας μικρὰς οἰκίας, διὰ ν' ἀναλάβουν ἐνωρὶς τὴν ἐργασίαν τὴν ἐπαύριον.

Ἤλπιζε λοιπὸν ἡ Μαχὼ νὰ εὕρῃ συντροφιάν, καθόσον δὲν θὰ εὐχαριστεῖτο νὰ μείνῃ μόνη της μὲ τὸ παιδίον τὴν νύκτα εἰς τὸ ἔρημον μέρος, ὅπου «κροτίζει ὁ τόπος», ἀπὸ τὰς τόσας παλαιὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰ τόσα στοιχειά. Ἀλλ' ἡ Μαχὼ ἐγελάσθη. Αἱ γυναῖκες εἶχον τελειώσει πρὸς τὸ παρὸν τὴν πρώτην συλλογὴν τῶν ἐλαιῶν, καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ εἶχον ἐπιστρέψει τὸ βράδυ εἰς τὴν πολίχνην.

Ἡ Μαχὼ δὲν εὗρε ψυχὴν εἰς τὸ Ἔρημον Χωρίον. Ἐνύκτωνεν ἤδη, ἡ πανσέληνος ἦτον περασμένη, καὶ ἡ σελήνη θ' ἀνέτελλε δύο ἢ τρεῖς ὥρας νύκτα. Ἄλλως, ὁ Φάλκος ἐπεθύμει νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς τὸ ἄγριον μέρος, κ' ἐπέμενε νὰ μείνωσιν. Ἤθελε νὰ κάμῃ κι' αὐτὸς τὸν ἀνδρειωμένον εἰς τὸν ἐξάδελφόν του Σταμάτην, — ὅστις συνήθως ἔκαμνε τὸν ἄφοβον μεταξὺ ὅλων τῶν παιδίων, — καὶ νὰ ἔχῃ νὰ τοῦ διηγῆται ὅτι εἶδε τόσα κρούσματα, τόσα στοιχειά, εἰς τὸ Ἔρημο Χωριό, καὶ «δὲν ἴδρωσε τὸ μάτι του».

Ἡ Μαχὼ ἔκαμε τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν κ' ἔμεινεν. Ἐν πρώτοις, ἄναψε τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Μεγαλομμάτας. Ἦτον μία μεγάλη εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἀρχαϊκή, μὲ ἀνδρὸς χαρακτῆρας, μὲ πρόσωπον τὸ διπλάσιον τοῦ φυσικοῦ, μὲ μεγάλους, πολὺ μεγάλους ὀφθαλμούς, καὶ μὲ τὸν Χριστόν, ἓν βρέφος μὲ παμμεγίστην κεφαλήν, φοροῦν χιτῶνα ἐπίχρυσον, φωτεινόν, «τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον».

Εἶτα ἄναψε φωτιὰν εἰς τὸ στενόν, μεταξὺ δύο ἐρειπίων, ἀντικρὺ τοῦ ναΐσκου, καὶ κατέμπροσθεν εἰς τὴν θύραν τοῦ οἰκίσκου της. Ἔψησε καφὲ διὰ τὸν Φάλκον της, τὸν καλομαθημένον, εἶτα ἐμαγείρευσε φαγητὸν ἀπὸ τομάτες καὶ κρόμμυα μὲ λάδι. Ἀφοῦ ἔφαγαν, ἐκλείσθησαν εἰς τὸν οἰκίσκον διὰ νὰ κοιμηθοῦν.

Ἡ Μαχὼ ἦτον κουρασμένη, καὶ δὲν ἄργησε ν' ἀποκοιμηθῇ. Ὁ Φάλκος ὅμως ἔκαμε τὸν ψόφιον καταρχάς, κι' ἄρχισε νὰ ροχαλίζῃ. Ἅμα ἐνόησεν ὅτι ἡ μητέρα του εἶχε ἀποκοιμηθῆ, ἐσηκώθη, κι' ἄνοιξε τὴν πόρταν. Θὰ ἦτον κρίμα. ἐφαντάζετο, νὰ μὴν ἀπολαύσῃ αὐτὸ τὸ θέαμα, τὸ πρωτοφανὲς δι' αὐτόν, ἂν καὶ δὲν εἶξευρε καλὰ πῶς νὰ τὸ παραστήσῃ· τὴν νύκτα τὴν μυστηριώδη καὶ σιγηλήν, τὸν ἄπειρον οὐρανόν, τὴν ἀχανῆ θάλασσαν, ὑψηλά, ἄνωθεν τοῦ ἐρήμου μαγικοῦ βράχου. Καὶ ἦτον, ἐπὶ τέλους, πιθανὸν νὰ ἴδῃ καὶ κανὲν φάντασμα...

Ἐρρίγησεν. Ἂς ἔλειπαν τὰ φαντάσματα! Καθὼς ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὕπαιθρον ὁ Φάλκος, καταρχὰς ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν θύραν τοῦ οἰκίσκου τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἀνοικτήν, καὶ ἠκροᾶτο διὰ ν' ἀκούσῃ τὴν ἀναπνοὴν τῆς μητρός του κοιμωμένης. Ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχῃ συντροφιὰν τὴν πνοὴν τῆς μητρός του... Εὐτυχῶς ἡ μήτηρ του τοῦ εἶχεν ἀφήσει καὶ ἄλλην συντροφιάν, τὴν φωτιὰν τὴν ὁποίαν εἶχε θρέψει μὲ ξύλα πολλὰ καὶ κουτσοῦρες ἐπίτηδες, καὶ ἀφοῦ τὴν περιώρισε μεταξὺ πλακῶν καὶ λίθων, μακρὰν παντὸς ξηροῦ χόρτου ἢ θάμνου χλωροῦ ἢ ρίζης δένδρου, εἶπεν ὅτι τὴν ἀφήνει «γιὰ συντροφιὰ» καὶ δὲν τὴν ἔσβυσε. Τώρα, ὅσον προέβαινεν ἡ νύξ, ὁ βρόμος τοῦ πυρὸς καὶ ἡ λάμψις τῶν καιόντων δαυλῶν, καὶ τὸ θάλπος τὸ ὁποῖον διέχυνεν ἡ ἀνθρακιά, ἦτο πράγματι ἀνεκτίμητος παρηγορία, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ἀναμέσον τῶν τόσων ἐρειπίων.

Καθὼς ἐξῆλθεν ὁ Φάλκος ἔξω, εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἀντικρὺ τῆς θύρας τοῦ οἰκίσκου εἶδε νὰ φαίνεται ἕνα μαῦρον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε παρατηρήσει ἀφ' ἑσπέρας. Τοῦτο ὡμοίαζε πολὺ μὲ γραῖαν μαυροφόραν καθημένην εἰς τὸ σκότος, ἥτις τὸν ἐκύτταζε μακρόθεν. Ἐπειδὴ ᾐσθάνετο φόβον, καὶ ἤθελε μὲ κάθε τρόπον νὰ διώξῃ τὸν φόβον ἀπὸ μέσα του, ἔλαβεν ἕνα δαυλὸν ἐπῆγε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ πρᾶγμα τὸ μαῦρον, καὶ τὸ ἐψηλάφησε. κ' ἐβεβαιώθη ὅτι ἦτο μαῦρον κούτσουρον ρίζης πάλαι ποτὲ ὑπάρξαντος δένδρου, τὸ ὁποῖον εἶχε καῆ, καὶ ἦτον

ὡς καψάλα. Παραπέρα ἐκεῖ ἵστατο ἓν πρᾶγμα ὄρθιον, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὡς ἄνθρωπος μὲ τὸν ἕνα βραχίονα ἄνω ἁπλωμένον. Κρατῶν τὸν δαυλὸν ἐπλησίασε, καὶ εἶδε καλά, κ' ἐβεβαιώθη ὅτι αὐτὸ ἦτο κορμὸς ἀγριοσυκῆς ξηραδιάρας, τῆς ὁποίας τὰ φύλλα ἐφαίνοντο νὰ εἶχον φαγωθῆ ἢ μαδηθῆ προσφάτως, καὶ τὸ ἕνα κλωνάρι ἦτο σπασμένον, κ' ἔγερνε κάτω, τὸ δὲ ἄλλο, εὑρισκόμενον εἰς τὴν θέσιν του, ἔτεινε πέραν ὁριζοντίως.

Ἐκεῖ δίπλα, εἶδε τὴν ἀνταύγειαν τῶν κανδηλίων τοῦ ἐκκλησιδίου, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνάψει ἐνωρὶς ἡ μήτηρ του. Ὁ Φάλκος προέκυψε κ' ἐκύτταξε διὰ τῆς ὑάλου τοῦ παραθύρου. Εἶδε τὴν σκιὰν καὶ τὸ ἱερὸν θάμβος τῶν εἰκόνων καὶ τῶν θυρίδων καὶ τῶν γωνιῶν, τὰς ἀμαυρὰς μορφὰς τῶν Ἁγίων, ὠσφράνθη τὸ μικτὸν ἄρωμα τοῦ κηρίου, τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ θυμιάματος, κ' ἐκύτταξεν ἐπὶ μακρόν, εἰς τὸ φρίσσον φῶς τῶν πυρσῶν τῆς κανδήλας, τὰ μεγάλα ὄμματα τῆς Παναγίας, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο νὰ τὸν προσβλέπουν μετ' ἀΰλου θωπείας καὶ ἐπιεικείας βασιλοπρεπῶς, μέσον τῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου. Ἔκαμε ταχέως δύο σταυροὺς καὶ ἀπεμακρύνθη.

Ἡ ἰαχὴ τῶν κυμάτων ὑπόκωφος, μονότονος, ἀνήρχετο ἀπὸ τὰ θεμέλια τῶν βράχων, ἀπὸ τὰ θαλάσσια ἄντρα. Ὁ οὐρανὸς ἄνω ἐσελάγιζεν ἀπὸ ἄστρα, καὶ κάτω ἐκεῖ, εἰς τὴν ἀνταύγειαν τῶν ἄστρων ἐφαίνετο νὰ γυαλίζῃ τὸ πέλαγος φρίσσον, καὶ ἡ ἀκτὴ τοῦ Κουρούπη ἄσπριζεν ἀπέναντι, μελαγχολική, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ἐχόρευον ἡ νεράϊδες τὸ μεσημέρι, ἐνῷ τὴν νύκτα ἔπιπτον μετὰ κρότου οἱ λίθοι, τοὺς ὁποίους ἐκύλιον τὰ δαιμόνια, φυγαδεύοντα τοὺς τολμῶντας νὰ πλησιάσουν εἰς τὴν βρύσιν ἁλιεῖς... Ζέφυρος λεπτός, εὐώδης, δρόσος ζωηφόρος ἔπνεεν. Ὁ Φάλκος ᾐσθάνετο κάτι ὡς ἐλαφρότητα, ὡς διάθεσιν πρὸς πτῆσιν, τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν εἶχε δοκιμάσει εἰς τὸ χωρίον του, ὅταν ἐκυλίετο μέσα εἰς τὰ ποτόκια καὶ τ' αὐλάκια τῶν λιθοστρώτων στενῶν δρομίσκων, παίζων ὁμοῦ μὲ τ' ἄλλα παιδία.

Ἀνάμεσα εἰς τὸν ρόχθον ἐκεῖνον τῶν θαλασσῶν, ξεχώριζε κάτι ὡς δοῦπος, ὡς κτύπος σφύρας, μονότονον καὶ ρυθμικόν, ἐπίμονον ὅπως τὸ ᾄσμα τοῦ τέττιγος καὶ τὸ λίλημα τῶν στρουθίων. Ὁ Φάλκος, ὅσον καὶ ἂν ἐβασάνιζε τὸν νοῦν του, δὲν ἐνόει τί πρᾶγμα ἦτον ὁ συνεχὴς ἐκεῖνος κρότος.

Ἀνυπόμονος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν μητέρα του. Τὴν ἔσεισε διὰ νὰ τὴν ἐξυπνήσῃ.

— Μητέρα, τί πρᾶμμα εἶν' αὐτὸ ποῦ κάνει τὰκ τάκ, στὴ θάλασσα, κάτω; Μὴν εἶνε κανένα στοιχειό;

Ἡ Μαχὼ ἐσάλευσεν, ἔτριψε τὰ μάτια της καὶ εἶπεν·

— Εἶν' ὁ Καλαφάτης, παιδί μου.

Κ' ἔκαμε νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὸ ἄλλο πλευρόν.

— Καὶ τί πρᾶμμὰ εἶν' ὁ Καλαφάτης; ἐπανέλαβεν ὁ Φάλκος.

Ἡ Μαχὼ ἐχασμήθη, ἔκλεισε τὰ μάτια, καὶ δὲν ἀπήντησεν. Ὁ Φάλκος ἐπέμεινε.

— Πές μου, μητέρα, τί εἶν' ὁ Καλαφάτης; εἶπε σείων τὸν ὦμον τῆς κοιμωμένης.

— Ὁ Καλαφάτης, εἶπε μετὰ κόπου ἡ Μαχώ, εἶνε μιὰ ξέρα κάτω στὸ γιαλό, ποῦ τὴν λὲν ἔτσι... Κοιμήσου, παιδί μου.

Ἡ Μαχὼ δὲν εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ὁ υἱός της ἔλειπεν ἀπὸ πλησίον της, καὶ ὅτι εἶχεν ἐπανέλθῃ τώρα ἔξωθεν. Ἐνόμισεν ὅτι, πλαγιασμένος πλησίον της, εἶχεν ἀκούσει τὸν κρότον τῆς ὑφάλου.

Πάραυτα ἀφοῦ εἶπε τὸ «Κοιμήσου, παιδί μου» ἀπεκοιμήθη πάλιν, ὁ δὲ Φάλκος καὶ πάλιν ἔσπευσε νὰ ἐξέλθῃ.

Μεσονύκτιον ἦτον ἤδη, καὶ ἡ σελήνη εἶχεν ἀνατείλῃ πρὸ πολλοῦ. Ὁ Φάλκος, ὅταν ἐξῆλθε τὸ δεύτερον ἔξω, ἔριψε ξύλα εἰς τὴν φωτιάν, διὰ νὰ μὴ σβύσῃ, ἐπειδὴ μεγάλως τὸν ἔτερπε καὶ τὸν ἐγοήτευε τὸ πῦρ, εἰς τὴν σιγὴν καὶ τὴν γαλήνην τῆς νυκτός, εἰς τὸ μέσον τῶν ἐρειπίων.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὁ Φάλκος ἤκουσε λάλημα πετεινοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐφαίνετο νὰ εἶνε ἀπὸ πολὺ πλησίον, ἀλλ' οὔτε καὶ μακρόθεν. Ἂν δὲν ἔπλεε καμμία βρατσέρα ἢ καμμία γολετίτσα τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὸ πέλαγος, ὀλίγον ἀνοικτὰ ἀπὸ τὴν ἀκτήν, ἡ ὁποία θὰ ἔτυχε νὰ ἔχῃ ὀρνιθῶνα εἰς τὸ κατάστρωμά της, τὸ λάλημα πιθανὸν νὰ ἤρχετο ἀπὸ τὸ Καλύβι μιᾶς ποιμενίδος, τῆς Κοκκινίτσας λεγομένης, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπεῖχε πολύ, εὑρισκόμενον ἐπάνω εἰς τὴν ῥάχιν τοῦ βουνοῦ, καὶ ἀντικρύζον μὲ τὸ Ἔρημον Χωρίον.

Ὁ Φάλκος ἐνθυμήθη τὰς διηγήσεις τῶν παιδίων, τὰς παραδόσεις ὅσας εἶχον παραλάβῃ ἀπὸ τὰς γραίας προμήτορας σχετικῶς μὲ τὰ «ζῴδια» τῶν οἰκιῶν, τὰ ἐμφανιζόμενα κάποτε τὴν νύκτα.

Τότε, ἂν καὶ ἡ μάμμη του τὸν εἶχε βεβαιώ-

σει ὅτι τὰ ζῴδια ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ βλάψουν, ᾐσθάνθη ἀληθῆ τρόμον, ἔτρεξεν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν θύραν ἔσωθεν, ἔκαμε τὸν σταυρόν κ' ἐπλάγιασε πλησίον τῆς μητρός του.

— Μητέρα, εἶπεν ἔντρομος· ἄκουσα ἕναν πετεινό.. εἶνε τὸ ζῴδιο τοῦ σπιτιοῦ μας!

Ἡ μήτηρ του δὲν ἀπεκρίθη, ἐκοιμᾶτο βαθειά.

— Πές μου, μητέρα, ἐπανέλαβεν ὁ Φάλκος, σείων αὐτὴν διὰ νὰ τὴν ἐξυπνήσῃ — ἐπειδὴ ᾐσθάνετο τώρα μεγαλειτέραν ἀνάγκην συντροφιᾶς, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἀνθρωπίνης ὁμιλίας — πές μου, τί πρᾶμμα εἶχαν σφάξει ὅταν τὸ ἔχτισαν αὐτὸ τὸ σπιτάκι; Δὲν ἔσφαξαν πετεινό;

Ἡ Μαχὼ ἐξύπνησε, καὶ ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῆς μαλλίνης τσέργας, ἐφ' ἧς ἦτο πλαγιασμένη.

— Τί ἔχεις, παιδί μου, καὶ δὲν κοιμᾶσαι; εἶπε. Δὲν ἔχεις ὕπνο;

— Ὄχι, ὄχι... εἶπεν ὁ Φάλκος. Ἄκουσα ἕναν πετεινό.

— Ποῦ τὸν ἄκουσες;

— Ἐδῶ ἔξω.

— Στὸ καλύβι τῆς Κοκκινίτσας θὰ λάλησε... Ἔχει ἕνα σωρὸ πετεινάρια... Θέλεις νὰ σοῦ ἀγοράσω ἕνα αὔριο καὶ νὰ σοῦ τὸ σφάξω τὴν Κυριακή;...

— Ἀκοῦς ἐκεῖ; Μακάρι...

— Καλά, Φαλκάκι μου. Κοιμήσου τώρα, καὶ μεθαύριο, σὰν πᾶμε κάτω, ἐγὼ θὰ σὲ φιλέψω πετεινό...

Τώρα ὁ Φάλκος ᾐσθάνετο νυσταγμόν, τὸν ὁποῖον τοπρὶν εἶχε νικήσει ἡ περιέργεια. Καὶ πάλιν θὰ ἐπεθύμει νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ ἐξέλθῃ, πλὴν ἤρχισε νὰ ζαλίζεται καὶ νὰ ναρκοῦται ἀπὸ τὴν ἔφοδον τοῦ ὕπνου. Τοὐναντίον, ἡ μήτηρ του, ἀφοῦ εἶχε μισοχορτάσει τὸν ὕπνον, ἐξενύσταξε, κ' ἔμεινεν ἀνακαθισμένη καὶ συλλογισμένη, σιμὰ εἰς τὸ προσκέφαλον τοῦ Φάλκου της.

Μετ' ὀλίγον εἶχε ἀποκοιμηθῆ ὁ Φάλκος, ἡ δὲ μήτηρ του, καθισμένη καθὼς ἦτον, καὶ στηρίζουσα μὲ τὴν χεῖρα κεκυφυῖαν τὴν κεφαλήν, ἤρχισε νὰ νυστάζῃ πάλιν καὶ νὰ λαγοκοιμᾶται.

Καὶ οἱ δύο μετ' ὀλίγον ἐξύπνησαν ἀπὸ ἕνα κρότον καὶ μίαν ἀλλόκοτον φωνήν..

Ἔξωθεν τῆς θύρας των ἠκούετο ὡσὰν ἕνα μούγκρισμα.

— Μπ! μοῦ! βοῦ! μοῦ! μποῦ! μοῦ!

Ὁ Φάλκος ἀνετινάχθη. Ἡ Μαχὼ ἐξαφνίσθη εἰς τὸν ἐλαφρὸν ὕπνον της.

— Παναγία μου! τί εἶνε;

Εἰς τὴν ἐπιφώνησιν τῆς Μαχώς, ἀπήντησε καγχασμός, ὅστις ὅμως οὐδόλως καθησύχασε τὴν γυναῖκα.

Πολλὰ φαντάσματα τῆς νυκτός, καθὼς καὶ ἡ νεράϊδες τὴν ἡμέραν, εἶχον ἀκουσθῆ κατὰ καιροὺς ὑπὸ πολλῶν νὰ γελοῦν θορυβωδῶς.

Ἀλλ' ὁ Φάλκος, παραδόξως, μέσα εἰς τὸν φόβον του ἐγέλασε.

— Ἂν εἶνε στοιχειό, εἶπε, θὰ μοιάζῃ μὲ τὸν ἐξάδελφό μου τὸν Σταμάτη...

Τὸ ὄντι εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν φωνὴν καὶ τὸν γέλωτα τοῦ ὁμήλικος ἐξαδέλφου του.

— Βρὲ παιδί, παλάβωσες, θὰ τοὺς σκιάξῃς... θὰ κοπῇ, τὸ αἷμά τους, ἀπήντησε φωνὴ ἔξωθεν εἰς τὸν ἀκουσθέντα καγχασμόν.

Δεύτερος γέλως ἀντήχησεν, εἶτα δροσερά, νεανικὴ φωνὴ εἶπε.

— Δέν τα φοβοῦμαι τὰ στοιχειὰ ἐγώ, θειὰ Μαχώ.

Ὁ Φάλκος ἤνοιξε τὴν θύραν.

Ὁ Σταμάτης ἐφάνη εἰς τὸ χάσμα τῆς θύρας, συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν γρηὰ Φαλκίτσα, τὴν μάμμην του καὶ μάμμην τοῦ Φάλκου, μητέρα δὲ τῆς Μαχώς.

Ἡ γρηὰ Φαλκίτσα, κοντὴ καὶ κυρτή, συμμαζωμένη, ἔβλεπε καλὰ τὴν νύκτα, καθὼς ἔκυπτε πρὸς τὴν γῆν, εἶχε γερὰ πόδια, κ' ἐπάτει μὲ βῆμα ἐλαφρόν.

Ὁ Σταμάτης ἀφῆκε κραυγὴν θριάμβου.

— Καλῶς σᾶς ηὕραμε!..

Γιὰ χατῆρί σας, κόντεψαν νὰ μᾶς φᾶνε τὰ στοιχειά!

Ὁ Φάλκος ἠρώτησε τὴν μάμμην του.

— Ξέρεις νὰ μοῦ πῇς μάνα, τὸν καιρὸ ποῦ ἔκτιζαν αὐτὸ τὸ σπίτι, τί εἶχαν σφάξει 'στὰ θεμέλια;... Μὴν ἔσφαξαν πετεινό;.. Γιατὶ ἄκουσα ἕναν πετεινὸ νὰ μιλῇ, πολυώρα...

Ἡ γρηὰ Φαλκίτσα ἀπήντησεν εὐθύμως.

— Ἀκοῦς ἐκεῖ! τί ἄλλο θὰ ἔσφαξαν ἀπὸ πετεινό, παιδί μου... καλὰ ἔξεφάντωσαν ἐκεῖνοι μὲ τὸν πετεινό, τὸν μικρὸν ἐκεῖνο. Μακάρι νὰ εἴχαμε κ' ἐμεῖς ἕνανε!

— Τώρα τὸν εἶχα μελετήσει, μάνα, καὶ τοῦ ἔταξα τοῦ γιοῦ μου ἕνα πετεινάρι, εἶπεν ἡ Μαχώ...

— Καὶ τί νὰ μᾶς κάμῃ ἕνα πετεινάρι, θειά; εἶπεν ὁ Σταμάτης, ποῦ ἔχουμε κι' ἄλλους δικούς μας κάτω στὸ χωριό; Μισὸ μοναχὰ θέλω ἐγὼ στὸ μερδικό μου...

— Θὰ πάρω δυὸ ἀπ' τὴν Κοκκινίτσα, Σταματάκη μου, φτάνει νὰ μοῦ δίνῃ· εἶπεν ἡ Μαχώ.

Εὐθὺς τώρα ἡ γρηὰ Φαλκίτσα ἤρχισε νὰ διηγῆται πῶς καὶ διατί ἦλθε, μαζὺ μὲ τὸν ἔγγονόν της, εἰς τοιαύτην ὥραν.

...Σὰν εἴδαμε, πλειό, παιδάκι μ', πῶς ἀργήσατε, καὶ καταλάβαμε πῶς ἤθελε κοιμηθῆτε στὸ χωριὸ τό δικό μας πλειό, καὶ θὰ ἤσαστε μοναχοί σας, γιατὶ ἡ Διόμαινα καὶ ἡ Μπάλαινα κ' ἡ γειτόνισσά μας τὸ Γηρακὼ εἶχαν φύγῃ νωρίς, γιατὶ δὲν εἶχαν ἄλλες ἐλῃὲς νὰ μαζέψουν, πλειό, κ' ἦρθε τὸ Γηρακώ, ἡ γειτόνισσα, καὶ μᾶς εἶπε πῶς, νὰ τἄξερε, ἤθελε-καθίσῃ στὸ χωριό μας, γιὰ νὰ σᾶς κἄμῃ συντροφιὰ (χωριὸ της ὠνόμαζεν ἡ γραῖα τὸ παλαιὸν Ἔρημον Χωρίον) καὶ τῆς κακοφάνηκε ποῦ δὲν τῶξερε, γιὰ νὰ καθίσῃ· σὰν τἄκουσε κι' ὁ Σταματάκης, αὐτὸ τὸ ἀϊόπαιδο, δὲν ἤθελε νὰ βασταχθῇ, κ' ἐφοβέριζε νὰ κινήσῃ νἄρθῃ στὸ χωριὸ μεσάνυχτα, μοναχός του· σὰν ἐβγῆκε τὸ φεγγάρι, κ' ἐβλέπαμε νὰ περπατοῦμε, πλειό, γιὰ νὰ μὴν κινήσῃ νἄρθῃ μοναχός του ὁ Σταματάκης, ὁ ἀπόκοτος, κ' ἔχω δυὸ καϋμούς, καὶ γιὰ τ' ἐσὰς καὶ γιὰ τ' αὐτόνε, εἶπα κ' ἐγώ, ἂς κινήσουμε νὰ πᾶμε, τώρα ποῦ βγῆκε τὸ φεγγάρι, πλειό... Κ' ἔτσ' ἤρθαμε.

Εἶχαν ἔλθη ψηλὰ ἀπὸ τὴν ράχην, ἀπὸ τὰ Καλύβια τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν μείνῃ νὰ διανυκτερεύσουν, ἡ γραῖα κι' ὁ ἔγγονός της. Ἀπὸ τὸ πρωὶ εὑρίσκοντο εἰς τὴν μάνδραν, εἰς τὸ βουνόν. Εἶχαν ὑπάγῃ διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ δύο βοσκοὺς κολλῆγας των ὀλίγα καθυτερούμενα, εἰς μυζῆθρες καὶ τραχανᾶν, προερχόμενα ἀπὸ ἀντιπρόσωπους καὶ ἀπὸ ἐνοίκια βοσκῶν. Τὸ βράδυ, αἱ τρεῖς γυναῖκες, αἵτινες εἶχον ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν γειτονιὰν τοῦ Ἐρήμου Χωριοῦ, ἐπιστρέφουσαι εἰς τὴν πολίχνην ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ Καλύβια, καὶ ἡ Φαλκίτσα γνωρίζουσα ὅτι ἡ κόρη της ἡ Μαχὼ εἶχε πρόθεσιν νὰ μείνῃ εἰς τὸ Ἔρμο Χωριὸ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἐξηγήθη μὲ τὰς τρεῖς γυναῖκας, αἵτινες ἐξέφρασαν λύπην διότι δὲν τὸ εἴξευραν νὰ μείνουν χάριν συντροφιᾶς. Τότε, σὰν ἐνύκτωσε, ὁ Σταμάτης, τ' ἀγιόπαιδο, καθὼς τὸν ἐπωνόμαζεν ἡ μάμμη του, ἐσήκωσεν ἐπανάστασιν, ἀπαιτῶν νὰ ὑπάγουν ὁμοῦ εἰς τὸ Παλαιὸν Χωρίον, ἄλλως ἠπείλει ὅτι θὰ ἐπήγαινε αὐτὸς ἢ μόνος ἢ μὲ δύο βοσκόπουλα τὰ ὁποῖα θὰ ὡδήγουν τὰ μικρὰ κοπάδια τους πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Ἡ γραῖα ἐνέδωκε, καὶ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς σελήνης ἀνεχώρησαν ὁμοῦ.

Ὁ Σταμάτης τώρα ἄρχισε νὰ διηγῆται εἰς τὸν ἐξάδελφόν του τὸ πῶς ἐγέλασε τὰ δύο βοσκόπουλα, τὰ ὁποῖα εἶχαν σχεδιάσει νὰ τὸν «σκιάξουν», καὶ ματαιώσας τὰ σχέδιά των, τὰ ἔσκιαξεν αὐτός, ἀντὶ νὸ τὸν σκιάξουν ἐκεῖνα.

—.. Τὰ μυρίστηκα ἐγώ, ποῦ ἤθελαν νὰ κρυφτοῦν κάτω στὸ ῥέμμα, δίπλα στὸ δρόμο μας... τοὺς ἄκουσα ποῦ μουρμούριζαν οἱ δύο τους «—Βρὲ σὺ Στάθη, καϋμένε, νά, μὲ τὴν κάπα νὰ στήσῃς ὁλόρθη τὴν κουκούλα, καὶ τὰ μανίκια τῆς κάπας νὰ τὰ σηκώσῃς ψηλά, νὰ φαίνεται σὰ στοιχειό. — Ποῦ, βρὲ σύ, Γιάννη; τοῦ λέει, ὁ ἄλλος. — Νά, κάτω, στὰ σκίνια ἐκεῖ... κ' ἐγὼ νὰ κάνω τὸ βοϊδάκι, τάχα, νὰ μουγκρίζω... κι' ἀπέκει, σὰ λακκήσουν, τοὺς παίρνουμε μὲ τὰ κοτρώνια». Σὰν τἄκουσα, καλά, νὰ σᾶς δεῖξω ἐγώ!... Λέγω τῆς γρηᾶς νὰ καθίσῃ στὴν ἄκρη, νὰ βαστᾷ τὸν ἀνασασμό της, καὶ νὰ μὲ καρτερῇ, κ' ἔφτασα.. «—Ποῦ πᾶς; —Σιώπα!» Παίρνει τὸ μονομμάτι, στὴν πέρα πάντα .. Κατὰ τὰ σκίνια αὐτοί, κατὰ τὰ πρινάρια ἐγῶ... Τοὺς βλέπω ἀντίκρυ ποῦ παραμόνευαν κρυμμένοι. Μιὰ πετριά· δεύτερη πετριά· κ' ἐχώθηκα στὰ κλαριὰ μέσα... Ξαφνίζονται, γυρίζουν νὰ ἰδοῦν πόθεν ἔρχονται ἡ πετριές, σηκώνομαι, τοὺς βάζω στὸ κοντό, τοὺς ἀρχινῶ μὲ τὰ βράχια... Κατὰ τὰ σκίνια αὐτοί, κατὰ τὰ πρινάρια ἐγώ.. Τῶκοψαν κουμποῦρι... κ' ἐλάκκησαν, κι' ἀκόμα λακκοῦν... πίστεψαν πῶς ἦτον στοιχειὸ ποῦ τοὺς κυνήγησε. Τρέχω, ηὗρα τὴ μανοῦ μου, καὶ τὸ βάλαμε στὰ πόδια γιὰ 'δῶ. Καὶ νά μας, ἤρθαμε... Ἀ! δὲν φοβοῦμαι τὰ κρούσματα, θειὰ Μαχώ!

Κι' ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ὁ Σταμάτης τὸ παππαδοπαίδι, τ' ἀγιόπαιδο, ἤρπασε τὴν φλάσκαν τὴν γεμάτην νερόν, καὶ τὴν ἄδειασε σχεδὸν ὅλην διὰ νὰ ξεδιψάσῃ... Εἶτα ἐξηπλώθη πρηνής, παρὰ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, καὶ ἤρχισε νὰ ροχαλίζῃ ἀκόμη πρὶν κοιμηθῇ.

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

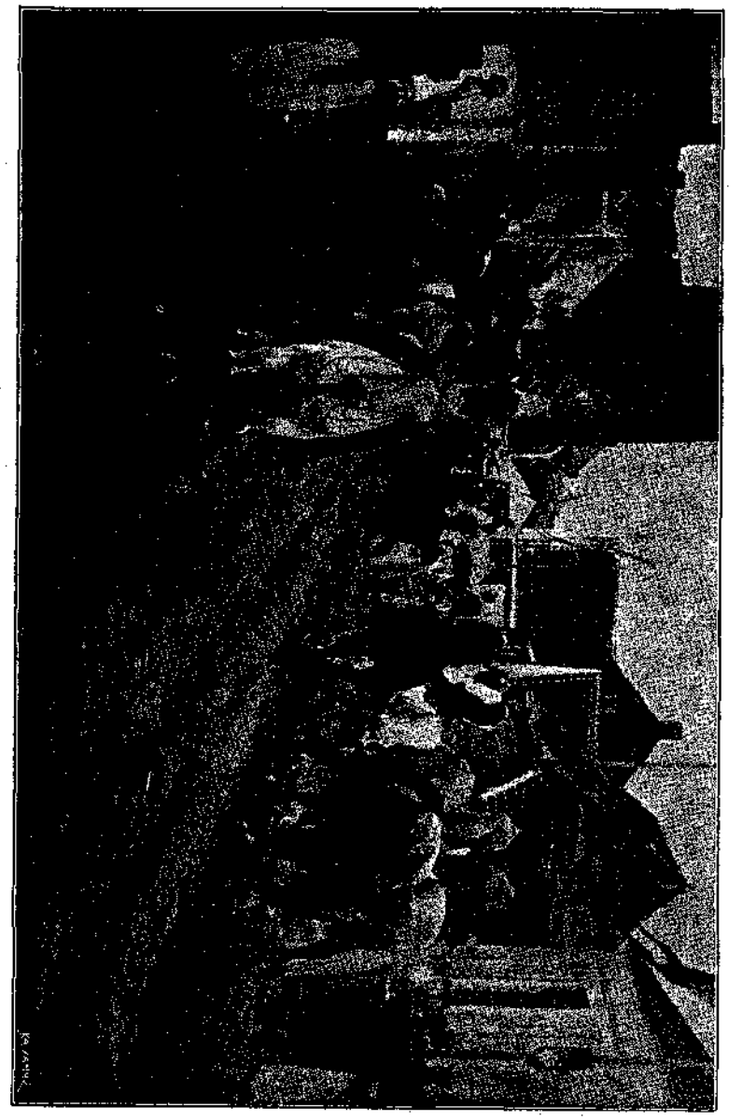

ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΟΝ

ΕΡΓΟΝ ΦΡΑΝΤΖ ΒΑΝ ΛΕΜΠΟΥΤΕΝ

Ἀπὸ τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν Ἀθηνῶν

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τἀφιερώνω στὸ μεγάλο μας
τεχνίτη Κωστὴ Παλαμᾶ.

Ζωή, θεὰ πεντάμορφη, πεντάδοξη κ' αἰώνια !
Ποῦ ἀπ' ἀγνώστου Ἥλιου ὁλόφλογες ἀγκάλες
Ξεσφεντονίσθηκες μ ἀκράτητη λαχτάρα
Σὲ παγωμένα μέσα κι ἄψυχα σκοτάδια,
Καὶ μάγεψες τὰ ναρκωμένα τὰ διαστήματα
Μὲ τὴ γλυκειά σου ἀνατριχίλα.
Ποῦ γύριζες καὶ γύριζες σὲ βάθια κ ὕψη
Στὸν κύκλο τὸν ἀτέλειωτο τῆς Πλάσης,
Καὶ τἄτομα συνάρπαζες καὶ θέρμαινες καὶ συγκρατοῦσες,
Ὅσπου ψυχή σου τἄκαμες καὶ σῶμα :
Πλημμύρα φῶς κι' ἐνέργεια κι ὀμορφιὰ κι ἀγάπη,
Πλημμύρα, ποῦ τὸ κάθε κῦμα της κι ἀπὸ ἕνας κόσμος.

Καὶ κάθε ἀστέρι τώρα ζῇ, στρεφογυρνάει καὶ φέγγει,
Τοῦ οὐράνιου διάβα σου περίλαμπρο σημάδι.
Κι ὡς πέρα ἀπ' τοὺς ἀπόκεντρους μικροπλανῆτες
Τῆς Γῆς, τῆς Ἀφροδίτης,
Ποῦ ἕναν ἀπ' τους μύριους ἥλιους σου ἀκλουθᾶνε,
Κατὰ τὰ κράσπεδα τὰ φωτεινὰ τοῦ Γαλαξία,
Ὡς ἐκεῖ φτάνουνε τἀρίφνητά σου δῶρα,
Ποῦ λὲς κι' ὁλόχαρες, ἀστραφτερὲς διαβαίνουν
Κατόπι πλούσιας συνοδιᾶς ἀπὸ λιοφέγγαρα κι ἀστέρια.
Οἱ λαμπροστόλιστες μικροῦλες,
Πρὸς δόξα τῆς ἀγήρατης τῆς Νύφης
Τῆς Νύφης ποῦ παντοτεινὸ γιορτάζει γάμο.

Σπιθοβολοῦν καὶ τρέμουνε τἀστραφτερά σου ἀστέρια,
Σὰ νὰ γλυκοκοιτάζουνται
Σὰ νὰ μιλοῦν ἀνάμεσά τους,
Κι ἀπ' τῆς ἀγάπης σου τὰ μάγια σὰ νὰ σπαρταρᾶνε.
Οἱ νύχτες ἀγκαλιάζουνε τὶς μέρες
Στ' ἀπέραντο τὸ πανηγύρι
Ποῦ ἀγάλια καὶ σιωπηλὰ τελιέται,
Μὰ στέλνει ἡ σωπασιὰ ἐκείνη
Τὴν ἁρμονία ποῦ ὄργανο θνητὸ δὲ σώνει
Σὲ ψυχὴ μέσα νὰ στραγγίξῃ.

Κ' ἐνῶ στὴν ἄβυσσο γαλανωπὰ
Οἱ διαμαντένιες σφαῖρες ἁρμενίζουν
Πετάει ξάφνω ὁ νοῦς γοργότερ' ἀπ' ἀχτῖδες,
Τοὺς κύκλους τοὺς ἀκόντευτους ζυγώνει
Κι ἀκούγει τἀγκομαχητὸ τοῦ στρεφογύρου,
Καὶ βλέπει τοὺς ἀκοίμητους ἀγῶνες,
Καὶ νοιώθει τὰ μυστήρια ποῦ ἐκεῖ φωλιάζουν,
Τὶς μάχητες, τὶς νῖκες καὶ τὶς δόξες,
Κι ἀπ' ὅλα πιώτερο τοὺς στεναγμοὺς
Τῆς γένεσης, τῆς γέννας, τοῦ θανάτου,
Ποῦ αἰώνια ἀκολουθᾶνε τὸν ἀθάνατό σου δρόμο.

Πελώρια στὴν ἁπλοχωριά, κι ἀκόμα πιὸ πελώρια
Ἐκεῖ ποῦ μήτε ἀθώρητο μαμούνι
Δὲν σώνει νἀγναντέψῃ,
Σὰν πνέμα πλημμυρᾶς τὰ σύμπαντα,
Κι ὅπου πλανιέται ὁ νοῦς, ξανοίγει
Τἀλάθαστά σου ἰχνάρια.
Ὁ τόπος, ὁ καιρός, τὸ ἐγώ, κι ὅλα τἀνύπαρχτα
Ποῦ ὁ θαμπωμένος ἄνθρωπος
Τὰ στήνει ἐκεῖ ποῦ σύνορα δὲν ξέρεις,
Σὰν ὄνειρα περνοῦν καὶ χάνουνται μὲ κάθε κίνημά σου,
Μὰ μνήσκεις πάντα ἐσὺ καὶ βασιλεύεις,
Μνήσκεις σὰν πέλαγο ποῦ κι ἂν χαθοῦν τὰ κύματα,
Στάλα τοῦ κρύσταλλου νεροῦ δὲν πάει μαζί τους.

Ὅταν ἡ παντοκίνητη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ
Σὰν πούπουλο ἀπ' τὰ διάπλατα φτερά σου,
Σὰ χρυσαλίδ' ἀνήσυχη,
Σὲ δίχτι κοσμοάπλωτο πιασμένη,
Τὴ θεϊκιά της φύτρα νοιώθει,
Ὅμως ξεχνῶντας σου τὴν ὄψη τὴν ἀθώρητη
Πασκίζει τὸ μυστήριο σου νὰ ξεδιαλύνῃ,
Μὲ πόση μάχητα χτυπιοῦνται τὰ φτερούγια της,
Μὲ πόσον πόνο τἄπειρο νὰ σκίσουνε γυρεύουν,
Κι ὡς τόσο τὸ μαγνάδι τὴν κρατάει,
Καὶ μόλις στὰ θολά της μάτια φαίνεσαι καταχνιασμένη,
Ἐσύ, ποῦ ὁλόγυμνη, παντουπαροῦσα,
Μὲ τῆς ψυχῆς τὴν ἀγωνία ἐκείνη γλυκοπαίζεις,
Καθὼς ἡ μάννα παίζει μὲ παιδιοῦ λαχτάρα,
Σὰν πολεμάει τὸ φῶς νὰ σφιχτοπιάσῃ,
Ἢ γιὰ παιχνίδι ἢ γιὰ τροφή του.

Παράδιπλα στἀκοίμητο ποτάμι,
Κοντὰ στοὺς κρίνους τοὺς παρήγορους,
Συχνογυρνάει φιλόσοφος καὶ διαλογιέται,
Ζητῶντας τὸ ἀποποῦθε καὶ τὸ ποῦ νὰ κατεβάσῃ.
Γοργὸ κατρακυλάει τἀκοίμητο ποτάμι,
Κάθε λαμπρή του στάλα ἀπ' ἄλλες κυνηγιέται,
Καὶ φεύγει ἐκεῖ ποῦ τὴ μαζεύει ἡ ἀχτίδα,
Στὰ βράχια νὰ τὴν ξαναστάξῃ τῆς ραχούλας.
Ὅμως τὸ ρέμα, μήτε τὸ βαθὺ μουρμουρητό του,
Μήτε τὴν κρουσταλλένια του ὄψη δὲν ἀλλάζει.
Ὅμως στοῦ ἴδιου ρεματιοῦ τοὺς ὄχτους
Ἀνθοῦν τὰ λούλουδα στὸν τάφο τους ἀπάνω,
Ἐκεῖ ποῦ μύρια πρίν τους φάνηκαν,
Καὶ μύρια θὰ ξαναφανοῦνε.
Πετάει σὰν ὄνειρο ἡ μορφή, ξαναπροβάλλει σὰν αὐγοῦλα,
Καὶ πάλι στὶς ἀστείρευτές σου φλέβες πνίγεται,
Ὅμως ἐσένα ὁ δρόμος σου ἄλλαγμα δὲν ξέρει, μήτε τέλος.
Κι ὡς τόσο ὁ διαβασμένος μελετάει ἀκόμα
Τὸ νοιῶσμα τῆς Ἀθανασίας !

Ὅλα πεθαίνουνε, μὰ Ἐσὺ
Γιὰ πάντα ζῆς καὶ βασιλεύεις.
Γιὰ πάντα μὲ τοῦ Χάρου τὸ δρεπάνι Ἐσὺ τἀκούραστο
Μαζώνεις τὴν τροφή σου.
Κι ἂν ἀκλουθάῃ τὰ βήματά σου μαῦρος ἴσκιος,
Ὅμως ὀμπρός σου χύνει φῶς ἐκεῖνος,
Ποῦ σ' ἔχει ἀπὸ τὰ μαῦρα σπλάχνα του βγαλμένη.
Καὶ μὲ παλμοὺς ὁρμῆς ἀνίκητης,
Μὲ τὸ βαθὺν ἀνασασμό σου,
Τὰ συνεπνίγεις τἄδικα τὰ μυρολόγια
Ποῦ ἐδῶ κ' ἐκεῖ σκορπιῶνται,
Σὰν ποῦ ἀνοιξιάτικη φουρτούνα πνίγει
Τοῦ λειβαδιοῦ τοὺς ἤχους.

Ἀπὸ τῆς Γῆς περνῶντας τἀνθισμένα μονοπάτια,
Λυπητερὸ τραγούδι ἀκούγω καὶ ψέλνει,
Πῶς σὰν ποτάμι τὸ κακὸ Σὲ σβύνει.
Πῶς γιὰ τὰ Σένα ἐκεῖ παλαίβοντας
Ὁ ἀθῶος σπαρταράει καὶ ματοστάζει,
Γιατ' εἶσαι Μάγισσ' ἄπονη, κι ἀφίνεις
Τἀδύναμο στοῦ δυνατοῦ τὸ νύχι,
Τὸ δυνατὸ στοῦ ἀδύναμου τὴ σκόνη ἀπάνω.

Ἀκόμα ἐκεῖ δὲν τἀνιστόρησε
Ὁ ἀπελπισμένος Ἱερεμίας
Πῶς τὸ κορμί του—μιᾶς στιγμῆς Σου φουσκαλίδα,—
Μὲ μάχητες ἀθώρητου μικρόκοσμου
Κ ἐκεῖνο συγκρατιέται·
Πῶς ἂν ξεσποῦνε φουσκαλίδες κι ἂν περνοῦν,
Ἄλλες προβάλλουν καὶ λαμποκοποῦνε
Στἀθάνατό Σου ρέμα.
Πῶς εἶσαι Ἐσὺ τἀληθινὸ ποτάμι,
Κι ὁ νοῦς του μελετάει τῆς γῆς τὸ δρᾶμα,
Καθὼς ὁ ναύτης τὴ στεριὰ
Ποῦ τὴ θαρρεῖ καὶ φεύγει πίσωθέ του,
Στὰ πέλαγα ἡ βαρκοῦλα του σὰν ἀρμενίζει.

Πρωτοτεχνίτρα ποῦ ὁλοένα παίρνεις
Ἀπὸ γεροὺς καὶ χαλασμένους κόσμους
Τὸ τρισαρίθμητο ἔχει σου στὴν ἀγκαλιά σου,
Καὶ μὲ τὴν κρύφια δύναμή σου τὸ μαγεύεις·
Ποῦ μὲ τεράστιας θέλησης ἀνάγκασμα,
Μ' ἐνέργεια τρίσβαθη κι' ἀσκόλαστη,
Ἀπὸ παλιὰ τορνεύεις καὶ σκορπάεις καινούργια σου ὄντα,
Πιὸ τέλειο κάθε τόρνεμά σου,
Ἀπ' τοὺς καιροὺς ποῦ τἄμορφο πρωτόπλασμα
Μὲς στοῦ πηλοῦ ἀργοσάλευε τὰ βάθια,
Ὡς τότες ποῦ οὐρανόφεγγη παρθένα
Λαχτάρησε μὲ στεναγμὸ καὶ καρδιοχτύπι
Τὰ σπλάχνα της θυσία νὰ Σοῦ τὰ κάμῃ.
Ἐσύ, ποῦ χύνεις ὀμορφιὰ στὰ πάντα
Μἀχόρταγη φιληδονία.
Ποῦ τὸ ἱερὸ μυστήριο Σου τελιέται
Μὲς σ' ἄσβεστο ἕνα φῶς, ποῦ ἀντιφεγγιά του εἶνε ὁ νοῦς μας.
Ποῦ τὸ παγκόσμιο Σου ἔργο στοὺς αἰῶνες μέσα
Τὸ συνεδένει ἀκαταπόνητος Μαγνήτης,
Ἡ σύμμαχή σου ἡ οὐρανογέννητη,
Ποῦ τῆς ψυχῆς σου εἶναι ψυχή,
Ποῦ εἶσαι Ἐσὺ ἡ ἴδια, καὶ Σὲ λὲν Ἀγάπη!
Ἀγάπη, κι ὀμορφιά, καὶ φῶς κ ἐνέργεια!
Ἐσᾶς ὑμνῶντας, μιὰ μονάχη ψέλνω, τὴ Ζωή,
Τοῦ κόσμου τὴ θαυματουργὴ πρωτοτεχνίτρα.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΕΚ ΤΟΥ ΓΟΛΓΟΘΑ
ΕΡΓΟΝ P. I. VAN DER OUDERAA

Ἀπὸ τὴν Διεθνῆ Ἔκθεσιν Ἀθηνῶν

Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΛΙΣΣΩΝ

Τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐγέννησεν ἡ φαντασία κοινωνιολόγων τινῶν, εὐπαθῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ὀδύνην, αἱ ἀρχαὶ τῆς ἰσότητος, τὰς ὁποίας μὲ τὴν θέρμην εὐγενοῦς καὶ ὑψηλῆς ἀποστολῆς ἐκήρυξαν οὗτοι, θεωρηθέντες περισσότερον ὡς ἰδεολόγοι ἢ θετικοὶ ἐπιστήμονες, θηρεύοντες χιμαίρας μᾶλλον ἢ ἐγείροντες τὰς βάσεις τῆς ὀλβιότητος, ὑπάρχουν κάπου ἐφηρμοσμένα καὶ ἀποδίδουν πραγματικῶς τοὺς καρποὺς τοὺς ὁποίους ὑπόσχονται οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ σοσιαλισμοῦ. Τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο παρέχει κοινωνία ὄντων κατωτέρων καὶ ἀτελεστέρων, ἡ ὁποία καὶ ἂν δὲν ἔχῃ τίποτε κοινὸν μὲ τὴν ἀνθρωπίνην, δὲν εἶνε ἀξία διὰ τοῦτο ὀλιγωτέρου σεβασμοῦ καὶ προσοχῆς, — ἡ κοινωνία τῶν μελισσῶν.

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται παράδοξον τὸ πρᾶγμα. Τί κοινὸν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τοῦ ἐπιφόβου σοσιαλισμοῦ καὶ τῶν ἡσύχων καὶ ἐργατικῶν αὐτῶν ἐντόμων; Καὶ ὅμως ὁ βίος τῶν μελισσῶν ἐντὸς τῆς κυψέλης ἀποτελεῖ ἐφαρμογὴν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἂς ἴδωμεν πρῶτον εἰς συνοπτικὴν διατύπωσιν ποῖαι εἶνε οἱ ἀρχαὶ αὐταί: Κατάργησις τῆς ἰδιοκτησίας. Κτῆσις τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τοῦ Κράτους, διὰ τῆς φροντίδος τοῦ ὁποίου θὰ ἐνεργεῖται ἡ καλλιέργεια. Ἀμοιβὴ τοῦ καλλιεργητοῦ, μὴ ἔχοντος πλέον κανὲν δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὑπὸ τοῦ Κράτους οὐχὶ διὰ νομίσματος, τὸ ὁποῖον θὰ καταργηθῇ, ἀλλὰ δι' ἁπλῶν ἀνταλλακτέων ἐνταλμάτων. Τὸ Κράτος ἐπιφορτισμένον μὲ τὴν διεύθυνσιν ὅλων τῶν ἐργοστασίων, ὡς ἐκμεταλλεύεται περίπου σήμερον τὸν καπνὸν καὶ τὰ πυρεῖα, θὰ παρέχῃ εἰς ὅλους τοὺς ἐργάτας τὰ ἀναλογοῦντα πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, καὶ θὰ καθίσταται οὕτω ὑπέρτατος ρυμθιστὴς τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ γενικὸς τραπεζίτης.

Ἐπειδὴ ὁ πολίτης δὲν θὰ κατέχῃ πλέον ἔδαφος οὔτε χρηματικὸν κεφάλαιον οὔτε κἂν ἐντάλματα πρὸς ἀνταλλαγὴν πέραν τῶν ἀμέσων αὐτοῦ ἀναγκῶν, ἕπεται ὅτι καὶ ἡ ἀποταμίευσις αἴρεται καὶ ἡ κληρονομία καταργεῖται.

Οὔτε ἰδιοκτησία, οὔτε κληρονομία, οὔτε ἡμερομίσθια· εὐρεῖα κοινοκτημοσύνη μόνον λειτουργοῦσα ὑπὸ τὴν μεθοδικὴν ὤθησιν τοῦ κράτους, ἰδοὺ τὸ ἰδεῶδες τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὑπάρχει τίποτε κοινὸν μεταξὺ τοῦ Σοσιαλισμοῦ τούτου καὶ τῆς κοινωνίας τῶν μελισσῶν; Ὁ Gaston Bonnier εἰς μακρὸν ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Μεγάλην Ἐπιθεώρησιν» ἐκθέτει μετὰ πάσης λεπτομερείας τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ καθ' ὅλου τὸν βίον τῶν μελισσῶν καὶ ἀπολήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «μία κυψέλη παρουσιάζει τέλειον ὑπόδειγμα ἰσονόμου πολιτεύματος σοσιαλισμοῦ τοῦ Κράτους μὲ ὅλην τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ὠμότητα».

Ἡ ὕπαρξις Βασιλίσσης γεννᾷ τὴν ἰδέαν ὅτι εἰς κάθε κυψέλην ὑπάρχει ἀνωτάτη ἀρχὴ πρὸς τὴν ὁποίαν ὑπείκουν αἱ μέλισσαι καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁποίας γίνεται ὅλη ἡ πολύπλοκος καὶ ἀληθῶς σοφὴ ἐργασία τῆς κυψέλης. Ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἡ Βασίλισσα, ἡ ὁποία εἶνε κυρίως μήτηρ, ἔχει τὴν μειονεκτικωτέραν θέσιν εἰς τὴν Κυψέλην. Ὅλη ἡ δρᾶσις της συνίσταται εἰς τὴν παραγωγήν. Ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον κατὰ βούλησιν τῶν μελισσῶν, αἱ ὁποῖαι ὅταν ἴδουν ὅτι ὁ πληθυσμός των αὐξάνει δυσαναλόγως πρὸς τὸν χῶρον καὶ τὰ τρόφιμα ἢ ὅτι ἡ λεγομένη Βασίλισσά των ἕνεκα γηρατείων παράγει ὀλιγώτερον, τὴν ὁδηγοῦν εἰς ἰδιαιτέρως κατεσκευασμένον κελλίον τῆς κηρήθρας εἰς τὸ ὁποῖον αὕτη τοποθετεῖ ἓν αὐγό. Εἰς τὸ κελλίον τοῦτο αἱ μέλισσαι τοποθετοῦν ἰδιαιτέραν τροφήν, τὴν ὁποίαν τρώγουσα ἡ ἐκκολαπτομένη κάμπη ἀντὶ νὰ γίνῃ ἁπλῆ ἐργάτις, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἄλλα αὐγὰ τῆς Βασιλίσσης, βγαίνει βασίλισσα, δηλαδὴ μέλισσα μὲ ἀνεπτυγμένα τὰ παραγωγικὰ ὄργανα. Ὅταν σχηματισθῇ ἡ νέα βασίλισσα, ἡ παλαιὰ δὲν ἔχει πλέον τόπον εἰς τὴν κυψέλην καὶ φεύγει ὁδηγοῦσα συνήθως μαζῆ της μέρος τῶν μελισσῶν, σχηματίζουσα νέαν ἀποικίαν, *σμάρι* κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν. (¹) Ἡ βασίλισσα ἡ ὁποία δὲν ἤθελε συμμορφωθῆ μὲ τὴν ἐμμέσως ἐκδηλουμένην αὐτὴν ἔξωσιν ὑπὸ τῆς ὁμάδος θανατώνεται ἀνηλεῶς. Ἄλλοτε πάλιν ὅταν τὰ αὐγὰ τῆς βασιλίσσης εἶνε περισσότερα τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν βραχυβίων μελισσῶν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς κυψέλης, αἱ μέλισσαι τρώγουν τὰ περισσεύοντα αὐτὰ αὐγά.

(¹) «Αἱ Μέλισσαι ὑπὸ Γ. Δροσίνη — Ἔκδοσις τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἀριθμὸς 13· Ἰανουάριος 1901, σελὶς 14.

Οὕτω ἡ Βασίλισσα γεννᾶται, παράγει καὶ ἐκπίπτει τοῦ ὑποθετικοῦ θρόνου κατὰ τὰς ἑκάστοτε θελήσεις τῆς ὁμάδος, δούλη τῶν πολλῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτοβουλίας.

Αἱ μέλισσαι εἰς τὴν κυψέλην ἐργάζονται χωρὶς νὰ ὑπείκουν εἰς καμμίαν διεύθυνσιν ἀλλ' εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτῶν ὁρμὴν πρὸς ἐργασίαν προσηρμοσμένην πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ὁμάδος. Οὐδεμία τῶν ἐργατικῶν μελισσῶν δίδει ὑπόδειγμα φυγοπονίας, διότι ἡ βούλησις τῶν πολλῶν ἤθελε καταδικάσει τὴν φυγόπονον εἰς ἐξορίαν ἢ θάνατον. Ἀκόμη αἱ ἕνεκα γηρατείων ἢ ἀναπηρίας ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν μέλισσαι εἶνε ἀνεκταὶ ἐντὸς τῆς κυψέλης μόνον ὅπως συντελῶσιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς θερμότητος· ὅταν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν δὲν παρέχουν ἕνεκα μεγάλης ἐξασθενήσεως ἢ ἐπικειμένου θανάτου, ἀποχωροῦν ἢ ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν ὁριστικῶς τὴν κυψέλην, ἢ τέλος θανατώνονται. Αἴσθημα στοργῆς καὶ συμπαθείας δὲν βασιλεύει εἰς τὰς μελίσσας, αἱ ὁποῖαι φαίνονται σχεδὸν προθύμως θυσιάζουσαι πᾶσαν ἀτομικὴν αὐτῶν ἀπόλαυσιν χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς ὁμάδος. Διὰ τοῦτο δικαίως λέγει ὁ Bonnier, ὅτι ἡ κυψέλη παρέχει τέλειον ὑπόδειγμα σοσιαλισμοῦ τοῦ Κράτους «μὲ ὅλην τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ὠμότητα»· διότι τί ἄλλο σημαίνει ὁ σοσιαλισμὸς ὑπὸ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Κράτους, εἰμὴ γενικὴν δήμευσιν, κατάργησιν τῆς οἰκογενείας, ἔκλειψιν πάσης ἀτομικότητος πρὸ τοῦ ὄγκου τοῦ δημοσίου συμφέροντος καὶ τῆς ἰσοπεδωτικῆς πιέσεως τοῦ ἑνιαίου κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ;

Ἡ αὐταπάρνησις καὶ αὐτοθυσία τῶν μελισσῶν ἐκδηλοῦται καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωήν. Ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τῆς ζωῆς των καὶ τῆς διαίτης των ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐργασία των ἐξακολουθεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν, χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως ἀνάπαυσιν. Τὴν νύκτα ἡ ἐργασία γίνεται ἐντὸς τῆς κυψέλης καὶ εἶναι πολὺ περίεργος. Ἄλλαι μέλισσαι καταγίνονται εἰς τὴν καθαριότητα καὶ τὴν τάξιν τῆς κυψέλης καὶ ἄλλαι εἰς τὸν ἀερισμόν. Τοποθετοῦνται δηλαδὴ κατὰ σειρὰν παρὰ τὸ στόμιον καὶ ἀρχίζουν νὰ τινάσσουν δυνατὰ τὰ πτερά των οὕτως ὥστε νὰ σχηματίζεται ρεῦμα ἀέρος καὶ ὁ ἐντὸς τῆς κυψέλης ἀὴρ ταχέως νὰ ἀντικαθίσταται ὄχι τόσον διὰ λόγους ὑγιεινῆς, ἀφοῦ φροντίζουν νὰ διατηροῦν καθαρωτάτην τὴν κυψέλην, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπέρχεται ταχυτέρα ἐξάτμισις τοῦ περιεχομένου εἰς τὸ μέλι τῶν κηρηθρῶν ὕδατος. Ἀπεδείχθη πράγματι ὅτι τὸ νέκταρ, τὸ ὁποῖον συλλέγουν ἀπὸ τὰ ἄνθη αἱ μέλισσαι, περιέχει κατὰ μέσον ὅρον 75 τοῖς 100 ὕδωρ, ἐνῷ μετὰ τὸν ἀερισμὸν ἡ περιεκτικότης αὕτη ἐλαττοῦται εἰς 25 μόνον τοῖς 100 καὶ τότε αἱ μέλισσαι, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν ἀναλογίαν αὐτήν, τὴν ὁποίαν κατορθώνουν κάλλιστα νὰ ἀντιληφθοῦν, σφραγίζουν τὸ ἄνω στόμιον ἑκάστου κελλίου τῆς κηρήθρας, ἀφοῦ πρῶτον προσθέσουν εἰς τὸ μέλι ἓν σταγονίδιον τοῦ δηλητηρίου τοῦ κέντρου των, τὸ ὁποῖον προλαμβάνει τὴν ζύμωσιν ἢ τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ μέλιτος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον γίνεται ὁ ἀερισμός. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι αἱ μέλισσαι αἱ ἐνεργοῦσαι τὸν ἀερισμὸν καὶ αἱ ἐργαζόμεναι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κυψέλης ἀνταλλάσσουν θέσιν ἀμοιβαίως, ὥστε νὰ μὴ καταπονοῦνται εἰς τὴν ἰδίαν ἐργασίαν καὶ νὰ ἠμποροῦν οὕτω νὰ ἐργάζωνται χωρὶς ἀνάπαυσιν. Καὶ ὅλη ἡ ἐργασία αὐτὴ ὅπως καὶ ἡ μετ' ἀρχιτεκτονικῆς ἐντελείας κατασκευὴ τῶν κηρηθρῶν καὶ ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας τὴν ἡμέραν γίνεται χωρὶς καμμίαν διεύθυνσιν, χωρὶς καμμίαν ὑπερτέραν δύναμιν ἐπιτάσσουσαν, ἀλλ' ὡς διὰ καθολικῆς ἀποφάσεως καὶ διὰ συνεννοήσεως κοινῆς προερχομένης ἐκ τῆς γενικῆς προσκολλήσεως πρὸς ἕνα μόνον σκοπόν, τὸ συμφέρον τῆς Κυψέλης, ἀκριβῶς ὅπως οἱ Ὤβεν, Λασσὰς καὶ Μὰρξ καὶ ἡ χορεία τῶν ἄλλων ἀκράτων σοσιαλιστῶν φανταζόνται τοὺς πολίτας τῆς ἰδεώδους κοινωνίας τὴν ὁποίαν διατυπώνουν, ἀποστρέφοντες τὰ βλέμματα ἐκ τῶν μονάδων καὶ ἀποβλέποντες πρὸς τὴν ὁλότητα, ὀνειρευόμενοι μίαν οἰκογένειαν ἢ ἀκριβέστερον μίαν καθολικὴν ἑταιρίαν, πρὸς τὸ καλὸν τῆς ὁποίας οἱαδήποτε αὐτοθυσία καὶ αὐταπάρνησις δὲν ἀποτελεῖ πρᾶξιν ὑπερτέραν τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἁπλοῦ καθήκοντος.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ὅπως καὶ ἄλλαι θεμελιώδεις καὶ ὑγιεῖς οἰκονομικαὶ ἀρχαὶ ἐφαρμόζονται εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν μελισσῶν. Αἱ δυνάμεναι νὰ προσφέρωσι μεγαλειτέρας ὑπηρεσίας, ἐπιδιδόμεναι εἰς μίαν ἐργασίαν, προτιμῶσι ταύτην· διὰ τοῦτο συνήθως αἱ ἴδιαι μέλισσαι εἰς τὰ θυλάκια τῶν ποδῶν των κομίζουν τὴν γῦριν τῶν ἀνθέων ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς τροφὴ τῶν σκωλήκων ἢ μεταφέρουν τὸ μέλι ἢ μένουν φύλακες τῆς κυψέλης ἢ καθαρίζουν τὸ ἐσωτερικὸν ἢ ἐξέρχονται πολὺ πρωὶ εἰς ἀνίχνευσιν ὅπως ἀναζητήσουν νέαν

πηγὴν ὁπόθεν νὰ συγκομίσουν ἄφθονον μέλι, αἱ ἀφωσιωμέναι εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μέλισσαι. Παντοῦ καὶ εἰς πᾶσαν ἐργασίαν παρατηρεῖται ὁ καταμερισμὸς οὗτος τῶν ἔργων, διὰ τοῦ ὁποίου ἑνῷ ἀφ' ἑνὸς τηρεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς ἴσης κατανομῆς τῆς ἐργασίας, ἀφ' ἑτέρου κανονίζεται αὕτη κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἀποδώσῃ τὸ μέγιστον τῆς παραγωγῆς εἰς ὀλιγώτερον κατὰ τὸ δυνατὸν χρόνον. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τῆς ἴσης κατανομῆς τῆς ἐργασίας, τῆς ἴσης διανομῆς τῶν βαρῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζεται ἡ κοινοκτημοσύνη, τουτέστι αὐτὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ κολλεκτιβισμοῦ, παρατηρεῖται εἰς πᾶσαν κίνησιν καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν τῶν μελισσῶν. Οὕτω διὰ νὰ δώσωμεν ἓν παράδειγμα τούτου καὶ ἀπὸ τὴν ἔξω τῆς κυψέλης ζωὴν τῶν μελισσῶν, — ὅταν μία νέα ἀποικία, νέον *σμάρι*, ἐξέλθῃ τῆς κυψέλης διὰ νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλοῦ ἐγκατάστασιν, ὅλαι αἱ μέλισσαι τῆς νέας αὐτῆς ἀποικίας βγαίνουν μαζῆ, βομβοῦν καὶ πετοῦν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ὕστερον αἰφνιδίως, ὡς νὰ ὑπήκουον εἰς ἀνώτερον πρόσταγμα συγκεντρώσεως, μαζεύονται ὅλαι εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, κρεμώμεναι αἱ μὲν ἀπὸ τὰς δέ, κάτω ἀπὸ ἕνα κλάδον δένδρου. Αἱ μέλισσαι αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τὸν κλάδον φέρουν τὸ βάρος ὅλων τῶν ἄλλων — θαυμάσιον δεῖγμα ἀντοχῆς — ἐν τούτοις ἐπειδὴ τὸ σμάρι ἠμπορεῖ κάποτε νὰ μείνῃ κρεμασμένον εἰς τὸν κλάδον ἐκεῖνον πολλὰς ἡμέρας, ἕως ὅτου οἱ ἀνιχνευταὶ ἀνεύρουν τὸ κατάλληλον μέρος διὰ τὴν νέαν κυψέλην, αἱ μέλισσαι αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τὸ ἐπάνω μέρος θὰ ἐκουράζοντο ἐὰν ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν ὅλον τὸ βάρος, ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τῆς ἀμοιβαιότητος τὰς ἀπαλλάσσει καὶ αἱ κάτω μέλισσαι ἀνέρχονται διὰ νὰ ἀνακουφίσουν τὰς ἄνω, διὰ τοῦτο διαρκὴς κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὴν τολύπην αὐτὴν τῶν μελισσῶν τὴν ἀποτελοῦσαν τὸν νέον ἀποικισμόν.

Εἴδαμεν ὅτι ἡ ὁμὰς τῶν μελισσῶν ἀποτελεῖ μονάδα διὰ τὴν ὁποίαν τελεῖται πᾶσα ἡ ἐργασία. Τὸ πρόσωπον καὶ μετ' αὐτοῦ πᾶσα ἰδέα ἀτομισμοῦ ἐκλείπει καὶ εἶνε τόσον βαθέως ριζωμένον τὸ αἴσθημα τοῦτο, ὥστε ὅταν τεθῇ κάτωθεν ὑαλίνου κώδωνος μέλισσα, ἔχουσα εἰς τὴν διάθεσίν της μέλι καὶ τεμάχιον κηρήθρας μὲ νερὸ καὶ γῦριν, δὲν θὰ ἐγγίσῃ ταῦτα ἀλλ' ὁ διαρκὴς μέχρι τελευταίας πνοῆς ἀγών της θὰ εἶνε προσπάθεια πρὸς ἔξοδον καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν κυψέλην της. Μαρτύριον ἀκόμη τῆς ἀφοσιώσεως τῶν μελισσῶν πρὸς τὸ καλὸν τῆς ὁμάδος των ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀτόμων ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ μέλισσαι ἀποθνήσκουν μακρὰν τῆς κυψέλης ἢ ἐὰν μένουν χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ ἐργασθοῦν ἐκδιώκονται ἢ φονεύονται ἂν ἀντισταθοῦν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς νέας μελίσσας, ὅταν γεννηθοῦν ἀνάπηροι ἢ ἀκρωτηριασθοῦν. Πλέον τούτου ἀκόμη κατὰ τὴν νεαρὰν ἐποχήν, ὅταν δὲν συμπίπτῃ νὰ προσφέρουν οὐδὲ τὰς φυσιολογικὰς ὑπηρεσίας των οἱ κηφῆνες, αἱ ἐργάτιδες ἀποφασίζουν τὴν ἐξόντωσίν των τὴν ὁποίαν φέρουν εἰς ταχὺ πέρας μὲ τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ἀδιαφορίαν ὁποιασδήποτε ἄλλης παραγωγικῆς ἐργασίας ὑπὲρ τῆς κυψέλης. Κανὲν αἴσθημα ἀγάπης, στοργῆς, συμπαθείας ἢ ἐλέους δὲν φαίνεται ὑπάρχον εἰς τὰ φιλόπονα αὐτὰ ἔντομα. Τὸ πᾶν θυσιάζεται ὑπὲρ τῆς ἑνότητος. Δὲν φαίνεται διὰ τοῦτο ὀρθὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Δροσίνη ὅτι ὑπάρχει αἴσθημα στοργῆς εἰς τὰς μελίσσας ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι «ἐὰν συλληφθῇ μία μέλισσα ἀπὸ κανὲν ἔντομον ἢ ὅπως δήποτε εὑρεθῇ εἰς κίνδυνον. τὸ αἴσθημα τῆς ἀδελφότητος φανερώνεται ἀμέσως, διότι αἱ ἄλλαι μέλισσαι χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν μήπως πάθουν καὶ αὐταί, τρέχουν νὰ τὴν βοηθήσουν καὶ νὰ τὴν σώσουν.» Σπεύδουν αἱ μέλισσαι νὰ σώσουν τὴν ἐργατικὴν μέλισσαν, τῆς ὁποίας ἔχει ἀνάγκην ἡ κυψέλη καὶ ἡ ὁποία ἀνακουφίζει καὶ τὰς ἄλλας μὲ τὴν ἐργασίαν της, ἀλλ' ὅταν μετὰ μακρὰν ἐργασίαν καταστῇ ἡ ἰδία μέλισσα ἀνίκανος, τότε αἱ ἄλλαι μεταβάλλονται εἰς κακοποιὰ ἔντομα καὶ τὴν θανατώνουν. Οὐδόλως ὑπάρχει εἰς τοῦτο τὸ αἴσθημα τῆς ἀδελφότητος. Ἡ ὁμὰς σκιάζει τὸ πᾶν καὶ ἀπέναντι τῆς πάντοτε ἀνανεουμένης κυψέλης τίποτε δὲν θεωρεῖται ἡ βραχύβιος ἐργάτις, ἡ ὁποία ἔρχεται ἐπί τινας μόνον ἡμέρας ἢ τὸ πολὺ μῆνας νὰ θέσῃ τὸν λίθον της εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς φυλῆς. Ἰδοὺ ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ Κράτους μὲ ὅλην τὴν ἀπόλυτον ὠμότητά του, ἢ μᾶλλον, κάτι εὐρύτερον αὐτοῦ ἀκόμη, χωρὶς κυβέρνησιν, χωρὶς ἀρχηγόν, χωρὶς ἱεραρχίαν, μὲ πειθαρχίαν ἄνευ ὑποταγῆς, ἐργασίαν ἀδιάκοπον ὑπὲρ τῆς ὁμάδος καὶ κατάπνιξιν πάσης ἀτομιστικῆς ἐκδηλώσεως.

Μένει τώρα νὰ ἴδωμεν ἐὰν οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ σοσιαλισμοῦ ὑπὸ τοῦ Κράτους θὰ ἐπικαλεσθοῦν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν θεωριῶν των τὸ γεγονὸς τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ καὶ εἰς κατωτέρας τάξεις τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου ἢ ἀπεναντίας θὰ ἐπιρριφθῇ εἰς αὐτοὺς ὅτι μόνον εἰς κοινωνίας ἐντόμων ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τόσον εὐρεῖα θυσία τῆς ἀτομικότητος ὑπὲρ τῆς ὁμάδος.

Καὶ τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον.

Σ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ

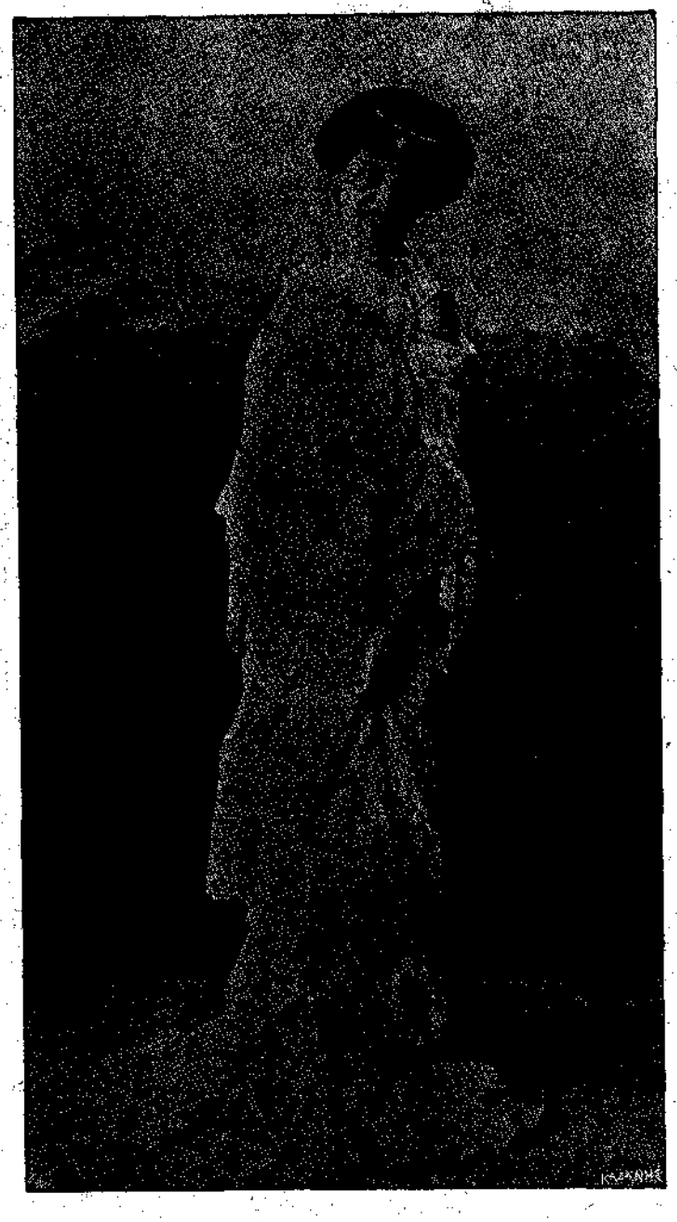

ΔΙΣ ΚΥΒΕΛΗ ΑΔΡΙΑΝΟΥ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΣΚΗΝΗΣ

ΜΕ ΒΑΡΒΙΤΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΤΑΦΟΝ*

Β'.

Τ' ΑΓΙΟΤΑΦΙΤΙΚΑ

Ποιητά μου! Διατί τὰ μεγαλεῖα τῶν ἀναμνήσεών σου σκορπίζεις ὡς πτίλα εἰς τὸν ἄνεμον καὶ ἡ ψυχή σου ὡς βρέφος, ἀπὸ ἐκεῖνα ἅτινα ηὐλόγει ἡ χεὶρ τοῦ Ναζωραίου σου, γαλακτοτροφεῖται μὲ ὅ,τι ἐκ τῶν μαζῶν τοῦ Παρελθόντος ρέει λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ ἐράσμιον; Ποιητά, ἄκουσέ με! Ἐγὼ εἶμαι τὸ πνεῦμα τῆς ἀπιστίας τοῦ αἰῶνός σου. Εἶμαι ἡ ἄρνησις τῶν ἰδανικῶν σου ἡ στυγνή. Καὶ εἶμαι ἡ ἐκ τῶν Σειρήνων τῆς Μεσογείου αὐτῆς, ἡ γοητευτικωτέρα, ποῦ θὰ σὲ παρασύρῃ αὔριον εἰς τὴν ἄβυσσον...

— Ὡραία μου! Οὕτω σὲ θέλω ἰσχυράν, καὶ οὕτω λάλει μοι!... Χωρὶς τὴν ἀγάπην σου, ἡ πίστις μου, ἡ ψαλμῳδοῦσα ἔπη ἀρχαῖα τὴν στιγμὴν αὐτήν, χωρὶς τὴν ἀγάπην σου θὰ ἐσβύνετο, ὡς οἱ ὑπὸ τὴν τρόπιδα τοῦ πλοίου μας ἀφροί, εἰς τὰ στήθη μου. Ὡραῖον εἰς τὴν συνείδησίν μου σκάνδαλον, ὦ! μὴ παύσῃς, μή, νὰ μὲ κεντρίζῃς μὲ τὰς ἀκάνθας τοῦ ἔρωτός σου, ἀφηγούμενον ὅ,τι ὡραῖον. Τὸ ᾆσμα τῆς ἀποδημίας, ποῦ σοῦ ψάλλω, φωτίζεται ἀπὸ τὸς φρικιάσεις σου ὡς ἀπὸ σέλας. Καὶ εἶναι, ὡς κάθε τοῦ κόσμου ᾆσμα, ἄλως φωτεινὸς περὶ τὸν Ἥλιον ὅταν σκοτίζεται... Περὶ τὸν ἥλιον τῆς ψυχῆς μου, ὡραία μου!

* *

Καὶ ἄρχιζαν τὰ δῶρα, τὰ δῶρα τ' ἁγιοταφίτικα, τὰ ἁγιασμένα. Μὲ τί εὐλάβεια δὲ στὸ μοίρασμα! Μὲ τί σταυροκοπήματα! Μὲ τί φιλήματα! Μὲ τί ἀνοιγμένα μάτια καὶ στόματα χανδὸν σὰν ἄβυσσοι!... Τ' ἄγγιζαν μόλις, καὶ νόμιζες ὅτι περνοῦσε μέσα τους μιὰ μυστικὴ εὐχαρίστησι, ἄγνωστη, καὶ τὸ κορμί τους ἀνατρίχιαζε στὸ θέαμα, καὶ μιὰ στὸν προσκυνητὴ καὶ μιὰ στὰ δῶρα ἐκύτταζαν μὲ ἀφοσίωσι ἀμίλητη, ἐράσμια.

Τί πλαίσιο μαγικὸ γύρω του ἐφάνταζαν! Συγγενεῖς καὶ γνώριμοι καὶ φίλοι καὶ γονεῖς, τὴν Κλίμακα τὴν πρὸς τὰ Οὐράνια τοῦ Ἰακὼβ ἐκείνην ξετύλιγαν γλυκά, καὶ ὅλοι των, τῆς Οἰκογενείας, ὅπως στὴ χώρα μας ἄνθισε κ' ἐφούντωσε, τὴν εἰκόνα ἔδιδαν ἀσύγκριτη. Ἄλλοι ψηλὰ καὶ ἄλλοι ταπεινὰ καὶ ἄλλοι κατάχαμα, σὲ ντιβάνια καὶ σὲ σεντούκια καὶ σὲ σιλτέδες καὶ σὲ σκαμνιὰ καὶ σὲ σοφάδες, ἐποίκιλλον τὰ ἀναστήματά των σὰν τρυφερὰ ἐλαιόφυτα τριγύρω του, ἐνῷ αὐτὸς ἥσυχος, ἀτάραχος, γηραιὸς κορμὸς γεμάτος σέβη καὶ εὐχάς, τὴ δροσιά του ἐστάλαζε γλυκειὰ πρὸς ὅλους, ὡς ἐξ Οὐρανῶν δροσιά...

Στὴν ἀγκαλιὰ τῶν θυγατέρων του τ' ἀγγόνια ἐδῶ, ἀνέδιδαν ἀπὸ τὰ μάτια των, ὡς ἀπὸ πηγῆς, μιὰ παιδικὴ ἀθωότητα ποῦ ἐσπαρτάριζε. Στὴν ἀγκαλιὰ τῶν συγγενῶν του τὰ παιδιὰ ἐκεῖ, ἐμινύριζαν ἁρμονικώτατον ἀνυπομονησίας εἰς τὰ φιλεύματα ᾆσμα. Δίπλα στὰς πολιὰς ἡ παρθενία ἀδελφῶν ὡραίων, καὶ δίπλα στὰ παλληκάρια, τὰ γόνατα, ποῦ λίγυζαν ἀπὸ χρόνια ἀρχαῖα καὶ μύριζαν ἕνα πρᾷο θάνατο μέσ' στὴ χαρά.

Σὰν φύλλα ρόδου, ποῦ ἄνοιξε διάπλατο στὸν ἥλιο μεσημβρινῆς ἀνοίξεως, ἔτσι ἐφάνταζαν τριγύρω του ὅλοι, συγγενεῖς καὶ γνώριμοι καὶ φίλοι καὶ γονεῖς. Ἡ εὐτυχία χαμογελοῦσε ραδινώτατον, καὶ ἦτον ἡ εὐτυχία των τώρα ἐκεῖ, ὁ προσκυνητής των... Σκηνογραφία θεία, ὅπου τὰ δῶρα ἄρχιζαν σὰν σταλαγμοὶ Θεότητος, τὰ δῶρα τὰ ἁγιοταφίτικα, τὰ ἁγιασμένα.

* *

Νερὸ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη, λιβάνι ἁγιοταφίτικο, λάδι ἀπ' τὰ καντήλια τοῦ Χριστοῦ, χῶμα ἀπ' τ' Ἅγιο Σπήλαιο, ἄνθη ἀπ' τὴν Ἁγία Πόλι, κεριὰ ἀπὸ τὴν Ἀνάστασι, Ξύλο ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρό, νά! τὰ δῶρα τὰ ἁγιοταφίτικα, τὰ ὠνειρευμένα, ποῦ τραγουδοῦσε τότε ἡ ποίησις, ἡ πίστις, ἡ καρδιά!

Σὲ κάθε πληγὴ σταύρωμα μὲ τ' ἅγιο λάδι. Αὐτὴ γιὰ τὸ παιδί της. Αὐτὴ γιὰ ριζικὸ τῆς κόρης της. Σταύρωμα μὲ τ' ἅγιο λάδι μυστικὸ

* «Παναθήναια» ἔτος Γ' σελ. 362.

καὶ ξόρκια καὶ ψίθυροι καὶ γλυκασμοί... Σταύρωμα, σταυρωτά, στὸ πρόσωπο, — στὸ μέτωπο, στὸ σαγόνι καὶ στὰ μάγουλα, στὰ χέρια, στὰ στήθια καὶ στὰ πόδια, σ' ὅλο τὸ κορμί. Καὶ ἡ κάθε μιὰ γύρω στὸν προσκυνητὴ μὲ τὸν κρατῆρά της, σὰν Ἥβη... Τὰ λάδια, μ' αὐτὸ τὸ ἅγιο λάδι τότε ἁγιαζαν. Τὰ λάδια ποῦ 'σαν στὰ κιούπια, μέσ' στὴ γῆ, ποῦ 'σαν ἀκόμη στὰ λῃατρίβεια. Τὰ λάδια τὰ πλούσια, τὰ καθαρά, τὰ κρουσταλλένια. Καὶ τὸ καντῆλι, ποῦ 'καιγε στὴν Παναγιά, δίπλα, στὸν κοιτῶνα, ἔτρεχαν σὰν μὲ φτερά, ἀνάεροι, μὲ τὸ λάδι αὐτὸ νὰ πρωτανάψουν, — τὸ λάδι ἀπ' τὰ καντήλια τοῦ Χριστοῦ! Κ' ἔτρεχαν κ' ἔπεφταν στὰ πόδια του ἡ κάθε μιὰ μὲ τὸν κρατῆρά της, σὰν Ἥβη...

* *

Νερὸ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη, βάλσαμο καὶ γιατρικὸ γιὰ κάθε ἀρρώστια. Γιὰ τὴν ἀρρώστια ποῦ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ποίησι καὶ ἔχει τοῦ φεγγαριοῦ τὸ χρῶμα, νερὸ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη, ἕνα κ' ἕνα!... Ἀχ! τί δροσιά! Τί πόσις! Τί ἀνάσασμα ἀνακουφίσεως σὲ κάθε του σταλαγματιά! Διαμάντι ἦταν. . . . . .

— Τί δάκρυ εἶναι αὐτὸ ποῦ στάλαξε ἀπὸ τὰ μαῦρα μάτια σου στὰ χείλη μου, γλυκειά μου; Μέσα στὴν ἀπελπισία σου, ὅταν ζοῦσες, νερὸ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη θὰ σοῦ 'δινα κ' ἐγὼ νὰ γιάνῃς... Δὲν πιστεύεις; Τὸ δάκρυ σου ἐπέρασε ἀπὸ ἕνα εἰρωνικὸ πένθιμο μειδίαμά σου... Θὰ τό 'παιρνες τὸ ἅγιο αὐτὸ νερό, τὸ ξέρω, γιὰ τὴν ποίησι, κ' ἡ πίστις σου ἄγονη, ὠχρά, θὰ ἔκλαιε παράμερα τὴν περασμένη δόξα της... Ἐκάηκα ἀπὸ τὸ δάκρυ σου καὶ 'μάτωσα ἀπ' τἀγκάθια σου, ἀγάπη μου... Ἡ χριστιανικὴ ἀνάμνησις σὲ κούρασε καὶ μὲ φονεύεις καὶ μοῦ χτυπᾷς τὸ μέτωπο σὰν νὰ μοῦ λές: Σπάσε τὴ λύρα σου, λοιπόν, καὶ πὲς τὴν ἀλήθεια στὸν κόσμο, πνίξε τὴν καρδιά σου καὶ ἄφησε ἐλεύθερο, ζωντανὸ τὸ πνεῦμά σου καὶ σκίσε κάθε γοητεία κυανῆ ἐλπίδος, ποιητά, καὶ ἀγάπα με!...

Νερὸ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη, λιβάνι ἁγιοταφίτικο, λάδι ἀπ' τὰ καντήλια τοῦ Χριστοῦ, χῶμα ἀπ' τ' Ἅγιο Σπήλαιο, ἄνθη ἀπ' τὴν Ἁγία Πόλι, κεριὰ ἀπὸ τὴν Ἀνάστασι, Ξύλο ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρό, νά! τὰ δῶρα τὰ ἁγιοταφίτικα, τὰ ὠνειρευμένα, ποῦ τραγουδοῦσε τότε ἡ ποίησις, ἡ πίστις, ἡ καρδιά!

Παιδιά μου, γιὰ σωπᾶτε!... — μᾶς ἔλεγε ἔξαφνα γιὰ μιὰ στιγμή, ἡ μάμμη μας — ἐνθυμεῖσαι, ἀγάπη μου; Στὸν οἶστρο τῆς διηγήσεως ἀπάνω, μέσ' στῆς ἁγιωσύνης του τὸ θρίαμβο, ποῦ ἔπαιρνε ὁ λόγος ἕως τὰ νέφη... — γιὰ σωπᾶτε! — ἔξαφνα μᾶς γλυκοψιθύριζε σιγὰ — ἐνθυμεῖσαι;

Τριγύρω μας τοῖχοι μαυρισμένοι ἀπ' τὴν καπνιά. Ἕνα μυστήριο μέσ' στὸ δῶμα... Τρεμόσβυνε τὸ καντῆλι στὰ εἰκονίσματα, ψηλά... Καὶ σὰν σκιαῖς 'φαινόμαστε ὅλοι μας... Ἥσο ἀπὸ τὰ πλάσματα, ποῦ ἐπιθυμοῦσα νὰ ἔχω αἰώνια δίπλα μου γιὰ συντροφιά. Σὲ κάθε θρόμβο ποῦ αἱμόσταζε ἀπὸ τὰ γηραιὰ ἐκεῖνα χείλη, σὺ ἀντέλαμπες μιὰ εἰρωνία μυστική, κ' ἐφαίνεσο ἐκεῖ μέσ' στὸ μυστήριο, σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Οὐρανοῦ ἐκείνους, ποῦ ἔχασαν ἀπὸ φιλοδοξία τὴν Πατρίδα τους...

Παιδιά μου, γιὰ σωπᾶτε!... — ἄκουες μέσ' στὴ σκιά... — Ποιὸς ἀπὸ σᾶς βλέπει ἀπὸ 'δῶ μέσα τὴν ἀστροφεγγιά, ποῦ ἁπλώνεται ἔξω, στὰ Οὐράνια; — Κανείς, κυρούλα μου! — Ὅλοι μας μὲ μιὰ φωνὴ τῆς ἀπαντούσαμε. — Ἔ! παιδιά μου... ἐγώ... ἐγώ... τὴ βλέπω... Νά την!.. Καὶ βλέπω τὰ ἁγιοταφίτικα ἐκεῖνα δῶρα σὰν τόσα χρυσᾶ ἄστρα νὰ λάμπουν, ν' ἀστράφτουν στὸ Στερέωμα... Τὴ βλέπω!... Γιὰ σωπᾶτε!... Γιὰ ἀκοῦστε μιὰ μουσικὴ ψηλά, σὰν νὰ 'ρχεται ἀπὸ τὸν Παράδεισο... Γιὰ ἀκοῦστε!... Τὰ δῶρα ποῦ σᾶς τραγουδῶ, παιδιά μου, — εἶπα — ἔγειναν στὸ Θόλο ἀπάνω ἀστέρια, κ' ἔγινε ἡ λαχτάρα των ἐκείνη, μουσική.. Γιὰ ἀκοῦστε!...

— Στὰ λόγια αὐτὰ — ἐνθυμεῖσαι, ἀγάπη μου; — τὴν ἀνατριχίλα ποῦ ξέσπασε σὲ δάκρυα, ὅπως ξεσπᾷ κάθε βουρκωμένο ἀπὸ ἀγάπη στὰ Ἐπίγεια, σύννεφο;... Στὰ Οὐράνια εἴχαμε ὑψωθῆ μὲ τὰ πτερὰ τῆς Παραδόσεως ἐκεῖνα. Φωτονεφέλη εἴμαστε στὴ σκοτεινιά! Θὰ τὸ πιστέψῃς, φῶς μου!; Τὴν ἀστροφεγγιὰ τὴ μυστικὴ ἐκείνη βλέπω τώρα μέσ' στὰ μάτια σου... αὐτὴ ποῦ δὲν 'μπόρεσα νὰ ἰδῶ παιδί, τὴ βλέπω τώρα ἐρωτευμένος... Ἀ! τί εἰρωνία δαιμονία ἔφευγε, ἀναλογίζομαι τώρα ποῦ σὲ βλέπω, τί εἰρωνία ἔφευγε μεγαλοδύναμη — ἐνθυμεῖσαι; — ἀπὸ τὰ χείλη τῆς αἰωνίας γυναικὸς ἐκείνης, ποῦ διηγεῖτο περασμένα, ἄγνωστα, ἐνῷ ἐχαιρέτιζε ἀπὸ μακρὺ τὸν Θάνατο!...

Καὶ μοῦ 'ρχεται τώρα, ποῦ καταθέτω στὰ θάμβη σου τὰς ἀναμνήσεις μου ὡς λατρείαν,

μοῦ 'ρχεται διάτορον στὸν κόσμον ὅλον νὰ φωνάξω:

Παιδιά μου γιὰ ἀκοῦστε! . . . γιὰ σιωπᾶτε! . . . .

Εἰκονίσματα Ἁγίων καὶ Μαρτύρων, μικρὰ μετὰ μεγάλων, ταπεινὰ μετὰ πλουσίων, ἀχρύσωτα καὶ ὠχρὰ μετὰ λαμπρῶν καὶ χρυσωμένων, εἰς τ' ὄνομα ἑκάστου τῶν φιλτάτων, ἄλλα εἰς ἀνάμνησιν ξενητευμένων καὶ ἄλλα εἰς ἀνάμνησιν θανόντων, ὅλα μ' ἕνα ὡραῖον τόνον μακαριότητος ἐπάνω των, εἰκονίσματα ποῦ θ' ἀναστηλωθοῦν εὐθὺς ἐκεῖ στὰ εἰκονοστάσια, χωρὶς νὰ πᾶνε στὴν Ἐκκλησιὰ τῆς ἐνορίας πρῶτα, χωρὶς νὰ μείνουν ἐκεῖ σαράντα ἡμέραις πρῶτα, γιὰ νὰ λειτουργηθοῦν κι' ἁγιάσουν — ἔτσι πρέπει, μόνο γιὰ κάθε ἄλλο εἰκόνισμα τοῦ κόσμου — τί; αὐτὰ ἐλειτουργήθησαν μέσα στὸν Ἅγιο Τάφο κ' εἶναι ἀπὸ τὸν Ἅγιο Τάφο καὶ πέρασαν ὅλα τρυφερὰ ἀπὸ πάνω Του καὶ ἐπέδρεψαν ὅλα κάθε Του φίλημα ἀπὸ αἰώνων! . . .

Καὶ ξάνθιζαν τὰ δῶρα, τὰ δῶρα τ' ἁγιοταφίτικα, τὰ ἁγιασμένα.

Μικρὰ μετάξινα κομμάτια ἀπὸ πετραχήλια καὶ φελόνια ἀρχαῖα, ἄλλα ἀπὸ στολίσματα παλὴ ποῦ στόλιζαν τῆς Παναγιᾶς τὸν ὕπνο, ποῦ στόλιζαν εἰκόνες τῆς Παναγιᾶς χρυσαῖς, εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ σὲ Μοναστήρια, ἄλλα ἀπὸ στολίσματα παλὴ ποῦ στόλιζαν τὸ Σπήλαιο τῆς Γεννήσεως, χῶμα ἀπὸ μέσα ἀπὸ ναοὺς ἀρχαίους, μέσα ἀπὸ παλὴ χαλάσματα, ὅπου ἐστάθη κ' ἐπάτησε ὁ Χριστός, κλάδοι ἐλῆᾶς ξεροί, ἀπ' τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν κομμένοι μὲ τ' ἄνθη των ἀκόμη, φοινίκια καὶ δάφναις καὶ βασιλικοὶ καὶ τριαντάφυλλα, βάγια τῶν βαΐων μαραμένα, ὅλα γιὰ φυλακτὰ ἅγια στοὺς κόλπους των, γιὰ κάθε κίνδυνο καὶ γιὰ κάθε τῆς ζωῆς ταλαιπωρία, γιὰ τοὺς μεγάλους καὶ γιὰ τὰ παιδιά, ὤ! γιὰ τὰ κορίτσια τ' ἀνύπανδρα ἀκόμη, φυλαχτὰ ἀπάρθενα καὶ μαγεμένα...

Καὶ *ξάνοιγαν τὰ δῶρα, τὰ δῶρα τ' ἁγιοταφίτικα*, τὰ ἁγιασμένα.

Σφραγῖδες, ὡσεὶ Σολωμόντιοι σφραγῖδες, γιὰ τὰ πρόσφορα. Αὐταῖς μικραῖς καὶ στρογγυλαῖς. Ἐκείναις τετράγωναις μεγάλαις, μὲ χίλια δυὸ ἁγιωτικὰ ποικίλματα. Αὐταῖς λευκαῖς σὰν κρίνα. Ἐκείναις πολύχρωμαις, μὲ ὅλο τὸ μυστήριο τοῦ Χριστοῦ φανταστικὰ διάχρωμο ἐπάνω των. Σταυροὶ καὶ σταυροῦδάκια κάθε μεγέθους καὶ στολῆς, ἄλλα ξύλινα, ἄλλα κοκκάλινα καὶ ἄλλα σεντεφένια. Χαϊμαλιὰ μεγάλα καὶ μικρά, μὲ τὴ Γέννησι αὐτά, ἐκεῖνα μὲ τὴ Σταύρωσι, αὐτὰ μὲ τὴν Ἀνάστασι, ἐκεῖνα μὲ τὴ Βάπτισι. Κομπολόγια ἀπ' ὅλα τὰ Παλαιστίνεια ξύλα, ἀπὸ ἐλῆά, ἀπὸ ἔβενο, ἀπὸ μπεζερμπέντι, ἀπὸ κέδρο, ἀπὸ κερασιά. Ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα τῆς θαλάσσης φύματα, ἀπὸ κοράλλι, ἀπὸ σεντέφι, ἀπὸ γιούσουρι, ἀπὸ κιχριμπάρι. Ἀπὸ σπόρους δένδρων κομπολόγια καὶ ἀπὸ κόχλους, ἀπὸ κογχύλια καὶ ἀπὸ λίθους ἐγχρώμους, πολυτίμους. Κομπολόγια γυάλινα, μαῦρα, λευκά, κίτρινα, πράσινα, κατάστικτα ἢ ραβδωτὰ ἢ χρυσωμένα. Ἀπὸ κάθε εὐτελὲς ἢ ὑψηλὸν προϊὸν τῆς φύσεως, τετράγωνα τοὺς κόμβους ἢ κυλινδροειδῆ ἢ πολύγωνα, ὁλοστρόγγυλα ἢ ἐλλειψοειδῆ, καὶ ὅλα Χριστιανικὰ Ὀρθόδοξα, ὄχι μὲ πλουμίδια Ἀρμένικα, καὶ ὄχι Φράγκικα, μὲ σταυροὺς αὐθάδεις, — μὲ φούνταις χρυσομέταξαις, πυκναῖς ἢ ἀραιαῖς ἢ προφανταῖς, ἀρχοντικαῖς αὐτὰ καὶ πολύτεχναις, μὲ χάρι, πτωχαῖς ἐκεῖνα καὶ ἄχαραις, μὲ ἁπλότητα.

Καὶ φάνταζαν καὶ μάγευαν τὰ δῶρα, τὰ δῶρα τὰ ἁγιοταφίτικα, τὰ ἁγιασμένα.

* *

— Μή! εἰς τὸ Τίμιον Ξύλον σ' ὁρκίζω, ποιητά μου, διὰ τὸ Τίμιον Ξύλον μὴ μοῦ λαλήσῃς, μή! Γνωρίζω τὸν προσκυνητήν σου . . Δάμασε στὰ χείλη σου τὴν πίστιν του καὶ παῦσε! . . Ὤ! παῦσε . . . σ' ἱκετεύω! . . .

Τί ἥμερη ἦτον ἡ ὥρα ἐκείνη ἡ ἐρατεινή, ποῦ μ' ἔρωτα στὰ χείλη μοῦ ὑπέσχεσο ὀλίγας ἶνας λευκὰς ἀπὸ τὴν αἴγλην Του! Μ' ἔβλεπες νὰ σβύνω κάθε ἡμέρα, ὅπως τ' ἀστέρια τὴν Ἄνοιξι, ὅταν χαράζῃ. . . . Οἱ γλυκασμοὶ τοῦ κόσμου ἔφευγαν τριγύρω μου ὅλοι . . . Ἀπὸ τὸν Θεόν μου εἶχα ἀπελπισθῆ . . . Πόσον τὸν εἶχα ἀγαπήσῃ, ἄχ! πόσον! . . . Ὑγειής, εἰς τὰ ἐντάλματά του ἤμην ἡ ἀδιάφορος τοῦ κόσμου. Ἀσθενής, ἤμην ἡ *λιτανεύτρια κάθε λατρείας του ἐπὶ τοῦ κόσμου.* Τίποτε! . . . Ἤκουον τὴν ποίησιν νὰ μοῦ λαλῇ ὅτι ἔλειπεν ἀπὸ τὸ στέμμα Του εἷς ἄγγελος. . Καὶ ὅτι ὁ ἄγγελος ἔπρεπε νὰ ἦμαι ἐγώ. Ἐγὼ ἡ θνήσκουσα! . . Καὶ ἔπρεπε νὰ Τὸν ἀγαπήσω, μοῦ ἔλεγε μυστικὰ ἡ Ποίησις, ἀφοῦ θ' ἀπετέλουν τῶν μεγαλείων Του μίαν λαμπρότητα. . . Τί νὰ πιστεύω, τί; Τὴν Ποίησιν ποῦ μ' ἀπεθέωνε ἢ τὴν Πραγματικότητα ποῦ μ' ἐσαβάνωνε; . . .

Ἐγὼ ἡ ἀδιάφορος, ἡ μὴ ζῶσα πέραν τοῦ ἔρωτός σου. ἐγὼ ἠσθάνθην νὰ συντρίβεται ἡ καρδία μου πρὸ τῆς μεγαλωσύνης Του . . . Καὶ διεμοίρασα τὸν ἔρωτά μου. Ἠγάπων τὸν κόσμον ὅλον, τοὺς πτωχούς, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἐν φυλακῇ, τοὺς ἐν ὀδύναις, τοὺς ἐν ὀρφανίᾳ, κάθε ὀρφανὸν ἔρωτος, ἀγάπης, φίλτρου, ὑγείας, πλούτου, ἐπὶ Γῆς. Ὅλον τὸν κόσμον ἠγάπων τῶν πλασμάτων Του, διὰ νὰ ζήσω. Διὰ ν' ἀπολαύσω, ποιητά μου, σέ! . . . Πῶς! Καὶ ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι δύναμις, ποῦ ἀνασπᾷ τὸν ἔρωτα ὡς ἡ καρδία . . . Μεγαλοφυΐας ἔρωτα! . . .

Μίαν πρωΐαν ἔκρουσε κάποιος πτωχὸς τὴν θύραν μου. Ἤμην ἀκόμη ἐν τῇ κλίνῃ . Εἰς τὸν *λευκόν του κτύπον ἔτρεξα* μὲ ὅσην προθυμίαν ἔτρεχε εἰς τοὺς ταλαιπώρους ὁ Χριστός σου . . Ἡ εὐποιΐα ἐγένετο εἰς ὅλον της τὸ ὕψος, ὡς μοῦ ἔπρεπε. . Ἀλλ' ἐνῷ ἔδιδα μὲ τὴν μίαν χεῖρα, ἀπὸ τὴν ἄλλην μὲ συνεκλόνιζε μὲ τὰς σκελετώδεις παγωμένας χεῖρας του ὁ Θάνατος. . . Μέσα εἰς τὰς ὡραιότητας τῆς ἐλεημοσύνης μου, μὲ τὸν χιτῶνα ὡς ἤμην μόνον τῆς νυκτός, ἀπέθνησκα . . ἐπάγωνα . .

Ἔ! ποιητά μου! Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν αἱ ὠχρότητες ὅλαι τῆς Σελήνης ἐπλανήθησαν ἐπάνω μου ὡς σκιαί . . Ἐρραγίζεσο εἰς κάθε βλέμμα μου, ποῦ ἀνέπαυον ἐπὶ τοῦ μετώπου σου ὡς ἐπὶ ἄστρου. . . Τὸ τελευταῖον τοῦ Θανάτου κτύπημα, πῶς μοῦ ἐδόθη, ἐγνώριζες. . . Ὅπως τυφῶνος κτύπημα . Καὶ ὅμως! Ὄχι! δὲν ἤθελες ἀκόμη νὰ μισήσῃς, καὶ σὺ ὡς ἐγώ, τὸν κόσμον ὅλον, διὰ ν' ἀγαπήσῃς ἐμὲ μόνην εἰς τὸν κόσμον . . . Καὶ μίαν ἡμέραν, ἐνθυμεῖσαι; ἐνῷ μ' ἔβλεπες μὲ τὸ ἄφωνον περίλυπόν σου ἐκεῖνο βλέμμα, αἴφνης βλέπω ν' ἀναδεύωνται τὰ χείλη σου εἰς τὰς λευκότητας ἑνὸς ὡραίου ὀνόματος, ποῦ εἶχα λησμονήσῃ πλέον, τοῦ Ναζωραίου σου . .

Ὅλην μου τὴν ἀγάπην εἶχα συγκεντρώσῃ εἰς τὰς ἀκτῖνάς σου . . . Ἀπελπισθεῖσα ἀπὸ τὸν Θεόν μου, ἤλπισα ἐπὶ τὸν ἔρωτά σου . . *Ὅλην σου τὴν ἀγάπην* εἶχες ἀποκεντρώσῃ εἰς τοὺς ***ἐλαχίστους*** ἐκείνους τοῦ Ἰησοῦ πρὸς χάριν μου . . . Ἐλπίζων ἐπὶ τὸν Θεόν σου, ηὔχεσο δι' ὅλων τῶν πτωχῶν Του, τὴν ζωήν μου . . Κ' ἐνῷ ἄφωνοι, μὲ τὴν εὐγλωττίαν μόνον μέσα μας τῶν καρδιῶν μας, ἐσυγγενεύαμεν τοὺς πόθους μας, τὰ ὄνειρά μας, ἰδοῦ ἡ ἀστραπὴ ἑνὸς θρύλλου ἀρχαίου περᾷ τὸν νοῦν σου λαμπροτάτη, καὶ σιγαλά, κρυφά, ἁγνά, ὡσὰν ψιθύρισμα ρύακος μέσα εἰς ἐαρινὸν λειμῶνα, ἁρμόζεται ἡ καρδία σου εἰς τὰ ἔπη αὐτὰ ὡς μελῳδία:

— Ἄκουσε, μοῦ εἶπες, λατρευμένη μου. Θὰ διασχίσω πόντους καὶ πελάγη διὰ τὴν ἀγάπην σου. Τὸ Τίμιον θὰ σοῦ φέρω Ξύλον . . Ἂς μὴ πιστεύῃς . . . Ἀρκεῖ διὰ τὸν Αἰώνιον ὁ ἔρως σου . . . Ἀρκεῖ αὐτός, διὰ νὰ ζήσῃς, ὡς ἤρκεσε ἄλλοτε ὁ ἔρως τῆς Μαγδαληνῆς πρὸς τὸν Ὡραῖόν της, διὰ νὰ ζήσῃ τὴν Αἰωνίαν Ζωὴν τῆς Βασιλείας Του . . . — Μή! εἰς τὸ Τίμιον Ξύλον σ' ὁρκίζω, *ποιητά μου, διὰ τὸ* Τίμιον Ξύλον μὴ μοῦ λαλήσῃς, μή!

* *

— Καὶ ἐὰν ὅλαι τῆς ψυχῆς σου αἱ ἄκανθαι βλαστήσωσι θαλοὺς εἰς τοὺς κροτάφους μου, τὸ Τίμιον θὰ σοῦ τραγουδήσω Ξύλον, ἀγαπημένη μου, καὶ ἄκουσέ με:

Ἐνθυμεῖσαι τί τόνους μελιχροὺς ἔπαιρνε ἡ φωνὴ τῆς Παραδόσεως τῆς Πατρίδος μας, ἐνῷ ἀνέβαινε πρὸς τὰ ὕπατα τῆς ἀποδημίας ὕψη, — ἐνθυμεῖσαι; Περὶ τὰ γόνα συνεσπειρούμεθα τὰ γηραιά, κρεμώμενοι ὡς ὥριμοι καρποὶ ἀπὸ τὰ χείλη της. . . . Ὑψώναμεν τὰ πρόσωπα λευκά, ὑψώναμεν τὰς καρδίας κυανᾶς πρὸς τὰ αἰμύλα ἔπη της... Καὶ *μέσα* εἰς τὸ μυστήριον τῆς νυκτός, ἔγγονοι καὶ πάπποι, ἐνῷ ὁ ἔρως μας ἐπλάσσετο ἀκόμη, σύμπλεγμα ἀπετελοῦμεν εὐγενέστατον. Ἀπεκαλυπτόμεθα εἰς τοῦ Τιμίου Ξύλου τοὺς φθόγγους τοὺς ἁγίους ὅλοι. Κάτι μαλλιὰ ἀνέπιπτον πολιὰ εἰς τοὺς ὤμους μας καὶ κάτι μάτια, ὡς μάτια ἐκστατικῶν, ὑψοῦντο ὡς στελέχη ἀνθέων εἰς τὰ ὡραῖα ἀκούσματα, εἰς τὰ ἁγνὰ φιλεύματα, εἰς τ' ἅγια ἐκμυστηρεύματα τῆς ὥρας . . .

Γ.

Η ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΞΥΛΟΥ

Τὰ δῶρα εἶχαν τελειώσῃ. Μὲ τὴν καρδίαν γεμάτην ἀπὸ ποίησιν, ὅλοι περιτριγύριζαν ἀκόμη τὸν Προσκυνητήν, μακαρίζοντες τὴν ἁγιότητά του, ὡς Ἀποκάλυψιν . . . Ἐκράτει ἡ κάθε μία, ἐκράτει ὁ καθεὶς κάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Ναζωραίου εἰς τὰς χεῖράς του . . . Γύρω του εἶχαν ἀναλυθῆ ἔτσι ὅλοι εἰς χαμόγελα . . . Ὅλον τὸ δῶμα ἐγέμιζε ἀπὸ Θεόν . . . Ἀπὸ ἀρώματα, ἀπὸ χρώματα, ἀπὸ σχήματα, ἀπὸ φῶτα, ἀπὸ

σιωπὴν ἁγίαν γύρω του, ὅλον τὸ δῶμα ἐλαμπρύνετο!...

Ὅταν, ἔξαφνα, ἀπὸ τὰ θεόψυχα φιλεύματα ἐκεῖνα ὁ προσκυνητὴς σὰν κέδρος ὠρθοῦτο τοῦ Λιβάνου ἔμπροσθέν των!.. Κάτι ἀπὸ τὰ ἄδυτα εἶχε ἀνασύρη φοβερόν!... Τρόμος καὶ δέος καὶ σιγὴ ἐρρίπιζαν μέλη ἀσθενῆ καὶ μέλη ἄλκιμα... Ἡ φωνὴ ἐχάνετο εἰς τὰ στήθη... Ἡ ἀναπνοὴ ἐπεβραδύνετο μὲ φρικιάσεις εἰς ὅλον των τὸ σῶμα ἀγνώστους.. Ἡ Θεία στιγμὴ εἶχε φθάση, ποῦ τὰ Οὐράνια τοῦ Θεοῦ των θὰ ἠνοίγοντο εἰς τὰς ψυχάς των διάπλατα, ἀχανῆ....

Τὰ δῶρα εἶχαν τελειώση. Ἀλλ' ἔμενε εἰς τὰ κατάβαθα ἀκόμη κρυμμένη ἡ ψυχή των.... Τὸ στέμμα των ἔμενεν ἀκόμη, στέμμα τῶν δώρων ὅλων, τῶν παλμῶν των, τῶν προσευχῶν των, τῶν ὀνείρων των, τῶν γλυκασμῶν των ὅλων... Τὸ Ἅγιον καὶ Τίμιον καὶ Ζωοποιὸν Ξύλον ἔμενε, τὸ Στέμμα των...

Διάχρυσον πυξίδα, μέσα εἰς χρυσοῦφαντα βάθη τυλιγμένην, ὑψηλὸς ὁ Προσκυνητὴς τώρα ἕως τὸν Θεόν, ἐκράτει, κ' ἔτρεμε ἀπὸ συγκίνησιν κ' ἔτρεμε ἀπὸ κατάνυξιν θεοληπτικωτάτην, ἕως τῶν μυχῶν του... Σὰν ὅραμα ἐφαίνετο ἀρχαῖον!... Τὰ δῶρα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους σὰν νὰ εἶχαν φύγη, νὰ εἶχαν πετάξη ὅλα, κ' ἔμενε μόνη ἡ Ἐλπὶς αὐτή, ποῦ ἐνέκλειε ἡ πυξὶς διὰ τοὺς ἀνθρώπους... Τὴν παλαιὰν ἐνθύμιζε Πανδώραν ἔτσι.. Κ' ἐνόμιζες ὅτι καὶ ἡ Ἐλπὶς ποῦ ἐκράτει αὐτή, θὰ πτερυγίση τώρα πρὸς τὰ Ὕψη, τώρα ποῦ σιγὰ-σιγά, ἄφωνος, βωβός μὲ ὅλον τὸ μυστήριον τῶν κινήσεων τῶν βραδυτέρων, τῶν φασματικωτέρων ποῦ δίδει ἡ πίστις, ποῦ δίδει ὁ φόβος, εἰς τὰς χεῖρας, τὴν ἤνοιγε σιγά... σιγά.... ἥσυχα... ἀνάλαφρα.. ἄφωνος... βωβός...

Οὔτε φωνή... Οὔτε κίνησις καμμία κύκλῳ... Σιγή!... Στατοὶ ὅλοι, σὰν πύργοι ὠρθωμένοι συνωθοῦντο ἔμψυχοι, ὡς διὰ νὰ ἁρμώσουν μὲ τὰς κορυφάς των ὅλοι, τὴν σεπτοτέραν ὑμνῳδίαν πρὸς τὸν Κύριον... Κ' ἔβλεπες κάτι σὰν νὰ 'λαμπε στὰ μάτια των. Κάτι σὰν νὰ προσαγγελίζοντο θεσπέσιον... Πανήγυριν ἐτέλουν ἐκεῖ ὅλα τῆς Πίστεως τὰ θαυμάσια... Καὶ ὅλα, ὅλα σὰν νὰ ἐφωτίζοντο φωτισμὸν Οὐράνιον τριγύρω των...

* *

Γονατίστε!—ἡ φωνὴ τοῦ Προσκυνητοῦ ἐκέλευε. Πρῶτος ἐγονάτιζε!... Καὶ γύρω του, μὲ μίαν σιωπὴν μυστηριώδη εἰς τὸ κέλευσμά του, ἐνῶ τὰ βλέμματα ἔμεναν ὡς μὲ χρυσᾶς ἀκτῖνας καρφωμένα ἐπάνω του, ἔπεφταν σιγὰ-σιγὰ στὰ γόνατα ὅλοι.. Καὶ συνεγονάτιζαν μαζῆ των αἱ ψυχαί των, αἱ καρδίαι των..

Καὶ ἤνοιξε ἡ πυξίς, ὡς ἀνοίγουν εἰς τὴν φαντασίαν κἄθε πιστοῦ τοῦ κόσμου τὰ Οὐράνια!... Ἄβυσσος ἀκαταλήπτων μυστηρίων σὰν ν' ἀπεκαλύφθη... Καὶ σὰν ἀπὸ τὴν Ἄβυσσον ἓν ἄνθος τρυφερὸν ν' ἀνέθαλε, γεμάτον ἀπὸ φῶς καὶ δόξαν... Ὁλόχρυσος Σταυρός, καὶ εἰς τοὺς ἁρμούς Του δεμένον, σφηνωμένον, σὰν καρδιὰ στὰ στήθη ἐρωμένης, τὸ Τίμιον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ Ἅγιον Ξύλον!..

Ἄφωνος ὁ προσκυνητὴς ὡς ἀκτὶς ἀστέρος, ἄφωνοι οἱ γονατιστοί Του λάτραι ὡς πνοαὶ ἀρωμάτων... Καὶ ὅλοι των, μυστηριασταὶ Θεοί!... Πάνθεον Χριστιανικὸν ἐνηρμονίζετο εἰς τὰ βλέμματα, εἰς τὰ σκέμματα, εἰς τὰς φαντασίας, εἰς τὰ αἰσθήματα, εἰς ὅλα... Ὄλυμπος γαλανῆς Θεότητος, Γολγοθᾶς Ὀλυμπίων κλονισμῶν τὸ δῶμα ἐγίνετο... Ἀναίμακτοι θυσίαι ἐτελετουργοῦντο... Καὶ Φῶς καὶ Φῶς καὶ Φῶς ἀνεφλογίζετο εἰς κἄθε φαντασίαν ἐκ τῶν πιστῶν ποῦ ἔβλεπον, ποῦ κατεφίλουν, ποῦ ἐγλύκαινον, ποῦ ἐλάτρευον μὲ κἄθε λιτὴν πάθους εἰς τὰς καρδίας, τὸν Σταυρόν...

Ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ναζωραίου ἔπαιρνε ὅλων τῶν Οὐρανῶν τὴν Δόξαν εἰς κἄθε φίλημα... Ἡ ἁπλότης τῶν ψυχῶν ἐκείνων ὡραματίζετο ἐπὶ τοῦ Ξύλου νέαν Τραγῳδίαν, καὶ ἀπὸ τὰ βάθη των, νέαν ἀνέσυρε Ἀνάστασιν εἰς τὸν Κόσμον.. Τί! Ὁ Θεὸς ὠλόλυζε τὴν πραεῖάν του φωνὴν καὶ πάλιν, καὶ ἡ Μεγαλοφυΐα ἐθριάμβευε. . . . . .

* *

Παιδιά μου!—ἐνθυμεῖσαι, ἀγάπη μου, πῶς ἔσβυνε τῆς Παραδόσεως ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ γηραιά;—παιδιά μου! ὅλοι τότε ὅ,τι ἤξεραν γιὰ τὸ Τίμιο Ξύλο αὐτό, ποῦ ἔβλεπαν ἐκεῖ μπροστά τους, ἐκελαϊδοῦσαν σὰν πουλιὰ γλυκύφωνα, ὡσὰν ἀηδόνια..

Αὐτή, ὅτι ἀνεβαίνει τὸ ψωμὶ μὲ τὴν τιμήν Του... Ἦτον ἡ μαγιά του αὐτὸ καὶ ἦτο, καλέ! στὴ ζύμη ἡ δόξα του... Σᾶ στήθεια μεστωμένα ἀπὸ γάλα μάνας ἐφούσκωνε ὡς ἐκεῖ 'πάνω, καὶ ἦτον ἕτοιμο μὲ μόνη τὴ μεγαλωσύνη Του!...

Ἐκείνη, ὅτι χρόνια καὶ χρόνια ἦτον ὁ μοναχογυιός της ἄρρωστος. Ἀπελπισμένος ἀπὸ τοὺς γιατροὺς καὶ ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἔτσι, καλή

του ὥρα, ἔφθασε ἕνα πρωϊνὸ ἀπὸ τ' Ἅγια χώματα ὁ καλός της. Ἔτρεξε, τὸ Τίμιο Ξύλο ἄρπαξε καὶ μὲ λαχτάρα τὸ 'δεσε στὰ στήθεια του, κι' ὁ γυιός της, κι' ὁ μοναχογυιός της, ὁ ἀπελπισμένος ἀπ' τοὺς γιατροὺς κι' ἀπὸ τὸν κόσμο, ἄρχισε νὰ παίρνη εὐθὺς ἀπάνω του, ὡς ποῦ 'γεινε καλὰ—ποῦ νὰ μοῦ ζήση χιλιόχρονος, καλή του ὥρα!

Ὅποιος κρατάει Τίμιο Ξύλο ἀπάνω του—ἄρχιζε ἄλλη—βόλι δὲ φοβᾶται... Θυμόσαστε στὴν Ἐπανάστασι, καλέ! τί θαύματα ἔκανε; Μέσ' στὴ φωτιά, θυμᾶμαι, ἔπεφτε ὁ παπποῦς μου, Θεὸς σχωρέσ' τον! κ' ἔβγαινε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι πάντα ἀνέγγιχτος!...

Ἡ δύναμις τοῦ Σταυροῦ εἶναι μεγάλη ὡς τὸ Θεό!—ἔλεγε ἄλλη πάρα 'κεῖ—Ἀκόμη καὶ κακοῦργο σώζει, ὅπως τὸν κακοῦργο ἐκεῖνο ποῦ 'σωσε ὁ Χριστὸς μὲ τὴν δύναμι τὴν ἅγια τοῦ Σταυροῦ... Θυμᾶστε τὸ λῃστὴ ἐκεῖνο—πᾶνε χρόνια τώρα!—ποῦ τὸ μαχαῖρι τῆς καρμανιόλας δὲ τὸν ἄγγιζε, ὅταν ἐπῆγαν νὰ τὸν κόψουν; Εἶχε τὸ Τίμιο Ξύλο ράψη μέσ' στὰ μπράτσα του! Καὶ ὅταν τὸ 'βραν—Χάθηκα!—ἀνεστέναξε μὲ μιᾶς, καὶ πέθανε πρὶν νὰ τὸν κόψουν!...

Ἔτσι ὅλαις, ἀφοῦ ἔλαμπε πολλὴ ὥρα, ἄφωνα, στὰ μάτια των τὸ Ξύλο, ἔτσι ὕστερα, ἄλλαις ὄρθιαις κι' ἄλλαις καθισταῖς κι' ἄλλαις γονατισταῖς ἀκόμη, ἔτσι ἡ μιὰ στὴν ἄλλη κελαϊδοῦσε...Τὰ μάτια των, παιδιά μου, ποῦ νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ τὸ Φῶς Του, ἀπ' τὴν Τιμή Του, ἀπ' τὴ Δόξα Του! Τί δάκρυα καὶ τί καϋμοὶ ἀπάνω Του ἄναβαν!... Μπροστά Του, ὁ Κόσμος ἄστραφτε ἀτέλειωτος μέσ' στὴν ψυχή των...Μπροστά του, τ' ἀγγελούδια των πιὸ γλυκὰ τὰ 'σφιγγαν στὴν ἀγγαλιά των.. Καὶ σταυροὶ καὶ ψαλμοὶ καὶ θυμιάματα καὶ φιλιὰ καὶ γονατίσματα καὶ κάθε λάτρευμα πιστῆς ψυχῆς γλυστροῦσε στὴν ψυχή των σὰν χάϊδι Παραδείσου ἀπ' τὰ Οὐράνια...—ἄχ! ἐνθυμεῖσαι, ἀγάπη μου, πῶς ἔσβυνε τῆς Παραδόσεως ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ γηραιά;...

* *

Ποιητά μου! σ' ἀρέσει ἡ ἀταξία τῶν ἀστέρων στὸ Στερέωμα; Ἡ φύρδην-μίγδην συνολική των ἡ ἁρμονική; Εἰς τὸ στερέωμα τῆς ψυχῆς σου αἱ Ἰδέαι οὕτω εἶναι, ὡς ἀστέρες... Ἄνισα τὰ φῶτά των, τὰ μεγέθη των, τὰ χρώματά των...Ποικιλία θεία!... Ἀναβαθμοὶ πρὸς τὰ Ὕψη ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ ὅλων τῶν διαστημάτων!... Ἡ πίστις σου μὲ τὸν δισταγμόν, ἀδελφωμένα.. Ἡ ἀπιστία μὲ τὸν φανατισμόν ἐν ἀφάτου ἐναρμονίσεως ἐναγκαλισμῷ...Ποιητά μου, ἄκουσέ με!—

Προσκυνητὴς ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν Σιών. Κ' ἐπέστρεφε με κενὰς τὰς χεῖρας, χωρὶς τὸ Τίμιον Ξύλον. Ἐζήτησε καὶ δὲν τοῦ ἐδόθη: Ἔλαβε καὶ τὸ ἐλησμόνησε; Ἀφῃρέθη καὶ δὲν ἐζήτησε; Ἡ ἱστορία δὲν λέγει. Λέγει ὅμως ὅτι ἐπὶ τῆς πρώρας μόνος, περίλυπος ἕως θανάτου, σκοτεινός, ἐθλίβετο καὶ ἐσπαράσσετο ἡ ψυχή του, διότι ἐπέστρεφε μὲ κενὰς τὰς χεῖρας, χωρὶς τὸ Τίμιον Ξύλον...

Κάτω ἐκεῖ, εἰς τὴν πατρῴαν, τὸν ἀνέμενον ὡσεὶ Μεσσίαν, φέροντα τὰ σημεῖα τῆς Ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς Συγγνώμης... Τὸ Τίμιον Ξύλον, ποῦ θὰ ἔφερεν ὁ καλός των ἐξ Ἀνατολῶν, ἦτον ὁ παλμὸς τῶν οἰκείων του ὁ εὐγενέστερος. Χωρὶς Αὐτό, ὁ προσκυνητὴς θὰ ἦτο σκιά, οὐτοπία χίμαιρα εἰς τὴν φαντασίαν των. Καὶ δὲν θὰ ἦτο ὁ Προσκυνητὴς τῆς Παραδόσεως, ὁ ἀποκομίζων γλυκασμοὺς κ' ἐλπίδας... Τί θὰ ἔδιδε εἰς τόσας χεῖρας, εἰς τόσας καρδίας, εἰς τόσα χείλη, τί; Τί θ' ἀπήντα εἰς τόσα στωμύλα στόματα, ζητοῦντα ἰάσεις καὶ παρηγορίας;

Θεία ἔμπνευσις! Ἀπ' τὰ ἄρμενα τοῦ πλοίου κρυφὰ καὶ μυστικὰ τὴν νύκτα κόπτει κεραίας τινὰς μικκύλας, μαυρισμένας ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὰ κύματα... Τὴν παραβολὴν δὲν ἀγνοεῖ τοῦ Ναζωραίου του, αἰτοῦντος ὡς κόκκον μόνον σινάπεως πίστιν μέσα μας, διὰ νὰ μετακινῶμεν ὄρη ἐκ τῶν ἀβύσσων... Ἐσώθη!... Ὁ θρίαμβος τῆς ἀποδημίας ἠσφαλίσθη!... Ἡ ἀγλαΐα τοῦ προσκυνήματος ἐτελειώθη!... Κ' ἐπέστρεφε τώρα ὁ προσκυνητὴς ἐκ τῆς Σιών, χωρὶς μὲν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Τιμίου Ξύλου, ἀλλὰ δαιμόνιος!...

Ὦ! τί θαύματα καὶ τί ἀναγεννήσεις καὶ τί ἀναστάσεις, ποιητά μου, ἐτελέσθησαν εἰς τὴν πατρίδα του, πιστευόντων ὅλων ὅτι ἐκράτουν κ' ἔβλεπον ἕνα κομμάτι θεῖον ἐκ τοῦ Σταυροῦ!... Ἀποθέωσις εἶχε γίνη εἰς τὰς συνειδήσεις!... Οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐπανῆλθον εἰς τοῦ Κυρίου τὴν εὐθεῖαν. Οἱ ἄπιστοι ἐπίστευσαν μὲ ὅλας τὰς ἁβρότητας ἐκείνων, ποῦ ἥπτοντο τοῦ Ἰησοῦ μόνον, διὰ νὰ σωθῶσι. Θεία μεταμόρφωσις εἰς πάσας καὶ πάντας καὶ πάντα!...

Ἐπέρασαν χρόνια καὶ καιροὶ ἀπὸ τότε. Ὁ προσκυνητὴς ἀπέθνησκε. Καὶ ἐξωμολογεῖτο ἐπιθανάτιος τὸ ἁμάρτημά του. Καὶ συνεχωρεῖτο.. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τοῦ Ξύλου πίστις εἶχεν ἀπολείψη πλέον... Καὶ εἶχε τὸ θαῦμα λείψη

καὶ εἶχεν ἡ ἐλπὶς ἐξατμισθῆ κ᾽ εἶχον οἱ γλυκασμοὶ ἐκλείψη . . . Ὅλοι, ὅλοι ἐγνώριζαν τὸ δαιμόνιον ψεῦδος. Καὶ ὅλοι, ὅλοι ἐγνώριζαν ὅτι τὸ θαυματουργοῦν, ὅτι τὸ εὐελπιζόμενον ἕως τότε Ξύλον, ἦτο ἕνα τι ἀπ᾽ τ᾽ ἅρμενα τοῦ πλοίου κομμάτι, μαυρισμένον ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὰ κύματα . . . Καὶ ὅλοι, ὅλοι ἀπέβαλον τὴν πίστιν . . .

Νά! ποιητά μου, νά! τὰ θαυμάσια ἐν τῷ πνεύματί σου τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, — εἶδες!; . . . . . .

. . . . . .

* *

Σατανά! — ἀνεβρόντησα αἴφνης εἰς ἕνα της σεισμόν, ποῦ μὲ συνεκλόνισε ὅλον — Σατανά! . . Σὺ ἦσο, λοιπόν, ἡ ἐνδεδυμένη τῆς ἀρχαίας μου ἐρωμένης τὴν φωνήν; Ἡ ἀπ᾽ αἰώνων Ἑλληνικὴ τῆς Ἀντιλογίας καὶ τῆς Ἀρνήσεως διάνοια, σὺ ἦσο; . . . . σύ! . . Γόησσα! Τὸ ἐπινόημα, λοιπόν, τοῦ Παραδείσου καὶ τοῦ Ὄφεως δὲν εἶναι μῦθος; Καὶ δὲν εἶναι μῦθος τὸ Δαιμόνιον τὸ Ἑλληνικὸν ἐκεῖνο, ἐνηγκαλισμένον τώρα Εὐαγγελικῆς σατανικότητος τὸν αἴγλην; — Σατανά! . . .

. . . . . .

Καὶ εἰς ἕνα βύθισμα σφοδρότατον, ὡς μὲ ὁρμὴν τρυπάνων ὁμοῦ καὶ ἀκοντίων καὶ δοράτων καὶ λογχῶν χιλιάδων, ὅλων της τῶν ἀκανθῶν καὶ ὅλων τῶν ἀκίδων των καὶ ὅλων τῶν αἰχμῶν των ἕως τῶν ἐγκάτων τῆς ψυχῆς μου, ἀφυπνίσθην . . .

Ἤμην μόνος . . . Κατάπονος . . . Ἔκλυτος τὴν ψυχὴν ὡς ἔκλυτος Ἥλιος πρὸς δύσιν . . . Ἔκλαυσα διὰ τὰς φαιὰς ἀπάτας τοῦ ὀνείρου μου κ᾽ ἐκάλυψα μὲ τὰς δύο μου χεῖρας τὴν κεφαλὴν συντετριμμένος . . . Ἔκλαυσα! . . . Καὶ εἶδα ἐπὶ τῶν ἀκτῶν ἐκεῖ ἔμπροσθέν μου, ὅπου τὸ πλοῖον εἶχεν ἐλλιμενισθῆ, Ἰουδαῖον ν᾽ ἀπορρεμβάζῃ τὴν ἀρχαίαν Δόξαν του . . . Καὶ εἶδα διὰ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων, ἐν ἀφθονίᾳ Ἀνατολῶν, λαμπρυνομένην δι᾽ ὅλων τῶν φαύσεων τῆς ἀποθεώσεως, τὴν Σιών . . . Καὶ εἶδα ἐμαυτὸν ἀναρπαζόμενον ἀπὸ τὴν ὠμήν μου εἱμαρμένην, ὡς εὐτελές τι σκύβαλον, ἐπὶ τῶν ἀγόνων ἀκτῶν τῆς Ἰουδαίας καὶ πλήττοντα ἐν συντριβῇ τὸ μέτωπον ἐπὶ τῶν κρύων βαθμίδων τοῦ Ναοῦ. Κ᾽ ἐψέλλισα, ὡσεὶ ἀκόμη ὀνειρώττων, ὑπὸ τὴν γοητείαν Της:

Ὦ Ἔρως! . . . Ὦ Θρησκεία! . . .

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Α. Χρυσομάλλης - τῆς Νέας Σκηνῆς

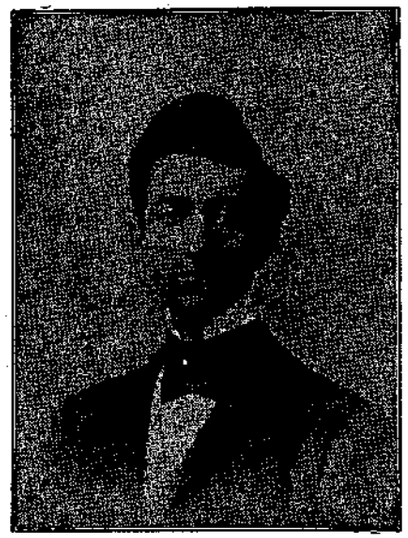

Τ. Λεπενιώτης — τῆς Νέας Σκηνῆς

ΛΕΩΝ ΙΓ'.

Ἐνῷ μετ᾽ ὀλίγον ὁ δύων ἥλιος ἅπαξ ἔτι θὰ ἐσωπτρίζετο ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ του εἰς τὰς ὑάλους τοῦ Βατικανοῦ, ὄπισθεν μιᾶς τῶν ὁποίων μέχρις ὄρθρου βαθέος πολλάκις ἠγρύπνει λυχνία ἐπὶ ἓν ὅλον τέταρτον αἰῶνος ἐπ᾽ ἀγαθῷ μόνον φωτίσασα τὴν συνείδησιν τῆς καθολικῆς ἀνθρωπότητος, — ἡ Λυχνία τοῦ Λέοντος ΙΓ', — τρὶς τὸ ὡς ἀπὸ καλοεργασμένον ἐλεφαντοστοῦν μέτωπον ἔκρουσεν ἡ χρυσῆ σφύρα, καὶ ὁ πρὸς τοῦτο τεταγμένος καρδινάλιος, ἔχων πρὸς αὐτὸν τεταμένας τὰς ἠχοὺς τοῦ κόσμου, ἀνεφώνησεν — ὁ πάπας Λέων ΙΓ' ἀπέθανε! Μίαν ὄντως μεγάλην μορφήν, οὐχὶ ἄνευ κρατερᾶς πρὸς τὴν ζωὴν πάλης, ὁ θάνατος μετέθηκεν οὕτως εἰς τὴν μεγάλην «Ποικίλην Στοὰν» τοῦ παρελθόντος — μορφὴν ἡ ὁποία γλυκύτατα ἠπία ὅσῳ καὶ μεγάλη ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη θὰ προχέῃ ἐπὶ ὁμοδόξους ὅσῳ καὶ ἐπὶ ἑτεροδόξους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀπίστους ἀκόμη, λάμψιν γαλήνιον καὶ ἁγίαν, τὸ μῦρον μιᾶς ἀνεξαντλήτως πολυελέου καρδίας, τὴν εὐλογίαν μιᾶς διανοίας εὐρύτατα φωτισμένης, — καὶ ἡ ὁποία ἀφ᾽ ἑτέρου ἐν τῇ πολυπλάγκτῳ διὰ μέσου τῶν αἰώνων σταδιοδρομίᾳ τοῦ παπισμοῦ θ᾽ ἀποτελέσῃ ἀναμφισβητήτως σταθμὸν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων, ἀλησμόνητον ὅσῳ καὶ ἀπροσδόκητον, ἐγκαινίσασα μίαν ὅλως νέαν φάσιν καὶ νέαν οὕτω περίοδον τῆς παπικῆς ἰσχύος εἰς χρόνους μάλιστα κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἰσχὺς αὐτῆς ἐθεωρεῖτο ὡς τελείως ἐκλιποῦσα. Ὅτε ὁ τέως καρδινάλιος Πέτσι, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν κομήτων Πέτσι, ὁ γεννηθεὶς τῇ 2 Μαρτίου 1810, ἔγινε τῇ 3 Μαρτίου 1878 διάδοχος τοῦ Πίου Θ' ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου, ἦσαν πράγματι πλέον ἢ χαλεποὶ διὰ τὴν παπωσύνην οἱ καιροί. Ἀποστολικὴ ἐπὶ τῶν πρώτων παπῶν αὕτη, ἢ φεουδαρχικὴ ἐπὶ τῶν παπῶν τοῦ μέσου αἰῶνος ἢ θεοκρατικωτάτη καὶ καισαρικωτάτη ἐπὶ τοῦ Γρηγορίου Ζ', ὡραία ἀρχαιομανὴς καὶ μονονουχὶ εἰδωλολάτρις ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα ἐπὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἧς ἐπὶ τοσοῦτον προέστη φίλη ἐκβακχευμένη τῶν Τεχνῶν καὶ τῶν Γραμμάτων, ἀλλὰ περίπου πάντοτε ἕως τότε μεγαλειοτάτη καὶ κραταιοτάτη, — ἀφοῦ κατὰ τοὺς δύο ἀκολούθους αἰῶνας ἐπὶ τῶν ἀπολυταρχικῶν μοναρχιῶν τῆς Εὐρώπης διετέλεσεν ἁπλῆ θεματοφύλαξ καὶ ἑρμηνεὺς τοῦ καθολικοῦ δόγματος ἄνευ τῆς ἐλαχίστης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ροπῆς, — ἐξέπεσεν αἴφνης ἐπὶ Πίου Θ' εἰς κηδεμονευομένην αὐτῆς ταύτης τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης ἀσκούσης τὴν κηδεμονίαν της διὰ πενταμελοῦς συμβουλίου οὗ τὴν πλειονότητα ἀπετέλουν δύο αἱρετικοὶ καὶ εἷς σχισματικός, — διὰ νὰ καταστῇ μικρὸν μετὰ ταῦτα ἡ ἔκπτωτος παντὸς κυριαρχικοῦ ἐπὶ τῆς γῆς δικαιώματος καὶ πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας. Ἂν ἀπὸ τοῦ θανάτου ἤδη τοῦ Γρηγορίου Ζ' ἔγραφε πρὸς κάποιον ἀββᾶν ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' «Ἀγωνισθῆτε μεθ᾽ Ἡμῶν πρὸς διάσωσιν τοῦ ἀπειλοῦντος καταποντισμὸν πλοίου τοῦ Ἁγίου Πέτρου», ἀλλὰ πολλῷ βεβαίως μᾶλλον ἐπικείμενον ἐθεώρουν τὸν καταποντισμὸν τοῦτον οἵτε φίλα φρονοῦντες καὶ οἱ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τὴν παπικὴν ἕδραν, ὅτε ἐπ᾽ αὐτῆς ἐκλήθη ὁ τότε ἄγων ἤδη τὸ ἑξηκοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του Ἰωακεὶμ Πέτσι, ὁ τέως διὰ τὴν κατ᾽ αὐτοῦ ἐχθροπάθειαν τοῦ ἐπὶ Πίου Θ περιλαλήτου «ἐρυθροῦ πάπα» καρδιναλίου Ἀντωνέλλι, διατελῶν ἐπὶ τριάκοντα δύο ὅλα ἔτη οἱονεὶ ἐξόριστος τοῦ κόσμου ἐν Περουγίᾳ.

Πῶς ὅμως ὄχι ἀφοῦ, ἀνεξαρτήτως τῆς κινδυνώδους θέσεως εἰς ἣν θὰ περιῆγε πάντα πάπαν ἡ κατάληψις τῆς Ρώμης, ἡ συνεπαγαγοῦσα καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τὴν κατάργησιν, ἐκρίνετο ἰδιαίτατα ἀσθενικὸς καὶ ἀκατάλληλος ναυαγοσώστης ὁ προσεννενηκοντούτης ἤδη πρεσβύτης ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ζήσαντος ἕως τότε ἐπὶ τοσοῦτον ἐρημικῶς καὶ μέλλοντος τοῦ λοιποῦ νὰ ζήσῃ ἔτι ἐρημικώτερον, ἐνομίζετο ἀποκλεισμένη ἡ νεωτέρα ἀντίληψις παντὸς πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὁρίζοντος, — πᾶσα νεωτέρα τάσις καὶ πᾶσα νεωτέρα πρόοδος καὶ πᾶν νεώτερον ἰδεῶδες; Πόσῳ ἡ ὅλως δι᾽ ἕνα πάπαν καινοτόμος, κἂν πάντοτε περινουστάτη πολιτεία τοῦ ἐκλιπόντος μεγάλου ἱεράρχου διέψευσε τοὺς τόσῳ δικαιολογημένους φόβους! Ὅτε ὁ Λέων ΙΓ' διεδέχθη τὸν Πῖον Θ' ἡ παπικὴ ἕδρα δὲν διετέλει εἰς φιλικὰς σχέσεις ἢ μετὰ μόνης τῆς δημοκρατίας τοῦ Ἰσημερινοῦ· μετὰ τέσσαρα ἔτη ὁ Λέων ΙΓ' ἀνεγνωρίζετο ὡς ὁ ὑπέρτατος διαιτητὴς

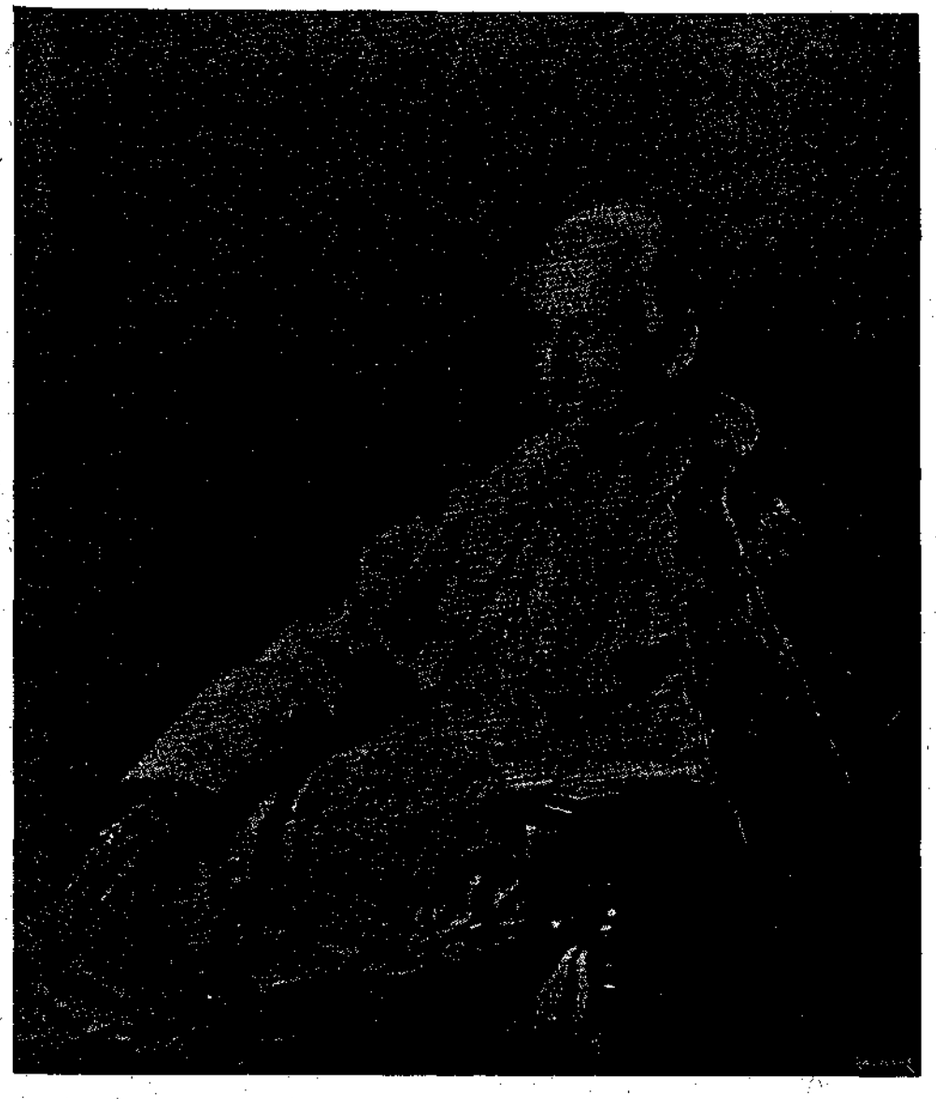

Ο ΠΑΠΑΣ ΛΕΩΝ ΙΓ'.

ΕΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ Φ. Ε. ΛΑΣΛΟ

διαφορῶν ὑφισταμένων μεταξὺ κρατῶν τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν κἂν καθολικοί. Ὅτε δέ, τῷ 1893 ἑώρτασε τὸ ἰωβιλαῖόν του, πάντα τὰ κράτη τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ἔσπευσαν ν' ἀντιπροσωπευθῶσι κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦτον. Μὴ δὲν εἶχεν ἤδη πραγματώσῃ πληρέστατα τὴν εὐχὴν ἐκείνην τοῦ Σατωβριάνδου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοσοῦτον ἕως τέλους ἐκώφευσεν ὁ Πῖος Θ «ἵνα, ἰσχυρὸς διὰ τοῦ δόγματος καὶ τοῦ κύρους τοῦ παρελθόντος, διατελῇ οὐχ ἧττον ἐνήμερος τῶν νέων ἀναγκῶν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος»; Διότι ἂν ἐνεκαρτέρησεν ἐν τῷ νέῳ παπικῷ καθεστότι ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπεκαρτέρησεν. Ὑπῆρξεν ἡ μακροθυμία ἡ ἀπροσμέτρητος ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἀκλόνητος εὐστάθεια, καὶ ὑπὸ τὴν ἄπειρον πραότητά του ὠξύνετο πολλάκις κάποια ἰσχυρὰ δριμύτης ἀπαράλλακτα καθὼς εἰς τὴν τόσῳ ἴλαρὰν γενέτειράν του Καρπινέ ἐκπλήσσουν αἴφνης κάποιαι γραμμαὶ ὀξύαιχμοι καὶ ἀπορρῶγες, — κἂν πάντοτε θελκτικαί, — καὶ πλέον ἢ ἅπαξ εἰς τὴν ζωήν του, ἂν πιστεύσῃ κανεὶς σωρείαν ὅλην ἀνεκδότων, ὑπῆρξεν ὁ μέχρι σατύρας εἴρων ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐκ πνεύματος μακροθυμίας ἐπέτρεψεν εἰς κάποιον ἀδόκιμον χειριστὴν τοῦ χρωστῆρος νὰ τὸν ζωγραφίσῃ, ἔγραψεν αἴφνης ἔπειτα ἰδίᾳ χειρὶ κάτωθεν τοῦ κακοζήλου πίνακος, κατὰ παρῳδίαν γνωστῆς εὐαγγελικῆς ῥήσεως: «Μὴ ἐκπλήττεσθε· ἐγὼ εἶμαι! Λέων ὁ ΙΓ'».

Ἀσθενικὸς τὸ σῶμα, μὲ τὸ σαρκίον ὁλοὲν μᾶλλον εὔθρυπτον καὶ φροῦδον, — καὶ ἐπὶ τοσοῦτον μάλιστα ὥστε ἰατρὸς κληθεὶς παρ' αὐτῷ πρὸ δεκαετίας ἤδη ἔλεγεν ἔπειτα μετὰ χρόνον πολὺν χωρὶς ἀκόμη νὰ εἰμπορῇ νὰ συνέλθῃ ἀπὸ τὴν ἔκπληξίν του ὅτι αἱ κνῆμαι τοῦ Ἁγίου Πατρὸς ἦσαν πλέον ἰσχναὶ ἀπὸ κνήμας ὀρνιθίου, — ἀλλὰ καρτερικώτατος τὴν ψυχὴν ἐχώρησε βραδέως πλὴν ἀσφαλῶς ἐπὶ τὴν κατάκτησιν μιᾶς ἡγεμονείας, ἣν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τῷ διαμφισβητήσῃ, μιᾶς ἰσχύος ἣν κατάπληκτοι αἴφνης εἶδον οὕτως ὀρθουμένην καὶ μεγαλυνομένην ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προέλεγον τὴν ὁριστικὴν πλέον παρακμὴν τῆς παπωσύνης καὶ μεθ' ἧς εἶνε ἠναγκασμένοι τοῦ λοιποῦ νὰ συνθηκολογοῦν πάντες σχεδὸν τῆς Γῆς οἱ ἰσχυροί!

Τηρητὴς πιστὸς τῶν παπικῶν παραδόσεων ὑπῆρξε βεβαίως ἀείποτε διὰ τὸ ἰταλικὸν κράτος ὁ ἀδιάλλακτος ἑκούσιος δεσμώτης τοῦ Βατικανοῦ, ἀλλ' ἡ διαμαρτυρία αὐτοῦ αὕτη ὑπῆρξεν ὅλως τυπική. Κατενόησεν ἐγκαιρότατα ὁ ὀξυνούστατος μέγας ἀνὴρ ὅτι ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ ποτὲ παπικοῦ κράτους θὰ ἦτό τι ἐλάχιστον εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους καθ' οὓς τὰ μικρὰ κρατίδια θεωροῦνται ὡς ἀνάξια προσοχῆς, καθ' οὓς ἡ ἰσχὺς τῶν κρατῶν λογίζεται ἀνάλογος πρὸς τὰ ἑκατομμύρια τῶν ξιφολογχῶν τὰς ὁποίας δύνανται νὰ παρατάξουν. Κατενόησεν ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν καταλιπομένη πνευματικὴ ἐξουσία ἢ ἀσκουμένη ἐπὶ τριακοσίων πεντήκοντα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων καὶ ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον ἕλξεως οὐχὶ ὀλίγων ἀθέων, τοιούτων, — εἶνε τι πλέον ἢ μέγα εἰς καιροὺς κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ εἰς τὴν ἴθυνσιν τῶν κοινῶν ἀνάμιξις τοῦ λαοῦ θεωρεῖται οὐχὶ πλέον ὡς ἄλλοτε ἰδιοποίησις ἀλλοτρίων δικαιωμάτων, ἀλλὰ ἐνάσκησις δικαιώματος ἰδίου τὸ ὁποῖον ἐν ταὐτῷ εἶνε καὶ τὸ ἱερώτατον τῶν καθηκόντων. Καὶ ἅπασα ἡ πολιτεία αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰς διακαὴς ὅσῳ καὶ θαυμαστὸς ἀγὼν πρὸς παγίωσιν καὶ ἐνάσκησιν τῆς ἐξουσίας ταύτης, — ἐνάσκησιν ὅσον οἷόν τε φωτισμένην, ἐν πολλοῖς καινοτόμον, φιλελευθέραν, σύμφωνον πρὸς τὰ ἀνθρώπεια δίκαια, ἁγιώτατα εἰρηνοποιόν. Ἂν ἡ καθόλου ἀνθρώπειος ὀδύνη οὐδέποτε τὸν εὗρε κωφεύοντα, ἀλλὰ ἰδιαίτατα προσεκτικὸν καὶ φιλανθρωπότατα κατ' αὐτῆς δρῶντα ἔσχεν αὐτὸν ἡ νεωτέρα κοινωνικὴ ὀδύνη, — ἧς πάσας τὰς ἐκφάνσεις παρηκολούθει μετ' ἐναγωνίου ἐνδιαφέροντος. Αἱ περιλάληποι αὐτοῦ ἐγκύκλιοι περὶ τῆς χριστιανικῆς συστάσεως τῶν κρατῶν καὶ περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου θέλουσι παραμείνει ὡς τὰ τρανώτατα μαρτύρια τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἐναγωνίου μερίμνης — ὡς ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐγκύκλιος αὐτοῦ «πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς ὑφηλίου» περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ ὁποίᾳ τοὺς ὀρθοδόξους ἡμᾶς μετὰ ἰδιαιτάτης μερίμνης ἀπέφυγεν ἵν' ἀποκαλέσῃ σχισμαστικούς, — ἂν καὶ ἔτυχεν ὡς εἰκὸς ἧττον θερμῆς τῆς τῶν δύο προηγηθεισῶν ὑποδοχῆς, ἀποδεικνύει οὐχ ἧττον ἐναργῶς τὸν μέγαν καὶ ἅγιον ὅσῳ καὶ ἁπλῶς φεῦ! εὐσεβῆ πόθον ὑφ' οὗ κατείχετο τῆς ἐν μιᾷ Ἀγάπῃ ἑνώσεως παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος. Ἐν ὀνόματι τῆς ἀγάπης ταύτης καὶ διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου, ἄκαμπτος ὅταν δὲν ἔπρεπε νὰ καμφθῇ καὶ διαλλακτικώτατος ὅταν ἔπρεπε νὰ ἐνδώσῃ, πολιτικώτατος καὶ διπλωματικώτατος, ρυθμίζων πάντοτε ἀναλόγως τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν, — ποικιλώτατα οὕτως ἐν ἑνὶ

καὶ τῷ αὐτῷ πολλάκις χρόνῳ πολύμορφος ἀλλὰ καὶ αὐστηρότατα ἑνιαῖος, ἀπέβη κατὰ μικρὸν ὁ ἀληθὴς δικαιοκρίτης τῆς καθολικῆς ἀνθρωπότητος, ὁ εἰρηνοποιὸς διαιτητὴς μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργάτου, μεταξὺ λαῶν καὶ ἡγεμόνων, ὁ ρυθμιστὴς τῆς τεραστιωτέρας τῶν νεωτέρων κοινῶν γνωμῶν, ὁ ἄρχων μόνον ψυχῶν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο εἷς τῶν ἰσχυροτάτων ἐκ τῶν παπῶν ὅλων τῶν αἰώνων!

Καὶ ὅμως δι' ἡμᾶς τοὺς λαϊκοὺς ὧν ἡ ἀντίληψις δυσχερῶς ἀποσπωμένη ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων διατελεῖ ἐν τούτῳ μᾶλλον παχυλή, ἡ γλυκεῖα μορφὴ τοῦ ἰδανικωτάτου γεροντίου περιεβάλλετο πάντοτε μὲ κάποιαν μελαγχολίαν δι' ἡμᾶς ἦτο οὗτος πάντοτε ὁ κληρονόμος ὁ ἄνευ κληρονομίας, ὁ ἡγεμὼν ὁ ἄνευ κράτους καὶ ἄνευ στρατοῦ, ὁ κοσμοκράτωρ ὁ ἐπὶ μίαν εἰκοσιπενταετίαν μὴ πατήσας τὸν πόδα του ἔξω τοῦ περιβόλου τοῦ Βατικανοῦ. Ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ Γρηγορίου Ζ΄ καὶ τοῦ Ἰννοκεντίου Γ΄ ἐφ' ὧν σχεδὸν ἐπραγματοποιήθη τὸ ἀπόλυτον θεοκρατικὸν ἰδεῶδες ἑνὸς Θωμᾶ Ἀκυνάτου, — αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Θωμᾶ Ἀκυνάτου ὑπὲρ νέας ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ ὁποίου διέθεσεν οὗτος ὑπὲρ τὰς 300 χιλιάδας φράγκων,— καὶ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ παρίσταται μάρτυς ἀνίσχυρος τῶν ἑορτῶν ἃς ὑπ' αὐτὰ τὰ παράθυρα τοῦ Βατικανοῦ ἐτέλουν οἱ κατ' αὐτὸν ἅρπαγες τῆς κοσμικῆς του ἐξουσίας ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ αὐτῆς ταύτης τῆς ἁρπαγῆς! Ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ Ἁγίου Πέτρου ὁ θεωρῶν ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον κέκτηται τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν καὶ ἦτο εἷς διὰ βίου δεσμώτης. Ἦτο τέλος ὁ διάδοχος τῶν ἀπὸ τοῦ Νικολάου τοῦ Ε΄, ἕως τῶν Μεδίκων καὶ τῶν Φαρνέζε παπῶν, ὁ βιῶν ἐν μέσῳ θησαυρῶν, ὁ περιπλανώμενος ἔτι ἀνάμεσα εἰς στοὰς ὅπου χάρις εἰς τὴν Ἀναγέννησιν ἀνέθαλον αἴφνης διὰ πάντα τὰ ὡραιότερα ἄνθη τοῦ Καλοῦ, καὶ ἦτο τὸ ἀσθενικώτατον τῶν γεροντίων, μία σὰρξ ἐξιδανικευμένη εἰς κηρὸν λευκὸν οἱονεὶ διαφεγγῆ! Ἀλλὰ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μὲ ἀντίληψιν ἀποκοσμοτέραν κἂν πάντοτε ἐγκόσμιον θὰ ἦσαν ἄξιοι νὰ αἰσθανθῶσι τὸν ἴλιγγον καὶ τὴν ἔκστασιν ἣν παρέχει ἡ καθαρὰ καὶ ἀμιγὴς πνευματικὴ ἐξουσία, ἡ ἀπόλυτος ὡς ἄνω γυμνότης ἀπετέλει τὴν ἀπόλυτον εὐγένειαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόλυτον αἴγλην ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόλυτον ἰσχύν καὶ ἐκ τοῦ κηροῦ τοῦ λευκοῦ καὶ οἱονεὶ διαφανοῦς — τοῦ ὄντως τιμίου διὰ τὸ εἶνε αὐτὸν πάναγνον — πρὸς τὸν οὐρανὸν βέβαια εὐθέως θεάρεστος ἀνέθρωσκεν ἡ φλόξ!

ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΜ. ΔΑΡΛΑΕΞΗΣ

ΕΙΔΩΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΟΥ ΒΑΛΣ

Εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Μελόδραμα τῆς Βιέννης ἡ θαυμαστὴ ὀρχήστρα ἡ ὁποία ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἰωβιλαίου τοῦ Στράους εἶχεν ἀνακρούσῃ τοὺς περιφημοτέρους ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μετέφερον τ' ὄνομα τοῦ μουσουργοῦ τούτου εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἐξετέλεσεν αἴφνης ἁπλουστάτην σύνθεσιν τὴν ὁποίαν πρώτην φορὰν οἱ κάτοικοι τῆς Βιέννης ἤκουσαν. Ὁ μικρὸς ἐκεῖνος «στρόβιλος» ὁ ἀνευφημηθεὶς πάραυτα ὡς τὸ πρῶτον βῆμα παιδὸς λατρευτοῦ, ἦτο ἡ πρώτη μουσικὴ ἔμπνευσις τοῦ βασιλέως τοῦ Βάλς. Ἦτο ἑξαέτης ὡς ὁ Μόζαρτ ὅταν κατώρθωσεν αἴφνης ν' ἀναρριχηθῇ ἕως εἰς τὰ πλῆκτρα τοῦ κλειδοκυμβάλου τοῦ πατρὸς Στράους καὶ νὰ συνθέσῃ ἐκεῖ δι' ἑνὸς μόνου δακτύλου τὸν πρῶτον του στρόβιλον. Ἡ μήτηρ του, ἡ ὁποία ὡς ὅλαι αἱ μητέρες ἐκέκτητο μαντικὴν δύναμιν, ἐσημείωσεν τὸ Opus I τοῦ λατρευτοῦ της τέκνου καὶ τὸ ἐφύλαξε μαζὶ μὲ τὰ κειμήλιά της. Ὁ πατὴρ Στράους ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ κάμῃ τὸν υἱόν του σοβαρὸν ἄνθρωπον, οὐδὲν ἔμαθε περὶ τούτου, καὶ ὀλίγον βραδύτερον ὅταν ἀντελήφθη ὅτι ὁ Γιόχαν ἐπροσπάθει νὰ παίζῃ ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ἢ ἐπὶ τοῦ βιολίου, ἐκλείδονε τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ τοῦ βιολίου τὴν θήκην. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ μικροῦ Στράους ἐν τῷ μουσικῷ σταδίῳ.

Προτοῦ εἴπωμεν πόσον εἶχε νὰ παλαίσῃ διὰ νὰ στεφθῇ καὶ οὗτος βασιλεὺς τῆς μουσικῆς τῆς τέρψεως καὶ τῆς εὐθυμίας, ἃς ἀναπαραστήσωμεν μὲ ὀλίγας γραμμὰς τὴν μορφὴν τοῦ πατρὸς Στράους. Ἀξίζει τὸν κόπον. Ὁ ἔνδοξος υἱός του τὸν ἐνθυμίζει καὶ τὸν ὑπερβαίνει, ἀλλ' ὁ πρῶτος Στράους ἦτο ὁ τύπος τοῦ λαϊκοῦ Βιεννέζου ὅταν οὗτος εἶνε καλλιτέχνης. Ἂν ἔχῃ ἁπλῆν καλλιτεχνικὴν κλίσιν, χαριτωμένην φωνὴν καὶ λεπτότητα ἐν τῇ ἀφελείᾳ του, εἶνε ἠθοποιὸς ὡς ὁ Γιράρδι καὶ κατακτᾷ τὴν πόλιν ὅλην, ἀφοῦ ὑπῆρξε τὸ καύχημα τοῦ ἐργαστηρίου του καὶ τῆς συνοικίας του. Ἂν ἔχῃ μεγαλοφυΐαν, ἐπινοεῖ ἰδιαιτέραν τινὰ καλλιτεχνικὴν μορφήν, ὡς ὁ Λάννερ καὶ ὁ Στράους ὁ Α΄ ἐπενόησαν τὸ κάτι τι ἰδιότροπον καὶ ἰδιόρρυθμον ἐκεῖνο, τὸ μελαγχολικὸν ὅσῳ καὶ εὐφρόσυνον, τὸ αἰθέριον τὸν βιενναῖον στρόβιλον, τὸ βιενναῖον βάλς.

* *

Ἀπὸ τὰ δύο ἐκεῖνα χαμίνια τῶν προαστείων τῆς Βιέννης, τὸν Λάννερ καὶ τὸν Στράους, ὁ Λάννερ ἀνεδείχθη πρῶτος. Ἀπὸ ἐργάτου χειροκτιοκατασκευαστοῦ ἔγινε διευθυντὴς μικρᾶς ὀρχήστρας πενταμελοῦς ἢ ἑξαμελοῦς ἡ ὁποία ἔπαιζε εἰς χοροὺς μικρῶν πανδοχείων. Πόσαι μελῳδίαι αἱ ὁποῖαι βραδύτερον ἐπέπρωτο νὰ θέτουν εἰς ἔρρυθμον κίνησιν τοὺς ἀριστοκρατικωτέρους πόδας ἀπὸ Πετρουπόλεως μέχρι Λονδίνου, ἐπενοήθησαν πρὸς μόνην τὴν τέρψιν τῶν ἐπ' ἀδείᾳ στρατιωτῶν, τῶν ἐργατίδων καὶ τῶν ὑπηρετριῶν, μόνων θαμώνων τῶν πανδοχείων ἐκείνων.

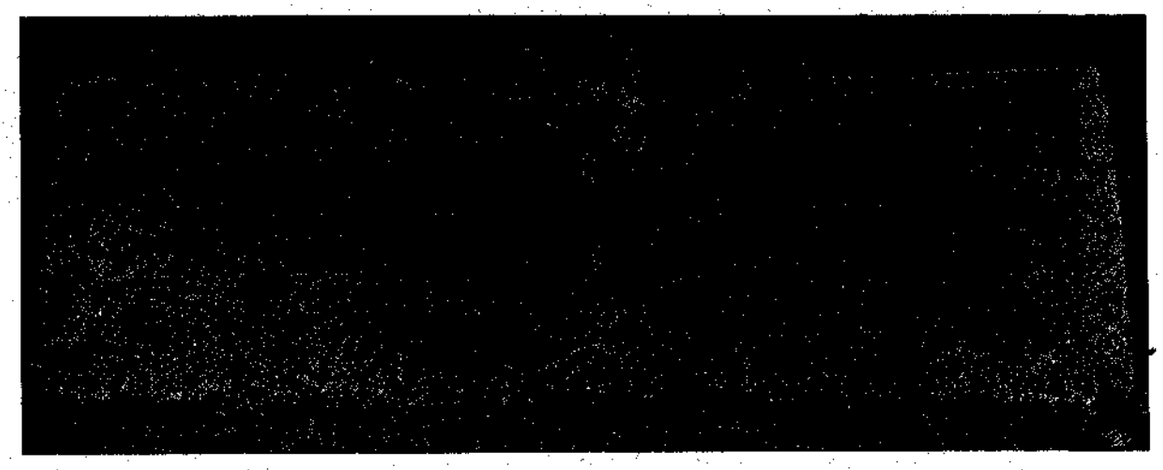

ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΛΑΝΝΕΡ ΚΑΙ ΣΤΡΑΟΥΣ ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ

Ὁ πατὴρ Στράους ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴν ἀκροώμενος τῶν πτηνῶν τοῦ δάσους τῆς Βιέννης καὶ εἰς ἡλικίαν δέκα ἓξ ἐτῶν ἔπαιζε βιολίον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λάννερ. Ἀφηγεῖτο μετά τινα ἔτη μὲ πολλὴν χάριν πῶς, χωρὶς ἀκριβῶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ, ἤρχισε νὰ συνθέτῃ ὁ ἴδιος καὶ πῶς εἰργάζοντο οἱ καλλιτέχναι ἐκεῖνοι ἐργάται. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἀπέχει ἀπὸ ἡμᾶς ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος καὶ ὅμως παρίσταται ὡς ὅλως μεσαιωνική. «Ἀ! ἔλεγε εἰς τὸν υἱόν του, τὸ συνθέτειν δὲν ἦτο, καθὼς τώρα, τόσῳ σπουδαῖον πρᾶγμα· τώρα διὰ νὰ συνθέσῃ κανεὶς μίαν πόλκαν πρέπει πρῶτα νὰ μελετήσῃ καλὰ τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς. Ἄλλοτε ἡ μόνη φροντίς μας ἦτο νὰ ἔχωμεν κάποιαν ἔμπνευσιν, μίαν ἰδέαν. Καὶ εἶνε καταπληκτικόν· πάντοτε εἴχαμεν κάποιαν ἔμπνευσιν, κάποιαν ἰδέαν. Ἤμεθα τόσον πεπεισμένοι περὶ τούτου ἡμεῖς οἱ παλαιότεροι, ὥστε μᾶς συνέβαινε νὰ προαναγγέλλωμεν χοροὺς νέους, καὶ τὸ πρωΐ τῆς συναυλίας ἢ τοῦ χοροῦ νὰ μὴ ἔχωμεν ἀκόμη γράψει οὔτε μίαν νόταν. Τότε ὅλη ἡ ὀρχήστρα συνηθροίζετο εἰς τὸ σπίτι τοῦ Λάννερ ἢ τὸ δικό μου καὶ εὐθὺς ποῦ ἐγράφετο ἐν βίᾳ μία σελίς, καθένας ἔγραφε τὸ μέρος του διὰ τὸ ὄργανόν του. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐμπνεύσεως ἐπανελαμβάνετο, ἄλλαι σελίδες ἐγέμιζαν καὶ εἰς ὀλίγας ὥρας ἐγίνετο ἡ σύνθεσις, ἡ ἐνορχήστρωσις καὶ ἡ ἐκμάθησις τῶν διαφόρων μερῶν ἑνὸς στροβίλου τὸν ὁποῖον ὅλη ἡ Βιέννη ἐτραγουδοῦσε τὴν ἐπαύριον. Συνέβαινεν ὁ Λάννερ νὰ εἶνε ἀδιάθετος. Τότε μοῦ

παρέδιδε τὴν πέναν λέγων: «Στράους, προσπάθησε νὰ γεννήσῃς κάτι». Ἔτσι ἐδοκίμασα καὶ ἐγὼ διὰ πρώτην φορὰν νὰ συνθέσω».

Ἐν τούτοις, μολονότι ἐθριάμβευσε διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἰδίων του συνθέσεων καὶ ἀπέκτησε, κατὰ τὸν Λάννερ, φήμην πανευρωπαϊκήν, ὁ πατὴρ Στράους δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ περὶ μουσικῆς ὅσον ἀφορᾷ τοὺς υἱούς του Γιόχαν, Ἰωσὴφ καὶ Ἐδουάρδον. Θὰ ἐγίνοντο οὗτοι κύριοι, ἄνδρες σοβαροί, χρηματισταὶ ἢ ὑπάλληλοι, ἀδιάφορον τί, ἀλλ' ὄχι καλλιτέχναι.

Ἐκλείδωσε δι' αὐτοὺς τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ τὴν θήκην τοῦ βιολίου καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς διάφορα λύκεια. Ὅλη ἡ στοργὴ τῆς μητρὸς εἰς μάτην προσέκρουσε κατὰ τοῦ παραδόξου τούτου πείσματος. Τὸ σπίτι ἀπέβη πεδίον μάχης, θέατρον σκηνῶν συνεχῶν, ἕως ὅτου ἡ μήτηρ ἐθυσίασεν ἑαυτὴν τελείως ὑπὲρ τῶν υἱῶν της καὶ τοὺς παρέλαβε μακρὰν τοῦ πατρὸς διὰ νὰ σπουδάσουν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας των, καταλείπουσα τὸν πατέρα Στράους μόνον μὲ τὸν χόλον του.

Εἰς τὸ ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν λύκειον, οἱ Στράους, ἰδίως ὁ Γιόχαν, εἶχον πολὺ βασανισθῆ. Ἐσημειοῦντο πάντοτε ὡς μαθηταὶ ἀπρόσεκτοι. Οἱ καθηγηταὶ κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν μουσικήν των κλίσιν. Ὁ μέλλων «βασιλεὺς τοῦ Βάλς», πάντοτε ῥεμβάζων, ἐχάραττε μουσικὰ σημεῖα ἐπάνω εἰς τὸ τετράδιόν του. Ἅμα παρετηρεῖτο τὸ τοιοῦτο, ἐγίνετο κατάσχεσις τοῦ τετραδίου, τοῦ πτηναρίου καταπνιγομένου ἐντὸς τοῦ κελύφους του. Τοῦτο ὀνομάζεται παίδων ἀγωγή. Ἐν τούτοις ὁ Γιόχαν Στράους δὲν ἔχασεν ἐντελῶς τὸν καιρόν του εἰς τὸ σχολεῖον αὐτό· ἐκεῖ ἐγνώρισε τὸν ἐκδότην του.

Ὁ «ἀμελὴς μαθητὴς» δὲν ἔδειξε καλλιτέραν διαγωγὴν εἰς τὸ Ἰαμιευτήριον ὅπου ὁ πατήρ του τὸν ἐτοποθέτησε διὰ νὰ μαθητεύσῃ ὡς γραφειοκράτης. Τὸ χαμίνιον τῆς ὁδοῦ τοῦ Πεδίου τῶν Κορυδαλῶν ἐδραπέτευσε καὶ ἀπὸ τὸν κλωβὸν αὐτόν.

* *

Τέλος ἦτο ἐλεύθερος καὶ ἠδύνατο, καθὼς ἔλεγεν ὁ πατὴρ Στράους μυκτηριστικῶς, νὰ μελετήσῃ τοὺς κλασικοὺς μουσικούς. Ὁ δημιουργὸς οὗτος πραγμάτων αἰθερίων ἔθεσεν ἑαυτὸν εὐπειθῶς ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν διδασκάλου τρομερῶς σοβαροῦ, τοῦ διευθυντοῦ τῆς ὀρχήστρας τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Ἰωσὴφ Δρέχσλερ ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν αὐτὸν τὸ τεχνικὸν καὶ πρακτικὸν μέρος τοῦ μουσουργοῦ καθ' ὅλους τοὺς κανόνας. Ἤλπιζεν ὅτι ὁ μαθητὴς οὗτος ὁ τόσον θαυμαστῶς προικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἄξιος λαμπρῶν ἐκ μέρους του πιστοποιητικῶν, θὰ ἐγίνετο συνθέτης μουσικῆς ὑψηλῆς καὶ κλασικῆς. Ἦτο ἡ τελευταία πάλη ὅταν ὁ νεανίας ἀνήγγειλεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του ὅτι ἔμελλε νὰ σχηματίσῃ ὀρχήστραν καὶ ν' ἀνακρούσῃ τὰς συνθέσεις αὐτοῦ ἄλλαχοῦ ὅλως ἢ ἐντὸς ἐκκλησίας. Ὁ γηραιὸς διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας τὸν ἀφώρισε καὶ τὸν ἐξαπέστειλε περίπου εἰς τὸν διάβολον. «Πῆγαινε λοιπὸν καὶ γράψε καὶ σὺ στροβίλους ὅπως ὁ πατήρ σου. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνάγκη πρὸς τοῦτο νὰ διδαχθῇς τὴν ἀντίστιξιν».

Μετὰ μῆνας τρεῖς, μεγάλαι ἀγγελίαι ἀνήγγελλον τὴν «πρώτην συναυλίαν τοῦ υἱοῦ Στράους καὶ τῆς ὀρχήστρας του». Ἡ εἴδησις διήρεσε τὴν Βιέννην εἰς τρία στρατόπεδα καὶ κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν, ὁλόκληρος πληθυσμὸς συνέρρευσεν εἰς τὸ προάστειον Hietzing, εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς εὐρεῖς ἐκείνους κήπους ὅπου πωλεῖται ζῦθος, οἶνος λευκὸς καὶ μουσικὴ καὶ οἵτινες ἀποτελοῦσιν ἓν τῶν χαρακτηριστικωτέρων θελγήτρων τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης, ἀπὸ τῶν πρώτων φύλλων ἕως καὶ πέραν τοῦ τρυγητοῦ. Πρὸς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο, ἐν τῷ ὁποίῳ πολλοὶ ἐμυκτήριζον καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ δὲν ἠθέλησε νὰ παραστῇ, ὁ Γιόχαν Στράους ἔρριψε τὰ πρῶτα του ἄνθη, δύο στροβίλους καὶ ἕνα τετράχορον. Τὸ κοινὸν εὐχαριστήθη ἀπὸ τοὺς εὐφυεῖς τίτλους, ἀνηρπάγη ἀπὸ τοὺς θριαμβευτικοὺς ῥυθμούς, παρεδόθη εὐμενῶς καὶ ἐδουλώθη πάραυτα ὑπὸ τῆς αἰθερίας μούσης. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης δύο ὑπῆρξαν οἱ «βασιλεῖς τοῦ Βάλς». Τὴν ἐπέτειον ταύτην ἡ Βιέννη ἑώρτασε τῷ 1894 δι' ἰωβιλαίου πεντηκονταετοῦς καὶ τιμῶν ὅλως πρωτοφανῶν. Ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ ἕως τοῦ βασιλικοῦ πρίγκηπος, πάντες ὅσοι ἔχουν εἰς τὰς φλέβας ἐκεῖνο τὸ «βιενναῖον αἷμα» τὸ ὁποῖον ὁ Γιόχαν Στράους ἔκαμε νὰ περιδινῆται καὶ νὰ σπινθηροβολῇ ἀπὸ ἡμίσεως αἰῶνος, πάντες ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους διηρμήνευσεν εἰς τόνους ποιητικοὺς καὶ εὐφροσύνους τὴν παλαιὰν τευτονικὴν ῥῆσιν «Ἡ γυνή, ὁ οἶνος καὶ τὸ ἄσμα» συνώμωσαν ὅπως τελέσουν ὑπὲρ τοῦ μουσουργοῦ των ἀληθῆ θρίαμβον, ἀληθῆ ἀποθέωσιν.

* *

Καίτοι «μελετήσας τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς» ὁ Γιόχαν Στράους δὲν ἔχασε τὸ κάτι τι διαφορετικὸν ἐκεῖνο, τὸν σπινθῆρα. Ἔσχεν ἐπὶ πεντήκοντα καὶ πλέον ἔτη τὴν ὀξυτέραν ἀκοὴν ὅπως ἀκροᾶται καὶ ἀποδίδῃ «ὅσα διηγεῖται τῆς Βιέννης ὁ δρυμός», ἐπίσης δὲ καὶ ἡ πόλις. Ἔσχε καὶ διεφύλαξε μέχρι τέλους τὴν λεπτοτέραν καὶ ὀξυτέραν αἴσθησιν διὰ νὰ αἰσθάνεται τοὺς γοργοὺς καὶ ὁρμητικοὺς καὶ ἄλλοτε νωχελεῖς καὶ περίπου ὑπναλέους παλμοὺς τοῦ «βιενναίου αἵματος» ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἔδωκε τ' ὄνομά του εἰς ἓν ἀπὸ τ' ἀθάνατα βάλς του. Ὁ Γιόχαν Στράους εἶνε βουτηγμένος ὅλος εἰς τὸν βιενναῖον ἐκεῖνον ἀέρα ὁ ὁποῖος ἀποπνέει τὴν εὐφροσύνην τῆς ζωῆς καὶ τὴν μελαγχολίαν τῶν *πραγμάτων τῶν χαριτωμένων τὰ ὁποῖα ἀποφυλλίζονται καὶ παρακμάζουν*. Τὸ αἴσθημα τοῦτο, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁρατίου, κανεὶς δὲν τὸ ἐξέφρασε κατὰ τρόπον διεισδυτικώτερον τοῦ βιενναίου μουσικοῦ. Αὐτὴ εἶνε ἡ συμβολὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν αἰωνίαν τέχνην. Οἱ πατέρες μας ἀπελάμβανον μᾶλλον ἀπὸ τὸν Στράους τὴν κίνησιν, τὴν δίνην τῆς ζωῆς· αἰσθανόμεθα ἡμεῖς τὴν ἀνεπαισθήτως πικρὰν αἴσθησιν, τὸ λεπτὸν ἄρωμα τοῦ θάλλοντος ῥόδου τὸ ὁποῖον ὅσον οὔπω μαραίνεται, τὴν ἀμυδρὰν ἀχλὺν ἡ ὁποία ἀναμιγνύεται μὲ τοῦ φωτὸς τὴν ἀκτῖνα καὶ τὴν θολόνει ὡς ῥοδίψουσαν ἀκτῖνα φθινοπώρου. Καὶ ἡ λάλος μορφὴ τοῦ γηραιοῦ διδασκάλου, τοῦ οἱονεὶ ἀεὶ θαλοῦς, διεμορφόνετο μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν σοβαρωτέρα. Μερικοί του στρόβιλοι περὶ τὸ τέλος αὐτῶν ἐνεῖχον κάποιας βραδύτητας, κάποιας βραδείας ἀποπτώσεις αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ δύσιν ἡμέρας, μὲ κατάνυξιν ἢ μὲ ἀποχαιρετισμόν.

* *

Μέχρις οὗ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ τελικοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, ἡ ὥρα ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήρισε δι' ὀλίγων τόνων τόσον χαριτωμένης μελαγχολίας εἰς ἓν ᾆσμα ὑπερέττας τὸ ὁποῖον ἡ γλυκύτατα αἰσθηματικὴ φωνὴ τοῦ Girardi μετέβαλεν εἰς ἀληθὲς ποίημα, — ὁ Γιόχαν Στράους συνέθετεν ἀκαταπονήτως, ἀνεξαντλήτως. Καθ' ἕκαστον χειμῶνα νέον μελοδραμάτιόν του προσεκάλει ὅλην τὴν Βιέννην εἰς τὸ *θέατρον καὶ καθ' ἕκαστον ἔαρ, πολλαὶ συνθέσεις* ἀφίπταντο ἀπὸ τοῦ ἁρμονικοῦ δρυμοῦ τῆς ὀρχήστρας Στράους τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ ἀδελφός του Ἐδουάρδος, ὁ τελευταῖος τῆς δυναστείας. Δὲν παρήρχετο, λέγουν, ἡμέρα χωρὶς ἡ βιαστική του γραφὴ νὰ κατακαλύψῃ δι' ἱερογλυφικῶν τὸν χάρτην τὸν ὁποῖον εἶχε πρόχειρον καθ' ἣν στιγμὴν «τοῦ ἐπήρχετο καμμία ἰδέα». Τὸ πλεῖστον ὅμως συνέβαινε τοῦτο πολὺ ἀργὰ τὴν νύκτα, σχεδὸν κατὰ τὸν ὄρθρον ἀφοῦ οἱ φίλοι ἀπήρχοντο, ἀφοῦ ἐκλείετο ἡ τράπεζα τοῦ οὐΐστ καὶ ὁ μουσουργὸς ἀνήρχετο εἰς τὸν ὑψηλότερον ὄροφον τοῦ οἴκου του, εἰς τὸ μελετητήριόν του καὶ τὸ ἀστεροσκοπεῖον του. Μόνος, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τὴν σιγήν, ἠκροᾶτο τῶν φωνῶν τῶν ἐνδομύχων καὶ τῶν φωνῶν τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ ἐπίσης, τῶν λεπτῶν ψελλισμάτων τὰ ὁποῖα μόνον ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἀκούονται.

VINDOBONUS

Μετάφρασις Χ. Δ

ΤΖΕΣΣΗ

Διήγημα.

Ἔζη μίαν φορὰν ἐν Λονδίνῳ, εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἐλισσάβετ, ἕνας σοφὸς ἄνθρωπος ὀνομαζόμενος Βὸγ ὅστις ἦτο περιφημότατος ὑπὸ τὸ λατινικὸν ὄνομα Βόγιος διὰ μίαν μεγάλην πραγματείαν περὶ τῶν *Ἀνθρωπίνων Σφαλμάτων* τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν ἐγνώριζε.

Ὁ Βόγιος πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν εἰργάζετο εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτὸ καὶ ἀκόμη τίποτε δὲν εἶχε δημοσιεύσῃ. Τὸ χειρόγραφόν του ὅμως ἀντιγραμμένον καὶ τακτοποιημένον εἰς φύλλα ἀπετέλει τίποτε ὀλιγώτερον ἀπὸ δέκα τόμους εἰς φύλλον.

Ὁ πρῶτος τόμος ἐπραγματεύετο τὰ σφάλματα τῆς γεννήσεως πηγὴν ὅλων τῶν ἄλλων σφαλμάτων. Εἰς τοὺς ἑπομένους τόμους ἔβλεπε κανεὶς τὰ σφάλματα τῶν μικρῶν παιδίων καὶ μικρῶν κορασίων, τὰ σφάλματα τῶν ἐφήβων καὶ τῶν μεσηλίκων, τὰ σφάλματα τέλος τῶν γερόντων. Ἔπειτα ἤρχοντο τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὰ διάφορα ἐπαγγέλ-

ματα, σφάλματα πολιτικῶν, ἐμπόρων, στρατιωτῶν, μαγείρων, δημοσιογράφων εἰς τοὺς τελευταίους τόμους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀκόμη ἀδιόρθωτοι, ἐπραγματεύετο τὰ σφάλματα τῆς δημοκρατίας τὰ ὁποῖα εἶνε ἡ συγκεφαλαίωσις ὅλων τῶν ἀτομικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν σφαλμάτων. Ἦτο δὲ τοιαύτη ἡ σοφὴ διάταξις τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἰδεῶν ὥστε δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἀφαιρέσῃ μίαν σελίδα χωρὶς νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον ὁλόκληρον. Αἱ ἀποδείξεις ἐξήρχοντο ἡ μία ἐκ τῆς ἄλλης, καὶ ἐκ τῆς τελευταίας κατεφαίνετο ἀναμφισβητήτως ὅτι τὸ πονηρὸν εἶνε ἡ οὐσία τῆς ζωῆς καὶ ὅτι ἂν ἡ ζωὴ εἶνε ποσότης, τότε δύναται κανεὶς ἀσφαλῶς νὰ ἀποφανθῇ ὅτι ὑπάρχει μαθηματικῶς τόσον κακὸν ὅση καὶ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Βόγιος δὲν εἶχε κάμει τὸ σφάλμα νὰ νυμφευθῇ. Εἶχε ἕνα μικρὸν οἰκίσκον εἰς τὸν ὁποῖον κατοικοῦσε μὲ μίαν ὑπηρέτριαν ἡ ὁποία ὠνομάζετο Κὰτ ἤτοι Κατερίνα καὶ τὴν ὁποίαν ὠνόμαζε Κλωζεντίνην ἐπειδὴ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σουθαμπτῶνα.

Ἡ ἀδελφὴ τοῦ φιλοσόφου, ἡ ὁποία ἐστερεῖτο τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τοῦ ἀδελφοῦ της, εἶχεν ἀπὸ σφάλματος εἰς σφάλμα ἐρασθῆ ἕναν ἔμπορον, νυμφευθῆ τὸν ἔμπορον αὐτὸν καὶ γεννήσει κόρην ὀνομαζομένην Τζέσσην.

Τὸ σφάλμα τὸ ὁποῖον εἶχε διαπράξει ἦτο νὰ ἀποθάνῃ μετὰ δεκαετῆ οἰκογενειακὸν βίον καὶ νὰ προξενήσῃ τοιουτοτρόπως καὶ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ὅστις δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐπιζήσῃ. Ὁ Βόγιος παρέλαβε τὴν ὀρφανὴν πρῶτον ἐξ εὐσπλαγχνίας καὶ δεύτερον ὅπως μελετήσῃ εἰς αὐτὴν τὰ παιδικὰ σφάλματα.

Ἦτο ἑξαετὴς τότε ἡ Τζέσση. Τὰς πρώτας ὀκτὼ ἡμέρας δὲν ἔκαμνε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ μὴ λέγῃ τίποτε. Ἔπειτα τὴν πρωΐαν τῆς ἐννάτης εἶπε εἰς τὸν Βόγιον:

Εἶδα τὴ μαμὰ ἀπόψε. Ἐφοροῦσε ἄσπρα καὶ εἶχε ἄνθη εἰς τὸ φόρεμά της, τὰ ὁποῖα μοῦ ἔριψε ἐπάνω στὸ κρεββάτι. Ὅταν ἐξύπνησα δὲν τὰ ηὗρα πλέον τὰ ἄνθη τῆς μαμᾶς. Δός μου τα αὐτὰ τὰ ἄνθη.

Ὁ Βόγιος ἐσημείωσε τὸ σφάλμα αὐτὸ ἀλλ' ἀνεγνώρισε εἰς μίαν ὑποσημείωσιν ὅτι ἦτο ἕνα σφάλμα ἀθῶον καὶ οὕτως εἰπεῖν χαριτωμένον.

Μετ' ὀλίγον καιρὸν ἡ Τζέσση εἶπεν εἰς τὸν Βόγιον.

— Θεῖε Βόγ, εἶσαι γέρος καὶ ἄσχημος. Ἀλλὰ σὲ ἀγαπῶ καὶ πρέπει καὶ σὺ νὰ μὲ ἀγαπᾷς.

Ὁ Βόγιος ἔλαβε τὴν γραφίδα του ἀλλὰ σκεπτόμενος καὶ ἀναγνωρίζων μετά τινα συγκέντρωσιν τοῦ πνεύματος ὅτι δὲν εἶχε ὕψος πολὺ νεάζον καὶ ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ὡραῖος, δὲν ἀνέγραψε τὸ σφάλμα αὐτὸ τοῦ παιδίου.

Καὶ εἶπε:

— Διατί πρέπει νὰ σὲ ἀγαπῶ, Τζέσση;

— Διότι εἶμαι μικροῦλα.

Εἶνε τάχα ἀλήθεια, ἐρωτοῦσε ἑαυτὸν ὁ Βόγιος, εἶνε τάχα ἀλήθεια ὅτι πρέπει νὰ ἀγαπῶ τὰ μικρά; Ἴσως ὅμως, διότι ἐπὶ τέλους ἔχουν μεγάλην ἀνάγκην ἀγάπης. Τοιουτοτρόπως ἴσως ἐξηγεῖται καὶ τὸ κοινὸν σφάλμα τῶν μητέρων αἱ ὁποῖαι δίδουν τὸ γάλα των καὶ τὴν ἀγάπην των εἰς τὰ τέκνα. Εἶνε ἕνα κεφάλαιον τῆς πραγματείας μου τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διορθώσω.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἑορτῆς του ὁ δόκτωρ εἰσερχόμενος εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν βιβλίων τὴν ὁποίαν ὠνόμαζε βιβλιοπωλεῖον του, ἠσθάνθη ὡραίαν ὀσμὴν καὶ εἶδε μίαν ἀνθοδόχην μὲ γαρύφαλα εἰς τὸ παράθυρον.

Ἦσαν τρία ὡραῖα ἄνθη κατακόκκινα τὰ ὁποῖα τὸ φῶς ἐθώπευε μὲ χαράν. Τὸ πᾶν ἐγέλα εἰς τὴν σοφὴν ἐκείνην αἴθουσαν. Τὸ παλαιὸν ἀνάκλιντρον, ἡ δρυΐνη τράπεζα, αἱ παλαιαὶ ράχεις τῶν βιβλίων μὲ τὰς περγαμηνὰς καὶ τὰ δέρματα ἐγέλων.

Ὁ Βόγιος ὅστις ἦτο ἀπεξηραμένος ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ αἴθουσα, ἤρχισε νὰ διαγελᾷ μαζύ της.

Καὶ ἡ Τζέσση τοῦ εἶπε ἐναγκαλιζομένη αὐτόν.

— Βλέπεις, θεῖε Βόγ ἐδῶ εἶνε ὁ οὐρανὸς (καὶ ἐδείκνυε διὰ μέσου τῶν ὑάλων τῶν παραθύρων τὸ ἐλαφρὸν κυανοῦν χρῶμα τοῦ ἀέρος) ἐδῶ εἶνε ἡ γῆ, ἡ ἀνθισμένη (καὶ ἐδείκνυε τὴν ἀνθοδόχην μὲ τὰ γαρύφαλα) ἔπειτα κάτω ἐκεῖ εἰς τὰ χονδρὰ βιβλία εἶνε ἡ κόλασις.

Τὰ χονδρὰ βιβλία ἦσαν ἀκριβῶς ἡ πραγματεία περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡ ὁποία εὑρίσκετο τοποθετημένη κάτωθεν τοῦ παραθύρου. Τὸ σφάλμα αὐτὸ τῆς Τζέσσης ἐνθύμισε εἰς τὸν δόκτωρα τὸ ἔργον του τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ παρημέλει περιπατῶν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὴν ἐξοχὴν μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς του.

Τὸ παιδίον εἰς τοὺς περιπάτους ἀνεκάλυπε χίλια νόστιμα πράγματα, τὰ ὁποῖα μαζί του ἀνεκάλυπτε καὶ ὁ Βόγιος ὅστις πρότερον δὲν εἶχε πατήσει τὸν πόδα ἔξω τοῦ κατωφλίου του. Τώρα ἤνοιξε τὰ χειρόγραφά του ἀλλὰ δὲν ἀνεγνώριζε τὸ ἔργον του εἰς τὸ ὁποῖον οὔτε ἄνθη ἀνεύρισκε οὔτε Τζέσσην.

Εὐτυχῶς ἡ φιλοσοφία ἦλθε εἰς βοήθειάν του καὶ τὸν ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Τζέσση διὰ τίποτε δὲν ἦτο ἱκανή. Προσεκολλήθη δὲ τοσοῦτο μᾶλλον εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν ὅσον τοῦ ἦτο αὐτὴ ἀπαραίτητος διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἔργου του.

Μίαν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο ἐμβριθῶς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, εὗρε τὴν Τζέσσην ῥάπτουσαν ἔμπροσθεν τοῦ παραθύρου εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκοντο τὰ γαρύφαλλα.

Τὴν ἠρώτησε τί ἔρραπτε

Ἡ Τζέσση τοῦ ἀπήντησε:

— Δὲν ξεύρεις εἶπεν ὅτι τὰ χελιδόνια ἔφυγαν;

Ὁ Βόγιος δὲν τὸ εἴξευρεν διότι οὔτε εἰς τὸν Πλίνιον οὔτε εἰς τὸν Ἀβικένναν ἀνεγράφετο τοιοῦτο τι.

Ἡ Τζέσση ἐξηκολούθησε:

— Ἡ Κὰτ μοῦ εἶπε χθές...

— Ποιὰ Κάτ; ἀνέκραξεν ὁ Βόγιος. Μήπως θέλεις νὰ μιλήσῃς διὰ τὴν σεβασμίαν Κλωζεντίνην;

— Ἡ Κὰτ μοῦ εἶπε λοιπὸν χθές. «Τὰ χελιδόνια φεύγουν γρήγορα φέτος καὶ αὐτὸ θὰ πῇ ὅτι θὰ ἔχωμεν βαρὺν χειμῶνα». Αὐτὸ μοῦ εἶπε ἡ Κάτ. Ἐκτὸς τούτου εἶδα στὸν ὕπνο μου τὴ μαμὰ μὲ ἄσπρα φορέματα καὶ μὲ μιὰ λάμψι στὰ μαλλιά της. Ἀλλὰ δὲν εἶχε πλέον λουλούδια στὸ κεφάλι σὰν τὴν ἄλλη φορὰ καὶ μοῦ εἶπε: «Τζέσση, πρέπει νὰ βγάλῃς ἔξω τὸ χειμωνιάτικο φόρεμα τοῦ θείου σου καὶ νὰ τὸ διορθώσῃς ἂν ἐτρύπησε σὲ κανένα μέρος». Ἐξύπνησα λοιπὸν καὶ ἀμέσως ἔβγαλα ἀπὸ τὸ ἑρμάρι τὸ φόρεμα τὸ ὁποῖον εἶχε πολλὲς τρύπες καὶ τώρα τὸ διορθώνω.

Ὁ χειμὼν ἦλθε βαρὺς ὅπως τὸ εἶχον προμαντεύσῃ αἱ χελιδόνες. Ὁ Βόγιος τυλιγμένος εἰς τὸ θερμόν του φόρεμα μὲ τοὺς πόδας εἰς τὴν φωτιὰν προσεπάθει νὰ συμφιλιώνῃ τὰ νέα του πειράματα μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ παγκοσμίου κακοῦ. Ἡ Τζέσση ἐσύγχιζε τὰς ἰδέας του κομίζουσα κανένα ποτήριον γλυκοῦ ἢ ἁπλῶς ἐπιδεικνύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ μειδίαμά της.

Ὅταν τὸ θέρος ἐπανῆλθε, ὁ θεῖος καὶ ἡ ἀνεψιὰ ἐπανέλαβον τοὺς περιπάτους των εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἡ Τζέσση ἔκοπτε φυτὰ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος ἀνεγνώριζε καὶ ὠνόμαζε διὰ τοῦ ὀνόματός των καὶ τὰ ὁποῖα ἐκείνη κατέτασσε τὸ ἑσπέρας πάλιν ἀναλόγως τῶν ἰδιοτήτων των.

Εἰς τὰς περιπετείας αὐτὰς ἡ Τζέσση ἐπεδείκνυε πνεῦμα ὀρθὸν καὶ χαριτωμένην ψυχήν.

Μίαν ἑσπέραν καθὼς ἤπλωνε ἐπὶ τῆς τραπέζης τὰ χόρτα τὰ ὁποῖα εἶχε συλλέξει τὴν ἡμέραν ἐκείνην, εἶπεν εἰς τὸν Βόγιον:

— Τώρα, θεῖε Βόγ, γνωρίζω μὲ τὸ ὄνομά τους ὅλα τὰ φυτὰ τὰ ὁποῖα μοῦ ἔμαθες. Καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θεραπεύουν καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρηγοροῦν. Θέλω νὰ τὰ φυλάξω διὰ νὰ τὰ ἀναγνωρίζω καὶ διὰ νὰ τὰ μάθω καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μοῦ χρειάζεται ὅμως ἕνα χονδρὸν βιβλίον διὰ νὰ τὰ ξηράνω μέσα.

— Πάρε αὐτό, εἶπε ὁ Βόγιος.

— Καὶ τῆς ἔδειξε τὸν πρῶτον τόμον τῆς πραγματείας περὶ τῶν «Ἀνθρωπίνων σφαλμάτων».

Ὅταν ὁ τόμος εἶχε καὶ ἀπὸ ἕνα φυτὸν εἰς κάθε σελίδα, ἔλαβε τὸν ἑπόμενον καὶ τοιουτοτρόπως εἰς τρία καλοκαίρια τὸ ἀριστούργημα τοῦ δόκτορος μεταμορφοῦται εἰς βοτανικὴν συλλογήν.

ΑΝΑΤΟΛ ΦΡΑΝΣ

Μετάφρασις Ν. Ἐπ.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΖΩΗ

ΝΕΑ ΣΚΗΝΗ: *Ἔδδα Γκάμπλερ, ὑπὸ Ἔνρικ Ἴψεν.*

ΕΙΠΑΜΕΝ λοιπὸν ὅτι ἡ *Νέα Σκηνὴ* ἀνεβάζει δύο εἰδῶν ἔργα: ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα θέλει νὰ ἑλκύσῃ τὸν πολὺν κόσμον, κ' ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν καλὸν κόσμον καὶ . . . τὸν ἑαυτόν της. Τὰ πρῶτα εἶνε συνήθως κωμῳδίαι, ἢ φάρσαι ὄχι καὶ πολὺ χονδροειδεῖς, ἢ καὶ δραμάτια ἐλαφρὰ καὶ παιγνιώδη, ὅπως ἡ «Ἄπιστος» τοῦ Μπράκκο, ἡ «Κόρη τοῦ Ἰεφθάε» καὶ τ' «Ἄσπρα Ρόδα» τοῦ Καβαλλότη. Ἀλλὰ καὶ φάρσαι ὅταν εἶνε αὐτῆς τῆς κατηγορίας τὰ ἔργα, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἐκτὸς ἀτυχῶν ἐξαιρέσεων, ἐκλέγονται μεταξὺ τῶν δροσερωτέρων, τῶν φαιδροτέρων, τῶν ἐξυπνοτέρων, καὶ ὅτι σκηνοθετοῦνται τελείως, καὶ παίζονται πολὺ λεπτὰ ἀπὸ τοὺς μύστας, ὥστε νὰ διαφέρουν ριζικῶς ἀπὸ τὰς φάρσας τῶν ἄλλων θεάτρων, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ κωμικὰ διαλείμματα τοῦ Ἱπποδρομίου. Μὲ τὴν «Γκαρσονιέραν» παραδείγματος χάριν, καὶ μὲ τὸ «Πῶς μιλοῦν τ' ἀγγλικὰ» καὶ μὲ τὸ «Κατάβρεγμα τοῦ ἔρωτος», — μὴν κρίνετε ἀπὸ τὸν τίτλον, — εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ περάσῃ μίαν ὥραν χωνεύσεως εὐχαρίστου, καὶ ἂν δὲν ἔτυχε προσφάτως νὰ διαβάζῃ Γκαῖτε κ' Αἰσχύλον, (ὅπως ἕνας ἄτυχος ποιητής, ποῦ ἐκάθητο ἕνα βράδυ κοντά μου, καὶ φυσικὰ δὲν ἐννοοῦσε γρύ,) νὰ γελάσῃ χωρὶς νὰ ἐντρέπεται δι' αὐτό.

Τὰ ἄλλα ἔργα, τὰ βαρειά, τὰ σοβαρά, μολονότι δὲν συντείνουν πολὺ εἰς τὴν δημοσίαν χώνευσιν, μᾶς ἐνδιαφέρουν περισσότερον. Καὶ εἰς τὸ διάστημα αὐτό, ἡ «Νέα Σκηνὴ» κατώρθωσε νὰ δώσῃ δύο: τὴν «Ἔδδαν Γκάμπλερ» καὶ τὰ «Νειάτα».

Τὸ δρᾶμα τοῦ Ἴψεν ἦτο ἀρκετὰ γνωστὸν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὰς ἀλησμονήτους παραστάσεις τῆς Δοῦζε. Καὶ ὅσοι δὲν εὐτύχησαν νὰ ἰδοῦν τὴν μεγάλην καλλιτέχνιδα ὡς Ἔδδαν, θὰ ἐδιάβασαν βέβαια καὶ θὰ ἐνθυμοῦνται ἀκόμη τὰς πολλὰς καὶ ἐκτενεῖς ἀναλύσεις, τὰς ὁποίας, — μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν βέβαια ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν ἑνὸς Ἰψενείου δράματος, — ἐδημοσίευσαν τότε τὰ καθημερινὰ φύλλα. Ἡ Δοῦζε μάλιστα εἶχεν ἀπέλθῃ, ἀλλ' ὁ θόρυβος περὶ τὴν Ἔδδαν ἐξηκολούθει παραδόξως, ἐξ αἰτίας κάποιας κριτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ ὑποφαινόμενος εἰς τὴν μακαρίᾳ τῇ λήξει «Τέχνην», ἢ μᾶλλον ἀπὸ μίαν φράσιν τῆς κριτικῆς ἐκείνης, ἡ ὁποία μαζὶ μὲ μίαν ἄλλην φράσιν τοῦ κ. Παλαμᾶ, εἰς τὸ ἴδιον περιοδικόν, ἐκίνησε τὸν χόλον τοῦ κ. Καρκαβίτσα, μέχρι τοῦ νὰ γράψῃ εἰς τὴν «Ἑστίαν» κεραυνοβόλον ἄρθρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπίσης ὁρμητικῶς ἀπήντησεν ὁ κ. Παλαμᾶς, καὶ ἀνταπήντησε δριμύτερα ὁ κ. Καρκαβίτσας, καὶ ἀνεμίχθη εἰς τὸν καυγᾶν ὁ κ. Ἐπισκοπόπουλος, καὶ προσεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα ὁ καλὸς κ. Νιρβάνας, κ' ἐπέδραμε λαῦρος μὲ συνεχεῖς ἐπιφυλλίδας ὡς «Παρίας» ὁ κ. Λυκούδης, κ' ἐπὶ τέλους ἐξαναφάνηκα κ' ἐγὼ κ' ἔδωσα τὰς «ἀπαιτουμένας ἐξηγήσεις», διὰ νὰ λήξῃ τὸ φαιδρὸν αἱματοκύλισμα!

Ἡ ἁμαρτωλὴ φράσις μου ἔλεγεν, ὅτι *ἐχάρηκα* ἅμα εἶδα ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἐκατάλαβε τίποτε ἀπὸ τὴν «Ἔδδαν Γκάμπλερ», καὶ ὅτι τὴν βραδυὰν ἐκείνην ἔμεινε ψυχρὸς πρὸ τῆς τέχνης τῆς Δοῦζε. Καὶ τὴν ἐνθυμήθην τὴν φράσιν μου, — τῆς ὁποίας τὸ μόνον ἁμάρτημα ἦτο ἡ εἰρωνεία, — προχθὲς ποῦ ἔβλεπα τὴν Δδα Ξανθάκη ὡς Ἔδδαν, νἀγωνίζεται ἐπίσης ματαίως ὡς ἡ μεγάλη ὁμότεχνός της, διὰ νἀφυπνίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον ἂν ὄχι τὴν συγκίνησιν τῶν νυσταλέων ἀκροατῶν. Καὶ ἂν εἰς τὴν παράστασιν τῆς Δοῦζε δὲν ᾐσθάνθην οὔτε ἴχνος χαρᾶς, — καὶ ἂς εἶπα! — προχθὲς μὲ κατέλαβεν ἕνας οἶκτος πρὸς τὰ δυστυχῆ ἐκεῖνα πλάσματα, τὰ ὁποῖα ἀφοῦ ἐπλήρωσαν 4 δραχμάς, ἀφοῦ ἐνέτειναν εὐσυνειδήτως καὶ μαρτυρικώτατα τὴν προσοχὴν εἰς τὴν πρώτην πρᾶξιν, διὰ νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ νόημα τοῦ δράματος, ἀπελπίσθησαν εἰς τὴν δευτέραν, ἐνύσταξαν εἰς τὴν τρίτην, καὶ ἀπεκοιμήθησαν εἰς τὴν τετάρτην.

Μὰ τὴν ἀλήθειαν, θὰ ἦτο κανεὶς παραλόγως ἀπαιτητικός, ἂν ἤθελε νὰ συμβῇ τὸ ἐναντίον. Ἕνα δρᾶμα τοῦ Ἴψεν, καὶ μάλιστα ὡς ἡ «Ἔδδα Γκάμπλερ», εἶνε ἀνώτερον τῆς νεοελληνικῆς ἀντιλήψεως, ἢ μᾶλλον τῆς αἰσθήσεως. Φαντασθῆτε ὀλίγον ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ ὁ σημερινὸς ρωμηὸς μίαν σχέσιν πνευματικήν, ἕνα ἔρωτα διανοητικόν, τόσον βαθειὰ καὶ τέλεια καὶ ἀπαράλλακτα μὲ τὴν αἰσθηματικὴν καὶ σαρκικὴν σχέσιν, ὥστε τὸ σύγγραμμα ποῦ κάμνουν μαζὶ οἱ ἐρωτευμένοι, — οἱ πνευματικοὶ σύζυγοι καλλίτερα, — νὰ τὸ ἀντιληφθῇ ὡς *παιδί* των πραγματικόν, διὰ νὰ τὸν συγκινήσουν τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα γεννοῦν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀντιζήλων αἱ παράδοξοι περιπέτειαι αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ!

Σᾶς βεβαιῶ ὅτι δὲν ὁμιλῶ κινέζικα· προσπαθῶ ὁ δυστυχὴς νὰ σᾶς δώσω κάτι ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῆς «Ἔδδας Γκάμπλερ». Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος αὐτὰ τὰ ἀσύλληπτα, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοι, περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς προχωρημένοι ὀργανισμοί, εἶνε ἴσως ἀπροετοίμαστοι· πῶς θέλετε ὁ ρωμηὸς ἀκροατὴς νὰ συγκινηθῇ ἀπὸ τὰ αἰσθήματα καὶ ἀπὸ τὰς περιπετείας μιᾶς γυναικὸς ὡς ἡ Ἔδδα, τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς εἶνε «νὰ βαρύνῃ καὶ αὐτὴ μίαν φορὰν εἰς τὴν Μοῖραν ἑνὸς ἀνθρώπου», καὶ αὐτοκτονεῖ ὅταν βλέπῃ ὅτι δὲν τὸ κατορθόνει, καὶ ἀπογοητεύεται διότι ὅ,τι τὴν περιστοιχίζει εἶνε ἄσχημον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ὡραῖον ποῦ ἔχει συλλάβῃ ἡ ψυχή της, καὶ διότι Ἐκεῖνος αὐτοκτόνησε κτυπηθεὶς ὄχι εἰς τὸ κεφάλι ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὸ στῆθος, ἀλλ' ἀηδέστατα καὶ ἀσχημότατα εἰς τὴν κοιλίαν! . . .

Ὅλ' αὐτὰ εἰμπορεῖ κανείς, μὲ τὸν ἀνάλογον διανοητικὸν κόπον, νὰ τὰ ἐννοήσῃ, — ἀλλὰ νὰ τὰ αἰσθανθῇ, μοῦ φαίνεται κάπως δύσκολον. Διὰ τοῦτο, τὸ εἶδος τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον γεννοῦν ἐδῶ τὰ δράματα τοῦ Ἴψεν, εἶνε ὅλως διόλου διαφορετικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ γεννήσῃ ὁ ποιητής. Καὶ ὅλον τὸ δρᾶμα τῆς Ἔδδας Γκάμπλερ περνᾷ πρὸ τοῦ ἀκροατηρίου ὡς μία παράδοξος καὶ ἀρκετὰ ἀνουσία ἱστορία μοιχείας, καὶ ἡ Ἔδδα φαίνεται διαρκῶς ὅτι ἀπατᾷ, πότε μὲ τὸν ἕνα καὶ πότε μὲ τὸν ἄλλον, ἕνα ἄσχημον καὶ ἠλίθιον σύζυγον, τὸν Γεώργιον Τέσμαν, ὁ ὁποῖος ἔχει καὶ τὸ ἐλάττωμα νὰ εἶνε σοφός. Ἡ ἱστορία αὐτὴ παρουσιάζει κάποιον θέλγητρον διὰ τὸν κόσμον, ἐκεῖ ὅπου, εἰς τὴν δευτέραν πρᾶξιν, ἡ Ἔδδα καταφέρνει ἓν εἶδος συνεντεύξεως μὲ τὸν παλαιόν της φίλον, τὸν Ἔϋλερτ Λόεβμποργ, ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τὰς περιποιήσεις τοῦ συζύγου της, καὶ ὑπὸ τὰς ὑποψίας καὶ τὰς ἀνησυχίας ἑνὸς ἀντεραστοῦ, τοῦ Μπράκ, — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσδίδει εἰς τὴν σκηνὴν μίαν ἀπατηλὴν καὶ βέβηλον ἐπίφασιν κωμῳδίας Ἀλλὰ πολὺ γρήγορα τὰ γέλια παύουν, καὶ ἡ νύστα ἀναλαμβάνει τὸ κράτος της, ἕως ὅτου ὁ κρότος τοῦ πιστολίου τοῦ στρατηγοῦ Γκάμπλερ, μὲ τὸ ὁποῖον αὐτοκτονεῖ ἡ κόρη του, ἀφυπνίζει τὸ κοινόν, διὰ νὰ χειροκροτήσῃ καὶ νὰ σηκωθῇ.

Ἐν τούτοις ἡ δεσποινὶς Ξανθάκη κατέβαλεν ὑπεραν θρώπους ἀγῶνας διὰ νὰ κρατήσῃ τὸ κοινὸν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον. Εἰμπορῶ νὰ εἴπω, ὅτι ἡ ὑπόκρισίς της ἦτο κᾶτι ὡραῖον, καὶ ἀναντιρρήτως τὸ ὡραιότερον ἐξ ὅσων μᾶς ἐπαρουσίασεν ἕως τώρα ἡ καλλιτέχνις. Ἐφαίνετο ὅτι εἶχε πλήρη τὴν συναίσθησιν τοῦ ρόλου της, καὶ ἂν εἰς μερικὰ μέρη ἡ ἀνάμνησις τῆς Δοῦζε τὴν ἀδικοῦσεν, εἰς ἄλλα αὐτὴ ἡ ἰδία ἀνάμνησις τὴν ἐξύψωνεν. Ἡ δεσποινὶς Ξανθάκη ἔχει τὸ μέγα προτέρημα, — ἀπαραίτητον διὰ κάθε ἠθοποιόν, ἀλλὰ δυστυχῶς σπάνιον εἰς τοὺς ἰδικούς μας, — νὰ μεταμορφώνεται εἰς κάθε ρόλον ποῦ παίζει, νἀλλάζῃ ὄχι μόνον τουαλέττα, ἀλλὰ καὶ ψυχήν, ἂν εἰμπορῶ νὰ τὸ εἰπῶ ἔτσι μὲ μίαν λέξιν, χωρὶς νὰ φανῶ ὑπερβολικός. Καὶ ἂν δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ ἰδία Ἔδδα τοῦ Ἴψεν ἐνσαρκωμένη, — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὁμολογῶ εἰλικρινῶς, δὲν ἠξεύρω, — εἰς ἐμὲ ἔφθανεν ὅτι τὴν ἔβλεπα ἐντελῶς διαφορετικήν, εἰς τόνον, εἰς ἐκφράσεις, εἰς κινήσεις, ἀφ' ὅ,τι τὴν εἶδα ἕως τώρα, — καὶ εἰς δύναμιν προπάντων. Εἶνε περίεργον καὶ πολὺ θλιβερόν, ὅτι εὔελπις καλλιτέχνις μὲ τόσα προτερήματα, δὲν φαίνεται νἀγαπᾷ ὅσον ἔπρεπε τὴν τέχνην της, — ἡ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ τὴν ἐδόξαζε μίαν ἡμέραν, — καὶ σχετικῶς ἀραιότερα παρουσιάζεται εἰς τὴν σκηνήν, καὶ ἀρνεῖται ρόλους, καὶ προβάλλει δυσκολίας. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς, μανθάνω μὲ μεγάλην μου λύπην, ὅτι σκέπτεται καὶ νἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν «Νέαν Σκηνὴν» καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ στάδιον ὁριστικῶς. Εὔχομαι ὁλοψύχως νὰ εἶνε φήμη ψευδής, διότι τὸ νέον μας θέατρον θὰ ὑφίστατο ἀπώλειαν πραγματικῶς ἀναπλήρωτον.

Μὲ τὴν συνήθη της τέχνην ἡ Δὶς Κυβέλη Ἀδριανοῦ ὑπεδύθη τὴν Τέαν Ἔλβστεδ, καὶ θὰ ἔλεγα ὅτι ἦτο τελεία, ἂν ἦτο ὀλιγώτερον παιδική, εἰς ἕνα ρόλον εἰς τὸν ὁποῖον ἴσως δὲν χρειάζεται καὶ τόση ὑπερβολικὴ ἀφέλεια. Θὰ παρατηρήσω ἐπίσης ὅτι ὁ κ. Μυράτ, ὡς Τέσμαν, μολονότι πολὺ καλός, ἐκφράζει τὴν σοφήν του ἠλιθιότητα μὲ πάρα πολλὰ ἔ, ἔ, ἔ, τὰ ὁποῖα παρενθέτει διαρκῶς ὄχι πλέον μεταξὺ τῶν φράσεων, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λέξεων. Εἶνε ἀρκετὰ ἀνεξήγητον, ὅτι αὐτὰ τὰ ἔ, ἔ, ἔ, παίζουν σπουδαῖον ρόλον εἰς τοὺς ρόλους τοῦ Ἴψεν, ὅταν παίζωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν πιστεύω νὰ εἶνε

αὐτὴ μία ἀντίληψις τοῦ συμβολισμοῦ ἐκ μέρους τῶν ἤθοποιῶν! Τοὐλάχιστον διὰ τὸν κ. Μυρὰτ καὶ τοὺς μύστας τῆς «Νέας Σκηνῆς», οἱ ὁποῖοι εἶνε ὅλοι τόσον ἀνεπτυγμένοι, δὲν τὸ πιστεύω . .

Διὰ τὸν κ. Παπαγεωργίου (Λόεβμποργ), δὲν ἔχω νὰ σημειώσω τίποτε ἰδιαίτερον. Εἶνε πάντοτε συμπαθής, πάντοτε ἄψογος, καὶ πάντοτε ὁ ἴδιος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἔχει κ' ἐκεῖνα τὰ γένεια, τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νἀλλάξῃ τὴν μορφήν του.

Ἤθελα νὰ γράψω σήμερον καὶ διὰ τὰ «Νειᾶτα» τοῦ Χάλμπε, τὸ ἔξοχον ἔργον, τὸ ἀριστούργημα, διὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες πρὸς τὴν «Νέαν Σκηνήν»· ἀλλὰ πρέπει νὰ γράψω πολλά, καὶ διὰ τὸ ἔργον καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ ἡ «Ἕδδα Γκάμπλερ» μὲ παρέσυρεν. Ἐπιφυλάσσομαι.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΠΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Ἡ καλλιτεχνικὴ Ἔκθεσις τοῦ 1903.

Ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ στέλλω σήμερον ὀλίγας σημειώσεις εἰς τὰ «Παναθήναια» διὰ τὴν ἐφετεινὴν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τῆς Βενετίας, χωρὶς αἱ ὀλίγαι αὐταὶ λέξεις νὰ ἔχουν ἀξιώσεις κριτικῆς. Διατρέχω τὰς ὡραίας αἰθούσας μὲ τὸν κατάλογον τῶν εἰκόνων στὸ χέρι καὶ εἰς τὴν πρώτην καλὴν συνάντησιν ρίπτω τὰς σημειώσεις μου εἰς τὸ χαρτί· ἔτσι δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ λησμονήσω καμμίαν καλὴν εἰκόνα ἀξίαν μνείας.

Πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι κανένα μεγάλο ἀριστούργημα δὲν στολίζει τὴν ἔκθεσιν. Ὑπάρχουν ὅμως πολλαὶ εἰκόνες πραγματικῶς ὡραῖαι· καὶ μεγάλου ἐνδιαφέροντος. Ἔπειτα ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ἰδίως εἶναι κυριολεκτικῶς θαυμαστὴ διὰ τὴν ταξιθέτησιν τῶν εἰκόνων καὶ τὴν ὡραίαν διακόσμησιν τῶν αἰθουσῶν της Μὲ λίγα λόγια εἶναι μία ἔκθεσις πολὺ ἀξιοσημείωτος.

Τὸ πρῶτον ὄνομα ποῦ διαβάζω εἰς τὸν κατάλογον εἶνε τοῦ γερμανοῦ ζωγράφου *Hans Von Bartels*. Τὸ ἔργον ποῦ παρουσιάζει εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ καλλίτερα τῆς ἐκθέσεως καὶ παριστάνει *Ὁλλανδὴν τοῦ Dorducht*. Ἡ νέα γυναῖκα, περιβεβλημένη ἕνα μεγάλον μανδύαν καὶ λευκὴν καλύπτραν ὁμοιάζουσαν μὲ τὰς πτέρυγας μεγάλου λευκοῦ πτηνοῦ, εἶναι καθισμένη μέσα εἰς μίαν βάρκαν. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τῆς εἰκόνος χάλκινα δοχεῖα εἶναι ζωγραφισμένα, εἰς τὸ ὄπισθεν δὲ μέρος τὸ τοπίον διακρίνεται διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ χρώματός του. Ἡ ὅλη εἰκὼν εἶναι ἀπέναντι τοῦ ἡλίου. Ἰδίως εἶναι καλλίστη ἡ σύνθεσίς της καὶ μέσα εἰς τὸ πλαίσιον ποῦ τὴν περιβάλλει κάμνει ἀρίστην ἐντύπωσιν.

Ὁ *Felice Castenaro* παρουσιάζει μίαν προσωπογραφίαν ἄριστα ἐπεξειργασμένην.

Ὁ *Raffaelli* ἔχει ἀρκετὰς εἰκόνας, ὅλας ὅμως σχεδὸν ὁμοίας ἀλλὰ πάντοτε καλάς. Μία μεγάλη του προσωπογραφία «Damigella» εἶναι κάπως πολὺ ἄσπρη καὶ ὡς ἐκ τούτου ψυχρά.

Solomon (Ἄγγλος). Παρουσιάζει μίαν ὡραιοτάτην προσωπογραφίαν μὲ μεγάλην ἔκφρασιν.

Bakovac (Βοεμός). Σπουδὰς γυμνοῦ πολὺ φωτεινάς, μὲ ὡραῖον χρῶμα, ἀλλὰ μὲ πολὺ διακοσμητικὸν χαρακτῆρα.

Melchero (Ἀμερικανός). Ὁ ζωγράφος αὐτὸς ἐκθέτει μίαν εἰκόνα εἰς τὸ ὕπαιθρον. Δύο παιδιὰ μέσα εἰς ἕναν ἀγρόν. Ἡ φύσις ποῦ ἀπεικονίζεται πρέπει νὰ εἶναι ὁλλανδική. Εἰκὼν πολὺ φωτεινὴ καὶ ὡραία· κρῖμα μόνον ποῦ δὲν εἶναι ἀκριβέστερα καθωρισμένη.

Ἐφθάσαμεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν Ἱσπανὸν καλλιτέχνην *Ignacio Lulvaga*. Ὁ ζωγράφος αὐτὸς καταλαμβάνει ὁλόκληρον τοῖχον. Καλλιτέχνης μὲ μεγάλον τάλαντον, ζωγραφίζει μὲ μεγάλην εὐκολίαν καὶ εἶναι πρωτοτυπώτατος. Ὁμοιάζει μὲ τὸν συμπατριώτην του Velasquez καὶ μὲ τὸν Frans Hals. Πρέπει κανεὶς νὰ ἴδῃ τὰς εἰκόνας του πολλὲς φορὲς διὰ νὰ τὰς ἐννοήσῃ καλά. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ πολὺ κοινόν, τὸ ὁποῖον συνήθως δὲν παίρνει τὸν κόπον αὐτόν, δὲν θὰ ἀρέσουν.

Ὁ βέλγος γλύπτης *Κωνσταντῖνος Μενιὲ* ἐκθέτει ἕνα θαυμάσιον δρειχάλκινον ἀγαλμάτιον, παριστᾶνον μεταλλευτὴν ὄρθιον. Ἡ κίνησις τοῦ ἔργου τούτου εἶναι ὑπέροχος.

Brangayn (Ἄγγλος) ἐκθέτει διακοσμητικὸν πίνακα ὡραίου χρώματος.

Neneborn (Γερμανὸς) ἐπίσης διακοσμητικὸν πίνακα.

Schiamm-Littau. Πτηνὰ διάφορα· ὄρνιθες, πάπιες μέσα στὸ νερό. Καλὰ ἀποδεδομένα καὶ μὲ πολὺν ἥλιον.

Pissarro. Τὴν Πλατεῖαν τοῦ Théatre Français τῶν Παρισίων, πολὺ φωτεινὸν καὶ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Sisley, Renoir, κτλ.

Hugo Vogel. Μίαν ἀπὸ τὰς καλλιτέρας τῆς ἐκθέσεως. Τὸ φῶς εἶναι ἀφθόνως ριγμένον εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν παριστάνουσαν μίαν τροφὸν παιδιῶν. Κυριολεκτικῶς τὸ ἔργον αὐτὸ γοητεύει.

Franz Hoch. Δυνατὸς τοπιογράφος. Εἰς τὰ ἔργα του διαφαίνεται μία ἰδιαιτέρα δύναμις ὡς πρὸς τὴν σύλληψιν καὶ τὸ χρῶμα.

Ὁ *Αἰμύλιος Claus* ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους βέλγους ζωγράφους, εἰς τὴν ἔκθεσιν παρουσιάζεται ὄχι τόσον καλά. Εἰς τὸ ἐργαστῆρι του εἰς τὰς Βρυξέλλας ἔχει πολὺ καλλίτερα πράγματα.

Giacomo Grosso. Δυνατὸς προσωπογράφος.

Besman. Εἶναι ὅπως πάντοτε εὐχάριστος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παρουσιάζεται ἀνεπαρκῶς εἰς τὴν ἔκθεσιν αὐτήν.

Ἰδοὺ ἕνας λαμπρὸς ζωγράφος, ὁ Ἱσπανὸς *De la Gandara*. Αἱ προσωπογραφίαι του, ὡρισμένως αἱ καλλίτεραι τῆς ἐκθέσεως, διακρίνονται καὶ ἐξέχουν διὰ τὴν ἀληθινὴν κομψότητα, εὐγένειαν καὶ ἁπλότητά των.

Tragracomo, Milesi καὶ *Tito* καταλαμβάνουν ὁλόκληρον αἴθουσαν. Εἶναι ζωγράφοι Βενετοὶ μὲ πολὺ τάλαντον.

Ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις ὅσα εἶχα νὰ εἴπω διὰ τὴν ἔκθεσιν αὐτήν, ἡ ὁποία διακρίνεται περισσότερον διὰ τὴν πρωτοτυπίαν της παρὰ διὰ τὴν ὡραιότητα τῶν εἰκόνων της. Ὑπάρχουν πρὸ πάντων μερικοὶ ζωγράφοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιπλέουν ὅλων τῶν ἄλλων οἱ ἑξῆς:

Ὁ Ignacio Ἱσπανός, De la Gandara Ἱσπανός, Frans Hoch Γερμανός, Von Bartels Γερμανός. Κατὰ τὴν ἰδικήν μου κρίσιν οἱ ζωγράφοι αὐτοὶ ἐκθέτουν ἐφέτος τὰ σπουδαιότερα ἔργα.

TONNY HIRSCHIG

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Ἰωάννης Καμπούρογλος.

Μιαν ἡμέραν, μεταξὺ τῶν Κοινωνικῶν καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς «Νέας Ἐφημερίδος», ἐδημοσιεύθη κ' ἕνας μικρὸς μῦθος, ἀνυπόγραφος ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα, — ἕνα χαριτωμένον «πεζὸν ποίημα», εἰς γλῶσσαν ρυθμικὴν καὶ τρυφεράν. Ἦτον ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Τρικούπη καὶ τῆς λυσσώδους κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσεως, οἱ δὲ ἀναγνῶσται τοῦ φύλλου, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπολεμοῦσε καθημερινῶς μὲ ἀρθράκια καὶ διαφορίδια καὶ λεξίδια σατυρικά, ἐνόμισαν ὅτι ὁ μῦθος ἦτο νέον εἶδος πολεμικῆς, κ' ἔσπαζαν τὸ κεφάλι τους διὰ ν' ἀνακαλύψουν ἀντιτρικουπικὸν ἐπιμύθιον. Τόσον πολύ, ὥστε τὴν ἑπομένην ὁ Καμπούρογλος ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁ μῦθος του ἦτο ἁπλῶς φιλολογικὸν ἔργον, ἀθῶον ξανάσασμα τῆς Κυριακῆς, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν πολιτικήν.

Τὸ ἀνέκδοτον εἶνε χαρακτηριστικόν. Κανεὶς δὲν θὰ ἤξευρε νὰ εἰπῇ διὰ τὸν Καμπούρογλον ποῦ ἐτελείονεν ὁ φιλόλογος καὶ ποῦ ἄρχιζεν ὁ δημοσιογράφος Τὰ πολιτικά του ἄρθρα ἦσαν συχνότατα γραμμένα εἰς ἰάμβους, καὶ τὰ κοινωνικά του διάφορα, — τὰ περίφημα ἐκεῖνα Κοινωνικά, τὰ μικροχαρῆ καὶ ἀγαθώτατα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν ξεχωριστὴν φυσιογνωμίαν τῆς «Νέας Ἐφημερίδος», — εἶχαν τὸ ὕφος ἰδιόρρυθμον καὶ περίτεχνον, μίαν χροιὰν σχεδὸν φιλολογικήν. Καὶ ἂν ἡ φιλολογικὴ ἐργασία διαφέρῃ ἀπὸ τὴν δημοσιογραφικήν, διότι ἡ πρώτη ἀποκαλύπτει τὴν βαθυτέραν, τὴν εἰλικρινεστέραν οὐτωσειπεῖν ὄψιν μιᾶς ψυχῆς, ἀμφιβάλλω ἂν ἡ ψυχὴ τοῦ Καμπούρογλου δὲν ἀπεκαλύπτετο γνησιώτερα παρὰ εἰς τὰ ποιήματά του, εἰς κάποια χρονογραφηματάκια τῆς «Νέας», — συντόμους καὶ τρυφερὰς πλήρεις ἀγάπης περιγραφὰς τοπίων καὶ ἀτμοσφαιρικῶν καταστάσεων, ὕμνους ἐνθουσιώδεις δειλινῶν καὶ νυκτῶν, — εἰς τὰ ὁποῖα ἐνυπῆρχε κάποτε κἄτι ἀπὸ τὴν ὡραιότητα τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ.

Ἐγὼ τοὐλάχιστον, πολὺ πλέον εὐαρέστως ἀναπολῶ τὰ κομματάκια αὐτά, τὰ σφηνωμένα μέσα εἰς τὴν πολιτικοσατυρικὴν καὶ κοινωνικοπανηγυρικὴν ὕλην τοῦ φύλλου, ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὰ καθαυτὸ φιλολογικά, — μὲ ἄλλους λόγους προτιμῶ τὸν Καμπούρογλον τοῦ 1880 καὶ τῆς «Νέας Ἐφημερίδος», ἀπὸ τὸν Καμπούρογλον τοῦ 1870, τὸν ποιητὴν τῆς πλειάδος τῶν Βασιλειάδηδων καὶ τῶν Παπαρρηγοπούλων. Καὶ νὰ σᾶς εἴπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν, εἰλικρινέστατα, δὲν ἐδιάβασα καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτά, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Καμπούρογλος ὤφειλε τὴν φιλολογικήν του φήμην, τὴν πρὸ τῆς δημοσιογραφικῆς καὶ ὅταν ὁ θάνατός του μοῦ ἐπέβαλε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τὰ εὕρω χάριν τοῦ ἄρθρου μου καὶ νὰ τὰ διαβάσω, ἄρχισα ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακολουθήσω. Ὁ κ. Παλαμᾶς, μὲ τὸν ὁποῖον συνωμιλοῦσα προχθὲς περὶ τούτου, μοῦ ἀνέφερε κάποιον ἐκτενὲς ποίημα τοῦ Καμπούρογλου, «Ἔρωτος Ἡμέρες», μὲ πάθος καὶ μὲ λυρισμὸν ἀληθινόν. Τὸ

ἤξευρα· εἶχεν ἀναδημοσιευθῆ πρὸ ἐτῶν, ἐπηυξημένον κ' ἐπιδιορθωμένον, νομίζω, — εἰς τὸν «Ποιητικὸν Ἀνθῶνα» τῆς Ζακύνθου· καὶ ἂν δὲν ἐνθυμούμην οὔτε ἕνα του στίχον, μοῦ ἔμενεν ὅμως ἡ ἀνάμνησις τῆς διαθέσεως, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς τὸ τέλος ἡ θερμὴ ἐρωτική του εὐγλωττία. Ἴσως νὰ εἶνε αὐτὸ τὸ καλλίτερον ποιητικὸν ἔργον τοῦ Καμπούρογλου· ἴσως νὰ ἔχῃ γράψῃ καὶ ἄλλα ἐφάμιλλα, πρὸ τῆς μοιραίας ἐκείνης ἀμαυρώσεως τῆς διανοίας, ἡ ὁποία τὸν εἶχε θανατώσῃ πρὶν ἀποθάνῃ, καὶ ἡ ὁποία τὸν ἔκαμνε τώρα - ὕστερα νὰ συμπληρόνῃ μὲ στίχους ἰδικούς του, ἀφελέστατα, τὴν «Λιτανείαν» τοῦ Χάϊνε . . Καὶ ὅμως δὲν εἰμπορῶ νὰ εἴπω ὅτι ὁ Καμπούρογλος ὑπῆρξε ποιητής, ὅταν τὸν συγκρίνω, ὄχι μὲ τοὺς σημερινοὺς ποιητάς μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς καλλιτέρους τῆς ἐποχῆς του. Ὡς πεζογράφος διεκρίθη κατὰ τὴν γνώμην μου περισσότερον, καὶ ἀκόμη περισσότερον ὡς μεταφραστής, εἰς μίαν ἐργασίαν ταπεινοτέραν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀλλὰ σπουδαιοτέραν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ἡ ὁποία συγκεντρόνει ὅλην τὴν καλαισθησίαν καὶ ὅλα τὰ διανοητικὰ χαρίσματα τοῦ ἐργάτου, ὥστε νὰ καταντᾷ σχεδὸν δημιουργική.

Ὡς μεταφραστής, ὁ Καμπούρογλος, ἀφίνει ἕνα μνημεῖον: τὴν μετάφρασιν τῆς «Νάνας» τοῦ Ζολᾶ. Ἂν ποτε γραφῇ ἡ ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων μὲ ἀλήθειαν καὶ μὲ δικαιοσύνην, ἡ μετάφρασις τῆς «Νάνας», ἡ ὁποία σήμερον ἀκόμη θεωρεῖται ἴσως ἀσήμαντος, θὰ καταλάβῃ εἰς αὐτὴν θέσιν ἐξόχως σημαντικήν. Διότι εἶνε φωτεινὴ ἐργασία, ἐνσυνείδητος, μ' εὐρυτάτην βλέψιν καὶ μὲ ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν. Ὁ Καμπούρογλος δὲν μετέφρασεν ὅπως μετέφραζαν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ μυθιστορήματα οἱ «δόκιμοι μεταφρασταὶ» τῆς Ἑστίας, ὁ κ. Βλάχος, ὁ κ. Ροΐδης, ὁ κ. Πολίτης καὶ ὁ κ. Λάμπρος. Δὲν μετεφρασεν οὔτε κἂν ὅπως μετέφραζεν ὁ ἴδιος προτήτερα. Ἀπελάκτισε τὴν σχολαστὶν καθαρολογίαν καὶ τὴν συνθηματικὴν γλαφυρότητα, καὶ διὰ νὰ μεταφράσῃ ἀληθινὰ τὸ ἀληθινὸν ἐκεῖνο ἔργον, ἔκαμεν ἐν γνώσει μίαν μικρὰν ἐπανάστασιν. Καὶ ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1880, — ἔγινε δηλαδὴ εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὔτε Ψυχάρης εἶχεν ἐμφανισθῆ ἀκόμη, οὔτε ἡ γλωσσικὴ ἔρις εἶχεν ὀξυνθῆ. Ἤδη ἡ περὶ τὸν Γαβριηλίδην νέα δημοσιογραφία εἶχεν ἀποτινάξῃ ἀρκετὰ τὸν ζυγὸν τῆς παραδόσεως, καὶ ἄρχιζε νὰ πνέῃ κάποια αὔρα, ἀσθενὴς ἀκόμη, ἡ ὁποία ἀργότερα ἔμελλε νὰ δυναμώσῃ εἰς ἄνεμον ἐπαναστατικόν. Τὴν αὔραν αὐτῆς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς ᾐσθάνθη ἐκ τῶν πρώτων ὁ Καμπούρογλος. πνεῦμα ἐκλεκτόν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασίν της βεβαίως ἐπεχείρησε τὴν μετάφρασιν, ἡ ὁποία θὰ μείνῃ διὰ παντὸς τὸ κορύφωμα τῶν φιλολογικῶν καὶ γλωσσικῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς. Διότι μὲ ὡραίαν τόλμην ἐξέφρασε καὶ διετύπωσε κ' ἐφήρμοσε τὰς νέας ἰδέας, καὶ συνεκέντρωσεν εἰς ὄγκον ὁρατὸν κ' ἔδωκε σῶμα ἁπτὸν εἰς ὅ,τι πρὶν ἄμυδρῶς καὶ ἀορίστως καὶ λεληθότως ἐκυμαίνετο εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν.

Εἰς τὸν πρόλογον, ὁ μεταφραστὴς ἐξηγεῖ σαφῶς τὴν μέθοδόν του. Δι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει πλέον δημοτικὴ καὶ καθαρεύουσα. Κάθε λέξις, κάθε φράσις, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἱκανὴ ν' ἀποδώσῃ *ἀκριβῶς* τὴν ἀντίστοιχον γαλλικήν, — ἱκανὴ δηλαδὴ νὰ ἐκφράσῃ ὄχι ἁπλῶς καὶ κατὰ προσέγγισιν τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴσθημα, καὶ τὴν ἐντύπωσιν ποῦ θέλει ὁ συγγραφεύς, — ἔχει θέσιν αὐτοδικαίως εἰς τὴν μετάφρασιν. Ἡ μετάφρασις γίνεται οὕτω ἕνα κρᾶμα λέξεων καὶ τύπων, πάσης ἐποχῆς, ἕνα χάος, τὸ ὁποῖον μόνη ἡ καλαισθησία τοῦ λογογράφου εἶνε ἱκανὴ νὰ διακοσμήσῃ. Καὶ τὸ διακοσμεῖ εἰς τὴν ἐντέλειαν, καὶ τοῦ δίδει ἕνα ὕφος πεζογραφίας θαυμάσιον. Δεῖγμα τῆς μοναδικῆς ἐπιτυχίας πρόκειται κάθε σελὶς τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς «Νάνας». Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὰς χυδαίας φράσεις εἰς τὴν ἀττικήν, ἡ μετάπτωσις ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου τύπου εἰς τὸν νεώτατον, εἰς τὴν αὐτὴν παράγραφον, εἰς τὴν αὐτὴν πολλάκις περίοδον, γίνεται μὲ τόσην τέχνην, μὲ τόσην καλαισθησίαν, μ' ἔμπνευσιν εἰμπορῶ νὰ εἴπω, ὥστε, ἐνῷ κ' αἱ παραμικρότεραι λεπτομέρειαι τοῦ συγγραφέως, καὶ αὐταὶ αἱ ἀποχρώσεις τοῦ ὕφους του, ἀποδίδονται πιστῶς, ζωηρῶς, ἀληθῶς, — πρᾶγμα ἀδύνατον ἄνευ τῆς ἀναμίξεως αὐτῆς τῶν γλωσσῶν, — ἐξ ἄλλου τὸ κρᾶμα φαίνεται παντοῦ ὁμοειδὲς καὶ φυσικώτατον. Πουθενὰ δὲν προσκόπτει ὁ ἀναγνώστης· κ' ἐκεῖ ὅπου κρατεῖ τὰ παλαιὰ σκῆπτρα ἡ καθαρεύουσα, κ' ἐκεῖ ὅπου ἡ δημοτικὴ εἰσχωρεῖ ἀχαλίνωτος καὶ γυμνή, ὄχι μόνον εἰς τὸν διάλογον, — ὅπως ἐσυνειθίζετο ἕως τότε — ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περιγραφήν, καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν. Καὶ διὰ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς μεταφράσεως, ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν τοῦτο τὸ ἐλάχιστον: ὅτι τὴν ἐπῳδὸν τοῦ παρισινοῦ ὄχλου, εἰς τὴν φρενίτιδα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, «à Berlin! à Berlin!», ὁ Καμπούρογλος δὲν μεταφράζει «Εἰς Βερολῖνον!» ὅπως θὰ μετέφραζεν ὁ κ. Βλάχος, οὐδὲ «Στὸ Βερολῖνο!», ὅπως θὰ μετέφραζεν ἴσως ὁ κ. Ροΐδης, — ἀλλὰ τὴν μεταγράφει ἁπλῶς ὅπως θὰ ἔκαμνε σημερινὸς μεταφραστής: «Ἀ Μπερλέν! Ἀ Μπερλέν!». Μία βεβήλωσις διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλὰ μόνον αὐτὴ ἡ βεβήλωσις ἀποδίδει τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ μετάφρασις τῆς «Νάνας» ἀνεγνώσθη μετὰ πάθους. Δι' αὐτῆς ἐγνωρίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ζολᾶ καὶ τὸ ρεαλιστικὸν μυθιστόρημα. Φυσικὰ τοῦτο θὰ εἶχε καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν μας τὴν ἐπίδρασίν του, ὅπως εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς φιλολογίας. Μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἐδῶ ὁ Ζολᾶ ἐπέδρασε μεταφρασμένος ἀπὸ τὸν Καμπούρογλον. Καὶ *ὅλα* τὰ νέα φιλολογικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐφάνησαν μετὰ τὴν μετάφρασιν τῆς «Νάνας», φέρουν καταφανῆ τὴν σφραγῖδα ἑνὸς ζολαδικοῦ ρεαλισμοῦ μὲ ὕφος καμπουρόγλειον. Τὰ διηγήματα τοῦ Μητσάκη, τὰ ὑπερτροφικὰ ἀπὸ πραγματικὴν περιγραφήν, τὰ πλημμυροῦντα ἀπὸ χιλίας λεπτομερείας καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν παρδαλὴν γλῶσσαν τῆς περιφήμου μεταφράσεως γραμμένα, καὶ πολλάκις μὲ τὸν ἰαμβικὸν ἐκεῖνον ρυθμόν. τὸν ὁποῖον μετεχειρίζετο εἰς τὰ πεζογραφήματά του ὁ Καμπούρογλος, εἶνε τὰ δυνατώτερα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξήσκησαν δὲ καὶ αὐτὰ κατόπι μεγάλην ἐπὶ τῶν νέων συγγραφέων ἐπίδρασιν. Οὕτως ἤρχισαν ὅλοι *νὰ κατεύουν* τὴν γλῶσσαν καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ κάμνουν τὸ κρᾶμα των ὅσῳ τὸ δυνατὸν φυσικώτερον καὶ καλλιτεχνικώτερον, ἕως ὅτου ἐπαρουσιάσθη ὁ Ψυχάρης, καὶ τὸ ζήτημα ἐγεννήθη, — διότι ἕως τότε δὲν ἦτο ζήτημα, τοὐλάχιστον *φλέγον*, — κ' ἔκαμεν ὀπαδούς, κ' ἐφάνησαν πεζογραφήματα εἰς γλῶσσαν δημοτικὴν ἀμιγῶς.

Ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τῆς «Νάνας» παρῆλθε σχεδὸν εἰκοσιπενταετία. Ἡ θεωρία τοῦ Ψυχάρη, ἡ ὁποία εἰς τὴν ἀρχὴν ἐφανάτισε τόσους, ἄρχισεν ἀργότερα νὰ κρίνεται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ὡς ὑπερβολικὴ καὶ ἀνεφάρμοστος. Καὶ ἡ μιγὰς γλῶσσα, καθὼς τὴν ὠνόμασε περιφρονητικῶς ὁ κ. Βλάχος, τὸ κρᾶμα, τὸ ὁποῖον πρῶτος ὁ Καμπούρογλος μετεχειρίσθη περιφανῶς κ' ἐπιτυχῶς εἰς φιλολογικὸν ἔργον, ἐπικρατεῖ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον εἰς τὴν πεζογραφίαν, καὶ εἰς τὴν ποίησιν ἀκόμη, ὅπως τοσάκις ἐλάβαμεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν. Ἡ γλωσσικὴ ἀνάκρισις τῶν «Παναθηναίων» μᾶς μανθάνει ὅτι τὰς περισσοτέρας συμπαθείας ἔχει ἡ γλῶσσα αὐτή. Καὶ εἶνε ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ γλῶσσα. τὴν ὁποίαν ὁ Ψυχάρης ὠνόμασε *μισὴν* καὶ κατὰ τῆς ὁποίας ἀντεπεξῆλθε τελευταίως, διότι τὸ κακὸν ἐπλεόνασε.. Καὶ εἶνε ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν ὡς καινὸν δαιμόνιον τότε, ἡ μετάφρασις τῆς «Νάνας». Παρῆλθεν εἰκοσιπενταετία, καὶ εὑρισκόμεθα εἰς τὸ ἴδιον σχεδὸν σημεῖον, καὶ μὲ ἀσημάντους διαφορὰς εἰς τὰς λεπτομερείας, παραδεχόμεθα οἱ περισσότεροι τὴν ἰδίαν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξε διὰ τοῦ προλόγου του κ' ἐφήρμοσεν εἰς τὴν μετάφρασίν του ὁ Καμπούρογλος. Ἐπεβλήθη μοιραίως, διότι ἦτο ἡ μόνη φυσικὴ λύσις τοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν μεταφραστήν, ὅταν ἔβαλεν ἐμπρός του ἕνα σύγχρονον μυθιστόρημα.

Βεβαίως αὐτὸ δὲν θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἄπειρον, οὔτε εἶνε δύσκολον νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὴν τάσιν τῆς νέας φιλολογικῆς γλώσσης εἰς τὸ ν' ἀποκτήσῃ τὴν γραμματικὴν ἑνότητα, τῆς ὁποίας σήμερον στερεῖται. Ἀλλ' ἡ μέλλουσα ἐξέλιξις — ὅπως καὶ ἡ μέχρι τοῦδε, — δὲν θὰ ἀφαιρέσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τῆς μεταφράσεως τῆς «Νάνας», καὶ ἂν ὁ Ἰωάννης Καμπούρογλος θὰ λησμονηθῇ ἀργὰ ἢ γρήγορα ὡς συντάκτης τῆς «Νέας Ἐφημερίδος» ἢ ὡς ποιητὴς Νεότητος, Πατρίδος, Ἀκροπόλεων καὶ Ἐρωτικῶν Ἡμερῶν, — θὰ ἀναφέρεται πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ ὡς μεταφραστὴς τῆς «Νάνας».

Γρ. Ξ.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ποία Ἐθνοσυνέλευσις πρέπει νὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἔλθῃ.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μοῦ ὑπενθυμίζει τὸν σιδηρόδρομον τῆς Λαρίσσης. Ὑπάρχει μία σχέσις μεταξύ των, διότι καὶ τὰ δύο τὰ περιμένουν οἱ Ρωμηοὶ διὰ νὰ γίνουν καλλίτεροι. Ἀπὸ τὸν σιδηρόδρομον τῆς Λαρίσσης τοὐλάχιστον ἔχει κρεμασθῆ ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἕνας ξενοδόχος τὸν ὁποῖον ἠρώτησα κάποτε διατί ἡ πετσέτα του δὲν εἶνε ἐντελῶς λευκή, μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ εἶνε καθαρωτέρα ἐὰν δὲν ἔλθῃ ὁ σιδηρόδρομος τῆς Λαρίσσης. Αὐτὸς εἶνε ὁ Μεσσίας τῆς ἀπολυτρώσεως. Μόνον ἂν ἑνωθῶμεν σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Εὐρώπην καὶ μᾶς ἔρχωνται ξένοι καθημερινῶς, εἶνε δυνατὸν νὰ γίνουν τὰ ξενοδοχεῖα καθαρώτερα, οἱ ἁμαξηλάται ὀλιγώτε-

ρον ἄγριοι, ἡ μουσικὴ τοῦ κ. Δι-Μέντου νὰ ὁμοιάζῃ ὀλιγώτερον μὲ μετακόμισιν ἐπίπλων, νὰ καλλιτερεύσουν οἱ δρόμοι, τὰ καφενεῖα, οἱ ἄνθρωποι — καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀκόμη. Καθὼς ἔχω ἐννοήσει ἀπὸ πολλάς μου συνομιλίας μὲ διαφόρων εἰδῶν ἀνθρώπους, αἱ ἐλπίδες ποῦ ἐκρεμάσθησαν ἀπὸ τὸν σιδηρόδρομον αὐτὸν εἶνε ἀμετρήτου ὕψους καὶ ἀνώτεραι περιγραφῆς. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποῦ σᾶς πείθουν ὅτι τὸ τραῖνον τῆς Λαρίσσης θὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ κ. Μιστριώτη καὶ θὰ τοῦ καλλιτερεύσῃ τὰς ἰδέας, ὅτι θὰ κάμῃ τὸν Ρωμηὸν νὰ μεταχειρίζεται μαντῆλι, ὅτι ὁ ἀστυφύλαξ θὰ καταφθάνῃ ἐπὶ τόπου τῆς συμπλοκῆς εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τῶν δύο ὡρῶν, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ προχωρήσουν πνευματικῶς πέραν τοῦ 1843. Μίαν ἡμέραν ποῦ ὡμιλήσαμεν περὶ χαρακτήρων, κάποιος ἐπιχειρηματίας μᾶς διέκοψε.

— Τί φωνάζετε, ἀδερφέ; Ἂς ἔλθῃ ὁ Πειραιῶς-Λαρίσσης καὶ βλέπετε πῶς θὰ ἔχωμεν χαρακτῆρα.

Ἀλλὰ τὸν Πειραιῶς-Λαρίσσης τὸν ἐλησμόνησαν αἰφνιδίως οἱ Ρωμηοὶ καὶ τώρα περιμένουν τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν Ο μικρὸς κόσμος περιμένει τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος ὡς κάτι τι ποῦ θὰ καταιβάσῃ τὴν τιμὴν τῶν λαχανικῶν. Ὁ ἀνεπτυγμένος κόσμος τὴν περιμένει ὡς ἕνα σφυρὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἀρχίσῃ τσίκ! τσάκ! τσίκ! τσάκ! νὰ φτιάνῃ τοὺς χαρακτῆρας ἢ τὰ κεφάλια τῶν συμπατριωτῶν μας. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀναθεωρηθῇ τὸ Σύνταγμα. Νὰ προστεθῇ ἡ ἑξῆς διάταξις. «Ἄρθρον 3. Πᾶς ἕλληνα πολίτης ὑποχρεοῦται νὰ ἔχῃ κεφάλι καὶ νὰ μὴ θαυμάζῃ τὴν φουστανέλλαν τοῦ Παπαστασινοῦ». Ἄρθρον 4. «Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς ἕλληνας πολίτας νὰ βρωμοῦν ἄεργοι εἰς τὰ καφφενεῖα ζητοῦντες δημοσίαν θέσιν». Ἄρθρον 5. «Οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ ἀποκτήσουν συνείδησιν. Ἡ πώλησις τῆς ψήφου τῶν ἐκλογέων κανονίζεται κάτω τοῦ ταλλήρου, καὶ ὡρισμένως εἰς 2 δραχμὰς καὶ 25 λεπτά». Ἄρθρον 6. «Αἱ ἐφημερίδες δὲν πρέπει νὰ δημοσιεύουν τὴν εἰκόνα τῆς Φαουστίνας καὶ νὰ γράφουν ἀποκάτω: Ἡ Δράγα 16 ἐτῶν». Ἄρθρον 7. «Οἱ μάγειροι τῶν ξενοδοχείων πρέπει νὰ κάμνουν τὸν κυμᾶ καθαρόν....»

Ὅταν τεθοῦν εἰς τὸ Σύνταγμα ὅλαι αὐταὶ αἱ σωτήριοι διατάξεις, τὰς ὁποίας ἐλησμόνησαν ἐκ παραδρομῆς οἱ ἄνδρες τοῦ 62, τὰ 3 ἑκατομμύρια τῶν ἑλλήνων πολιτῶν θὰ ἐπισκευασθοῦν, θὰ ἀναδιοργανωθοῦν, θὰ πλυθοῦν, θὰ κουμβωθοῦν καὶ θὰ ἐπιδειχθοῦν εἰς τὸν κόσμον ὡς πρότυπα ἀριστοτεχνημάτων μιᾶς Ἐθνοσυνελεύσεως. Διότι ἡ Ἐθνοσυνέλευσις αὐτὴ ἄλλως τε θὰ συγκροτηθῇ ἀπὸ γάντας Ἰνδούς, ἀπὸ ὑπνωτιστὰς καὶ ἀπὸ ταχυδακτυλουργούς. Ὑπὸ τὸ γελέκο ἑνὸς πολιτικοῦ ἀνδρὸς θὰ χώνῃ ἀμέσως μίαν συνείδησιν. Ὑπὸ τὸ κρανίον ἑνὸς Ρωμηοῦ ποῦ διαβάζει φιλολογίαν φάπ! θὰ βάζῃ ἀμέσως ἕνα μυαλό. Ὑπὸ τὰ τουζλούκια τοῦ Παπαστασινοῦ θὰ χώσῃ μίαν μεγάλην καρδίαν πατριώτου καὶ κόβουσα τὴν κεφαλήν του θὰ βάζῃ ὑπὸ τὸ φέσι του τὴν κεφαλὴν τοῦ Φωκίωνος. Γενικῶς θὰ πιάσῃ τὴν τάξιν τῶν ταρταρίνων ρωμηῶν, τὴν τάξιν τῶν ρεκλαμαδόρων, τὴν τάξιν τῶν ἀνερυθριάστων, τὴν συνομοταξίαν τῶν φωνακλάδων, θὰ τοὺς στήσῃ ὅλους εἰς ἕνα ἐργαστήριον καὶ θὰ τοὺς ἀσβεστώσῃ μὲ ὅλα τὰ ὑλικὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου.

Αὐτὴ εἶνε ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ποῦ ἀναμένουν.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὅμως ποῦ ἀναμένουν οἱ ἔχοντες κεφάλι Ἕλληνες, βραδύνει δυστυχῶς νὰ ἔλθῃ, ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ ἀσφαλῶς μίαν ἡμέραν. Καὶ τὴν δευτέραν ταύτην Ἐθνοσυνέλευσιν δὲν θὰ τὴν συγκαλέσῃ ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Θὰ τὴν συγκαλέσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων νόμος τῆς ἀναπλάσεως τῶν αἱμοσφαιρίων διὰ τῶν γενεῶν. Τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ποῦ θὰ ἔλθουν μίαν ἡμέραν νὰ καθαρίσουν τὰ βουνὰ τῆς ἰδικῆς μας χυδαίας σκουριᾶς, δὲν τοὺς βλέπομεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν πουθενά. Εἶνε μέσα εἰς τὸ ἐρχόμενον φῶς. Συντάσσουν τὸ μέγα Σύνταγμα τοῦ ἀνακαθαρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἄγνωστοι καὶ ἀνύπαρκτοι ἀκόμη μέσα εἰς τὰς στενὰς λαγόνας τῶν μικρῶν θηλέων, ποῦ θὰ γίνουν μεθαύριον μητέρες.

Ζ. Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

*Αἱ πολλαπλαῖ φροντίδες, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ ἔκδοσις ἰδιαιτέρου περιοδικοῦ ἀφ' ἑνός, ἐξ ἄλλου ὁ πόθος μας νὰ συγκεντρώσωμεν εἰς τὰ «**Παναθήναια**» ὅλας μας τὰς προσπαθείας πρὸς πλήρη ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντος τὸ ὁποῖον ἀνελάβομεν πρὸς τὸ κοινόν, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ διακόψωμεν τὴν ἔκδοσιν τῶν «**Μυθιστορημάτων καὶ Διηγημάτων**». Μὴ θέλοντες ἐν τούτοις νὰ φανῶμεν ἀθετοῦντες τὰς ὑποσχέσεις μας, κατηρτίσαμεν συλλογὴν διαφόρων βιβλίων φιλολογικῶν, καλλιτεχνικῶν, ἐπιστημονικῶν, ἱστορικῶν κλπ. τὰ ὁποῖα παραχωροῦμεν εἰς τοὺς συνδρομητάς μας εἰς τιμὰς πολὺ κατωτέρας ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας πωλοῦνται — εἰς τὸ ἥμισυ καὶ τὸ τρίτον τῆς τιμῆς των — βέβαιοι ὅτι παρέχομεν εἰς αὐτοὺς πολύτιμον ὑπηρεσίαν, ὅπως ἄλλως τε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μᾶς τὸ εἶχον ὑποδείξει ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν «**Μυθιστορημάτων καὶ Διηγημάτων**». Εἰς τὴν 2αν σελίδα τοῦ ἐξωφύλλου δημοσιεύομεν τὸν κατάλογον τῶν ἐν λόγῳ δώρων πρὸς τοὺς συνδρομητὰς τῶν «**Παναθηναίων**».*

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΕΞΕΔΟΘΗ τόμος ποιημάτων τοῦ συνεργάτου μας κ. Μ. Μαλακάση «Ὧρες» Προσεχῶς θὰ γράψωμεν περὶ αὐτοῦ Ἰδοὺ ὀλίγα ποιήματα ἐκ τῆς συλλογῆς μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν στίχον τοῦ ποιητοῦ χάριν καὶ τὸ αἴσθημα.

ΜΕ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

Μέσα σ' ἕνα στοχασμὸ
Κάποτ' ἔζησες καὶ σύ,
Σ' ἕνα βράδυ σκοτεινό,
Σὲ μιὰν ὥρα μυστική,

Καὶ διαλύθης τὴν αὐγὴ
Μὲ τὸ φῶς τὸ πρωϊνό.
Σὰν τὸ σκότος τὸ βαθὺ
Στὸ γαλάζιον οὐρανό.

*
* *

Στὴν ἀνέμη καρφωμένα
Δυὸ ματάκια ἀστραφτερά,
Φώτιζαν ὀνειρεμένα
Κάποια κάλλη, μιὰ φορά

Ὅμως τώρα τὰ καϋμένα,
Σὲ μιὰν ὥρα προσευχῆς,
Μόλις τὰ κρατεῖ ἀναμένα
Τὸ λυχνάρι τῆς ψυχῆς.

ΗΣΚΙΟΙ ΣΤΟ ΦΩΣ

Στὴν κλεισμένη κάμαρά μου
Κάθε βράδυ μοναχός,
Κάθομαι μπροστὰ στὸν τοῖχο
Κ' ἥσκιους κάνω μὲ τὸ φῶς.

Τοὺς κυττάζω νὰ σαλεύουν,
Ἄλλοι χώρια, ἄλλοι μαζί,
Κ' εἶνε ὡραῖοι, τόσο ὡραῖοι..
Κ' εἶνε τόσο ἀληθινοί.

Ἄντρες εἶνε καὶ γυναῖκες
Καὶ κορίτσια καὶ παιδιά,
Ὅλοι ἀνίδεοι κι ἀθῶοι
Ποῦνε μιὰ παρηγοριά.

Στὴ μικρὴ τὴν κάμαρά μου
Κλειδωμένος μοναχός,
Κάθομαι καὶ κάνω ἀνθρώπους,
Κάθε βράδυ μὲ τὸ φῶς.

ΕΝΑ νέον βιβλίον Τυφὼν τοῦ ἄγλλου διηγηματογράφου Ἰωσὴφ Κονράδ περιέχον τέσσερα διηγήματα ἑλκύει τὴν προσοχὴν τοῦ κριτικοῦ Δαβραί Τὸ πρῶτον ἰδίως «Τυφὼν» ἀπὸ τὸ ὁποῖον παίρνει τὸ ὄνομά του καὶ ὅλ ιν τὸ βιβλίον λέγει, εἶναι σπανίου μεγαλείου. Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἕνα πλοῖον καταλαμβανόμενον ἀπὸ τυφῶνα ἐνῷ ταξιδεύει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν εἰς τὴν Κίναν. Ἡ πάλλη αὐτὴ μεταξὺ τοῦ πλοίου καὶ τῶν πελωρίων κυμάτων τοῦ ὠκεανοῦ, ποῦ αἱ μηχαναὶ παύουν νὰ λειτουργοῦν καὶ μία ἄλλη πάλη συγγενὴς σχεδόν μεταξὺ τῶν Κινέζων ἐπιβατῶν, οἱ ὁποῖοι σαρώνονται ἐπάνω εἰς τὸ δεύτερον κατάστρωμα ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ τυφῶνος καὶ μαζῆ μεαὐτοὺς καὶ τὰ κιβώτιά των τὰ περιέχοντα τὰ δολλάρια ποῦ ἐκέρδησαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀποδίδονται μὲ μεγάλην δύναμιν. Μία ἁρμονία τρόμου καὶ ὀμορφιᾶς εἶνε ἡ περιγραφὴ τοῦ Κονράδ ἀφηγουμένου μὲ ἁπλότητα καὶ πρωτοτυπίαν.

ΕΙΣ τὴν ἐκδιδομένην σειρὰν τῶν ἄγγλων συγγραφέων προσετέθη τελευταίως τὸ βιβλίον τοῦ Γ. Κ. Τσέστερτον «Ροβέρτος Μπράουνιν». Εἶνε γνωστὸν πόσον ὁ μέγας ἄγγλος ποιητὴς προκαλεῖ τὸν χόλον τῶν πλείστων ἀναγνωστῶν του ὡς πολὺ σκοτεινός. Καὶ ἠθέλησε ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ροβέρτου Μπράουνιν» νὰ ἐξηγήσῃ μερικὰ σκοτεινὰ μέρη τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸ ὅλον ἔργον του. Αἱ ἰδέαι του, λέγει κάπου, δὲν εἶναι σκοτειναὶ ἕνεκα τῆς ματαιότητος τοῦ ποιητοῦ ἀλλ' ἀπεναντίας ἕνεκα τῆς ταπεινοφροσύνης του Νομίζει ὅτι ὅλος ὁ κόσμος σκέπτεται ὅπως αὐτὸς καὶ ὅτι ὅλοι εἶναι ποιηταὶ ὅπως αὐτός». Εἶνε ζήτημα ἐν τούτοις ἂν τὸ ὡραῖον αὐτὸ καὶ ἀποκαλυπτικὸν βιβλίον τοῦ Τσέστερτον θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εὑρύνῃ τὸν κύκλον ἐκείνων, ποῦ θὰ αἰσθανθοῦν ὅ,τι ὡραῖον καὶ ὑψηλὸν κρύβουν οἱ στίχοι τοῦ ἄγγλου ποιητοῦ, ἐνόσῳ τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα εἰς τὴν ἀνάγνωσίν του φέρνει εἰς τὰ χείλη τῶν ἐλαφρῶν ἀναγνωστῶν τὸ ἐκφραστικὸν ἐπίθετον μαλλιαρός.

ΟΙ «Ὕμνοι» τοῦ Γαβριὴλ Δ' Ἀννούντσιο, ἐξεδόθησαν μὲ μεγάλην πολυτέλειαν. Τὸ ποίημα ἀπαρτίζεται ἀπὸ 8400 στίχους Τὸ βιβλίον αὐτὸ προκαλεῖ συζητήσεις καὶ ἀναθέματα κατὰ τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος λάτρις τῆς Ἀφροδίτης ἐγείρει ἀπροκαλύπτως βωμὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν θεότητα λησμονῶν τὴν ταπεινὴν Παρθένον τῆς θρησκείας τῶν συγχρόνων του

ΕΚ τοῦ «Ἡμερολογίου τοῦ Τολστόϊ :

Λέγουν ὅτι μία χελιδὼν δὲν κάμνει τὴν ἄνοιξιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ μία χελιδὼν δὲν κάμνει τὴν ἄνοιξιν δὲν πρέπει ἡ χελιδὼν ποῦ αἰσθάνεται τὴν ἄνοιξιν νὰ πετάξῃ; Πρέπει νὰ περιμένῃ; Τότε κάθε βλαστάρι κάθε βοτάνι πρέπει νὰ περιμένῃ, καὶ ἄνοιξις δὲν θὰ ὑπάρξῃ.

* *

Εὑρέθηκα ἐμπρὸς εἰς μίαν μεγαλοπρεπῆ δύσιν· ἀνάμεσα εἰς τὰ συσσωρευμένα σύννεφα ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐφαίνετο τὸ φῶς καὶ ἐκεῖ... σὰν ἕνα κοκκινισμένον κάρβουνο. ἀνώμαλον. ὁ ἥλιος, ἐπάνω ἀπὸ τὸ δάσος: Ἠσθάνθηκα χαρωπὸς καὶ ἐσκέφθηκα: Ὄχι, ὁ κόσμος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀντικατοπτρισμός, δὲν εἶναι μόνον τόπος δοκιμασίας καὶ μετάβασις εἰς ἕνα καλλίτερον κόσμον αἰώνιον. Εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς αἰωνίους κόσμους ὡραῖος, εὔθυμος, καὶ τὸν ὁποῖον ὄχι μόνον ἠμποροῦμεν ἀλλὰ ὀφείλομεν νὰ καταστήσωμεν εὐθυμότερον καὶ ὡραιότερον δι' ἐκείνους ποῦ ζοῦν μαζί μας καὶ δι' ὅλους ἐκείνους. ποῦ ἔπειτα ἀπὸ ἡμᾶς. θὰ ζήσουν.

* *

Ὁ θάνατος τῶν παιδιῶν ὑπὸ τὴν συνήθη ὄψιν: Ἡ φύσις προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὰ καλλίτερα πλάσματα, καὶ τὰ παίρνει ὀπίσω ὅταν βλέπει ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἀκόμη ἕτοιμος δι' αὐτά Ἀλλὰ χρειάζεται νὰ δοκιμάσῃ κανεὶς διὰ νὰ πάῃ ἐμπρός: μοιάζουν μὲ τὰ χελιδόνια ποῦ φθάνουν πολὺ ἐνωρὶς καὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὸ κρύο· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔλθουν. Ἀλλ' ἡ σκέψις αὐτὴ εἶναι συνήθως ψευδής. Ἡ ὀρθὴ σκέψις εἶναι ὅτι τὸ παιδὶ ποῦ πεθαίνει συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ· τὴν ἴδρυσιν τοῦ βασιλείου τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἀγάπης — περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἔζησαν μισὸν αἰῶνα καὶ πλέον.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΥΛΗΣ

Χάριν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν συλλογὴν ὕλης τῆς δημοτικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ τῇ παρακλήσει λογίου φίλου. δημοσιεύομεν εἰς τὰ «*Πανθήναια*» σειρὰς τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἡμῶν Ζακύνθῳ πτηνῶν. ζώων, ἰχθύων. φυτῶν κλπ ὡς ταῦτα φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, πρόθυμοι ὅπως παράσχωμεν πᾶσαν σχετικὴν πληροφορίαν παρ' οἱουδήποτε ζητηθησομένην. Πρὸς εὐκολίαν. τὰς σειρὰς ταύτας τάσσομεν κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν.

Πτηνὰ ἐν Ζακύνθῳ

— Ἀγέρμανος. - Ἀγριοκόκκορος ἢ Πάπουζας), - Ἀγριοπάπουζας. - Ἀγριοπερίστερο, - Ἀγριοχήνα, - Ἀερόνι. - Ἀηδόνι, - Ἀητομάχος - Ἀλουγαρίνι, - Ἀμπελουργός - Ἀναγελάστρα, - Ἄρπυια. - Ἀρτίνα - Ἀσπρογέρακο, - Ἀσπρόκοττα, - Ἀσπρόκωλος (δύο εἴδῶν , - Ἀτσαραντόμουλος - Ἀτσάραντος.

— Βασιλόπππτο. - Βασιλόπουλο. - Βασιλόρτυκο, (ἢ Ρεντικουάλια) - Βατοπούλι (ἢ Φραχτοπούλι - Βραχοπεριστέρι.

— Γαϊδουροκοκκινόρα, - Γαϊδουρόσπιγκος, - Γαϊτάρι, - Γαϊταρίδι, - Γαλιάντρα, - Γάλλος. - Γαλλοπούλα, - Γαλλόπουλο, - Γαρδέλι. - Γαρδελόμουλος. - Γεράκι, - Γεράκινα - Γεροντζούλι. - Γιδοβύζι - Γκαρντινάλες, - Γκιόνης. - Γκορύλα, - Γλάρος - Γλαρούνι - Γλοῦνος, Γουργάρα ἢ Γουργουλιανός.

— Δεκοχτούρα

— Ζάγανο. - Ζωνόρος.

— Καβελλιέρης - Καλαμοφάος, - Καληακούδα, - Καλημάνα, - Καλογρήτσα, - Κα ν ερίνι - Καπόνι, - Καρακαηδόνι, - Καρακάξα. - Καραμπαμπᾶς, - Καρβουνιάρης. - Κατσουλιέρα, - Καφορράχος, - Κερομύτα ἢ Πετροκότσιφας, - Κιλουλό, - Κιοκέτα - Κιρκινέζος, - Κόκκινη, - Κοκκινόρα. - Κόκκορος, - Κόρακας, - Κορύλλος, - Κότσιφας, - Κόττα, - Κοττόπουλο, - Κοῦκκος, - Κουκκουβάγια. - Κουφάηδονο, Κουφογαϊταρίδι. - Κωλοβοῦτα. - Κωλοτριβιδώνα.

— Λαγοτουρλίδα, - Λελέκι, - Λιάρος - Λιαροῦσα, - Λιμόπαππο - Λουγαρίνι, - Λουκαῖνα.

— Μαϊμούδα, - Μακρύγλωσσο, - Μακρυπόδι, - Μασουρέλι. - Μαυρογέρακο - Μαυρόγερας, - Μαυροκέφαλο, - Μαυρόκοττα - Μουργόλιαρος (ἢ Τριγωνόλιαρος καὶ κατ' ἄλλους Δεκοχτούρα), - Μπάλιζα, - Μπαρμπούνι. - Μπεκανέλλα, - Μπεκανόττο, - Μπεκαφύγι, - Μπελεγρῆς, - Μπεσκούκισσα, - Μποῦφος, - Μυγούδι. - Μπρανίδι.

— Νεροκοτταρίθρα. - Νεροπούλι, - Ντόντολα (ἢ Τορντίνα , - Νυχτερίδα, - Νυχτοκέρακας.

— Ξεφτέρι, - Ξυλόκοττα.

— Ὄρνιο - Ὀρτίκι

— Παγώνι, - Παντουβάνα κόττα). - Παππαγάλος, - Παππαδίτσα, - Παππί, - Πάππια - Πάπουζας, - Παπουτσάρα. - Πέρδικα. - Περιστέρι (ἢ Ἀγριοπερίστερο), - Περίστερος, - Πεττορόσο - Πετράηδονο, - Πετρίτης, - Πετροκότσιφας, - Πετρολιάρα. - Πετρονεροπούλα, - Πετροχηλίδωνο. - Πισκοπάκι, - Πιτσούνι, - Πούλαρος.

Ρεντικουάλια ἢ Βασιλόρτυκο), - Ροζολέτι, - Ροκκιέτα.

— Σβορίτζι, - Σκασομύτα, - Σουσουράγια, (τριῶν εἰδῶν), - Σπάτολα, - Σπῖγκος. - Σπουργέλος. Σπουργίτης, - Σποῦργος, - Σταρίθρα. - Σταροκόρακας, - Σταφιδοπούλα. - Στριγκλοπούλι, - Συκοπούλα. - Συκοφάος, - Σφορτζάνα, - Σφορτσίνα, Σφουριχτάρι.

Τάρταρος, - Τεραμποῦτζος, - Τορλορό, - Τορντίνα, (ἢ Ντόντολα), - Τούμπανος, - Τουρλίδα - Τρίτσα. - Τρουποκάρυδο, - Τρυγώνα, - Τρυγώνι, - Τρυγωνόλιαρος, - (ἢ Μουργόλιαρος), - Τρυγωνότσιχλα. - Τσιπιριέλος - (ἢ Τσιμπαρογιάννης) - Τσῖπος, - Τσιπουρόγιαννος, - Τσίγλα. - Τσιχλολόγος - Τσιχνιᾶς

Φαγανέλι. - Φαραώνα, - Φάσα. - Φλιτζερίνι. - Φουσκομένο, - Φραχτοπούλι - Φτακούλα

— Χαμωκέλα, - Χαμωπέρδικα. - Χαρκοκουρούνα, - Χηλιδώνι. - Χηλιδωνόπαππο, - Χήνα, - Χοιροβοσκός, - Χρυσοκέφαλο.

— Ψαλιδόπαππο

Λ. Χ. ΖΩΗΣ.

Ζάκυνθος 1903.

ΘΕΑΤΡΟΝ

Με τὸ τελευταῖον του δρᾶμα «Ζουαζὲλ» εἰσέρχεται ὁ Μέτερλιγκ εἰς νέον κόσμον ἰδεῶν Πλησιάζει πρὸς τὴν ζωὴν μολονότι ἡ «Ζουαζὲλ» ἔχει ὑφὴν παραμυθιοῦ. Ὁ μάγος Μέρλιν εἰς τὸ ὡραῖον του νησί προβλέπει διὰ τῆς τέχνης του τὸ μέλλον τοῦ υἱοῦ του Λανσεόρ: μόνον ἡ ἀγάπη. ἀγάπη πιστή, ἀφωσιωμένη ἡρωϊκή. φθάνουσα μέχρι θυσίας, θὰ πατρεύσῃ τὴν ζωήν του καὶ θὰ τὸν κάμῃ εὐτυχῆ ἄλλως θ' ἀποθάνῃ. Ὁ Λανσεὸρ φθάνει εἰς τὴν νῆσον τοῦ Μέρλιν Τὸν πατέρα του δὲν τὸν γνωρίζει. Βλέπει τὴν ὡραίαν Ζουαζὲλ καὶ τὴν ἀγαπᾷ. Ἀλλ' ὁ πατέρας του θέλει νὰ τὴν δοκιμάσῃ ἂν ζπράγματι εἶνε ἐκείνη ποῦ ὑπέδειξεν ἡ Τύχη. Ἕνα φεῦδι δαγκάνει τὸν Λανσεόρ καὶ ἡ Ζουαζὲλ περιφρονοῦσα τὸν κίνδυνον τὸ σκοτόνει διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἀγαπημένον της Ἔπειτα ἔρχεται ἡ δοκιμασία τοῦ ἔρωτος Ὁ Λανσεὸρ βλέπει μίαν γυναῖκα, τὴν Ἀριέλ, καὶ τὴν ἀγαπᾷ λησμονῶν τὴν Ζουαζέλ. Ἡ Ζουαζὲλ ὁδηγουμένη ἀπὸ τὴν καρδίαν της αἰσθάνεται ὅτι ὁ Λανσεὸρ εἶνε θῦμα πλάνης καὶ ὅτι δὲν ἔπαυσε νὰ τὴν ἀγαπᾷ. Εἰς τὴν ἑπομένην πρᾶξιν τὸν ἐπανευρίσκει ἀσθενῆ καὶ γερασμένον Ἀλλ' ἐκείνη προσβλέπει τὸν Λανσεόρ, ἐκεῖνον ποῦ ἠγάπησε καὶ ἀγαπᾷ.

Καὶ αἱ δοκιμασίαι ἐξακολουθοῦν. Ὁ Μέρλιν λέγει εἰς τὴν Ζουαζὲλ ὅτι ὁ Λανσεὸρ καὶ ἡ Ἀριὲλ εὑρίσκονται εἰς τὸ διπλανὸν δωμάτιον καὶ ὅτι ἠμπορεῖ νὰ τοὺς ἴδῃ ἀγκαλιασμένους. Ἀλλ' οὔτε κἂν σκύβει νὰ ἰδῇ. Πιστεύει εἰς τὴν ἀγάπην του καὶ εἶνε βεβαία ὅτι δὲν τὴν ἀπατᾷ. Δὲν ὀπισθοχωρεῖ οὔτε πρὸ τῆς τελευταίας θυσίας τῆς γυναικός. ὅταν τὸν βλέπει μισοπεθαμένον καὶ ὁ Μέρλιν τῆς λέγει ὅτι θὰ σώσῃ τὸν Λανσεὸρ ἐὰν αὐτὴ γίνῃ ἰδική του. Ἀλλ' ὅταν ὁ Λανσεὸρ σώζεται καὶ

ὀφείλει ἡ Ζουαζὲλ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν της παίρνει ἕνα ἐγχειρίδιον νὰ φονεύσῃ τὸν Μέρλιν ἐν ᾧ κοιμᾶται Ὁ Μέρλιν ἐξυπνᾷ. τῆς ἀποκαλύπτει τὰ πάντα καὶ τῆς λέγει ὅτι αἱ δοκιμασίαι ἐξησφάλισαν τὴν εὐτυχίαν τοῦ Λανσεὸρ καὶ τὴν ἰδικήν της.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Περιοδικά:

«***Ψυχιατρικὴ καὶ Νευρολογικὴ Ἐπιθεώρησις***». Μάϊος — Ἰούνιος. Μελέτη τοῦ καθηγητοῦ τῶν φρενικῶν νοσημάτων ἐν Λειψίᾳ Παύλου Φλέκσιχ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ μεταξὺ διανοητικῆς ὑγείας καὶ νόσου μεθόρια». Ὁ συγγραφεὺς λέγει:

Ἡ δοξασία ὅτι ὑπάρχει τις συγγένεια μεταξὺ μεγαλοφυΐας καὶ παραφροσύνης δὲν εἶνε καινοφανής. Ἀπ' ἐναντίας, ὡς παράδοσις λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν λαῶν. ἡ πεποίθησις αὕτη φέρεται ἐν τῇ φιλολογίᾳ ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Αὐτὸς ὁ Πλάτων ἀναφέρει εἰς παλαιὸν λόγιον, ὅτι ἄνευ μανίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀληθὴς ποιητής. κατὰ τὰς πληροφορίας δὲ τοῦ Σενέκα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεφήνατο, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε μέγας νοῦς μὴ φέρων χροιάν τινα παραφροσύνης. ὕστερον δὲ ἀπὸ τοῦ Ὀρατίου μέχρι τοῦ Σαίξπηρ τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Σοπεγχάουερ, πολλοὶ μεγαλοφυεῖς ἄνδρες συμμερίζονται τὴν αὐτὴν γνώμην.

Ἐὰν ζητήσωμεν τοὺς λόγους, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ δοξασία αὕτη, θὰ ἴδωμεν ὅτι πρῶτον πάντων εἶχον παρατηρήσει τοὺς μεγαλοφυεῖς νὰ περιπίπτωσι συχνότερα εἰς τὴν μανίαν παρὰ τὰ συνήθη πνεύματα. Καὶ ὅμως οἱ μέγιστοι νόες οὐδέποτε παρεφρόνησαν. Ἐὰν νοῦς, ὡς ὁ τοῦ Σαίξπηρ. ἔχων ἀρκοῦσαν ἐπιφάνειαν ὅπως ἀπορροφήσῃ τὰ δεινὰ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, περιπέσῃ εἰς ποιάν τινα μελαγχολίαν, αὐτὸ δὲν θὰ εἴπῃ ὅτι καὶ παρεφρόνησεν.

Ἡ μεγαλοφυΐα δὲν καθίστησι βεβαίως τὸν ἄνθρωπον ἄτρωτον ὑπὸ τῶν παντοειδῶν νοσημάτων τοῦ σώματος· καὶ παρ' αὐτῇ αἱ καταχρήσεις ἐπιφέρουσι βλάβας οἵας καὶ παρὰ τῷ ἁπλῷ θνητῷ. μετ' ἀκριβεστέραν ὅμως ζήτησιν θὰ εὕρωμεν τῷ ὄντι ὀλίγους μόνον μεγαλοφυεῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ παραφροσύνη νὰ ἔχῃ ἀναπτυχθῆ ἐκ μόνης τῆς ἐμφύτου ἰδιοσυγκρασίας. Νόες δευτέρας τάξεως, ὅσοι φρονοῦσιν ὅτι δύνανται νὰ διατρανώσωσι τὸ διανοητικὸν σθένος των κυρίως ὑπὸ μορφὴν ἀχαλίνωτον καὶ ἀπεριόριστον, φύσει *μονομερῶς* μόνον πεπροικισμέναι, αὐταὶ κυρίως ὑπόκεινται εἰς μεῖζονα κίνδυνον. Ἐπίσης δὲ καὶ πολλαὶ *ἰδιοτροπίαι* τῶν πνευμάτων τούτων δὲν εἶνε ἀποδείξεις ἡ τεταμένη προσήλωσις εἰς πνευματικὰς θεωρίας συναποφέρει φυσικῶς καὶ λήθην ἑαυτοῦ, ἡ ἀναζήτησις αἰωνίων ἀληθειῶν ἀποδιώκει προσκαίρως ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ζητοῦντος τὸν κοινὸν πραγματικὸν κόσμον, τὸ αὐτὸ δὲ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ποιητοῦ. ὅταν καὶ οὕτος ἐν ἐκστατικῷ ἐνθουσιασμῷ ἀφαιρῆται παραδιδόμενος εἰς τὴν προσεκτικὴν ἀκρόασιν τῆς φωνῆς τῆς ψυχῆς του

Διὰ νὰ σχηματίσωμεν ὅμως ἀληθῶς τελικήν τινα γνώμην. δέον πρὸ παντὸς νὰ ἐξετάσωμεν ποῦ βασίζεται ἡ μεγαλοφυΐα, τὸ αἴτημα δὲ τοῦτο διὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦ ἐγκεφάλου κατατέμνεται ἀμέσως εἰς τὸ δίλημμα: Πότερον, βασίζεται ἐπὶ ἰδιαιτέρας τινὸς κατασκευῆς τοῦ ἐγκεφάλου ἢ ἐπὶ ἰδιαιτέρας τινὸς εὐαισθησίας καὶ ἐρεθιστότητος αὐτοῦ;

Ἡμεῖς ἀδιστάκτως παραδεχόμεθα τὸ πρῶτον. Ἡ μεγαλυΐα εἶνε ἀείποτε συνδεδεμένη μετὰ ἰδιαιτέρας τινὸς κατασκευῆς, μετὰ ἰδιαιτέρου τινὸς διοργανισμοῦ τοῦ ἐγκεφάλου. Τελευταίως μόλις, ἐδόθησαν ἡμῖν αἱ ἀποδείξεις τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου! Τέως δὲ ἠρκοῦντο εἰς τὸ νὰ συγκρίνωσι μόνον τὸ ὁλικὸν βάρος τοῦ ἐγκεφάλου ὑπερόχων ἀνδρῶν καὶ τυχαίων ἀνθρώπων καὶ δὲν ἠδύναντο συνεπῶς νὰ ἐξαγάγωσιν ἀριθμοὺς δυναμένους νὰ ἔχωσι κῦρος νόμου. Εἰ δὲ καὶ τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν ἦν, ὡς τὰ πολλά, μεῖζον τοῦ τῶν ἄλλων. ὑπῆρχον οὐχ ἧττον οὐκ ὀλίγαι ἐξαιρέσεις. Ταῦτ' γινώσκομεν ὅτι τὰ διάφορα τμήματα καὶ αὐτοῦ τοῦ μετωπιαίου ἐγκεφάλου δὲν ἔχουσιν ἅπαντα τὴν αὐτὴν ἀξίαν, δυνάμεθα δὲ μετ' ἀκριβείας νὰ καθορίσωμεν τὰ διανοητικῶς σπουδαιότερα ἀπὸ τῶν ἐλάσσονα ἐχόντων ἀξίαν καὶ οὕτω ν' ἀπαντήσωμεν. καὶ δὴ καταφατικῶς εἰς τὸ ἐρώτημα. ἐὰν οἱ μεγαλοφυεῖς δεικνύωσιν ἰδιαιτέραν τινὰ τελειότητα ἐν τῇ ἀνιπτύξει τῶν διανοητικῶν των ὀργάνων.

Ἄλλοτε ἦν γενικῶς παραδεδεγμένον ὅτι ὁ μετωπιαῖος ἐγκέφαλος ἦν ἡ ἕδρα τῆς διανοητικῆς ἐμβριθείας, ὅτι ἐνταῦθα ἔδει νὰ ζητηθῇ ἡ ἀρχὴ πάσης ὑπερόχου διανοητικῆς λειτουργίας. ὅπως καὶ ὁ Gall ἐνταῦθα εἶχε τοποθετήσει τὴν φιλοσοφικὴν ἀγχίνοιαν, τὴν ἐπαγωγικὴν δύναμιν κτλ. Κατὰ τὰς ἐμᾶς ἐρεύνας ἐν τῷ μετωπιαίῳ ἐγκεφάλῳ κεῖται τῷ ὄντι ἓν πνευματικὸν κέντρον. ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα, οὐκ εὐάριθμα διανοητικὰ κέντρα μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν ἐξαιρέτως εὐμέγεθες ὑπὸ τὴν βρεγματικὴν ἀπόφυσιν Καὶ εὑρέθη ὅτι τὸ διανοητικὸν αὐτὸ κέντρον τῆς ὀπισθίας βρεγματικῆς χώρας εἶνε ἐκτά κτως ἀνεπτυγμένον παρ' ἅπασι τοῖς ἀληθῶς μεγαλοφυέσιν, ὧν ὁ ἐγκέφαλος ἐξητάσθη μέχρι τοῦ νῦν. Παρά τισι καλλιτέχναις. ὡς παρὰ τῷ Μπετόβεν, ἴσως δὲ καὶ παρὰ τῷ Μπάχ, τὴν προσοχὴν κινεῖ ἀποκλειστικῶς ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἐγκεφαλικῆς ταύτης μοίρας, παρὰ τοῖς μεγάλοις δὲ σοφοῖς, ὡς παρὰ τῷ μαθηματικῷ Gauss κτλ εἶνε ἀνεπτυγμένα πρὸ πάντων τὰ ὀπίσθια καὶ τὰ πρόσθια κέντρα τοῦ μετωπιαίου ἐγκεφάλου. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἄρα μεγαλοφυΐα δεικνύει διάφορον ἐγκεφαλικὴν κατασκευήν, παρὰ ἡ καλλιτεχνικὴ μεγαλοφυΐα. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἔρευναι ἤρξαντο μόλις ἀπὸ τῆς χθές, δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ ἐξαγάγωμεν ἐξ αὐτῶν γενικὰ συμπεράσματα καὶ συνεπῶς περιορίζομαι ἐνταῦθα μόνον εἰς τὸ νὰ ὑποδείξω τὰς κυριωτέρας καὶ θεμελιώδεις γραμμάς.

Ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως μοιρῶν τινων τοῦ ἐγκεφάλου αἱ ἀναλογίαι αὐτῶν παρὰ τοῖς μεγαλοφυέσι διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν παρὰ τοῖς κοινοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἐπέρχεται δηλονότι εἴδός τι *ἀσυμμετρίας* – συχνότερον παρὰ τοῖς μεγάλοις καλλιτέχναις. σπανιώτερον δὲ παρὰ τοῖς ἥρωσι τῆς ἐπιστήμης Ἀφ' οὗ praeter propter ἡ ἐπὶ τοῦ συνόλου ἐπιροὴ ἐγκεφαλικοῦ τινος τμήματος βαίνει ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ τελευταίου, δέον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ πολλῶν μεγαλοφυῶν καλλιτεχνῶν τὰ ὀπίσθια διανοητικὰ κέντρα κυριαρχοῦσι πάντων τῶν λοιπῶν. Μετὰ τούτων ἄρα συνδέονται ἀναμφιβόλως οἱ οὐσιωδέστεροι παράγοντες τῆς φαντασίας. ἡ σύνθεσις ἐξωτερικῶν ὀπτικῶν ἐντυπώσεων, ἐντυπώσεων τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ἁφῆς τῆς ἀκατεργάστου δηλονότι ὕλης. πασῶν τῶν τεχνῶν πρὸς δημιουργίαν νέων πνευματικῶν προϊόντων καὶ οὕτως ἐξηγεῖται πῶς ἡ φαντασία ἀποβαίνει ἡ κυρίως μορφωτικὴ δύναμις τοῦ μεγαλοφυοῦς καλλιτεχνικοῦ νοός, πῶς ἡ φαντασία καταπνίγει πάντα τἄλλα καὶ βασιλεύει ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως.

Ὁ μεγαλοφυὴς λοιπὸν νοῦς δὲν διαφέρει τοῦ κοινοῦ ὑγιοῦς νοὸς μόνον κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς εὐαισθησίας του· ἡ εὐαισθησία καὶ τὸ εὐερέθιστον δὲν εἶνε τὸ μόνον αὐτοῦ διακριτικὸν γνώρισμα. Ὁ νοῦς τοῦ μεγαλοφυοῦς εἶνε καὶ πολυμελέστερον κατηρτισμένος, ἔχει λεπτοφυεστέραν διασκευήν, παρουσιάζει τελειότερον μηχανισμόν, ὑπέρτερον τοῦ κοινοῦ ἐγκεφάλου καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχειωδῶν μορίων του. Δυνάμει τῆς ἀφθονίας αὐτῶν τῶν καθέκαστα διανοητικῶν κέντρων λειτουργεῖ ὁ μηχανισμὸς οὗτος ζωηρότερον καὶ χωρὶς ἀκόμη νὰ ἦνε νοσηρῶς ἐξηρεθισμένος.

Καὶ τῷ ὄντι οὐδεμία ὑφίσταται ὁμοιότης κατ' οὐσίαν μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῶν τοῦ παθολογικοῦ νοός. Ὁ ὀργῶν τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐγκεφαλικὸς βίος παρίσταται ἡμῖν ὡς στοιχεῖον διαπλαστικὸν καὶ δημιουργικόν, παράγον ἐνιαῖα ἐνάρμοστα καὶ λογικῶς ἀλληλένδετα πνευματικὰ προϊόντα, ἐνῷ εἰς τὸν βίον τοῦ παράφρονος καὶ μανιακοῦ ἐπικρατεῖ, τοὐναντίον, ἡ χαλάρωσις καὶ ἡ παραλυσία. Ἐνταῦθα ἡ νοσηρῶς ἐξηρεθισμένη διάθεσις ἐκσφενδονίζει δίκην ἀνεμοστροβίλου σωρείαν ἀτάκτων καὶ ἀσυναρτήτων παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι καὶ ἀργότερον ἀκόμη δὲν τακτοποιοῦνται ἐν τῇ συνειδήσει ἐν ᾧ ὁ μεγαλοφυὴς καλλιτέχνης—ὡς λέγει καὶ ὁ Σίλλερ - συνενῶν τὸ αὐτόματον μετὰ τοῦ ἐνσυνειδήτου, νοεῖ ἐκ τοῦ προτέρου καὶ συλλαμβάνει ἐν τάξει καὶ ρυθμῷ. Καίτοι δ' ἐνίοτε ἐν τῇ μανίᾳ συμβαίνει νὰ συλληφθῶσιν ἀληθεῖς καινοφανεῖς καὶ πρωτότυποι εἰκόνες τῆς φαντασίας, μὴ στερούμεναι ποιᾶς τινος καλλιτεχνικῆς χροιᾶς, ἐν τούτοις ἡ πρωτοτυπία αὕτη δὲν ἐξαρκεῖ νὰ τ' ἀνυψώσῃ εἰς περιωπὴν καλλιτεχνικῶν ἔργων, διότι στεροῦνται βαθείας ὑποστάσεως, διότι δὲν ὑπάρχει τι ἐν αὐτοῖς ἱκανὸν νὰ χρησιμεύσῃ τῇ τέχνῃ ὡς νόμος καὶ κανών, ἡ δὲ παρατήρησις καλλιτεχνῶν παραφρονησάντων δεικνύει ὅτι, ἐκδηλωθείσης ἅπαξ τῆς παραφροσύνης, ἡ δημιουργικὴ αὐτῶν δύναμις δὲν αὐξάνει, ἀλλὰ τοὐναντίον, σβένυται ταχέως

Ἀφ' οὗ λοιπὸν καὶ ἐν τούτῳ δὲν ὑπάρχει κατὰ βάθος ὁμοιότης μεταξὺ τῶν διανοητικῶν προϊόντων τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς παραφροσύνης, οὐδένα λόγον ἔχομεν μετὰ τῶν δυνάμεων τοῦ νοσοῦντος νὰ συνταυτίσωμεν καὶ τὰς δυνάμεις τῆς μεγαλοφυΐας, ἔτι δ ὀλιγώτερον νὰ παραδεχθῶμεν οἱανδήποτέ τινα συγγένειαν μεταξὺ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ κοινοῦ ἐγκληματίου Καὶ ἐν πρώτοις εἶνε πάντη ἀνακόδεικτος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Λομπρόζου, ὅτι ἡ ὑπέροχος ἀνάπτυξις τῆς διανοίας καταπνίγει ἀνεξαιρέτως τὰ ἠθικὰ αἰσθήματα καὶ μάλιστα ὅτι καταστρέφει αὐτὰ τελείως. Τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματα τ' ἀπαντῶντα παρὰ τοῖς μεγάλοις ἀνδράσιν ἀπαντῶσιν ἐπίσης καὶ εἰς ἑκατομμύρια μετρίων ἀνθρώπων γεγονὸς ἀποδεικνύον καὶ τοῦτο ὅτι ἡ διάνοια ἐξαρτᾶται, τοὐλάχιστον ἐν μέρει, ἐξ ἄλλων παραγόντων παρὰ ἐκ τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων.

Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἡ ἀνατομία διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὁ ἐγκεφαλικὸς ὀργανισμὸς τῶν μεγαλοφυῶν καὶ τῶν ἐγκληματιῶν παρουσιάζει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀντιθέσεις, ἀνὰ μέσον τῶν ὁποίων χαίνει βαθεῖα καὶ ἀπέραντος ἄβυσσος. Ὁ Ἄβουο, ἐκφυλισθεὶς ἐγκληματίας, φέρει ἐγκέφαλον, οὗ ἡ κατασκευὴ ἐν πολλοῖς ὁμοιάζει πρὸς τὸν τοῦ ζώου δεικνύει πιθηκοειδεῖς χαρακτῆρας ἐν τῷ σχηματισμῷ του, ἐν ᾧ ὁ ἐγκέφαλος τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀπομακρύνεται κατὰ τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τοῦ μετρίου

Ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς προϊούσης μεγεθύνσεως τῶν διανοητικῶν κέντρων ἀνήρθη ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ζώων εἰς ὑψηλοτέραν περιωπήν, τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῶν διανοητικῶν ὀργάνων τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν δεικνύει, ὅτι παρ αὐτοῖς ἡ φύσις ἀναλαμβάνει νέαν ὁρμὴν πρὸς τελειοτέραν καὶ ὑπερτέραν ἀκόμη διάπλασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὑπεράνω τῆς παρούσης βαθμίδος τῆς ἀναπτύξεώς του. Ἡ μεγαλοφυΐα δὲν εἶνε ἐκφυλισμὸς πρὸς τὰ κάτω ἀλλά, καθὼς δεικνύει φανερῶς ἡ ἀνατομική, πρόοδος εἰς τύπον ὑπέρτερον. ἀπαράλλακτα ὅπως τείνουσι ν ἀναπτυχθῶσιν ἐπὶ τὸ τελειότερον ἅπαντα τῆς φύσεως τὰ πλάσματα—καὶ ἐντεῦθεν βέβαια ὁ ἐκ προαισθήσεως ἐκεῖνος σεβασμὸς ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς ἥρωας τῆς διανοίας.

«*Κριτική*» 15 Ἰουλίου. — Ὁ κ. Κωστῆς Παλαμᾶς δημοσιεύει ὑπὸ τὸν τίτλον «Μὲ τὸ μολύβι στὸ χαρτί» διάφορα δημοσιεύματα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι σπαρμέναι σκέψεις, εἰκόνες, πειράγματα καὶ χίλια ἄλλα. Ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν:

«Βέβαια. Ἡ φιλολογία ἀπὸ τὸ *ἐγὼ* ἀρχίζει, τὸ ἐγὼ δείχνει. καὶ χωρὶς ἐγὼ δὲν εἶνε τίποτε. Μὰ ἡ τέχνη ἐκείνη, μέσα στὴ φιλολογία, πιὸ πολὺ ἀξίζει, ποῦ τὸ ἐγὼ της δὲν εἶνε ἀπομονωμένο. μὰ μπορεῖ καὶ ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, σὰν τὸ φῶς τοῦ Ράσκιν. Καὶ μεταξὺ δύο ποιητῶν, ὅμοια χαριτωμένων, ἐκείνου τὸ ἀνάστημα μέσα στὴν ἱεραρχία τῆς Τέχνης ψηλότερο εἶνε, ποῦ τὸ ἐγὼ του μπαίνει μέσα σὲ ὅλες τὲς ἰδέες καὶ τεριάζει μὲ τὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ μιλᾶ γι αὐτά. Τὴν ὀνειρεύομαι τὴ φιλολογικὴ τέχνη ὅπως ὀνειρεύεται ὁ Ράσκιν τὴ γυναῖκα· «σὰν τὸ φῶς πολυποίκιλη ἀπειροστὰ καὶ ἀσύγκριτα πολύμορφη μέσα στὸμορφό της καὶ στὸ γαληνὸ ξεχώρισμα· τὸ φῶς ποῦ παίρνει τὸ χρῶμα καθενὸς ἀντικειμένου ποῦ γγίζει, μὰ γιὰ νὰ τὸ κάμῃ νὰ λάμψῃ».

«Ἕνας φίλος μου κριτικὸς μιλοῦσε τὲς πρὸ ἄλλες γιὰ ἕνα καινούργιο μου ποίημα. μὲ προσοχὴ καὶ μὲ τιμὴ ποῦ μπορεῖ νὰ μὴ μοῦ ἄξιζη. Ἔλεγε — ἀνάμεσα σὲ ἄλλα πῶς φαίνομαι μὲ τὴ σειρὰ ἐπηρεασμένος, σὲ ὅσα ἔγραψα κατὰ καιρούς, ἀπὸ τρεῖς μεγάλους διδασκάλους: ἀπὸ τὸν Οὐγγώ, τὸ Λεκὸντ Δελίλ καὶ τὸ Σουλλὺ Προυντώμ Μακάρι νὰ εἴμουν ὁ ὑποταχτικὸς τέτοιων μεγάλων διδασκάλων· χαρά μου καὶ καμάρι μου θὰ τὸ θεωροῦσα. Καὶ δὲν τὸ παραξενεύομαι θαρρῶ πῶς εἶμαι κάπως ἐπηρεασμένος ἀπὸ ἐκείνους γιατὶ τοὺς ἀγάπησα πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλους καὶ δὲν θὰ εἶδεν ἄσκημα ὁ φίλος μου ὁ κριτικός Μόνο πῶς δὲν εἶνε αὐτοὶ μονάχα ποῦ μ ἐπηρεάζουν καὶ μοῦ ξυπνᾶν τὸ νοῦ καὶ μοῦ κινοῦν τὸ χέρι· μαζὶ μ' αὐτοὺς κι ἄλλοι δέκα κι ἄλλοι εἴκοσι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, στενές μου γνωριμίες, κι ἄλλες ἀλαργινές, πράγματα καὶ φαντάσματα, πολὺ πιὸ μεγαλήτεροί μου, καὶ πολὺ πιὸ μικροὶ στὰ χρόνια ἀπὸ μένα, καὶ μπορεῖ καὶ στὴν ἀξίαν ἀκόμα Ἐκεῖνοι πρὸ πάντων ποῦ κάνουν τὰ ποιήματά τους σὰ συμφωνίες πλασμένες γιὰ νὰ τὶς ἐκτελοῦν πολυόργανες ὀρχῆστρες. Ὅλοι ὅσοι νομίζουν πῶς ἡ ποιητικὴ τέχνη ὅμοια μπορεῖ νὰ δουλέψῃ γιὰ ὅλες τὶς ἰδέες καὶ γιὰ ὅλους τοὺς καημούς, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὸ φυσικό της. Δάσκαλοί μου ἕνα πλῆθος· κι ἀπ ὅλους θὰ δανείστηκα κάτι. Νὰ δανείζεται κανεὶς ὅταν ἔχει κάποια δικά του κεφάλαια, κι ὅταν μπορεῖ νὰ τὸ μεταχειρίζεται, καθὼς τοῦ πρέπει, τὸ δάνεισμα, καθὼς λέει ὁ Σέλλεϋ πῶς ἔκανεν ὁ Βιργίλιος, ὁ μεγαλοφάνταστος λῃστὴς τοῦ Ὁμήρου Καὶ τί ὡραῖα ποῦ τὸ λέει κάπου ὁ ἴδιος πάλι ὁ μεγάλος ποιητὴς τῆς «Ἑλλάδας», μεγαλοφάνταστος λῃστὴς κ' ἐκεῖνος τοῦ Αἰσχύλου· «Ὁ ποιητὴς παίρνει ὅλα τὰ χρώματα .. ὡς καὶ τῶν ξερόφυλλων τὸ χρῶμα ποῦ περνᾷ ἀπὸ μέσα τους».

«**La Plume**». —Δημοσιεύει ἐν παραρτήματι τὰς γνώμας καὶ ἐντυπώσεις διαφόρων συγγραφέων περὶ τοῦ μεγάλου βέλγου γλύπτου Κωνσταντίνου Μενιὲ καὶ δίδει συγχρόνως εἰκόνας διαφόρων ἔργων καὶ σχεδιασμάτων τοῦ καλλιτέχνου.

Εἰς τὴν «**Revue des Deux Mondes**» ὁ Λ. Φὰρζ ὑπολογίζει τί ἀποφέρουν εἰς τὴν Ἑλβετίαν οἱ ταξιδιῶται. Τὸ 1899 ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἑλβετίαν 2,500,000 ξένοι ἐκ τῶν ὁποίων ἐκέρδισεν ὁ τόπος 200,000,000.

Ἡ «**Revue Générale**» δημοσιεύει ἄρθρον τοῦ Ad. de Limbursftirum εἰς τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς λέγει ποῖοι κανόνες πρέπει νὰ κυριαρχοῦν εἰς τὴν ἵδρυσιν μιᾶς πόλεως.

Ὁ Ernest Gaubert δηυοσιεύει εἰς τὸ γαλλικὸν περιοδικὸν «**Critique Internationale**» μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ποιητικὴ ἐξέλιξις τῆς σημερινῆς Βοημίας» μὲ ἀποσπάσματα ἐκ διαφόρων ἔργων.

Τὸ ὁλλανδικὸν περιοδικὸν «**Elsevier's**» δίδει τὴν βιογραφίαν τοῦ δημοτικωτάτου συγγραφέως Νικολάου Beels, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τὸν τελευταῖον Μάρτιον. Τὸ ἔργον του Camera Obscura δημοσιευθὲν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Χίλδεβραντ μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας. Καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ βιβλίον αὐτὸ κατέχει τὰ πρωτεῖα εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις τῆς Ὁλλανδίας. Κανένας συγγραφεὺς τῶν Κάτω Χωρῶν δὲν ἀπέκτησε τὴν φήμην τοῦ Beels παραβαλλομένην μόνον πρὸς τὴν τοῦ Δίκενς Οἱ χαρακτῆρες τοὺς ὁποίους ἔπλασε Kegge, Witse Stastok, Deluw θὰ μείνουν ἀλησμόνητοι Δικαίως ἐγράφη ὅτι εἶχε τὴν τέχνην. ὅπως ὁ συμπατριώτης του Ρέμπραντ. νὰ ἐνσαρκώνῃ εἰς τὰ πρόσωπά του, τόσον ἀληθινὰ ποῦ φαίνονται πραγματικά, τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας του. Ἦτο ὁ τελευταῖος ἐπιζῶν τῆς ἐποχῆς τὴν ὁποίαν ἐδόξασαν ὁ ten Kate, Hasebroeck, van Lennep, Toilens, Bogaers κλπ.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Μὲ εἰλικρινῆ χαρὰν καὶ μὲ τὰς φιλικωτάτας εὐχάς μας ἀναγράφομεν τὰς ἀραβῶνας τῆς κόρης τοῦ φιλτάτου ποιητοῦ καὶ συνεργάτου μας κ. Γ. Σουρῆ Δ*ος* Ἕλλης μὲ τὸν κ. Ἀνδρέαν Μοσχονᾶν, διευθυντὴν τῆς Γεωργικῆς Τραπέζης τῆς Κρήτης.

Ἡ δεσποινὶς Μαρία Καζαντζῆ, ἀδελφὴ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις βιολιστοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Καζαντζῆ ἔλαβε τὸ πρῶτον βραβεῖον τοῦ ᾠδείου τῶν Βρυξελλῶν.

Ὁ κ. Hirschig ὁ ἐπιστέλλων εἰς τὰ «Παναθήναια» τὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς Βενετίας εἶνε γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας ἐκ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως τοῦ Καΐρου εἰς τὴν ὁποίαν τόσον ἤρεσαν τὰ ἔργα του.

Ἀπὸ τὴν λογοδοσίαν τοῦ λήξαντος ἔτους τοῦ Ωδείου Ἀθηνῶν καταφαίνεται ἡ δρᾶσις τοῦ σωματείου τούτου. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐδίδαξαν 22 καθηγηταί, ἐφοίτησαν 442 μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι καὶ ἐδόθησαν 23 συναυλίαι. Δωρεὰν ἐσπούδασαν εἰς τὸ ᾠδεῖον 81 μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ὡς καὶ 86 εἰς τὴν λαϊκὴν ἑσπερινὴν χορῳδίαν.

Περατουμένων τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Θήβαις ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν, ἀπεφασίσθη νὰ ἀνεγερθῶσιν ἐπὶ τόπου μουσεῖα πρὸς διαφύλαξιν τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ἀπέθανεν ὁ μέγας ἱσπανὸς ποιητὴς Nuneg de Arce.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μενιὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σαρπαντιὲ ἐτελείωσαν τὸ πρόπλασμα τοῦ Μνημείου τοῦ Ζολά. Τὸ βάθρον θὰ ἦναι ἀπὸ γρανίτην κυανοῦν Δεξιά. σύμπλεγμα παριστᾶνον μητέρα θηλάζουσαν βρέφος καὶ ἔχουσαν πλησίον της τὰ δύο της παιδιά, τὰ ὁποῖα κοῦτᾶζει μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ ἀγάπην. Ἀριστερά, ἐργάτης σκύβει καὶ τὴν παρατηρεῖ. Ἐπὶ τοῦ βάθρου ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ζολὰ πλήρης ὁρμῆς, μὲ σταθερὸν τὸ βῆμα εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐχάραξε. Ἡ στάσις τῆς ἰσχυρᾶς κεφαλῆς του γεμάτη ἔκφρασιν. Καὶ τὸν ὁδηγεῖ μία γυναῖκα μὲ τὸ σεμνὸν νεῦμα τῆς *ἀληθείας* καὶ τῆς *δικαιοσύνης*.

Ἤνοιξεν εἰς τὸ Λονδῖνον ἡ ἔκθεσις τῶν Ὁλλανδῶν ζωγράφων μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον. Τὰ ἔργα τῶν τριῶν ἀδελφῶν Maris ἐπέσυραν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχήν. Εἷς τῶν τριῶν ἐξέχει, ὁ Matthys οἱ δύο ἄλλοι διακρίνονται εἰς τὸ τεχνικὸν μέρος.

Ὁ Σαρδοῦ, ἀπαντῶν εἰς κατ αὐτοῦ ἐπιθέσεις διότι δὲν ἐσεβάσθη τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ τελευταῖον δρᾶμα του «Δάντε» περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν εἰς τὰ «Παναθήναια» ὁ ἐν Λονδίνῳ ἀνταποκριτής μας κ Ἀνδρεάδης, λέγει ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ γράψῃ ἱστορικὸν ἀλλὰ συμβολικὸν δρᾶμα.

Τὸ τελευταῖον δρᾶμα τοῦ Μιρβώ - Les affaires sont les affaires», τοῦ ὁποίου ἐδώσαμεν ἤδη ἀνάλυσιν. εἶχε παρασταθῆ εἰς τὴν Ρωσσίαν ἕνα μῆνα πρὸ τῆς παραστάσεως τοῦ πρωτοτύπου εἰς «Γαλλικὴν Κωμῳδίαν». Τὸ χειρόγραφον εἶχε κλαπῆ καὶ μεταφρασθῆ εἰς τὴν ρωσσικήν.

Λέγεται ὅτι ὁ θίασος Μέτερλιγκ κατέρχεται τὸν Ἰανουάριον εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ δώσῃ μερικὰς παραστάσεις.

Ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ καταστήματος Macmillan τὰ Ἅπαντα τοῦ Θωμᾶ Χάρδυ ἑνὸς τῶν μεγίστων συγχρόνων συγγραφέων τῆς Ἀγγλίας Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ θὰ περιλάβῃ καὶ δύο νέους τόγους διηγημάτων: Wesex Tales καὶ Life's Little Ironies, ἐκδοθέντων τὸ 1888 καὶ 1894.

Ἀπέθανεν εἰς τὸ Παρίσι ὁ γνωστὸς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἐκ μερικῶν μεταφράσεων Μὰξ Ὁ Ρέλλ. Τὸ ἀληθές του ὄνομα ἦτο Παῦλος Μπλουέ. Ἀξιωματικὸς τοῦ ἱππικοῦ, πληγωθεὶς τὸ 1870 σοβαρῶς, ἀπεχώρησε τοῦ στρατοῦ καὶ εἰργάσθη ὡς δημοσιογράφος. Τὸ ὄνομά του ἔγινε γνωστὸν μὲ τὸ βιβλίον του: *ὁ Τζὼν Μποὺλ καὶ ἡ νῆσος του* γεμᾶτον ἀπὸ εὐφυΐαν. Ἡ σύζυγός του μετέφραζε τὰ βιβλία του ἀγγλιστί.

Ἐγράφη ἤδη ὅτι Μέτερλιγκ ἐνεπνεύσθη τὴν *Μόνα-Βάνναν* του ἀπὸ ἕνα ποίημα τοῦ ἄγγλου ποιητοῦ Μπράουνιν. Ἤδη λέγεται ὅτι μία μικρὰ εἰκὼν ἀγνώστου ζωγράφου εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἀμβέρσας ἐνέπνευσε τὸ περίφημον δρᾶμα Ἡ ἐν λόγῳ εἰκὼν παριστᾷ γυναῖκα γυμνὴν ἐμπρὸς εἰς ἕνα παράθυρον, διὰ τοῦ ὁποίου φαίνεται τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀλόγου καὶ σπιτια μὲ κλεισμένα τὰ παράθυρα. Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ μουσείου ὑπάχει ἡ ἑπομένη ἐξήγησις: «Ἐπολιορκεῖτο μία φλαμανδικὴ πόλις ὑπὸ ἱσπανοῦ στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπεσχέθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ἂν ἡ σύζυγος τοῦ δημάρχου ἤρχετο μίαν Κυριακὴν γυμνὴ εἰς τὴν σκηνήν του. Ἐκείνη συνήνεσε εἰς ὅ,τι ὁ ἐχθρὸς ἐνόμιζε ἀδύνατον ἀλλὰ ὅλα τὰ παράθυρα τῆς πόλεως ἦσαν κλειστὰ καὶ κανεὶς δὲν τὴν εἶδε».

Ὁ Τέννυσον ἔχει γράψει εἰς στίχους μίαν τοιαύτην παράδοσιν, ἡρωΐς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ λαίδη Γ'κοδίβα καὶ ὁ Ἰούλιος Λεφέβρ ἐνεπνεύσθη ἐξ αὐτῆς τὴν περίφημον εἰκόνα του.

Ἡ Tageblatt τοῦ Βερολίνου ἐζήτησε τὴν γνώμην τῶν ἀναγνωστῶν της Ποῖοι εἶναι μεταξὺ τῶν συγχρόνων οἱ δέκα διασημότεροι ἄνδρες Καὶ ἀνεγράφησαν ὁ Τολστοΐ, Μόμμσεν, Μαρκόνι, Ἴψεν Ἔδισσον, Νάνσεν, Ραϊντγκεν. Μέντσελ, Κὸχ καὶ Γουλιέλμος Β'.

Ἐκδίδεται κατὰ τεύχη ὑπὸ τοῦ καταστήματος Πελλετὰν ἡ «Σύγχρονος Πολωνία» πολυτελὲς ἔργον εἰκονογραφημένον. Αἱ εἰκόνες ἐλήφθησαν ἀπὸ ἔργα διασήμων πολωνῶν ζωγράφων.

Ὁ περίφημος μαθητὴς τοῦ Ράσκιν Walter Crane. ἱδρύει εἰς τὸ Λονδῖνον ἑταιρίαν ἥτις θὰ διοργανώνῃ

παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ δίδουν μίαν ὡραίαν ἐντύπωσιν καὶ θὰ εἶναι ἁπλοποιημέναι, οὕτως ὥστε ἡ προσοχὴ τοῦ θεατοῦ νὰ συγκεντρώνεται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ συγγραφέως. Θὰ παίξουν τὸν Οἰδίποδα τοῦ Σοφοκλέους τὸν Ἱππόλυτον τοῦ Εὐριπίδου, τὸν Φάουστ τοῦ Μαρλόε, τὸν Πέερ-Γκύντ τοῦ Ἴψεν, τοὺς Τυφλοὺς τοῦ Μέτερλιγκ κλπ.

Ὁ *Ἰψένιος θίασος*, ἀπαρτιζόμενος ἀπὸ ἐρασιτέχνας μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ δύο κόραι τοῦ κόμητος Πρόζορ μεταφραστοῦ τοῦ Ἴψεν, ἔπαιξε εἰς τὴν Γενεύην τὸν Πέερ-Γκύντ μελοποιημένον ἀπὸ τὸν Γκρήγκ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΩΡΕΣ ὑπὸ Μ. Μαλακάση, ποιήματα. Ἀθῆναι 1903 τυπογραφεῖον Νομικῆς.

ΛΥΡΙΣΜΟΙ ὑπὸ Ἀχιλλέως Π. Βενετᾶ, ποιήματα. Ἀθῆναι 1903 σχ. 16ον σελ. 250 δρ. 3.

ΟΛΙΓΗΝ ΦΙΛΑΛΗΘΕΙΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ, ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κ. διευθυντὴν τῆς ἐφημερίδος «La Tribuna» ὑπὸ Φιλίππου Κλεωνᾶ. Κέρκυρα 1903.

ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ, ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ τεῦχος 15 περιέχον διπλοῦν πίνακα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄρθρα ἀπὸ τοῦ *Κλάδνο* μέχρι τοῦ *Κοτύπρα* Τιμὴν ὅλου τοῦ ἔργου προπληρωτέα δρ. 20, εἰς τὰς ἐπαρχίας δρ. 23, ἐξωτερικὸν δρ. 26. Ἐκδόται Μπὲκ καὶ Μπάρτ ἐν Ἀθήναις

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ 1902-1903. Ἀθῆναι τυπογραφεῖον «Ἑστία» Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ ὑπὸ Χαραλ. Ἀνδρεάδου — Ἀθῆναι 1903 τυπογραφεῖον Διον. Εὐστρατίου σχ. 16 σελ. 350 δρ 3.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1901 ἕως 31 Αὐγούστου 1902. Ἐν Ἀθῆναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903

ΑΙ ΕΠΩΝΥΜΙΑΙ ΤΩΝ ΑΓΑΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΕΦΗΒΟΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ ὑπὸ Α. Δ Κεραμοπούλου, νομισματογνώμονος βοηθοῦ ἐν τῷ ἐθνικῷ νομισματικῷ Μουσείῳ. Ἀθῆναι 1903 τυπογραφεῖον Ἀνέστη Κωνσταντινίδου.

ΕΚΑΒΗ Εὐριπίδου ὑπὸ Κωνστ. Γ Λαναρᾶ ἔμμετρος. — Ἀθῆναι 1903 τυπογραφεῖον τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου σχ 8ον σελ. 61 δρ. 2.50.

ΜΗΔΕΙΑ Εὐριπίδου, ἔμμετρος μετάφρασις ὑπὸ Χρήστου Χατζηχρήστου. — Αθῆναι 1903, Τύποις Κωστῆ Χαιροπούλου, σχ. 16ον σελ. 75 δραχ. 2 ½.

ΩΔΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ ἑβδόμη λεπτομερὴς Ἔκθεσις τῶν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1902-1903 — Ἐν Αθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ὑπὸ Ἀδόλφου Γάσπαρη μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ἀγγέλου Βλάχου. Τόμος πρῶτος, τεῦχος τέταρτον. Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ 208— Ἐν Αθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ὑπὸ Δ. Π. Οἰκονομίδου Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ὑπὸ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΨΥΧΗ λόγος ρηθεὶς ἐν τῇ Ἑταιρίᾳ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΔΡΟΥΣΕΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΟΝΩΝ ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Ι. Δελλίου. Μέρος δεύτερον, τεῦχος τρίτον. — Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ 207. — Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ Σακελλαρίου

SILENTII DISSOLUTIO ποιήματα ὑπὸ Σ. Σκίπη — Ἀθῆναι 1903, τυπογραφεῖον Μιχ. Ι. Σαλιβέρου σχ. 16ον σελ. 64 δρχ. 2.45.

A. C. Christomanos ZUR VERBRENNUNG DES MAGNESIUMS. — Sonderabdruck aus den Berichten der Deutschen chemischen Gesellschaft. – Berlin 1903.

LA TRADITION ANCIENNE ET LES PARTISANS D' ÉRASME par Théodore Papadémétracopoulos. Athènes P D. Sakellarios imprimeur-éditeur 1903 frs 10.

LETTRES DE BISMARK A SA FEMME PENDANT LA GUERRE DE 1870 trad par J. Schrœder et Bruck ilbert. — Talandier fr. 3,50.

OEUVRES GALANTES DES CONTEURS ITALIENS XIVe, XVe et XVIe SIÈCLES traduction littérale par Ad. van Bever et Ed Sansot-Orland. — Paris 1903 Société du Mercure de France, 26 Rue de Condé.

IMPRESSIONS AFRISAINES par K. de Bonnafos. — 1903 Paris Billiothèque Internarionale d' édition, 9 Rue des Beaux Arts.

Ἀγγέλλοντοι:

Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως Ἀκάθιστος Ὕμνος (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ).

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Εἰς τὴν περὶ τῆς «Γλώσσης μας» μελέτην τοῦ παρόντος φυλλαδίου γράφε:

Σελ. 581, στήλη Ι στίχ. 16 ἀντὶ *μεταδόσεως — μεταβάσεως*.

Σελ. 585 στήλη ΙΙ στίχ. 24 ἀντὶ *ἐκείνους ἐκείνων*.

Σελ. 591 στήλη ΙΙ στίχ. 38 ἀντὶ *τῆς γλώσσης — τῆς γνώσεως*.